

Davvisámegeiela finihtta veabahámiid
sojahanvuogádaga očcodeapmi vuollel
golmmajahkásaš máná gielas

Johanna Johansen Ijäs

Davvisámegiela finihtta vearahámiid
sojahanvuogádaga oččodeapmi vuollel
golmmajahkásaš máná gielas

Davvi Girji 2011

Johanna Johansen Ijäs: *Davvisámegiela finihitta vearbahámiid sojahanvuogádaga očcodeapmi vuolle golmmajahkásaš máná gielas*

Bagadalli
Professor emeritus Pekka Sammallahti

Ovdadárkkisteaddjit
Professor Nils Øivind Helander
Dutkidoavttir Jussi Ylikoski

Girji lea prentejuvvon Norgga dutkanrádi (Norges forskningsråd), Sámi allaskuvlla, Giellagas-institihta ja Oulu universitehta ruhtadoarjagiin.

Girjii ii leat lohpi mánget earret dan, maid čuovvovaš lágat ja njuolggadusat suvvet: ”Lov om opphavsrett til åndsverk”, ”Lov om rett til fotografi” ja ”Avtale mellom staten og rettighetshavernes organisasjoner om kopiering av opphavsrettslig og beskyttet verk i undervisningsvirksomhet”. Dáid lágaid ja njuolggadusaid rihkkun váidojuvvo.

© Davvi Girji AS ja Johanna Johansen Ijäs 2011
www.davvi.no
davvi@davvi.no

Engelasgiel abstrávtta jorgalus: AAC Global Oy
Hábmen: Elle K. Porsanger, Alfabehta Grafiske
Olgoš: Elle K. Porsanger, Alfabehta Grafiske
Deaddilan: Arkmedia
Bábir: G-Print 100 g

ISBN 978-82-7374-800-3

Abstrákta

Dutkamušas guorahallojuvvo davvisámeigiela finihhta veabahámiid morfologiija ja morfofonologiija oččodeapmi vuollel golmmajahkásaš máná gielas. Guorahallama teorehtalaš duogážin adnojuvvo ovda- ja árramorfologalaš lahknanvuohki veabasojahanvuogádaga oččodeapmái, ja das čielggaduvvo earenoamážit árramorfologalaš muttu sojahanhámiid variašuvdna. Dasa lassin kártejuvvo, goas guhtege sojahanhápmekategoriija ihtá máná gillii ja sajáiduvvetgo jovssushámit guorahallanáigodagas. Dutkamuša vuodđun lea ovttá, simultánalaččat guovttegielat máná giellamateriála.

Dutkamuša mielde vuosttaš veabahámit ihtet máná gillii agis 1;4 ja veabasojahanmorfologiija oččodeami ovdamorfologalaš muddu bistá agi 1;8 rádjái, goas fas árramorfologalaš muddui sirdáseapmi álgá. Rávesolbmuidgielalágan sojahanvuogádat sajáiduvvagohtá, go mánná lahkona agi 3;0.

Viiddes dutkanmateriála čájeha, ahte árramorfologalaš muttus jovssushámiid bálddas adnojuvvojit hápmevariánttat, maid ráhkadus spiehkka mainna nu lágiin jovssushámiid ráhkadusas. Hámiin lea dábálaččat jogo paradigmáhtalaš dahje morfofonologalaš variašuvdna rávesolbmuidgiela hámiid ektui, muhto muhtun dáhpáhúsain máná hámiid variašuvvna sáhtá čilget maiddá jogo fonologalaš dahje giela olgguldas fáktoriiguin. Eanas dáhpáhúsain mánná atná jovssushámi sajis muhtun eará rávesolbmuidgiela paradigma sojahanhámi. Dábáleamos dain lea ovttaidlogu 3. persovvna hápmi, muhto maiddá eará rávesolbmuidgiela hámit adnojuvvojit jovssushámiid sajis. Morfofonologalaš variašuvdna boahtá ovdan earenoamážit dakár dáhpáhúsain, main jovssushámi mátta lea earalágan go seamma leksema eanas eará jovssushámiid mátta. Mánná sáhtá dalle atnit jovssushámi máddaga sajis dan máddaga, mii lea sutnje oahpis eanas eará sojahanhámiin.

Nugo eará gielain main lea rikkes morfologiija, veabahámiid oččodeapmi álgá juo árrat, ja go árramorfologalaš hápmevariánttaid geavaheapmi geahppána guorahallanáigodaga loahpas, de jovssushápmi sajáiduvvá eanas sojahanhápmekategoriijain áidna hápmin, ovdal go mánná deavdá golbma jagi.

Čoavddasánit: vuosttašgiela oččodeapmi, morfologiija, ovdamorfologiija, árramorfologiija, veabasojahus, finihhta veabahámit, guovtti vuosttašgiela simultánalaš oččodeapmi, davvisámeigiella, suomagiella

Abstract

The present study *Davvisámegiela finihitta vearahámiid sojahanvuogádaga oččodeapmi vuollel golmmajahkásaš máná gielas* (The acquisition of the inflectional system of North Saami finite verb forms in the speech of a child under three years old) investigates the morphological and morphophonological acquisition of verb inflection in the speech of a child under the age of three. The theoretical framework applied in the study is the pre- and protomorphological perspective on the emergence of verb inflection in speech, with a special focus on the inflectional variation at the protomorphological stage. In addition, the study aims to establish when each inflectional category is introduced to the child's language and whether the use of target forms becomes stabilised before the age of three. The study is based on data collected on one simultaneously bilingual child.

According to the study, the first verb forms appear in the child's speech at the age 1;4, the premorphological stage in verb inflection morphology lasting until the age 1;8, when the transition to the protomorphological stage begins. The inflectional system similar to the one in adult language begins to stabilise when the child is approaching her third birthday.

The extensive research data employed in the study reveals that, at the protomorphological stage, variants that structurally depart from target forms are used alongside the latter. These forms typically show either paradigmatic or morphophonological variation compared to adult language forms, although in some cases the variation in the child's language could also be explained through phonological or extralinguistic factors. In most cases, the child will use some other inflection of the adult language paradigm instead of the target form. The most common one is the third person singular form, but other forms of the adult language paradigm were also used. Particularly those cases in which the stem of the target form deviates from the stem of most other target forms of the same lexeme can be explained by morphophonological variation. The child may then, instead of the stem of the target form, use the stem which is familiar to her from most other inflections.

As with other languages that are morphologically rich, the acquisition of verb forms in North Saami begins early, and while the use of protomorphological variants gradually begins to subside when the child approaches the age of three, the target form becomes stabilised in the majority of inflection categories as the only form before the child turns three.

Keywords: first language acquisition, morphology, premorphology, protomorphology, verb inflection, finite verb forms, bilingual first language acquisition, North Saami, Finnish

Giitosat

Dát bargu álggii das, go mun ožžon máná. Mánáid giellaočcodeapmi ja mánggagielalašvuohta ledje geasuhan mu juo guhká, muhto ruovttus mánástaladettiin šattai alddán maid miella guorahallagoahtit mánáid giela. Vuosttaš váldofágadutkamuš sámegielat mánáid giellaočcodeamis lei aiddo gárvvistuvvon Romssa universitehtas, nu ahte vaikko mánáidgieladutkan leige ođđa suorgi sámegiela dutkamis, de bargu lei juo johttáhuvvon. Muhto go gosii visot lei ain guorahalakeahtta, de dutkanfáttát ledje dieđusge oba ollu. Giittán Gáhkkorčoru mánáidgárddi, Máze mánáidgárddi, Romssa sámi mánáidgárddi ja Máze skuvlla dalá bargiid ja mánáid váhnemiid, go suvve mu boahtit guldalit mánáid giela, dalle go ledjen ain smiehtadeame dutkanbarggu fáttá. Giittán maid universitehtalektor Merja Karjalainena Oulu universitehtas, geas ožžon buriid rávvagiid earenoamážit barggu álgomuttus.

Álgojurdda lei čielggadit giellaočcodeami geográfalaš ja individuála variašuvnna ja atnit vuodđun mángga máná giellamateriála. Oalle fargga fihtejin goit, ahte fáddá lei ilá viiddis, danne go ovdamearka dihte sámegiela morfologijja očcodeamis eai lean dahkkon vel vuodđodutkamušatge. Gávnnahin baicca buorebun guorahallat álggos čiekŋalit ovttá máná giela ja viiddidit sihke empirijja ja dutkančuolmmaid maŋit dutkamušain. Dalle fuomášin maid, ahte sáhtášin čoaggit ja čohkket dutkanmateriála ruovttus iežan máná gielas.

Materiálačoaggima álggahin universitehtalektora virggis Romssa universitehtas, muhto eanas oasi dutkanbarggus barga dutki virggis ovddeš Sámi Instituhtas ja vuosttašlektora virggis dálá bargosajistan Sámi allaskuvllas. Giittán dáid ášahusaid buot veahkis ja doarjagis, maid lean ožžon dutkanbargon áigge. Giitosat maiddái Oulu universitehta Giellagas-instituhtii, man doavttirgrádstudeantan lean leamaš dutkanbarggu áigge ja man bargit leat movttiidahtán mu barggu álggu rájes. Earenoamážit háliidan giitit universitehtalektor Marjatta Jomppanena buot praktihkalaš veahkis.

Giitosat gullet maiddái Norgga dutkanráđđái (Norges forskningsråd), mii juolludii Sámi prográmma II:s munnje stipeandda, mainna bessen gerget bargon ja mii ovtas Sámi allaskuvllain, Giellagas-instituhtain ja Oulu universitehtain lea ruhtadan girjji almmuheami.

Professor emeritus Pekka Sammallahti lea barggu bagadallin guorran muinna mánáidgiela dutkanbálgáid ja dahkan das hávskes mátkki. Giittán su go son lea nu árvasit juogadan muinna dieđuidis ja máhtus sámegielas. Letne čeahkkinastán ja ságastallan gos ain de lea heiven, ja juohke háve lean máhccan ruoktot ođđa bargomovttain.

Giitosat maiddái má. professor Ante Aikioi, gii lea lohkan osiid giehtačálloa loahppaveršuvnnas ja geas lean ožžon mánga konstruktiiivvalaš buoridanrávvaga.

Sámi allaskuvlla professor Nils Øivind Helendera ja Helssega universitehta dutkidoavttir Jussi Ylikoski giittán giehtačálloa ovdadárkkisteamis. Sudno cealkámušat leat movttiidahtán mu gerget čálloa loahpalaš veršuvnna, ja lean giitevaš sudno rávvagiin, maid lean geahččalan váldit vuhtii nu bures go lean máhtán ja sáhtán.

Dutkanbarggu lea geahpidan bargoguimmiid beroštupmi ja doarjja, ja giittán buohkaid,

geat leat mainna nu lágiin veahkehan mu dán barggus. Háliidan namuhit earenoamážit mánáid-gieladutki Berit Anne Bals Baala, vuosttašamanueansa Kaisa Rautio Helandera, arkivára Grete Bergströma, professor Jon Todala, universitehtalektor Laila Susanne Sara Oskarssona ja allaskuvlalektor Outi Guttorma, geat leat čájehan beroštumi mu bargui ja geaiguin lean beassan ságastallat sihke mánáidgielas, mánggagielat mánáid bajásšaddamis ja dutkanbarggus obanassii. Giitu maiddá IT-konsuleanta Rickard Valkeapääi ja almmuhankonsuleanta Johan Isak Sirii dihtorveahkis.

Mána giellamateriála transkriberen čálalaš hápmái lei áddjás, ja mángii váttis bargu. Berit Margrethe Oskal veahkehii mu guldalit daid osiid materiálas, maid ieš atnen váttisin. Giittán su dárkilis veahkis ja hávskes ovttasbarggus.

Sámi allaskuvlla ja ovddeš Sámi Instituhta girjerájusbargiid giittán, go sii diŋgojedje munnje girjjiid ja artiikkaliid, maid dárbbášin barggustan.

Giellaveahki lean ožžon earenoamážit Pekka Sammallahtis, muhto maiddá earát leat veahkehan mu, go lean heibon terminologiija- ja eará giellagažaldagaiguin. Giitu sidjiide buohkaide. Giehtačállosa giela lea dárkkistan fil. mag. Vesa Guttorm. Giittán su earenoamáš vudolaš ja dárkilis barggus. Buot feallat ja meattáhusat, mat vel ležžet báhcán čállosii, leat dieđusge mu iežan.

Gesiid 2008, 2009 ja 2010 bessen bargat Gáivuona Sámi giellaguovddázis, Olmmáivákkis. Giittán sin go fálle munnje dohko nu buori bargosaji.

Giitosat eai šat jovssa mu vuohpa Hjalmar Johansena eaige su oappá Sigrid Pedersena, geaid giellamáhtuin bessen ávkkástallat barggu čáledettiinan, muhto vuotnámán Agnethe Johansena, Eliva Henriksena, Oskar Strandli ja eará skárfvákkiid giittán váimmolaččat giella-veahkis.

Čábbámus giitosat gullet dieđusge nieidasan Eliinnái ja isidasan Arnii, go suovaiga mu čuovvut govvenapparáhtain iežaska ságastallamiid ja stoahkanbottuid gosii guokte jagi. Sudnuin lean maid beassan vajálduhttit dutkanbarggu, go lean dárbbášan bottuid čállimis. Arnes lea leamaš álgu rájes nanu jáhkku dasa, ahte dát dutkamuš oktii gárvána, ja nuhan dat de gárvániinai.

Guovdageainnus njukčamánu 2011

Johanna Johansen Ijäs

Sisdoallu

Abstrákta	5
Abstract	6
Giitosat	7
Oanádusat	13
Tabeallat	14
1 Láidehus	17
1.1 Duogáš	17
1.2 Dutkamuša ulbmilat	18
1.3 Guovddáš doahpagat	19
1.4 Dutkamuša struktuvra	21
2 Ovda- ja árramorfologalaš lahknanvuohki morfologijja oččodeami guorahallamii	22
2.1 Ovdamorfologijja	24
2.2 Árramorfologijja	25
2.3 Gielaid typologalaš diversitehta váikkuhus morfologijja oččodeapmái	27
3 Sojahanmorfologijja ja -morfofonologijja oččodeami ja hálddašeami dutkamušat	30
3.1 Suoma- ja esttegiela morfologijja ja morfofonologijja oččodeapmi	30
3.1.1 Suomagiella	31
3.1.1.1 Laalo	31
3.1.1.2 Toivainen	34
3.1.2 Esttegiella	36
3.2 Sámegiela morfologijja ja morfofonologijja oččodeapmi ja hálddašeapmi	38
3.2.1 Bals	38
3.2.2 Turi	40
3.2.3 Svonni	40
4 Dutkanmateriála ja -metoda	43
4.1 Dutkanmetoda ja dutkanobjeavtta válljen	43
4.2 Dutkanobjeakta ja su gielalaš bajásšaddanbiras	45
4.3 Guovttegielat máná giellaoččodeapmi	49
4.4 Materiála čoaggin	52
4.5 Transkripšuvdna	55
4.6 Analysa	57

5	Finihtta vearahámiid oččodanproseassa	62
5.1	Indikatiiva	64
5.1.1	Preseansa	64
5.1.1.1	Ovttaidlohku	64
5.1.1.1.1	Vuosttaš persovdna	64
5.1.1.1.1.1	Bárrastávvalmáddagat	65
5.1.1.1.1.2	Bárahisstávvalmáddagat	72
5.1.1.1.1.3	Kontrakšuvdnamáddagat	75
5.1.1.1.1.4	Čoahkkáigeassu	77
5.1.1.1.2	Nubbi persovdna	79
5.1.1.1.2.1	Bárrastávvalmáddagat	80
5.1.1.1.2.2	Bárahisstávvalmáddagat	83
5.1.1.1.2.3	Kontrakšuvdnamáddagat	84
5.1.1.1.2.4	Čoahkkáigeassu	85
5.1.1.1.3	Goalmmát persovdna	86
5.1.1.1.3.1	Bárrastávvalmáddagat	87
5.1.1.1.3.2	Bárahisstávvalmáddagat	92
5.1.1.1.3.3	Kontrakšuvdnamáddagat	94
5.1.1.1.3.4	Čoahkkáigeassu	95
5.1.1.2	Guvttiidlohku	96
5.1.1.2.1	Vuosttaš persovdna	97
5.1.1.2.1.1	Bárrastávvalmáddagat	98
5.1.1.2.1.2	Kontrakšuvdnamáddagat	101
5.1.1.2.1.3	Čoahkkáigeassu	102
5.1.1.2.2	Nubbi persovdna	103
5.1.1.2.3	Goalmmát persovdna	105
5.1.1.2.3.1	Bárrastávvalmáddagat	106
5.1.1.2.3.2	Bárahisstávvalmáddagat	107
5.1.1.2.3.3	Kontrakšuvdnamáddagat	108
5.1.1.2.3.4	Čoahkkáigeassu	108
5.1.1.3	Máŋggaidlohku	109
5.1.1.3.1	Vuosttaš persovdna	110
5.1.1.3.1.1	Bárrastávvalmáddagat	110
5.1.1.3.1.2	Bárahisstávvalmáddagat	112
5.1.1.3.1.3	Kontrakšuvdnamáddagat	113
5.1.1.3.1.4	Čoahkkáigeassu	113
5.1.1.3.2	Nubbi persovdna	114
5.1.1.3.3	Goalmmát persovdna	116
5.1.1.3.3.1	Bárrastávvalmáddagat	117
5.1.1.3.3.2	Bárahisstávvalmáddagat	120
5.1.1.3.3.3	Kontrakšuvdnamáddagat	121
5.1.1.3.3.4	Čoahkkáigeassu	123

5.1.2 Preterihtta	124
5.1.2.1 Ovttaidlohku	125
5.1.2.1.1 Vuosttaš persovdna	125
5.1.2.1.1.1 Bárrastávvalmáddagat	125
5.1.2.1.1.2 Bárahisstávvalmáddagat	129
5.1.2.1.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat	131
5.1.2.1.1.4 Čoahkkáigeassu	132
5.1.2.1.2 Nubbi persovdna	134
5.1.2.1.2.1 Bárrastávvalmáddagat	134
5.1.2.1.2.2 Bárahisstávvalmáddagat	135
5.1.2.1.2.3 Čoahkkáigeassu	136
5.1.2.1.3 Goalmmát persovdna	137
5.1.2.1.3.1 Bárrastávvalmáddagat	138
5.1.2.1.3.2 Bárahisstávvalmáddagat	142
5.1.2.1.3.3 Kontrakšuvdnamáddagat	143
5.1.2.1.3.4 Čoahkkáigeassu	144
5.1.2.2 Guvttiidlohku	146
5.1.2.2.1 Nubbi persovdna	146
5.1.2.2.2 Goalmmát persovdna	146
5.1.2.3 Mánnggaidlohku	148
5.1.2.3.1 Goalmmát persovdna	148
5.2 Imperatiiva	151
5.2.1 Ovttaidlohku	152
5.2.1.1 Nubbi persovdna	152
5.2.1.1.1 Bárrastávvalmáddagat	152
5.2.1.1.2 Bárahisstávvalmáddagat	157
5.2.1.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat	158
5.2.1.1.4 Čoahkkáigeassu	158
5.2.2 Guvttiidlohku	161
5.2.2.1 Vuosttaš persovdna	161
5.2.2.2 Nubbi persovdna	162
5.2.3 Mánnggaidlohku	163
5.2.3.1 Nubbi persovdna	163
5.3 Konditionála	165
5.3.1 Ovttaidlohku	165
5.3.1.1 Vuosttaš persovdna	165
5.3.1.2 Nubbi persovdna	166
5.3.1.3 Goalmmát persovdna	167
5.4 Biehttanvearba	168
5.4.1 Ii-imperatiiva	168
5.4.1.1 Ovttaidlohku	168

5.4.1.1.1	Vuosttaš persovdna	168
5.4.1.1.2	Nubbi persovdna	170
5.4.1.1.3	Goalmmát persovdna	172
5.4.1.2	Guvttiidlohku	174
5.4.1.2.1	Vuosttaš persovdna	175
5.4.1.2.2	Goalmmát persovdna	176
5.4.1.3	Máŋggaidlohku	177
5.4.1.3.1	Vuosttaš persovdna	177
5.4.1.3.2	Goalmmát persovdna	178
5.4.2	Imperatiiva	180
5.4.2.1	Ovttaidlohku	180
5.4.2.1.1	Nubbi persovdna	180
5.4.2.2	Guvttiidlohku	182
5.4.2.2.1	Nubbi persovdna	182
6	Suokkardallan	183
6.1	Ovdamorfologijias árramorfologijai	183
6.2	Sojahanhápmekategorijaid ja daid jovssushámiid oččodanortnet ja -agit	185
6.2.1	Sojahanhápmekategorijaid ihtinagit	185
6.2.2	Jovssushámiid ihtinagit	191
6.3	Sojahanhámiid variašuvdna	197
6.3.1	Paradigma eará sojahanhámit jovssushámiid sajis	197
6.3.2	Máddaga morfofonologalaš variašuvdna	198
6.3.3	Sojahanhámiid oatnun	200
6.3.4	Bajásšaddanbirrasa gielalaš diversitehta váikkuhus sojahanhámiid oččodeapmái	203
6.4	Sámegiela vearbasojahanmorfologijja oččodeapmi morfologijja oččodeami teorehtalaš duogáža ja ovddit dutkamušaid ektui	205
7	Čoahkkáigeassu ja odđa dutkančuolmmat	207
	Gáldut	209
	Mildosat	222

Oanádusat

1	vuosttaš persovdna	PRF	perfeakta
2	nubbi persovdna	PRT	preterihhta
3	goalmmát persovdna	PTSP	partisihppa
ALL	allatiiva	ru.	ruotagiella
BV	biehttanvearba	su.	suomagiella
bv.	biehttanvearba	subst.	substantiiva
dár.	dároggiella		
DIM	diminutiiva		
eŋg.	eŋgelasgiella		
GEN	genetiiva		
gen.	genetiiva		
gen.-akk.	genetiiva-akkusatiiva		
gl.	guvttiidlohku		
ILL	illatiiva		
ill.	illatiiva		
IMP	imperatiiva		
imp.	imperatiiva		
ind.	indikatiiva		
INESS	inessiiva		
INF	infinitiiva		
inf.	infinitiiva		
INSTR	instruktiiva		
kond.	konditionála		
KONN	konnegatiiva		
ML	máŋggaidlohku		
ml.	máŋggaidlohku		
NOM	nominatiiva		
OL	ovttaidlohku		
ol.	ovttaidlohku		
p.	persovdna		
PART	partitiiva		
part.	partitiiva		
PASS	passiiva		
pers.pron.	persovdnapronomen		
pot.	potentiála		
pres.	preseansa		
pret.	preterihhta		

Tabellat

Tabella 3.1	Vearbahámiid oamasteami agit suomagielat mánáid gielas Toivainen (1980) mielde	36
Tabella 4.1	Ovdamearka vuoruin	57
Tabella 4.2	Ovdamearka hámiid čuoldimis analysaoasi várás	58
Tabella 4.3	<i>bijan</i> -vearbahámi oččodeapmi	59
Tabella 5.1	Preseanssa ovttaidlogu 1. persovnna hámiid váldosojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	78
Tabella 5.2	Preseanssa ovttaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	86
Tabella 5.3	Preseanssa ovttaidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	96
Tabella 5.4	Preseanssa guvttiidlogu 1. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	103
Tabella 5.5	Preseanssa guvttiidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	105
Tabella 5.6	Preseanssa guvttiidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	109
Tabella 5.7	Preseanssa mánggaidlogu 1. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	114
Tabella 5.8	Preseanssa mánggaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	116
Tabella 5.9	Preseanssa mánggaidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	124
Tabella 5.10	Preterihta ovttaidlogu 1. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	133
Tabella 5.11	Preterihta ovttaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	137
Tabella 5.12	Preterihta ovttaidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	145
Tabella 5.13	Preterihta guvttiidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain	146
Tabella 5.14	Preterihta guvttiidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	148
Tabella 5.15	Preterihta mánggaidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	150
Tabella 5.16	Imperatiivva ovttaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	160
Tabella 5.17	Imperatiivva guvttiidlogu 1. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	162

Tabealla 5.18	Imperatiivva guvttiidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	163
Tabealla 5.19	Imperatiivva mánggaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	164
Tabealla 5.20	Konditionála ovttaidlogu 1. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin	166
Tabealla 5.21	Konditionála ovttaidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain	167
Tabealla 5.22	Konditionála ovttaidlogu 3. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain	167
Tabealla 5.23	Biehttanvearbba indikatiivva ovttaidlogu 1. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	170
Tabealla 5.24	Biehttanvearbba indikatiivva ovttaidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	172
Tabealla 5.25	Biehttanvearbba indikatiivva ovttaidlogu 3. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	174
Tabealla 5.26	Biehttanvearbba indikatiivva guvttiidlogu 1. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	176
Tabealla 5.27	Biehttanvearbba indikatiivva guvttiidlogu 3. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	177
Tabealla 5.28	Biehttanvearbba indikatiivva mánggaidlogu 1. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki	178
Tabealla 5.29	Biehttanvearbba indikatiivva mánggaidlogu 3. persovnna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit	179
Tabealla 5.30	Biehttanvearbba imperatiivva ovttaidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanagit	181
Tabealla 5.31	Biehttanvearbba imperatiivva guvttiidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanagit	182
Tabealla 6.1	Sojahanhápmekategoriijaid vuosttaš albnoneamit ja daid ihtinagit	186
Tabealla 6.2	Sojahanhápmekategoriijat guorahallanáigodagas	188
Tabealla 6.3	Sojahankategoriijaid ihtinagit	190
Tabealla 6.4	Jovssushámiid vuosttaš albnoneamit ja daid ihtinagit	192
Tabealla 6.5	Jovssushámit guorahallanáigodagas	193
Tabealla 6.6	Agit maid rájes jovssushámit geavahuvvojit áidna sojahanhápmen guđege sojahanhápmekategoriijas	194
Tabealla 6.7	Sojahanhápmekategoriijaid sátnehámiid vuosttaš albmonemiid (VA) ja jovssushámiid (J) ihtinagit, ja jovssushámiid sajáiduvvanagit (JS)	195

1 Láidehus

1.1 Duogáš

Sojahanhámit leat mihtilmas oassi sámeziela ráhkadusas danne go dat almmuhit sániid okta-vuođaid cealkaga, ja/dahje earalágan sátnegihpu, eará sániide. Ovdamearkka dihte cealkagis *Máhte guovttos Márehiin gottiiga guokte rávddu lávvordaga* kásushámit almmuhit nomeniid oktavuođaid cealkaga verbii ja/dahje eará nomeniidda. Cealkagis *Vuolgibehtetgo ihttin* fas vearbahámi persovdna- ja lohkogehčosis bohtá ovdan cealkaga subjeakta, mii ii almmuhuvvo das sierra sániin. Ovttaskas sojahanhámis sáhtá nuppiiguin sániiguin leat ollu giellaoahpalaš diehtu, mii typologalaččat earalágan gielain almmuhuvvo eará ládje, vrd. omd. sámeziela golmmamorfemat sojahanhápmi *ležžet* cealkagis *Ležžetgo dal das nu ollu ruđat?* ja cealkaga duiskkagiel jorgalus *Hat er wirklich so viel Geld?*

Sámezielas lea rikkes morfologiija: ovdamearkka dihte finihtta vearbahámit (earret biehttanvearbbas) sodjet sihke njealji modus-, guovtti áige-, golmma lohko- ja golmma persovdnakategoriija mielde, ja dasa lassin vearbbat juohkásit golmma sojahanluohkkái, main guđesge leat vel vuolleluohkát. Sojahanhámiid máddagiin sáhtá maid leat ollu morfofonologalaš variašuvdna, nugo ovdamearkka dihte čuovvovaš sátnehámiin bohtá ovdan: *boahtti, boahtit, boadán, bođii, bođežit, boadášeimme* ja *bohte*. Buot sojahanhámit eai leat maid nu álkit segmenteremis go ovdamearkka dihte čielga agglutinerejeaddji giellaid sátnehámit. Muhtun dáhpáhusain máddaga vokáleidha ja konsonántaid variašuvdna lea ovttaskas sojahanhámiid áidna earuheaddji fáktor: dihto sojahanhámiin sojahankategoriijat almmuhuvvojit jietnadat-rievdadusaiguin eaige iehčanas morfemaiguin, nugo ovdamearkka dihte vearbasojahanhámiin *vuolga, vulge* ja *vuolgge*, main eai leat makkárga morfemat, mat almmuhit hámiid modusa, áiggi, persovdna ja logu. Daid erohus bohtá baicca ovdan vokála- ja konsonántaposišuvnnaid kvalitehta ja kvantitehta variašuvnna. Morfofonologalaš variašuvdna lea mihtilmas maiddái dalle go mángga sojahanhámis lea seamma geažus, vrd. omd. *boahti-t, bohte-t, boadá-t; boadá-n, bohte-n, bohtá-n, boahti-n*.

Mánáide hubmojuvvo sámeziela paradigmáhtalaš morfoloģalaš riggodat ii leat mihtiduvvo, muhto eará giellaid dutkamušaid vuodul ii oro eahpelunddolaš navdit, ahte dat lea unnit go sámeziela čállingielas, vrd. omd. oamastangehčosiid ja muhtun infinihtta vearbahámiid geavaheapmi čállojuvvo ja hubmojuvvo gielas. Lea goit jáhkehahtti, ahte mánáide hubmojuvvo giella sátnehámiin lea maid stuora morfoloģalaš variašuvdna.

Sojahanmorfologiija hálddašeami eaktun lea mánggalágan morfofonologalaš proseassaid hálddašepmi, ja giellaoččodeaddji mánái morfofonologiija oččodeapmi lea danne dehálaš

oassi giellaoahpahallanproseassas. Mánná oččodišgoahdá dábálaččat árrat daid giellaráhkadusaid, mat leat mainna nu lágiin mihtilmasat su vuosttašgielas, ja dan sivas lea vuorddehahti, ahte sáme gielat mánnái okta dakkár mihtilmas iešvuohta, man son oččodišgoahdá juo árrat, lea aiddo sániid sojajeapmi.

Go sániid sojahanhámiin lea ollu morfosyntávssalaš ja morfologalaš diehtu, de giela hálddašeapmi eaktuda earret eará aiddo sojahanmorfologiija hálddašeami.

1.2 Dutkamuša ulbmilat

Dutkamuša ulbmil lea guorahallat ovttá davvisáme gielat máná finihtta vearahámiid oččodanproseassa dassáži go son deavdá golbma jagi. Finihttahámiid oččodeapmi lea válljejuvvon guorahallama fáddán dan guovddáš sáji dihte, mii finihtta vearahámiin lea sátnoččodeamis. Vaikko mánná oččoda eanas gielain álggos dábálaččat nomeniid, de maiddá vearbbat ihtet gillii juo árrat. Vearbbaid hálddašeapmi ja geavaheapmi addá mánnái vejolašvuođa ovdanbuktit gielalaččat earret eará dáhtu (omd. *ii*, *háliidan*), dovdduid (omd. *suhtan*, *bávččaga*, *ballá*) ja daguid (omd. *sárggut*, *lávlu*, *jugan*). Vearba, namalassii finihtta vearahápmi, lea guovddázis maiddá rávesolbmuidgielas, go dat doaimá cealkaga váimmusin, mii stivre cealkaga eará osiid doaimmaid ja hámiid.

Dutkamušas kártejuvvo, goas guhtege sojahanhápmekategoriija ihtá máná gillii ja sajáiduvvetgo jovssushámit máná gillii guorahallanáigodagas. Čielggaduvvo maiddá, mat sojahanhápmekategoriijaid eai vel ide máná giellamateriálii ovdal go son deavdá golbma jagi, ja makkár sivat dasa sáhttet leat.

Dutkamuša teorehtalaš vuodđun anán ovda- ja árramorfologiija lahknanvuogi, man mielde máná morfologiija oččodeapmi adnojuvvo progressiiva ja kumulatiiva proseassan, mii ovdána ovda- ja árramorfologalaš muttuid bokte rávesolbmuidgielalágan modulára morfologiijan (gč. kap. 2). Čielggadan man agis sáme gielat¹ máná ovdamorfologiija muttu sáhtta dadjat sirdásit árramorfologiija produktiivvaš sojajeami muddui.

Dehálaš oassi barggus lea guorahallat, makkár árramorfologalaš várianttat guđege sojahanhápmekategoriija hámiin adnojuvvojit ja čielggadit, makkár fáktorat sojahanhámiid oččodeapmái váikkuhit. Leago ovdamearkka dihte pres. gl. 1. persovna guovttestávval, ovttamorfemat *manne*-hápmi álkit oamastit go golmma- dahje njealjestávval, guovttamorfemat *ferteje(tne)*-hápmi, vai leago álkit oamastit ikonalaš hámiid, main guhtege morfema vástida dihto grammatihkalaš kategoriijai? Dahje ihtágo pres. ol. 3. persovna *lea*-hápmi máná gillii ovdal pret. gl. 2. persovna *leide*-hámi? Nuppiiguin sániiguin, sáhtágo iešguđege sojahanluohká hámiid morfonologalaš kompleksitehta variašuvdna váikkuhit guđege vearahámi oččodeapmái ja sáhtágo sojahanhápmekategoriija frekveansa máná gielas váikkuhit hápmekategoriijaid hámiid oččodeapmái?

Čielggaduvvo maiddá, váikkuhago máná bajásšaddanbirrasa gielalaš variašuvdna vearahámiid oččodeapmái dakkár konteavsttas, mas simultánalaččat guovttegielat Norgga beale

¹ *davvisáme giella*-sáni oanidan dás duohko *sáme giella*-sátnin.

máná bajásšaddanbirrasa váldogiellan lea sámegiella ja mas su nubbin vuosttašgiellan lea suomagiella. Guovttegielatvuođa dálá dutkamušaid mielde simultánalaččat guovttegielat máná sirre vuosttašgielaidis ráhkadusaid juo árrat, muhto dutkanbohtosat čájehit maiddá, ahte lagas sohkgielaid lahkalis elemeanttat sáhttet muhtumin ovtastuvvat giellaoččodeaddji máná gielas (gč. omd. Meisel 2004; Hassinen 2002). Gažaldat lea dan dihte, atnágo máná suomagiela morfemaid sámegiela sátnehámiid sojahettiin ja váikkuhago ovdamearkka dihte ol. ja ml. 3. persovna hámiid synkretisma, mii lea dábálaš suomagiela hupmangielas, sámegiela sojahanhámiide.

Guorahallanáigodat, máná ahki 1;1–3;0, lea válljejuvnon dan vuođu, goas máná dábálaččat oamasta vuosttašgielas dábálemos ráhkadusaid.² Dutkamušaid mielde guovddáš morfologijja oamastuvvo ovdal go máná deavdá golbma jagi – man ollu dahje unnán morfologalaš hámit su gielas de ležžet (gč. omd. Bittner et al. 2003: x; Alahuhta 1990: 52).

Dutkamuša oppalaš ulbmilin lea leat mielde hukseme ipmárdusa morfologijja oččodeami sullalasvuođain ja erohusain iešguđetlágan gielain. Morfologijja oččodeapmi lea dán rádjái guorahallojuvnon earenoamážit indoeurohpaláš gielain, ja vaikko suoma-ugraláš gielainnai, eanas suoma-, estte- ja uŋgáragielas,³ leat dahkkon dutkamušat dán fáttás, de sámegiela morfologijja oččodeami guorahallan buktá eanet dieđuid morfologialaččat moalkás gielaid oččodeamis ja nanne vuođu veardádallat ovdamearkka dihte suoma-ugraláš gielaid oččodeami gaskaneaset.

Nubbin oppalaš ulbmilin lea leat mielde hukseme vuođu sámegielat mánáid giellaoččodeami dutkamii. Dutkamii vuođđuvon dieđut árra giellaoččodeamis leat dehálaččat mánáidgárdiide ja skuvllaide, main sámegiella lea oahpahusgiellan ja/dahje fágan, vai dat nákkešedje buorebut analyseret mánáid giellaoččodanmuttuid ja doarjut ja nannet sin giellageavaheami ja -ovdáneami. Ipmárdus morfologijja oččodeamis galgá sáhttit leat ávkin maiddá dalle, go guorahallat mot máná oahppá čállit ja lohkat, danne go máná ipmárdus giela morfologalaš ráhkadus váikkuha maiddá čállima ja lohka oahppamii. Dasa lassin dieđut sámegiela oččodeamis dárbašuvvojit dearvvašvuođasuorggis, mas leat ain unnán sámegiela refereanssat maidda sáhtá veardidit ovttaskas mánáid giellovdáneami.

1.3 Guovddáš doahpagat

Dutkamuša guovddáš doaba lea *oččodeapmi*. Oččodeapmi lea konatiiva dahje atelihkalaš doaima, ja morfologijja oččodeamiin oaiivildan dan dihte joatkašuvvi proseassa, man čađa máná máná giela oahpahaladettiin. Morfologijja, ja obanassiige giela, oččodeapmi lea namalassii aktiivvaláš doaima, mas máná ulbmil lea šaddat ovtadássásaš giellageavaheaddjin earáiguin, geat hupmet seamma giela, dahje gielaid, go son. Seammassullasaš aktiivvalášvuhtii čujuha maiddá *oahpahallat*-vearba. Oččodeami boadusges lea *oamasteapmi*, mii almmuha doaimma ollašuvvama: máná oamasta dihto hámi, go lea oahppan atnit dan seamma ládje go

² Máná ahki čájehuvvo dán barggus mánáidgiela dutkamii sajáiduvvan vuogi mielde nu, ahte jahki ja mánnu sirrejuvvojat beallečuoggáin ja mánnu ja beaivi fas čuoggáin, omd. 1;9.5 máksá jagi, ovccá mánu ja vihtta beaivvi.

³ Gč. maiddá Mosina (2002) dutkamuš 3–7-jahkásaš ersagielat mánáid morfologijjas ja syntávssas.

dat adnojuvvo jovssusgielas.⁴ Oamasteapmi lea nuppiiguin sániiguin telihkalaš dahje resultatiiva doaibma. (Vrd. Laalo (1994: 430) čilgehus suomagiela *oppia-*, *opetella-* ja *omaksua-*vearbbaid geavaheamis.)

Mánáidgielain (eng. *child language*) oaivvilduvvojit dat giellavariánttat, maid giella-očcodeaddji mánát anet dassázii go oamastit rávesolbmuidgiela norpmaid dahje dassázii go sin geavahan giellaráhkadusat šaddet eanas eará mánáid ja/dahje nuoraid oktasaš norbman. *Rávesolbmuidgielain* (eng. *adult language*) oaivvildan daid geográfalaš (ja muhtun muddui maiddá individúála) giellavariánttaid, maid ollesolbmot leat oahppan iežaset vuosttašgiellan dakkár birrasis, mas sin giela dilli lea leamaš nu nanus, ahte dat lea sirdásan sidjiide ovddit buolvvain nanu eatnigiellan. Rávesolbmuidgiellan rehkenastojuvvo maiddá daid nuoraid giella, geat leat oamastan ollesolbmuid giela ráhkadusa norpmaid.

Sojahanhápmekategoriijain – dahje oaneheappot *hápmekategoriijain* – oaivvildan kategoriija, mii sisttisdoallá sátnehámiid, mat leat sojahuvvon seamma sojahankategoriijaid mielde. Ovdamearkka dihte bárrastávval-, bárahisstávval- ja kontrakšuvdnavearbahámit *áiggun*, *muitalan* ja *málen* gullet ovttá sojahanhápmekategoriijai, go dat leat sojahuvvon seamma modusa (indikatiiva), áiggi (preseansa), persovvna (vuosttaš persovvna) ja logu (ovttaidlogu) mielde.⁵

Jovssushámiin oaivvildan dan rávesolbmuidgiela morfologalaččat modularisašuvvan hámi, man mánná lea gullan birrasisttis ja man son dábálaččat joksá áiggi mielde. Suopmanerohusaid, hupmangiela variašuvvna ja idioleavttaid geažil jovssushápmiin sáhttet muhtumin leat eanet go okta hápmi. Ovdamearkka dihte *áigut*-vearbba ind. pres. gl. 2. persovvna jovssushámit leat dan dihte earret eará *áigubeahte* ja *áigubeahhti* ja bv. gl. 1. persovvna jovssushámit leat sihke *ean* ja (Gáivuona suomana) *eai*.

Sojahanhámiid abstrakšuvvnaid, maidda refereren hápmekategoriijaid očcodeami čilgettiin, gohčodan *refereansahápmiin*. Dat leat čállingiela normerejuvvon hámit, mat sáhttet leat jogo ovttaláganat jovssushámiiguin, omd. *mánnet*, dahje mainna nu lágiin earaláganat go jovssushámit, vrd. omd. refereansahámit *galggašii* ja *galggalii* ja jovssushápmeariánttat *galggašivččii*, *galggalivččii*. Refereansahápmiin sáhttet muhtun dáhpáhusain leat eanet go okta hápmi, omd. *mannamin* ja *manname*, muhto dán dutkamušas dain geavahuvvo praktihkalaš sivaid geažil dušše okta.

Sojahanvuohkin gohčodan buot daid morfologalaš vugiid sojahit sojahanhápmekategoriija sátnehámiid, mat máná giellamateriálas leat registrerejuvvon, sihke jovssushámi buvttadeami ja máná iežas hápmekonstrukšuvvnaid geavaheami. Ovdamearkka dihte *bidjat*-vearbba ind. pres. ol. 1. persovvna sojahanvuogit leat máná gielas earret eará jovssushámi *bijan* ja rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna lágan hámi *bidjá* geavaheapmi.

Eará doahpagat mat geavahuvvojit dán dutkamušas, čilgejuvvojit dađistaga.

⁴ *jovssusgiella* 'giella, maid mánná gullá birrasisttis rávesolbmui ja maid son ieš lea očcodeame'.

⁵ Vrd. *sojahankategoriija* mii lea gielladiehtagii juo sajáiduvvan tearbma ja mainna oaivvilduvvojit kategoriijat, maid mielde sánit sojahuvvojit, ovdamearkka dihte vearbbaid sojahankategoriijat leat modus, áigi, lohku ja persovvna.

1.4 Dutkamuša struktuvra

Dutkamušas leat čieža váldooasi. Láidehusoasi maŋŋel, kapihttalis 2, čielggadan ovda- ja árramorfologalaš lahkonaŋvuogi teoriijaid morfologiija oččodeamis ja čilgen, manne lean välljen dán lahkonaŋvuogi dutkamuša teorehtalaš vuodđun. Kapihttalis 3 geahčadan, makkár bohtosiid ovddit dutkamušat čájehit sihke vuollel skuvlaahkásaš suoma-, este- ja sámegeiela sojahanmorfologiija ja -morfofonologiija oččodeamis ja nuppelojhahkásaš sámegeielat mánáid vearbamorfologiija hálddašeamis. Njealját oasis čielggadan, makkár metoda lean välljen dutkamuššii ja mot lean čoaggán ja analyseren dutkanmateriála. Vidát kapihtal lea dutkamuša váldooassi, mas ovdanbuvttán, analyseren ja systematiseren dutkanmateriála. Dan maŋŋel, guđát kapihttalis, suokkardalan vidát kapihttala dieđuid dutkamuša teorehtalaš duogáža ektui ja čájehan guorahallama bohtosiid. Loahpas geasán čoahkkái dutkamuša bohtosiid ja ovdanbuvttán muhtun ođđa dutkančuolmmaid.

2 Ovda- ja árramorfologalaš lahkonanvuohki morfologijja oččodeami guorahallamii⁶

Dutkamuša teorehtalaš duogážin lea ovda- ja árramorfologalaš lahkonanvuohki morfologijja oččodeapmái.⁷ Dát lahkonanvuohki lea ii-nativisttalaš modealla, mii vuodđduvvá sihke lunddolaš morfologijjai ja konstruktivismma muhtun guovddáš jurdagiidda, nugo struktuvrraid válljemii ja iešorganiseremii.⁸ Okta ovda- ja árramorfologalaš lahkonanvuogi vuodđoprinsihpain lea morfologijja oččodeami golmmajuohku: morfologijja oččodeamis lávejit sirret golbma muttu, mat leat (1) ovdamorfologalaš muddu, (2) árramorfologalaš muddu ja (3) aitosáš morfologijja (eŋg. *morphology proper*). (Gč. omd. Bittner et al. 2003: xiv–xix; Stephany & Voeikova 2009: 4–5; eará golmmajuoguid birra, gč. omd. MacWhinney 1978; Tomasello 2000.) Geahčadan dán kapihttalis, mot morfologijja oččodeami proseassa ovdanbuktojuvvo girjjálašvuodas namuhuvvon doahpágiid vuodul, ja čielggadan eará guovddáš doahpágiid, maid geavahan maŋnelis materiála analyseremis. Čilgehusa áiccalmahtán ovdamearkkaiguin suomagielas, mas máná giellaoččodeamis leat eanet diedut go sáme gielas ja mas morfofonologijja oččodeaddji mánná deaivvada seammasullasaš čuolmmaiguin go sáme gielas (gč. maiddái kap. 3).

Ovda- ja árramorfologalaš lahkonanvuogi mielde mánná konstruere iežas grammatihka válljenproseassaid vuodul muhto ii geavat dakkár grammatihkalaš modulaid nugo morfologijja. Mánná vállje dan gielas, maid gullá birrasisttis, dihto njuolggaduslaš morfositávssalaš elementtaid ovdamearkka dihte daid salieanssa (mihtilmasvuoda), frekveanssa (dávjodaga) ja transpareanssa (čadačuovgivuoda) vuodul ja konstruere daid struktuvrraid vuorováikkusahas iežas ipmárdusain ja produkšuvnnain. Daiguin struktuvrraiguin son nákke de čájehit sátnehámiid muhtun guovddáš morfositávssalaš erohusaid. Ovdamearkka dihte suomagielat mánná veadjá válljet dakkár mihtilmas elementtan konsonánttaid dássemolsašumi, mainna sáhtttá de čájehit morfositávssalaš erohusaid, vrd. omd. *mekko* [čuvla.NOM] ’čuvla’ ja *meko* [čuvla.MÁTTA] ’čuvlla’ (vrd. rávesolbmuidgiela *meko-n* [čuvla-GEN]).⁹ Nubbin ovdamearkan

⁶ Oasit dán kapihttalis vuodduvvet mu čállosii *Álgogeahčastat sáme gielat máná ovda- ja árramorfologijjai*, gč. Ijäs 2007a.

⁷ Doahpagat *ovdamorfologijja* ja *árramorfologijja* (eŋg. *premorphology* ja *protomorphology*) leat geavahuvvon 1990-logu gaskamuttu rájes earenoamážit riikkaidgaskasaš morfologijja oččodeami dutkanprošeavttas *Crosslinguistic Project on Pre- and Protomorphology in Language Acquisition* (gč. omd. Dressler & Karpf 1995; Dressler (doaimm.) 1997; Bittner et al. (doaimm.) 2003; Stephany & Voeikova (doaimm.) 2009). Prošeakta lea Nuortariikka diedaakademijja (Österreichischen Akademie der Wissenschaften) vuollásaš, ja dat lea leamaš jodus 1993 rájes. (Eanet diedut prošeavtta birra, gč. omd. Bittner et al. 2003: xiv–xvi; Dressler 1997: [5].)

⁸ Sojahanmorfologijja oččodeami teorehtalaš lahkonanvugiid birra oppalaččat, gč. omd. Bittner et al. 2003: xi–xiv; Argus 2008a: 9–16.

⁹ Sátnehámiid glossemis anán Leipzig Glossing Rules -njuolggadusaid 2008 guovvamánu versovvna, mii lea interneahhttačuohkku <http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php> (20.8.2010). Glossema oanádusaid heivehan sáme giellii, nu ahte ovdamearkka dihte *ovttaidlogu goalmmát persovvna* oanidan *ol3*, vrd. eŋgelasgiela *3sg*.

suomagielat máná gielas sáhttá namuhit sáni loahppavokála guhkkodaga välljema, mainna sáhttá čájehit ovdamearkka dihte dagu bistevašvuoda ja rájálášvuoda erohusa, vrd. omd. *kaatuu* 'gahččá', *kaatu* 'gahčai' (loahppavokála guhkkodaga molsašumi ikonisitehtas, gč. Laalo 1997: 188–196; Toivainen 1996: 50).

Morfologiija oččodeami konstruktivisttalaš iešvuolta boahhtá ovdan njuolggadusaid generaliseremiin, earenoamážit morfologalaš moskkiin (*blind alleys*). Suomagielat mánná sáhttá omd. dihte atnit *nalle* 'duhkorasguovža' -sáni sojahanminstara *vene* 'fanás' -sáni sojajeamis, nu ahte *vene*-substantiivva ol. ill.hápmiin šaddá su gielas *vene-en* (vrd. ol. ill. *nalle-en*), mii fas gahččá oktii *vene*-substantiivva ol. gen.hámiin (vrd. rávesolbmuidgiela *vene-en* [fanás-GEN] ja *venee-seen* [fanás-ILL]). Giellaoččodeapmi adnojuvvo dan dihte dynámalaš, ii-lineára proseassan, masa sihke genehtalaš árbi (vuoiŋnamaččat) ja biras váikkuhit. Dát máksá, ahte grammatihkka ii leat mielriegádan modula, muhto modulát ihtet baicca áiggi mielde ieš-organiserema boadusin. (Bittner et al. 2003: xviii; Dressler 1997: [5]; Zangl 1997: [11]–12; Laalo 1998: 374; 1997: 195, 197.)

Morfologiija, ja obanassiige giela, oččodeami álgohástalus lea segmenteren, mii mearkkaša dan ahte mánná galgá nagodit fuomášit giela struktuvrralaš ovttagaid, ovdamearkka dihte sátnehámiid ja morfemaid. Go mánás lea oktavuolta birrasiinnis, de su diehtu ja máhttu lassána, ja das čuovvu, ahte son oččoda dađistaga fenomenaid, mat leat mohkkábut ah' mohkkábut. Giellaoččodeapmi lea dan dihte mohkkás proseassa, mii čoahkkana kompleksalet ah' kompleksalet ráhkadusaid hierárkkalaš struktuvrras. Struktuvrraid välljen, dynámalašvuolta ja kompleksitehta leat mihtilmasat buot gielaide oččodeamis – makkár semánttalaš dahje morfosyntávssalaš erohusat dain de ležžetge. (Karpf 1990: 98–110; Peltzer-Karpf et al. 1994: 14–15; Dressler & Karpf 1995; Bittner et al. 2003: xviii; Zangl 1997: [11]–17.)

Morfologiija, ja obanassiige grammatihka, oččodeapmi ii álgge vel dalle go mánná buvttada giela kategoriijaid, mat leat rávesolbmuidgiela kategoriijaid láganat (Bittner et al. 2003: x). Ovdamearkka dihte jahkásaš mánná sáhttá gal máhttit buvttadit rávesolbmuidgiela hámiid *atte* ja *áibbi*, muhto go son ii vel dán muttus buvttat eará ADDIT- ja LÁIBI-leksema hámiid, de *atte* ja *áibbi* adnojuvvojit reprodušerjuvvon hápmiin, maid mánná lea gullan birrasisttis ja geardu seammaláganin go lea gullan daid, ipmirkeahtá daid ráhkadusa (gč. Ijäs 2006: 191). Morfologiija oččodeapmi adnojuvvo baicca progressiiva ja kumulatiiva proseassan, mii ovdána ovdamorfologiija muttus árramorfologiija muttu bokte rávesolbmuidgielalágan modulára morfologiijan. Kilani-Schoch ja Dressler sirreba dán proseassas golbma ovdánamuttu: álggos sátnehámiid dahje kategoriijaid vuosttaš manifestašuvnnat ihtet gillii (*emergence*), dan maŋŋel mánná oččoda sátnehámi dahje kategoriija go geavaha dan produktiivvalaččat (*acquisition*), ja loahpas, go mánná oamasta hámi, son olle dihto giellaoahpalaš hámi dahje kategoriija hálddašepmái (*mastery*) (Kilani-Schoch & Dressler 2002: 45–46). Vuosttaš manifestašuvnna ovdamearkan sáhttá leat suomagiela hápmi *vet-tä* ~ *tet-tä* [čáhci-PART], mii geavahuvvo mearkkašumis 'atte munnje čázi'. Oččodanmuttus mánná geahččaladdá dábálaččat maŋŋgalágan sátnehámiid ja heiveha nuppiid sojahantiippaid nuppiid tiippaid sániide. Suomagielat mánná sáhttá ovdamearkka dihte atnit *hake-a* [viežžat-INF] -vearba pret. ol. 3. persovnna hápmiin *hakes* dego dan vuodđun livččii kontrakšuvdnavearba *pudo-ta* [gahččat-

INF], vrd. jovssusgiela hámit *hak-i* [viežžat-PRT.OL3] ja *puto-s(i)* [gahččat-PRT.OL3] (gč. Laalo 2003: 341–345).

Oččodanmuttus (*acquisition*) Kilani-Schoch ja Dressler sirreba vel golbma vuollemuttu, main vuosttaš lea hámiid oččodeapmi, namalassii dat ahte muhtun hápmi dahje kategoriija sáhtta ihtit ain odđa hámis. Nubbi muddu lea morfologalaš minstara oččodeapmi, namalassii generaliseren daid hámiid vuodul, maid mánná lea juo oamastan; dát boahtá ovdan analogiijadáhpáhusain. Goalmmát mudduges lea njuolggadusa oččodeapmi, namalassii go mánná ráhkada njuolggadusa daid struktuvrraid vuodul, maid lea oamastan, ja dátges boahtá ovdan njuolggadusanalogiijain. (Kilani-Schoch & Dressler 2002: 45–46.)

2.1 Ovdamorfologiija

Ovdamorfologalaš muddu definerejuvvo dakkár giellaoččodanáigodahkan, mas morfologalaš operašuvnnat (sihke dakkárat, mat eai gula máná jovssusgillii ja dakkárat, mat leat njuolggaduslaš operašuvnnaid ovdahámit) leat juo ihtigoahtán gillii muhto mas grammatihkalaš morfologiija systema ii leat vel sierranan dábalaš kognitiiva systemas, mas ovdamearkka dihte sánit sáhttet leat vaikko man hámis. Ovdamorfologalaš (ja ainjuo áramus árramorfologalaš) sátnehámit adnojuvvojitge dan dihte baicca oassin máná sátnerájus, go mánná oččoda daid oktan analyserekeahtes ovtadahkan iige vel sojat daid. Dán muttus máná gielas sáhttet leat hámit, mat eai čuovo su jovssusgiela morfologalaš njuolggadusaid. (Dressler & Karpf 1995: 102; Dressler 1997: 6; Bittner et al. 2003: xv.) Hámiin mat eai gula máná jovssusgillii, geavahuvvo doaba *extragrammatical morphological operation*, mii lea definerejuvvon ná: ”A heterogeneous set of either early acquired primitive or of late acquired sophisticated operations (of an analogical or rule-like nature) which resemble morphological rules, but whose only unifying property is that some principle of morphological grammar is violated” (Dressler & Karpf 1995: 101; Dressler & Barbaresi 1994: 36–38, 55–57; Bittner et al. 2003: [xxxix]). Dákkár operašuvdna lea earret eará sátnehámi čilgemeahtun oanideapmi dahje botken (*truncation*), omd. suomagiela *po* dahje *poo*, vrd. rávesolbmuidgiela *pois* ’eret’ (Bittner et al. 2003: xv; Voeykova 1997: 38; Laalo 2003: 327–328).

Ovdamorfologiija dutkančuolbman lea guorahallat máná vuosttaš vugiid ovdanbuktit giela morfosyntávssalaš gaskavuodaid. Ovdamorfologalaš muttus mánná oahpahallá rávesolbmuidgiela hámiid analyserekeahtes ollisvuohčan: son áđdestallá sátnehámiid, maid lea gullan ja oahppá odđa sátnehámiid gosii seamma ládje go odđa leksemaid. Mánná ii vel máhte sojahit sániid, son baicca atná dábalaččat dušše ovttá sojahanhámi guđege leksemas.¹⁰ (Laalo 1997: 186–187; 1999: 362.) Ovdamorfologalaš hámit leat dábalaččat merkekeahtes – ja dávjá ovttamorfemat – hámit, nugo ovdamearkka dihte ol. nominatiivva ja pres. ol. 3. persovvna hámit leat mángga gielas (Dressler 2005: 10; Peters 1997: 179). Vaikko mánná ieš ii vel aktiivvalaččat buvttat celkosiid (eng. *utterances*), de su sátnehámit leat dábalaččat ráves-

¹⁰ Ovdamorfologiija muttus sáhttet ovttá leksemas leat maiddá guokte hámi (gč. omd. Bittner 2003: 60–62; Katičić 2003: 254; Pfeiler 2003: 385). Aguirre (2003: 11) rehkenastá su informántta ovttá leksema guokte sierra hámi bajil ohppojuvvon hápmiin, mat leat oassin máná sátnerájus.

olbmuidgiela hámiid láganat. Dakkár hámiid sáhtá dan dihte gohčodit pseudokohereanta hápmiin. Guhkit ovttagat, nugo ovdamearkka dihte dábalaš beaivválaš dajaldagat, leat dávjá memoriserejuvvon máná muitui analyserekeahtes ovttagat, ja dat eai dan dihte gula máná duohta produktiivvalaš máhttui. (Zangl 1997: 13.) Vaikko máná ovdamorfologalaš ovdánanmutter dábalaččat atnáge dušše sátnehámiid, maid áđdestallá oktan ovttagat, de su gielas sáhttet leat maiddái dakkár morfologalaš operašuvnnat, mat eai gula su jovssusgiela grammatihkkii, nugo ovdamearkka dihte ovdalis namuhuvvon reduplikašuvdna (Laalo 1998: 362; Dressler & Karpf 1995: 101–102).¹¹ Reduplikašuvdna ii leat čielga sojahanvuohki, muhto dan sáhtá atnit vuohkin oahpásnuvvat dasa, ahte sátnehámit čohkiidit eanet osiin, ja máná sáhtá geavahit reduplikašuvnna juo ovdal go dadjá vuosttaš albma sániid. Ovdamearkka dihte okta suomagielat máná árra sátnehápmi lea *tätä*, mii lea rávesolbmuidgiela mielde *tämä* 'dát' -pronomena partitiiva. Máná hápmi *tätä* lea nuppe dáfus čielgasit reduplikašuvnvalaš, ja nuppe dáfus dat čohkiida guovtti ideantalaš oasis: máddagis *tä-* ja gehčosis *-tä*. (Laalo 1997: 198–199.) Árra ja ovttagardán morfologalaš operašuvnnaid, nugo reduplikašuvnna, máná geavaha maññel sojahan- ja suorggidanmorfologijja formála mállen (Voeykova 1997).

2.2 Árramorfologijja

Ovdamorfologalaš muddu nohká, go sojahan-, suorggidan- ja goallosmorfologijja hápmášuvvagoahtá (Dressler & Karpf 1995: 100) ja máná geavahišgoahtá eanet go ovttá hámi guđege leksemas. Sojahanparadigmmaid hápmášuvvan álgá dalle, go máná geavahišgoahtá ng. miniparadigmmaid. *miniparadigma*-doahpaga oaivvilduvvo sojahanhámiid joavku, mas leat unnimusat golbma sojahanhámi, mat leat seamma leksema fonologalaččat ovttačielggolaš hámit. Hámit galget leat geavahuvvon spontánalaččat kontrastiiva syntávssalaš dahje situatiiva konteavsttain ovttá mánu báddemiin.¹² (Bittner et al. 2003: xvi, xxxix.) Miniparadigmmaid almmustuvvan gillii adnojuvvo indikáhtorin das, ahte máná lea identifiseren giela morfologijja (Katičić 2003: 254).

Ovdáneamis ovdamorfologijjas árramorfologijjai lea mihtilmas, ahte máná čohkke gielalaš "vásáhusaid" ja dainna lágiin hukse vuodu fuomášišgoahtit giela systemáhtalaš njuolggadusaid. Go giela struktuvra čielgagoahtá mánái, de son heivehišgoahtá njuolggadusaid odđá giellamateriálii generaliseremiid bokte. Su gielalaš ovdanbuktimiid duohken leat dalle produktiivvalaš njuolggadusat, iige son šat dušše áđdestala gárvvessátnehámiid, baicca geavaha giela kreatiivvalaččat ja produktiivvalaččat. (Laalo 1998: 361–362; Zangl 1997: 13; Bittner et al. 2003: xviii–xix.) Go grammatihkalaš morfologijja modula ihtá máná gillii, de máná lávke giellaoččodeami morfologalaš muddui ja sirregoahtá morfologijja čielgasit syntávssas ja sátnerájus iige šat ane dakkár morfologalaš operašuvnnaid, mat eai gula su jovssusgillii (Bittner et al. 2003: xviii; Dressler 1997: [5]).

¹¹ Vrd. sámegeiella man grammatihkkii reduplikašuvdna gullá oktan (marginála) morfologalaš operašuvdnan, nugo dáin dáhpáhusain: *gahča-gahča, ovttaid-ovttaid* (gč. Sammallahti 1998: 61).

¹² Dát gáibádus lea praktiserejuvvon nu, ahte báddejuvvon materiála sajis sáhtá atnit maiddái beaivegirjemateriála (gč. omd. Laalo 2003).

Árramorfologalaš muttus mánná dárbbáša eanet ah' eanet sániid, ja go giela syntákša ovdána, de ollu gielain (earret eará sámegielas) dárbbášuvvojit mánggalágan morfologalaš hámit, maiguin sáhtá almmuhit syntávssalaš kategoriijaid. Vai nagoda giedáhallat (sojahan-) giela morfologalaš girijatvuoda, mánná hábmegoahtá alccesis álkes morfologalaš vuogádaga. (Gč. Dressler & Karpf 1995: 102; Bittner et al. 2003: xix.) Mánná sojahišgoahtá sániid ieš iige šat duđa gárvves sátnehámiide, maid lea gullan earáin. Mánná ipmirdišgoahtá, ahte sátnehámit maid son álggos lea oahppan olles ovttađahkan, čohkiiditge mánggalágan osiin: máddagiin ja suffivssain. Dán muttus mánná sirdása sátnehápmebuvttadeami aktiivvalaš processii ja geahččaladdá ieš ráhkadit sátnehámiid daid njuolggadusaid vuodul, maid son lea dan rádjái oamastan. Árramorfologalaš muttu álgui leage earenoamáš, ahte mánná geahččala heivehit ovttaht giellaoahpalaš njuolggadusaid mángga oktavuhtii. Mánná ii álggos álo earut ovdamearkka dihte vearbbaid sojahanluohkáid muhto geahččala baicca heivehit muhtun sojahanluohká iešvuodaid eará luohká vearbbaid sojaheapmái. Ovdamearkka dihte suomagielat mánná sáhtá sojahit guovtti sojahanluohká vearbbaid preterihttahámiid ovttá ládje, nugo namuhuvvui ovdalis *hakes*-ovdamearkka olis. Nubbin ovdamearkan suomagielat máná árra analogiijain sáhtá namuhit duppalduvvan partitiivahámi *vet-tä-ä* [čáhci-PART-PART], mas rávesolbmuidgiela partitiivahápmái *vettä* laktása vel partitiivagehčosa nubbi variánta *A*. (Laa-lo 1998: 362–363; 2003: 341–345.)¹³

Árramorfologalaš muttus mánná hukse morfologalaš systemaid, ja go son sojahišgoahtá sániid rávesolbmuidgiela vuogádagaid mielde, de su giela morfologijja šaddagoahtá dalle moduláran. Modulára morfologijain oaivvilduvvo jovssusgiela spesifihkka morfologalaš systema. Máná primitiiva morfologalaš systemaid sadjái šaddagohtet sojaheami ja sátneráhkadeami vuollemodulat (Bittner et al. 2003: xix). Go árramorfologalaš muddu nohká ja mánná olle rávesolbmuidgielalágan, modulára morfologijja muddui, de son heaitigoahtá geavaheames su iežas huksen giellaoahpalaš hámiid ja atnigoahtá sátnehámiid seamma hámis go dat ledje ovdamorfologalaš muttus, namalassii rávesolbmuidgiela hámis. Erohussan lea dat, ahte dál mánná lea juo oamastan sátnesojahanvuogádagaid ja máhtá sojahit sániid produktiivvalaččat, ja sátnehámiid oččodeapmi ovttaid mielde lea nohkan. Nuppiiguin sániiguin giellaoččodeami árra muttuid ovttageardán ja homogena systema sierrana mángan spesialiserejuvnon vuogáđahkan, main leat iežaset vuollevuogádagat (Zangl 1997: 14). Modulára morfologijja muddu adnojuvvo de álgán, go mánná lea oamastan dihto gillii gullelaš morfologijja vuodđoiešvuodaid ja go son lea sirren vearbbaid ja nomeniid sojaheami ja sátneráhkadeami struktuvrralaččat (Bittner et al. 2003: xxxix). Giellaoččodeami árra muttuin máná gielas eai dan dihte sáhte vel leat modulát, muhto dat šaddet baicca máná ja su birra vuorrováikkhusas, mas fas čuovvu ahte modulát eai sáhte leat mielriegádan ovttađagat (Zangl 1997: 14).

¹³ Mánná sáhtá maid geavahit muhtun suffiksaávdnasiid sátneluohkkarájiid rastá, omd. sihke vearba- ja nomenhámiin (gč. Riionheimo 2002d).

2.3 Gielaid typologalaš diversitehta váikkuhus morfologiija oččodeapmái

Gramatihka oččodeami proseassa sáhtta leat iešguđetlágan juo áramus giellaoččodanmuttuin. Giellaoččodeamis leat individuála erohusat dalle go mánát oččodit ovttá giela, muhto giella-oččodeamis leat maiddái gielaid gaskasaš erohusat. Ovdamearka dihte lea čájehuvvon, ahte birrasa giela iešvuodat váikkuhit giellaipmárdussii ja šluppardeapmái juo máná vuosttaš eallinjagi áigge (gč. omd. Jusczyk 1997: 178–179). Morfologiija oččodeamisges ovdamearka dihte engelas- ja duiskkagielat mánát eai dábálaččat geavat morfologalaš elemeantaid iežaset áramus sátneovttastumiin muhto almmuhit syntávssalaš oktavuodaid sátneortnegiin, go fas earret eará durkkagielat mánátges buvttadit nomeniid ja vearbaid sojahanhámiid juo ovttasánimuttus (Zangl 1997: 13; Aksu-Koç & Ketrez 2003: [27]). Zangl (1997: 13) konkluderege ahte (1) syntávssa ja morfologiija gaskavuohta ja (2) sirdáseapmi giellaoččodeami árramuttus (*initial stage*) gaskamuddui (*intermediate stage*) fertejit iskojuvvot sierranassii guđege gielas.

Gielaid typologiija váikkuhus morfologiija oččodeapmái lea guorahallojuvvon ovdalis namuhuvvon prošeavttas *Crosslinguistic Project on Pre- and Protomorphology in Language Acquisition*, man oktan váldodutkangažaldahkan lea aiddo dat, mainna lágiin gielaid typologalaš diversitehta váikkuha mánáid eatnigiela oččodeapmái. Prošeavtta ulbmil lea earret eará čájehit sihke ovttaláganvuodaid dakkár gielain, mat leat typologalaččat guhkkálaga ja nuppe dáfus fas erohusaid dakkár gielain, mat leat typologalaččat lahkálaga. (Laaha & Gillis 2007: [v], Bittner et al. 2003: xiv–xv.)

Dressler (2005: 10) mielde vuosttaš typologalaš erohusat bohtet ovdan juo ovdamorfologalaš muttus. Áramus oččoduvvojit merkekeahces (*unmarked*) hámit, ja gielaid gaskkas leat erohusat, mat hámiid leat merkejuvvon (*marked*) ja mat fas leat merkekeahces hámit. Ovdamearka dihte durkka-, unğára-, suoma-, lietuva-, polsikka-, kroatia-, spánskka- ja fránskkagielas máná oččoda pres. ol. 3. persovvna merkekeahces hámi ovdal eará persovvnahámiid, muhto engelasgielas, mas pres. ol. 3. persovvna lea sojangeažus ja eará persovvna fas ii, 3. persovvna hápmi oččoduvvo easkka mañnel eará persovvnaid hámi.

Prošeavttas lea suokkardallojuvvon earret eará, man jođánit mánát oamastit ovcci typologalaččat iešguđetlágan giela nomeniid ja vearbaid morfologalaš ráhkadusaid (Laaha & Gillis 2007: [v]). Guorahallojuvvon gielat juhkojuvvojedje klassifikatoralaš typologiija mielde golbman joavkun, mat ledje agglutinerejeaddji gielat, čavga sojaheaddji(-fusionála) (*strongly inflecting(-fusional)*) gielat ja loažža sojaheaddji(-fusionála) (*weakly inflecting(-fusional)*) gielat. Agglutinerejeaddji gielat ledje durkka-, suoma- ja Jukatana mayagiella, čavga sojaheaddji(-fusionála) gielaide fas gulle ruošša-, kroatia- ja greikkagiella, ja loažža sojaheaddji(-fusionála) gielat ledje fránskka-, hollándda- ja duiskkagiella. Nugo dás bohtá ovdan, dutkamuša typologalaš giellaareála ii leat nu viiddis, muhto dan in problematisere dás, ja giellajoavkkuid typologalaš namahusaid problematiserema guođán maid dán barggu olggobeallai. Gielaid juogu vuodđun lei doaba *paradigma gaskasturrodat (mean size of paradigm (MSP))* (Xantos & Laaha 2007: 13)), man mielde mihtiduvvui, man ollu soja-

hanmorfologiija guđege gielas lea.¹⁴ Paradigma gaskasturrodaga variábelat ledje guorahallamis čuovvovaččat: paradigmáhtalaš ja syntagmáhtalaš morfologiija vallji (*richness*), morfologalaš čađačuovgivohta (*transparency*), ovttalárganvuohka (*uniformity*) ja mihtilmasvuohka (*salience*) (Dressler 2007: 5; Xantos & Laaha 2007: 18–19). Buot dát variábelat mihtiduvvojedje namalassii mánnái hubmojuvvon gielas.¹⁵ Paradigmáhtalaš morfologiija vallji mearkkaša ii-homofonalaš sojahanhámiid meari, ovdamearkka dihte nomeniid lohkoja kásuskategoriijaid. Syntagmáhtalaš morfologiija valljiges mearkkaša dan, galle suffivssa nomenis dahje vearbbas sáhttet leat maŋŋálaga. Čađačuovgivohta čujuha máddaga ja gehčosa gaskavuhtii, ovdamearkka dihte engelasgiela hámiid *table* ja *tables* gaskavuohka lea čađačuovgi, go máddaga ja gehčosa rádji lea čielggas, muhto ovdamearkka dihte máŋggaidloguhámit *wives*, vrd. *wife*, ja *children*, vrd. *child*, leat čađačuovgameahtumat. Ovttalárganvuodain oaivvilduvvo dat, ahte hápmi lea buot dáhpáhusain ovttalárgan, ovdamearkka dihte engelasgiela gerunddas lea álo *-ing*-hápmi, vrd. omd. partisihpa perfeaktahámit *work-ed* vs. *writt-en*. Maŋimus paramehter dán dutkamušas lei fonologalaš mihtilmasvuohka, mainna oaivvilduvvo guovttelárgan salieansa: vokálad segmentála salieansa ja prosodalaš salieansa. Suffivssaid olles vokálat leat mihtilmasat muhto reduserejuvvon vokálat fas eai leat. Prosodalaš mihtilmasvuohka guoská sátneloahpa suffivssaide, main lea deaddu. (Dressler 2007: 5–8.)

Guorahallama gielat ordnejuvvojedje dasto guovtti skálái dan mielde, man ollu dain ledje ideála agglutinerejeaddji, sojaheaddji ja isolerejeaddji gielaid iešvuodát. Skálát ledje: (1) agglutinerejeaddji gielat – sojaheaddji gielat ja (2) sojaheaddji gielat – isolerejeaddji gielat. Ovttaskas gielaid ortnet sáhtii lean goappatlárgan nomeniid ja vearbaid typologiija dáfus. Ovdamearkka dihte suomagiella lei nomensojaheami dáfus durkka- ja Jukatana mayagiela gaskkas, muhto vearbamorfologiija dáfus fas sihke durkka- ja Jukatana mayagiella ledje agglutinatiivvaleappot go suomagiella. (Dressler et al. 2007: 67; Dressler 2007: 5–6.)

Mánáid ovdáneapmi oamastit eatnigielaset morfologalaš ráhkadusaid buohtastahttojuvvui de gielaid typologiijain. Dutkanmateriála representatiivvuoda sáhtta árvoštallat dan sivas, go dat lea guđege gielas čoggojuvvon dušše ovttá dahje guovtti máná gielas, vaikko eará dutkamušat leat čájehan, ahte sátnehámiid oččodeami ja oamasteami agiin sáhttet leat stuora erohusat mánáid gaskka (gč. omd. Dressler et al. 2003), muhto dutkamuša bohtosat leat goit eahpitkeahttá čielgasat. Nomeniid oččodeami ovdáneapmi korrelerii nomeniid sojahanmorfologiija valjiin: jođánepmosit oamastuvvui daid gielaid nomenmorfologiija, main lei rikkes morfologiija, nubbin jođánepmosit oamastuvvui čavga sojaheaddji gielaid nomenmorfologiija, ja loazža sojaheaddji gielaid nomenmorfologiija oamasteapmi ádjánii guhkimus. (Dressler et al. 2007: 67.) Vearbaid buohta ortnet lei earalárgan: agglutinerejeaddji gielaid morfologiija oamastuvvui gal jođáneappot go sojaheaddji gielaid morfologiija, muhto dán

¹⁴ *Mean size of paradigm* lea definerejuvvon ná:
$$\text{MSP} = \frac{|F|}{|L|}$$

|F| lea buot sierra sojahanhámiid lohku dihto giellačájánasas (*sample*), ja |L| fas lea sierra lemmaid lohku.

¹⁵ Dás čuovvu ahte ovdamearkka dihte kásushámit, maid rávesolbmot eai geavat mánáiguin humadettiin, nugo earret eará suomagiela abessiiva, eai rehkenasto paramehteriidda.

guovtti válđoavkku siste ledje erohusat typologalaš ortnega ja morfologiija ovdáneami ortnega gaskkas. Ovdamearkka dihte typologalaččat nubbin čavgadepmosit sojaheaddji giella, ruoššagiella, lei nubbin manimus vearbamorfologiija oamasteamis. Vaikko giella typologiijas ja vearbamorfologiija oamasteamis ledje dákkár erohusat, de váldokonklusuvdna lea čielggas: agglutinerejeaddji gielaide morfologalaš ráhkadusat oamastuvvojit jođáneappot go sojaheaddji gielaide morfologalaš ráhkadusat.

3 Sojahanmorfologijja ja -morfologijja oččodeami ja hálddašeami dutkamušat

Nugo ovdal lea namuhuvvon, morfologijja oččodeapmi ii leat ovdal guorahallojuvvon sámegiela mánáid gielas. Dan dihte geahčadan dás eará gielaid dutkamušaid, mat leat dahkkon sojahanmorfologijja, earenoamážit vearbasojahanmorfologijja, oččodeamis. Deattuhan suoma- ja esttegiela dutkamušaid dan sivas, go dát guokte giela leat genealogalaččat sámegiela lagamus giela ja go dat leat maiddá typologalaččat lahkálaga sámegiela. Dasa lassin geahčadan sámegiela dutkamušaid, mat laktásit morfologijja oččodeapmái dahje hálddašeapmái.

3.1 Suoma- ja esttegiela morfologijja ja morfologijja oččodeapmi

Vaikko suomagiella lea sámegiela historjjálaččat lagamus giella, de dát guokte giela leat gárggiidan goabbat guvlosis earret eará morfologijja dáfus. Sámegiela typologalaš sadi lea typihkalaš agglutinerejeaddji ja fusionála gielaid gaskkas, nu ahte ollu sátnehámiin morfemat leat álkit segmenteremis, ovdamearkka dihte hámis *bođi-i-met*, muhto dávjá morfemat leat maid suddan oktii, nugo hámis *bohte* (gč. omd. Ylikoski 2009: 190–193; gč. maiddá Sammallahti 1990: 443–446). Suomagiella adnojuvvo dávjá agglutinerejeaddji giellan, vaikko maiddá suomagiela sátnehámiid máddagiin leat mánggalágan morfologalaš molsašumit, mat prototiiipalaš agglutinerejeaddji giela eai leat, ovdamearkka dihte *vesi* ’čáhci’ -sáni máttavariánttat leat earret eará *vede-*, *vete-*, *vet-* (Karlsson 2003: 116; gč. maiddá omd. ISK § 64, 71). Maiddá esttegiella adnojuvvo agglutinerejeaddji giellan, muhto das leat eanet fusionála ja analyhtalaš iešvuodát go suomagiela, ja dat lea dávjá adnojuvvon gárggiidan agglutinerejeaddji giellatiippas fusionálat giellan (Erelt 2007: 7; Erelt et al. 1995: 129; gč. maid Grünthal (2000) ákkastallama man mielde esttegiela mihtilmas typologalaš iešvuodta lea goit ain agglutinatiivvalašvuodta).

Suoma- ja esttegielas vearbbat sodjet modusa, áiggi, persovvna ja logu mielde nugo sámegiela, ja suoma- ja esttegielat mánát deivet vearbahámiid oččodettiin muhtun muddui seamalágan morfologalaš hástalusaid go sámegiela máná oččodettiin sámegiela. Suoma- ja esttegielat mánát galget ovdamearkka dihte válljet mángga máttavariántta gaskkas, main leat iešguđetlágan jietnadatrievdadusat, ja laktit máddagii rievttis sojahangehčosa, nugo sámegiela máná.

3.1.1 Suomagiella

Suomagielat mánáid sátnehámiid morfologalaš ráhkadusa lea dutkan earenoamážit Klaus Laalo, gii 1990-logu gaskkamuttu rájes lea guorahallan sihke vearba- ja nomenmorfologijija očcodeami. Sojahangehčosiid očcodeami ortnega ja agi fas lea guorahallan Jorma Toivainen, gean nákkosgirji (Toivainen 1980) lea vuosttaš systemáhtalaš dutkamuš suomagiela sojahanmorfemaid očcodeamis. Geahčadan Laalo ja Toivainena dutkamušaid eanet maŋjelis.

Laalo ja Toivainena dutkamušaid lassin leat almmuhuvvon maiddá eará guorahallamat, mat gieđahallet suomagiela morfologijija očcodeami man nu perspektiivvas. Riionheimo artihkkalat (2002a–d) suokkardit nomeniid ja vearbaid sojahanhámiid očcodeami earenoamážit morfologalaš spiehkastagaid perspektiivvas agis 1;4–6;11. Argoff (1976) guorahallá earenoamážit nomeniid sojahanmorfologijija očcodeami guovtti máná gielas agis 1;2–2;11. Lyytinen (1978) nákkosgirji fas lea psykologijija suorggi dutkamuš morfologijija očcodeamis, ja dat guorahallá, mainna lágiin 2–5-jahkásaš suomagielat mánát hálddašit eatnigielaset morfologalaš njuolggadusaid ja mot iešguđetlágan hárhellanprográmmaiguin sáhtá váikkuhit morfologijija hálddašeapmái. Niemi & Niemi (1985; 1987) leat gosii ovttalágan artihkkalat, ja dat guorahallet earret eará nomeniid ja vearbaid sojahan- ja suorggidanmorfologijija erohusaid rávesolbmuidgiela ektui.¹⁶ Guorahallamiid vuodđun lea ovttá máná giellamateriála agi 5;6 rádjái. Mánáidgiela morfositávssalaš kompleksitehta ja dan oktavuoda dysleksiai 40 máná gielas guorahalláges Nieminen (2007).

3.1.1.1 Laalo

Suomagiela morfologijija očcodeami, namalassii sojahanhámiid ja -paradigmaid morfologologalaš gárggiideami proseassa máná gielas, lea guorahallan earenoamážit Klaus Laalo. Eanas su dutkamušaid teoriijaduogázin lea ovda- ja árramorfologalaš perspektiiva mánáidgiela dutkamii, ja dutkamušat vuodđuduvvet ovttá nieiddaža ja Laalo (1999) rájes maiddá ovttá bártnáža giellamateriálii, mii lea čoggojuvvon šluppardanagi rájes gitta skuvlaahkái. (Gč. Laalo 1994, 1997, 1998, 1999, 2003, 2009; Aksu-Koç et al. 2007.)

Suomagielat máná ovdamorfologalaš muttu dábálaš fonologalaš ”ráddjejeaddjin” lea earret eará máná viggamuš atnit gosii aivve guovttestávvalsániid, maid loahppajietnadahkan lea vokála. Guovttestávvalmuddu ii leat ovttá mihtilmas buot mánáid gielas; muhtun mánát sáhttet geavahit golmmastávvalsániid juo árrat. Guovtti stávvala dominánsas čuovvu, ahte máná oanida sániid, main rávesolbmuidgielas leat eanet go guokte stávvala. Oanideapmi sáhtá ollašuvvat sátnehámi botkemiin, omd. *pape* < *paperi* ’bábir’, dahje nu, ahte botkema lassin máná heiveha sátnehámi jietnadeami dáfus, omd. *penu* < *peruna* ’buđet’. (Laalo 1994: 430–432, 443.) Guovtti stávvala ráddjehus váikkuha morfologijija očcodeapmái nu, ahte dat ájija sojahanmorfologijija gárggiideami. Ovdamorfologalaš muddui lea dan dihte mihtilmas, ahte máná ii vel ane suffivssaid, mat lasihit stávvallogu muhto ávkkástallá baicca jietnadatrievdadusaiguin, mat leat sátnemáddaga siste ja earuha dainna lágiin nominatiivahámi

¹⁶ Artihkkaliin erohusaid birra geavahuvvojit tearpmat *virhe* ’feaila’ ja *error*.

ja spesifiserekeahes oblikvahámi. (Laalo 1994: 444; 1997: 187; Riionheimo 2002b: 104–105.) Ovdamorfologijia deháleamos konsonántamolsašuddamin Laalo atnáge suffivssahis dássemolsašumi, mainna mánná sáhtá álggos sirret ol. nominatiivva ja genetiivva, ja maŋnelis maiddá diffusa oblikvahámi, ovdal go lea oamastan sojahangehčosiid (Laalo 1997: 199–200). Ovdamearka dihte genetiivva *-n*-geažus ii hupmangielas mángga dáhpáhusas báljo gullo, ja mánná sáhtá leat váttis ipmirdit dan mihtilmasvuoda. Dan sajis lea lunddolaš geavahit oktan sojahanvuohkin dássemolsašumi, go dat lea jietnadeami dáfus šerroseabbo go eahpečielga *-n*-geažus. Ovdamearkan geahnohisdásat nomenhámiin Laalo namuha earret eará *lapu* [šlembbon.MÁTTA] 'šlembbona', vrd. rávesolbmuidgiela (*ruoka*)*lapu-n* [šlembbon-GEN] 'šlembbona' ja (*ruoka*)*lappu* [šlembbon.NOM] 'šlembbon'. Mánná sáhtá geavahišgoahit suffivssahis dássemolsašumi maiddá eará sojahanhámiin, ovdamearka dihte nu, ahte sirre dainna ovttaid- ja mánggaidloguhámiid: *tukka* : *tuka*, vrd. rávesolbmuidgiela *sukka* [suohkku.OL] 'suohkku' : *suka-t* [suohkku-ML] 'suohkut'.

Laalo lohka guovttestávvalmuttu bistán oalle guhká su informántta gielas, ja agis 1;9 mánná geavahii ain suffivssahis dássemolsašumi dakkár dáhpáhusain, main sojahangehčosa geavaheapmi livččii lasihan stávvallogu. Ovdamearkan son namuha earret eará čuovvovaš dáhpáhusaid: *lusikka pöydä* [baste beavdi.MÁTTA] 'baste beavdi ala', vrd. rávesolbmuidgiela *pöydä-lle* [beavdi-ALL] 'beavdi ala' ja gievrrasdásat *pöytä* 'beavdi'; ja *suka-m jala* [suohkku-GEN¹⁷ juolgi.MÁTTA] 'suohku juolggis', vrd. rávesolbmuidgiela *jala-sta* [juolgi-ELAT] 'juolggis (eret)' ja gievrrasdásat *jalka* 'juolgi'. (Laalo 1997: 199–200; 2009: 56–61; Karjalainen 1979: 25–26.) Mánná sáhtá geavahit suffivssahis hámiid guovttestávvalmuttu maŋnelnai, omd. *tietokonne* [dihtor.MÁTTA] 'dihtorii', vrd. rávesolbmuidgiela *tietokonneeseen* [dihtor-ILL] 'dihtorii', vrd. *tietokone* 'dihtor' (Riionheimo 2002b: 104).

Ovdamorfologalaš muddu nohkagoahá, go mánná atnigoahá ovttá leksema guovtti hámis. Laalo dutkanobjeavttaid gielas vearahámiid vuosttaš opposišuvdna lea imp. ol. 2. persovna ja ind. pres. ol. 3. persovna gaskkas, ja dat lea registrerejuvnon nuppi máná gielas agis 1;5 ja nuppi mánásges agis 1;7, omd. *ota* [váldit.IMP.OL2] 'váldde' : *otta-a* [váldit-OL3] 'váldá' ja *kato* [geahččat.IMP.OL2] 'geahča!' : *katto-o* [geahččat-OL3] '(son/dat) geahčča' (Laalo 2003: 334, 341). Aitosaš miniparadigmatges (*true miniparadigms*), namalassii dat main leat unni-musat golbma iešguđetlágan sojahanhámi, leat bártnáža materiálas registrerejuvnon agi 1;7 rájes ja nieiddažisges agi 1;8 rájes. Nieiddaža miniparadigmat leat njealjeláganat. (Laalo 2003: 336–340.)

(i)	<i>anna</i>	addit.IMP.OL2	'atte'
	<i>anta-a</i>	addit-OL3	'addá'
	<i>anto(-i)</i>	addit.PRT.OL3	'attii'
		(addit-PRT.OL3)	

¹⁷ Rávesolbmuidgielas genetiivva geažus lea *-n*. Genetiiva geavahuvvo suomagielas earret eará objeavtta kásusin.

(ii)	<i>mene-e</i>	mannat-OL3	'manná'
	<i>men-i</i>	mannat-PRT.OL3	'manai'
	<i>men-nään</i>	mannat-PASS ¹⁸	'(mii) mannat'
	<i>men-t-i-in</i>	mannat-PASS-PRT-PASS ¹⁹	'manaimet'
	<i>ei men-nä</i>	BV.OL3 mannat-PASS ²⁰	'eat mana'
(iii)	<i>on</i>	leat.OL3	'lea'
	<i>ei oo</i>	BV.OL3 leat.KONN	'ii leat'
	<i>ol-i</i>	leat-PRT.OL3	'lei'
(iv)	<i>syö</i>	borrat.OL3	'borrá'
	<i>sö-i ~ syö-i</i>	borrat-PRT.OL3	'borai'
	<i>syö-dään</i>	borrat-PASS ²¹	'(mii) borrat'

Árramorfologalaš muttus vearbbaid sojahanluohkát váikkuhit nuppiidasaset. Mánná ii leat dán muttus vel ollen hukset ipmárdusa das, ahte vearbain leat iešgudetlágan sojahantiipat, ja dan dihte su sojahanhámiin leat ollu analogiijat: mánná heiveha muhtun sojahanluohká ráhkadusa nuppi sojahanluohká verbii. Produktiivvaledamos, salieanttamus ja dábáleamos sojahanluohkát ”gesset” eará sojahanluohkáid lahtuid iežaset searváí. (Laalo 1998: 365; 1999: 372; maiddái Riionheimo 2002c: 269.) Vuosttaš analogalaš hámiid Laalo lea registerreren agis 1;7, muhto systemáhtalaš analogiijat leat frekveanttat earenoamážit agis 1;8. Eanas árra analogalaš hámit leat preterihttahámit, ja dábálaš fenomena lea dat, ahte vearbbat sojahuvvojit eará sojahanluohká minstara mielde go rávesolbmuidgielas. Frekveanta *-i*-preterihttatiipa, nugo hámis *istu-i*²² ’čohkkái’, geavahuvvo eará sojahantiippaid sajis, omd. *ker-i* ’čokkii’, vrd. rávesolbmuidgiela *kerä-s(i)* ’čokkii’ (inf. *kerä-tä* ’čoaggit’). Maiddái kontrakšuvdnavearbbaid *-s(i)*-dovddaldat, nugo rávesolbmuidgiela hámis *ava-s(i)* ’rabai’ (inf. *ava-ta*) geavahuvvo eará vearbatippaid sojahanhámiin, omd. *hake-s* ’vieččai’, vrd. rávesolbmuidgiela *hak-i* (inf. *hake-a*); *autta-si-n* ’veahkehin’, vrd. rávesolbmuidgiela *auto-i-n* (inf. *autta-a*). *-si*-dovddaldaga geavaheapmi geahppána jođánit, muhto *i*-máttat vearbain dat geavahuvvo guhkit, omd. *leikki-si-n* ’stohken’, vrd. rávesolbmuidgiela *leiki-n* ’stohken; stoagan’. Muhtun sojahantiippaid preseansa ja preterihta ovttaid- ja mánggaidloguhámit leat rávesolbmuidgielas homonymalaččat sihke 1. ja 2. persovnnas, omd. *leikin* ’stoagan’ : *leikin* ’stohken’; *etsit* ’ozat’ : *etsit* ’ohcet’. Go mánná geavaha preterihtas *-i*-dovddaldaga sajis *-si*-dovddaldaga, de son sáhtta dainna lágiin earuhit preseansa- ja preterihttahámiid. (Laalo 2003: 341–345; gč. maiddái Argus 2008a: 24–26.) Fuomášán veara lea, ahte muhtun suopmaniin *i*-máttat vearbbaid preterihtadovddaldat lea aiddo *-si-* ja ovdamearkka dihte *leikkiä*-vearbba pret. ol. 1. persovnna rávesolbmuidgiela hápmi lea dain suopmaniin dan dihte *leikkisin*.

¹⁸ Ind. pres. ml. 1. persovnna hápmi.

¹⁹ Ind. pret. ml. 1. persovnna hápmi.

²⁰ Ind. pres. ml. 1. persovnna biehttalanráhkadussan.

²¹ Ind. pres. ml. 1. persovnna hápmi.

²² Fuomáš ahte *istui*-hápmi adnojuvvo hupmangielaš dájvá maiddái preterihtadovddaldaga haga: *istu*.

Vuosttaš miniparadigmmat ja vuosttaš analogiijadáhpáhusat ihtet máná gillii oktanaga, agis 1;8, ja dán agi sáhtttá Laalo (2003: 345, 348) mielde atnit dan dihte árramorfologalaš áigodaga álgun su dutkanobjeavtta gielas.

Vaikko mánná veadjá juo árrat atnit dássemolsašumi sirren dihte sátnehámiid, de guovddáskonsonánttaid dási válljen – ja sátnemáddaga válljen obanassiige – dagaha maid váttisvuodaid giellaoččodeaddji mánnái. Son sáhtttá juo leat oamastan ovdamearkka dihte genetiivva sojahangehčosa *-n* muhto laktá dan njuolga vuodđohápmái, omd. gievrrasdásat máddagii: *ukko-n* iige geahnohisdásat máddagii nugo rávesolbmuidgielas: vrd. *ukko* 'áddjá' : *uko-n* [áddjá-GEN] 'áddjá'. Vuodđohápmi lea geavahuvvon máttan maiddái dán ovdamearkkas: *käsi-n* [giehta-GEN] 'gieđa', vrd. rávesolbmuidgiela *käsi* 'giehta' : *käde-n* [giehta-GEN] 'gieđa'. (Laalo 1999: 371.) Dákkár sojahaemis čuovvu, ahte máná geavahan hápmi gahččá oktii rávesolbmuidgiela instruktiiuvvain *käs-i-n* [giehta-ML-INSTR] 'gieđaguin'. Dasa ahte dássemolsašupmi váilu dakkár dáhpáhusain, main rávesolbmuidgielas lea dássemolsašupmi, sáhttet váikkuhit dakkár nomenat, main ii leat rávesolbmuidgielasge dássemolsašupmi, omd. *auto* : *auton* 'biilla', *pupu* 'njoammil' : *pupun* 'njoammila'. Dán čuoččuhusa Laalo vuodđuda dasa, ahte go su informánta geavahišgodii ovdamearkka dihte rávesolbmuidgielalágan geahnohisdásat mánggaidloguhámi *ukot* 'ádját', de son semmas buvttadii maiddái *auto* 'biilla' -substantiivvas geahnohisdásat mánggaidloguhámi *audot* 'biillat', vrd. rávesolbmuidgiela gievrrasdásat *autot* 'biillat'. (Laalo 1999: 367.)

3.1.1.2 Toivainen

Vuosttaš viidde dutkamuš suomagiela sojahanmorfologijija oččodeamis lea Jorma Toivainen *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years* (1980). Das guorahallojuvvo vuollel golmmajahkásaš suomagielat mánáid sojahangehčosiid oččodeapmi. Dutkamuša vuodđun lea materiála, mii lea čoggojuvvon 25 máná spontána gielas. Buot mánát leat riegádan Oulus jagi 1972. Dutkamušas čielggaduvvo, man agis ja man ortnegis mánát ovdanbuktet guđege hápmekategoriija hámiid vuosttaš geardde. Guorahallojuvvon hámit leat sihke nomeniid kásushámit ja finihtta ja infinihtta vearbahámit. (Toivainen 1980: 15, 29–30.) Proseassa man mielde guđege sojahanhápmekategoriija sojahanhámiid morfologijija oččoduvvo, ii guorahallojuvvo dađe dárkileappot; deaddu lea hápmekategoriijaid oamasteamis iige sátnehámiin ja daid variánttain. Dát máksá earret eará dan, ahte mánáid hámiide refererejuvvo dutkamušas dábálaččat čállingiela hámiiguin, omd. *tietää* 'diehtit' -vearbba ind. pres. ol. 2. persovvna hápmái, man Oulu mánná sáhtttá dadjat sullii *tiijjät*, refererejuvvo čállingiela hámiin *tiedät* (gč. Toivainen 1980: 53, 240).

Hápmekategoriijaid oamastanortnega meroštallama mihttun Toivainen atná máná agi dalle go odđa hápmi lea vuosttaš geardde registrerejuvvon ng. *median child* gielas. Doahpágiin *median child*, man dás duohko jorgalan tearpmain *gaskamánná*, Toivainen oaivvilda dan máná su informántajoavkkus, guhte agi mielde ain gaskkamuzžan oamasta guđege hámi (Toivainen 1980: 27).

Dutkamuš čájeha, ahte vuosttaš vearbasojahanhámit, mat ihtet suomagielat máná gillii,

leat imp. ol. 2. persovdna (agis 1;7), ind. pres. ol. 3. persovdna (1;8) ja biehttanvearba (1;8) (Toivainen 1980: [5], 35–37, 44–47, gč. maiddá Laalo 1998: 364; 2003: 329–330).²³ Toivainen (1980: 44; maiddá 1994a: 274) fuomášuhtta, ahte máná árra indikatiivahámit leat dábálaččat eará leksemaid hámit go su geavahan imperatiivahámit. Seamma áššái čujuha maiddá Laalo (1999: 362) logadettiinis, ahte máná atná guđege leksemas álggos dušše ovttá sojahanhámi.

Namuhuvvon hámiid maŋjel máná gillii ihtá preterihta áigekategoriija (ol. 3. persovdna hámis agis 1;11), ja de ind. pres. ol. 1. persovdna (agis 2;2) ja pass. pres. (mii suomagiela hupmangielas adnojuvvo dábálaččat sihke ind. pres. ml. 1. persovdna hápmi ja imp. ml. 1. persovdna hápmi; agis 2;2). Ml. 3. persovdna hápmi, mii lea hupmangielas dávjá seammalágan go ol. 3. persovdna hápmi, ihtá agis 2;4 ja pret. ol. 1. persovdna hápmiges agis 2;5. Agis 2;7 ihtá pres. ol. 2. persovdna hápmi. Ml. 2. persovdna hámi Toivainen lohká mánáid geavahit unnán, earenoamážit jearahallankonteavsttas, mas máná hupmá dábálaččat dušše ovttain olbmui hávális. Su materiálas dušše guokte máná geavahit ml. 2. persovdna hámiid, nubbi agiin 2;8 ja 3;5, ja nubbiges agis 2;11. (Toivainen 1980: [5], 48–64, 66–72; vrd. Laalo 1998: 364–365; 1999: 368–369.)

Maŋimus finihttahámi affiksa, mii ihtá máná gillii, lea konditionála dovddaldat. Toivainen ii atte eksplisihalaš dieđu, goas gaskamáná atná dan vuosttaš háve muhto lohká ahte konditionálahámiid geavaheami gaskaahki (*median age*) lea 2;7–3;2. (Toivainen 1980: 39–42.)

Potentiálahápmi, mas leat ovdamearkkat easka mánáid njealját eallinjagis, lea registrerejuvvon dušše *olla* 'leat'-vearbas: *lie, lienee* ('leaš, leažža'), iige dat dan dihte rehkenastojuvvo oassin sojahanparadigmmas (Toivainen 1980: [31], 190). Imp. ml. 2. persovdna hápmi lea registrerejuvvon dušše golmma geardde: golmma mánás agiin 2;1, 2;4 ja 3;1. Imp. ol. 3. persovdna hámis lea maid dušše okta ovdamearka agis 3;10. (Toivainen 1980: 34–35.)

Golmmajahkásažžan gaskamáná affiksasystema lea ovdánan nu, ahte son máhtta ovdanbuktit earret eará čuovvovaš vearbasoajeami áššiid: (1) biehttaleapmi (sihke dálá ja vássán áiggi biehttanstruktuva), (2) vássán áigi (sihke preterihta- ja perfeaktahámit), (3) persovdna (ol. 1. ja 2. persovdna gehčosat, ja passiiva ml. 1. persovdna mearkkašumis) ja (4) modalitehta (konditionáladovddaldat) (Toivainen 1980: 188–189).

Tabellii 3.1 lean čohkken Toivainena bohtosiid vuodul mánáid agiid oamastit vearbaid sojahanhámiid. Agit čujuhit sihke dan mánái, guhte ain vuosttažin oamasta ođđa hámi (V), gaskamánái (G) ja dan mánái, gean gillii ođđa hápmi ihtá maŋimus (M). Tabealla loahpas leat vinjubustávaiguin ruođuid siste muhtun ovttaskas albmonemiid agit dakkár dáhpáhusain, main Toivainen ii atte gaskamáná agi. Lean váldán tabellii maiddá badjel golmmajahkásaš mánáid agiid dalle, go Toivainen (1980) ieš maid namuha daid.

²³ Imperatiivva mearkkašumis máná sáhtta geavahit maiddá indikatiivahámi: *äiti hakke-e* [eadni viežžat-ol.3] 'eadni, viečča!' (Toivainen 1980: 32). Imp. ol. 2. persovdna ja ind. pres. ol. 3. persovdna hámit leat dábálaš árra hápmekategoriijjat mángga eará gielasni, omd. este- (Argus 2007; Toivainen 1994b: 30–31, 33; Hassinen 2002: 101–105; Salo 1994: 24), lietuva- (Wójcik 2003: 409, 416), engelas- (Gülzow 2003: 235), kroatia- (Katičić 2003: 246–247), itália-, greikka- ja duiskagielas (Kilani-Schoch et al. 1997: 19).

Tabealla 3.1. Vearbahámiid oamasteami agit suomagielat mánáid gielas Toivainen (1980) mielde

<i>hápmi</i>	<i>ahki</i>
imp. ol. 2. p.	1;1 (V), 1;7 (G), 2;1 (M)
ind. pres. ol. 3. p.	1;1 (V), 1;8 (G), 2;4 (M)
biehttanvearba	1;1 (V), 1;8 (G), 2;2 (M)
ind. pret. ol. 3. p.	1;6 (V), 1;11 (G), 2;5 (M)
ind. pres. ol. 1. p.	1;4 (V), 2;2 (G), 2;5 (M)
pass. pres.	1;4 (V), 2;2 (G), 2;8 (M) ²⁴
ind. pres. ml. 3. p.	2;4 ²⁵ (3;1)
ind. pret. ol. 1. p.	1;8 (V), 2;5 (G), 4;4 (M)
ind. pres. ol. 2. p.	1;11 (V), 2;7 (G), 4;4 (M)
konditionála	(2;7–3;2) ²⁶
pass. pret.	(1;8–3;4 oktiibuot 11 ovdamearkka) ²⁷
imp. ml. 2. p.	(2;1, 2;4, 3;1)
ind. pret. ol. 2. p.	(2;6, 2;7, 2;8, 3;1) ²⁸
ind. pres. ml. 2. p.	(2;8)
ind. pret. ml. 3. p.	(2;8, 2;9, 3;0, 3;1, 3;10)
ind. pret. ml. 2. p.	(2;11)
imp. ol. 3. p.	(3;3)
pot. ol. 3. p.	(3;4, 3;7)
imp. ml. 3. p.	(3;10; imp. ol. 3. p. mearkkašumis)

3.1.2 Esttegiella

Esttegielat mánáid morfologijia oččodeapmi lea giedahallon earenoamážit Reili Argusa dutkamušain viđa máná gielas agis 1;0–3;0 (gč. Argus 2008a: 4). Dasa lassin lea Kohler (2003) guorahallan vearbamorfologijia oččodeami logi máná gielas agis 0;11–2;8, ja morfologijia oččodeami guoskkahit maiddái earret eará Marilyn May Vihmana dutkamušat, main eatnasiid váldofáddán lea esttegielat ja guovttegielat mánáid fonologijia gárggiideapmi (gč. omd. Vihman 1982; Vihman & Vija 2006).

Geahčadan dás Reili Argusa dutkamušaid guovddáš bohtosiid. Son guorahallá artihkalnákkošgirjjistis, man engelasgiel láidehusoasi namma lea *Acquisition of Morphology in*

²⁴ Passiivva preseansahápmi adnojuvvo sihke pres. ml. 1. persovvna hápmin ja imp. ml. 1. persovvna hápmin, nugo lea dábálaš ee. Oulu guovllu hupmangielas.

²⁵ Gaskamáná ahki dalle go standárdagiela ol. 3. persovvna lágan hápmi geavahuvvui vuosttaš geardde ml. 3. persovvna hápmin. Ruoduid siste lea ahki, goas standárdagiela ml. 3. persovvna hápmi lea registrerejuvvon gaskamáná gielas vuosttaš háve. Toivainen ii atte vuosttaš iige mañimus máná agiid.

²⁶ ²⁷ “The median age for those using such [= conditional] forms [...]” (Toivainen 1980: 39). Gaskamáná ahki ii spesifiserejuvvo.

²⁷ Passiivva preterihthápmi adnojuvvo pret. ml. 1. persovvna sojahanhápmiin, nugo lea dábálaš ee. Oulu guovllu hupmangielas.

²⁸ Dutkamuša mildosa mielde Nina-nammasaš máná gielas lea registrerejuvvon hápmi *otit* ‘(don) váldet’ agis 2;5 (gč. Toivainen 1980: 260).

Estonian. Abstract, viđa esttegielat máná sojahanmorfologijja oččodeami agis 1;0–3;0 (gč. Argus 2008a; maiddái 2008b). Dutkamuša teorehtalaš vuodđun lea ovda- ja árramorfologalaš lahknanvuohki morfologijja oččodeapmái, ja dan ulbmil lea guorahallat earret eará, makkár morfofonologalaš, morfologalaš ja morfosyntávssalaš fáktorat váikkuhit esttegiela sojahanmorfologijja, earenoamážit nomenmorfologijja, oččodeapmái (Argus 2008b: 43; 2008a: 5).

Argus (2009a: 92) árvala, ahte go esttegiella lea typologalaččat eanet sojaheaddji giella go suomagiella, de esttegielat mánná oččoda gal sojahanmorfologijja juo árra muttus, muhto oččodeapmi ovdána vehá njoazibut go suomagielat máná gielas.

Ovdamorfologalaš muttus morfologijja oččodeapmái váikkuhit earenoamážit giela fonologalaš iešvuodát. Mánná atná álggos dakkár ráhkadusaid, mat leat lunddolaččat dan mearkašumis ahte daid lea álki jietnadit ja garvá ráhkadusaid, mat eai leat salieanttat. Okta guovddáš lunddolaš iešvuohka esttegielas, nugo mángga eará gielasnai, lea dat ahte mánná geavaha eanas háviid dakkár gielalaš ovttadagaid, main leat guokte stávvala ja oanida dan dihte guhkit ovttadagaid guovttastávvalhápmiin, gč. s. 31. Golmmastávvalsániin jávká dábálaččat deattohis (loahppa)stávval, omd. *rebane* 'rieban' > *epa*; *porgandid* 'rušppit' > *pooga*, iige mánná geavat dán muttus dakkár kásusgehčosiidge mat "guhkidit" sátnehámi nu, ahte dasa šattašedje eanet go guokte stávvala. Golmmastávvalhámiid mánná baicca oanida nu, ahte guodđá kásusmorfema ja atná dušše genetiivamáddaga, omd. *poti-* [bohttu.MÁTTA], vrd. *pott* 'bohttu' ja *poti-le* [bohttu-ALL] 'bohttui'. (Argus 2008b: 43; 2008a: 19, 40; 2009b: 125, 129.) Golmmastávval goallošánitges, main nubbin oassin lea ovtastávvalsátni, sáhttet guhkkut njealjestávvalhápmiin: *kaka-junn* 'baikačoaltu' > *kaka-nunnu*; *pann-kooki* 'bánnogáhku' > *panni-kooki*. Guovttastávvalmuttu Argus lohká nohkat jur ovdalis, go árramorfologalaš áigodat álgá. (Argus 2008a: 20.)

Ovdamorfologalaš muttu nubbi mihtilmas iešvuohka, mii maid lea dokumenterejuvvon eará gielainnai, lea dat, ahte mánná ii ane gittastávvala eará posišuvnnain go sáni álggus. Mánná heiveha baicca sáni struktuvrra nu, ahte garvá gittastávvala sáni loahpas, omd. *viiul* 'fioliidna' > *villu/illu*; *saarmas* 'čevvris' > *saamma*. Dás čuovvu, ahte mánná ii ane sojahanmorfemaidge, jus dat dagahit sáni lohppii gittastávvala, omd. *tunni-s* [diibmu-INNESS] > *tunni-*; *tule-b* [boahit-OL3] > *tule-*. (Argus 2008a: 21, 40; 2009b: 124–125.)

Árramorfologalaš muttus mánná ovdanbuktá kásushámiid ovdal čađačuovgi kásusgehčosiiguin go eará vugiiguin, mat eai leat nu transparenttat. Go mánná sojahišgoahká sániid, de álggus son atná produktiivvalaš sojahanluohká sániid, ovdamearkka dihte nomeniid vuosttaš miniparadigmaid sánit gullet buot ovttá sojahanluohkkái, namalassii ovttastávvalsániide, main lea dássemolsašupmi, nugo *lill* 'rássi'. Nubbi dehálaš sojahantiipa lea sojahanluohkká, mas sániin leat guokte stávvala muhto mas dain ii leat dássemolsašupmi. Das čuovvu dan dihte, ahte ovttaidlogu nominatiiva- ja genetiivahámit gahččet oktii, omd. *auto* [biila.NOM] 'biila' ja [biila.GEN] 'biilla'. Dán sojahantiipii gullet earret eará diminutiivahámit, mat leat frekveanttat máná gielas, omd. *emme* [eadni.DIM] 'eatnás', *issi* [áhčči.DIM] 'áhčáš', ja maiguin mánná dan dihte garvá muhtun sániin gievrras ja geahnohis dási konsonántaguovddáza erohusa, vrd. omd. *vend* 'vielja': *venna* [viellja.GEN] 'vielja' ja *venna* 'vieljaš': *venna* [vieljaš.GEN] 'vieljaža'. Dákkár grammatihkalaš homonymiija adnojuvvo oktan dain fáktoriin, mat

álkidahttet giellaoččodeami. (Argus 2008b: 44; 2008a: 25; 2009b: 135, 140.) Mánná sáhtá maiddá molsut sojahanluohká nu, ahte atná typihkalaš sojahanminstara dakkár dáhpáhusas, mas rávesolbmuidgielas lea eahpetypihkalaš sojahanminsttar. Go ovdamearka dihte ol. part.-hámis lea dábálaččat genetiivamáta, nugo earret eará hámis *vaikse-t* [jaskat-PART], vrd. *vaikne* [jaskat.NOM] 'jaskat' ja *vaikse* [jaskat.GEN] 'jaskada', de mánná sáhtá atnit genetiivamáddaga maiddá dalle, go rávesolbmuidgielas lea nominatiivamáta, omd. *juhtme-t* [jođas-PART], vrd. rávesolbmuidgiela *juhe-t* [jođas-PART], *juhe* [jođas.NOM] 'jođas', *juhtme* [jođas.GEN]. Nubbin ovdamearkan sáhtá namuhit *muna* 'monni' -sáni homonymalaš ol. part.hámi *muna*, mas mánná veadjá atnit dábálaš partitiivagehčosa *-t*: *muna-t*, vaikko rávesolbmuidgielas dán sánis ii leat kásusgeažus. Sojahanluohká molsun sáhtá dáhpáhuvvat maiddá guovtti dakkár luohká gaska, mat leat ovttá produktiivvalaččat: Argusa dutkanmateriálas mánná atná partitiivva gehčosa *-t* maiddá dakkár sojahanluohkás, mas rávesolbmuidgielas ii leat partitiivvas sojahangeažus, omd. *kausi-t* [bollu-PART], vrd. rávesolbmuidgiela *kaussi* [bollu.PART]. Sojahanvugiid generaliseremiin mánná veadjá garvit sihke hámiid kompleksitehta ja grammatihkalaš homonymijja. (Argus 2009b: 140; 2009a: 94.)

Esttegiela morfologijja oččodeapmái lea Argusa mielde mihtilmas dat, ahte sihke ovda- ja árramorfologalaš muttus dan stivre earenoamážit *input*: mánná oamasta álggos daid leksemaid ja hámiid, mat leat frekveanttat dan giellavariánttas mii sutnje hubmojuvvo. Nubbi dehálaš váikkuheaddji leat typologalaččat mihtilmas (*intrinsic*) fenomenat ja fenomenat, mat leat earenoamážat esttegiellii. Ovdamearka dihte dássemolsašuddama mánná oččodišgoahtá juo ovdamorfologalaš muttus. (Argus 2008a: 40–41; 2008b: 44.)

3.2 Sámegiela morfologijja ja morfologijja oččodeapmi ja hálddašeapmi

Morfologijja oččodeapmi ii leat ovdal leamaš mange sámegiela dutkamuša váldofáddán, muhto dat leat guoskkahuvvon dássemolsašumi oččodeami dutkamušain. Daid geahčadan dán kapihttala álggus. Daid giellaoččodeami dutkansuorggi dutkamušaid lassin geahčadan maiddá guorahallamiid nuppelohjakhássaš sámegielat mánáid giellahálddašeamis. Dieđut sturrit mánáid vearbahámiid hálddašeamis leat miellagiddevaččat dán dutkamušii, dan dihte go dat addet giellaoččodan- ja giellaoahppanproseassa guorahallamii guhkit áigeperspektiivva. Dat čájehit maid hámiid oččodeapmi dahje oahppan ádjána guhkit go eará hámiid. Mu materiála guorahallamis dát dieđut sáhttet doaibmat ávkkálaš buohtastahttinmateriálan, jus čájehuvvo ahte muhtun hámiid oččodanproseassa lea mohkkáseabbo go earáid.

3.2.1 Bals

Vuosttaš dutkamuš ovdaskuvllaahkásaš sámegielat mánáid giellaoččodeamis lea Berit Anne Bals váldofágadutkamuš *The acquisition of grade alternation in the Kautokeino dialect* (gč. Bals 2002, 2004). Das son guorahallá davvisámegiela Guovdageainnu suopmana dássemolsašuddanvuogádaga oččodeami. Guorahallamis leat guokte váldogažaldaga: (1) man ortnegis

mánná oččoda guđe fonologalaš molsašuddantiippa ja (2) mainna lágiin dáid tiippaid oččodeapmi gárggiida dain sojahanluohkáin, main lea dássemolsašupmi (Bals 2002: 2). Geahčadan dás earenoamážit, mot mañit gažaldat giedahallojuvvo dan dihte go dássemolsašumi oččodeapmi lea guovddáš oassi sihke nomen- ja vearbamorfologijja oččodeamis ovdamearkka dihte danne, go sátnemáddaga konsonántaguovddáša dássi lea muhtumin áidna fáktor, mii earuha sániid morfologalaš hámiid, vrd. omd. *eatnu* : *eanu*, *juhkan* : *jugan*, *borrat* : *borat*.

Dássemolsašupmi lea morfologalaš proseassa, mas sátnemáddaga konsonántaguovddáš molsašuddá sátnehámiid mielde guovtti dahje golmma dási gaska (Bals 2004: [1], gč. maddái Sammallahti 1998: 3, 47–48). Dássemolsašumi oččodeapmái mánná ii oaččo veahki konsonánttaid fonologalaš birrasis, danne go konsonántaguovddáša dási molsašuddama duohken leat sáni morfologalaš iešvuodát, namalassii guđe sojahanluohkkái leksema gullá ja maid sojahankategoriijaid mielde dat lea sojahuvvon (vrd. dássemolsašuddama historjjálaš duogáš, omd. Korhonen 1981: 136; Sammallahti 1998: 47). Mánná galgá baicca oahppat, guđe kásusis ja persovdnahámis lea gievrras ja geahnohis dássi. (Gč. Bals 2002: 1–2.)

Dutkamuša váldoinformántan leat oabbá ja viellja: Marja, gii guorahallanáigodagas lea agis 2;7.20–2;11.17, ja Johan, gii fas lea agis 5;8.28–6;0.25. Sudno bearraša ruovttugiella lea sámeigiella, ja soai šaddaba bajás boazosámi bearrašis Guovdageainnus. Lassimateriálan geavahuvvo guđa 2–7-jahkásaš máná giellamateriála. (Bals 2002: 17, 21.)

Guorahallamis bohtá ovdan, ahte mánná oamasta álggos ovttagardáneamos, unnimus merkejuvvon molsašuddantiippaid, namalassii kvantitatiiva molsašumiid, omd. *viessu* : *viesuh*.²⁹ Kvantitatiiva molsašumiid mañjel mánná oamasta tiippaid, main konsonánttaid kvalitehta molsašuddá, omd. *oažžu* : *oaččo*, ja mañimus fas kompleksalaš tiippaid, nugo glottálasirdáseami, omd. (Guovdageainnu suopmana) *eadni* : *eatni*, man Bals váldoinformántta guovttos eaba vel hálddaš guorahallanáiggis (Bals 2002: 45–68, 85–89).

Dutkamuša bohtosiid mielde mánná oččoda dássemolsašumi goappat ládje. Bárrastávvalnomeniin ja -vearbbain mánná sirdá molsašuddantiippa, man lea oamastan, dallánaga eará leksemaid sojahanhámiide. Ovdamearkka dihte go bárrastávvalnomeniid *ll* : *l* -molsašuddan gievrras dásis geahnohis dássái, nugo *guolli* : *guolit*, lea čielgan mánnái, de son geavahišgohtá seamma minstara eará bárrastávvalsániinnai, omd. *dallaa* : *daalaan* 'ballat : balan'. Bárahisstávval- ja kontrakšuvdnanomeniid dássemolsašumi oččodanproseassages lea earalágan. Mánná lea ovdamearkka dihte oamastan guovddáškonsonánttaid deglottalisašuvdna-molsašuddantiippa juo ovdal go guorahallanáigodat álgá máná agis 2;7.20, muhto bárahisstávvalnomeniid son geavaha álggos bárrastávvalhámis dássemolsašumi haga. Agis 2;9.1 mánná oamasta *beana*-substantiivva dássemolsašumi ja moadde vahku mañjel fas nuppi deglottalisašuvdnatiippa: *gáma*-substantiivva molsašumi. Dát čájeha, ahte bárahisstávval-sátnehámiid oamasteapmi orru dáhpáhuuvame ovttaid mielde. Bals oaivvilda ahte dássemolsašuddantiippaid oččodeamis eai liikká leat mearkkašahtti erohusat nomeniid ja vearbbaid gaska. Máná earenoamáš hámiid, omd. *čaanaas* : *čaanaas* 'fanas : fatnasa', duohken orru baicca leame dat, ahte hápmi mas lea dássemolsašuddan ja masa laktása liigevokála, lea nu

²⁹ Čálán Bals (2002) ovdamearkkaid dán barggus seamma ládje go dat čállojuvvojit Bals (2002) dutkamušas.

kompleksalaš, ahte mánna garvá geavaheamis dan, vrd. máná hámit *gaaffal* : *gaaffala*, *suohpan* : *suohpana* (Bals 2002: 45, 47, 68–72, 101). Nubbi mánnašes lea analyseren muhtun bárahisstávval- ja kontrakšuvdnasániid dakkárin, main ii leat dásemolsašupmi, omd. *güobbar* : *güobbara*, *sul:lo* : *sul:lo* (Bals 2002: 45, 72, 81–85, 97).

Dutkamušas namuhuvvo maiddá, ahte nuoramus informánttat, guovtte- ja bealgoalmmátjahkásaččat, atniba dušše guovttestávvalsániid, nu ahte golmmastávvalvearbbatge leat sudno gielas guovttestávvalsániid, omd. *rahhka* 'ráhkadit' (inf.), *baači* 'bávččagii' (Bals 2002: 69–70).

3.2.2 Turi

Nuppelohjáhkásaš mánáid vearahániid morfologalaš struktuvrraid suokkardallá Else R. Turi váldofágadutkamušastis *Karášjoga mánáid vearahániid morfologalaš variašuvnna guorahallan* (Turi 1996).³⁰ Barggu vuodđun lea navddus, ahte dán áiggi mánat atnet odđa hápmevariánttaid muhtun árbevirolaš vearahániid sajis. Informántan Turi geavaha 18 guđat luohká oahppi. Sojahanhápmeariánttaid guorahallama son vuodđuda dasa, makkár gaskavuodat iešguđetlágan morfologalaš elemeanttain, namalassii máddagiin, dovddaldagain ja gehčosiin leat (Turi 1996: 6). Dutkamuš čájeha, ahte go árbevirolaš vearahánis eai leat sierra modus- eige áigedovddaldagat, de hápmi seailu mánáid gielas buorebut árbevirolažžan go dat hámit, main leat modus- ja áigedovddaldagat, vrd. omd. árbevirolaš hámit *boadán*, *muitalan*; *bohten*; *boade* ja odđa hámit *bođiibehtet* < *bođiidet*; *manašivččiibehtti* ~ *manašivččiide* < *manašeidde*. Morfologalaččat ovttagardán hámit eai nuppiiguin sániiguin nuppástuva nu álkit go kompleksalaš hámit. Hámiin sáhtttá leat variašuvdna earret eará synkopea dihte, mii sáhtttá nuppástuhttit relatiiva konsonántamáddagiid stávval- ja táktastruktuvrra, omd. *ráhkad* > *ráhka* > *ráhk*-. (Turi 1996: 84–85.)

3.2.3 Svonni

Mikael Svonni guorahallá nákkosgirijistis *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritetsspråkbehärskning i en språkbyteskontext* (Svonni 1993) Ruota beale skuvlamánáid sámegeala hálddašeami.³¹ Dutkamuša vuolggasadjin lea unnitlogugiela hálddašeapmi giellamolsunkonteavsttas, ja dan teorehtalaš duogážin geavahuvvojit doahpagat *giellahálddašeapmi* (ru. *språkbehärskning*) ja *vuosttaš ja nuppi giela oččodeapmi* (ru. *första- och andra-språksinlärning*). Giellahálddašeami guorahallamis iskojuvvojit sihke giela struktuvrralaš bealit ja leksikála kompetánsa, mat ovttas ráhkadit mánáid kommunikatiiva kompetánsa. Dutkamuša informántan leat vihttanuppelohká 4.–6. luohká oahppi, geat leat gielladuogáza ja -birrasa dáfus hui heterogena joavku. (Svonni 1993: 15–33, 65–66, 88–96, 183–184.)

³⁰ Mánáid vearahániid guorahallá maiddá Sara (2002), man fáddán lea Guovdageainnu nuoraidskuvlla ohppiid suorggádusaid hálddašeapmi.

³¹ Gč. maiddá Palismaa (2005), mii guorahallá Norgga ja Suoma beale sámi mánáid sámegeala hálddašeami ja mas oktan iskojuvvon oassin lea vearahániid hálddašeapmi.

Giela struktuvrralaš beliid hálddašeapmi guorahallojuvvo earret eará vearbahámiid hálddašeami iskosiiiguin. Dain boahtá ovdan, ahte mánáide, geat Svonni mielde muđui hálddašit sáme-giela bures (*som har hög grad av behärskning*), lea váttis buvttadit sihke guvttiidloguhámiid ja konditionála- ja imperatiivahámiid. Sihke preseansa- ja preterihttahámiin leat gl. 2. persovnna hámit (*čuoigabehtti; viegaide*) váddásepmosat. Maiddái ml. 2. persovnna ja gl. 3. persovnna hámit (*čuoigabehtet; viegaidet; čuoigaba; viegaiga*) leat váddásat. Dat mánát, geat eai hálddaš nu ollu preseansahámiid, atnet dábálaččat ovttá hámi muhtunlágan oppalaš hápmiin (*standardform*); dakkár sáhtta leat ovdamearkka dihte ml. 3. persovnna *čuiget*. Preterihttahámiin leat guovttelágan váttisvuodát. Nubbi lea dat, ahte 2. persovnna hápmiin geavahuvvo 3. persovnna hápmi (*viegaide > viegaiga; viegaidet > vihke*) ja nubbi fas dat ahte preterihttaghečosa sajis adnojuvvo preseansageažus (mii guvttiidlogus sáhtta leat maid 3. persovnna geažus) (*viegaide > viegaibehtti, viegaiba; viegaidet > viegaibehtet*). Hámiid hálddašeapmái váikkuha Svonni mielde daid frekveansa: mánát hálddašit buoremusat daid hámiid, maid besset geavahit dávjjiibut go earáid. (Svonni 1993: 179, 143–151.)³²

Buot konditionálahámiid hálddaša dušše okta mánná. Váddásepmosat leat guvttiidloguhámit, muhto gosii buot mánáin leat váttisvuodát sihke guvttiid- ja maŋggaidloguhámiiguin. (Svonni 1993: 147–149.) Buot imperatiivahámiidges ii hálddaš oktage oahppi, muhto 15 mánás oktiibuot 11:s hálddašit ol. 2. persovnna hámi. Nubbin álkimus lea ml. 2. persovnna hápmi, man sajis muhtun mánát geavahit indikatiivahámi, nugo muhtun rávesolbmot maid. Ol. ja ml. 2. persovnna hálddašeapmái váikkuha Svonni mielde daid frekveansa ja dat, ahte dat leat aitosaš gohččunhámit (*egentliga uppmaningsformer*), vrd. 3. persovnna hámit mat semantihkalaččat sistisdollet sávaldaga dahje suovvama (*en önskan eller tillåtelse*). (Svonni 1993: 149–151.)

Biehttaleami hálddašeapmi iskojuvvo dušše ol. 1. ja 3. persovnna hámiin ja imp. ol. ja ml. 2. persovnna hámiin. Okta dábálaš erohus norpma ektui lea geavahit biehttanvearvba ovttá ja seamma hámis, namalassii ol. 3. persovnna hámis *ii*, dego dat livččii sojakeahtes partihkal. Svonni mielde dákkár vuohki čuovvu čielgasit ruotagiela minstara, go ruotagielas biehttanvearvba sajis lea partihkal *inte*. Buot mánát, geat eai hálddaš biehttanvearvba variašuvnna, geavahit *ii*-hámi maiddái ol. 1. persovnnas. (Svonni 1993: 151–153.)

Dássemolsašumi hálddašeami guorahallamis boahtá ovdan, ahte dat geaid vuosttašgiellan lea sáme-giella ja geat sámástit ollu ruovttus ja olbmáiguin, hálddašit buot iskojuvvon dássemolsašuddantiippaid. Earáide leat váddásat earenoamážit muhtun kvalitatiiva molsašumit – namalassii dat, maid giellaoččodeaddji mánná oamasta maŋnel áramus molsašuddantiippaid. (Svonni 1993: 124–127; Bals 2002: 45–68, 85–89.)

Svonni konkludere, ahte eanas su informánttat eai hálddaš olles kásus- ja vearbamorfologijja ja ahte morfologijja hálddašeamis leat maid stuora erohusat mánáid gaska. Dutkamuša boh-

³² Frekveansa lassin sivvan dasa, ahte nuppiid hámiid lea álkít hálddašit go nuppiid, sáhtášii leat maiddái hámiid struktuvra (gč. Turi 1996: 84–85; Karlsson 2003: 115). Váddáseamos hámit orrot leame dakkárat, main lea maiddái kompleksalaš morfologalaš ráhkadus: váttis preterihttahámiin máddagii laktása sihke preterihta dovdaldat *-i-* ja preterihta persovdna- ja lohkoageažus, ja váttis preseansahámiin persovdna- ja lohkoageažusat lasihit sánehámi stávvallu eará sojahanhámiid ektui. Gánneha goit fuomášit ahte buot dat mánát, geat obanassiige geavahit preterihttahámiid, hálddašit maiddái gl. ja ml. 1. persovnna hámiid, mat leat morfologalaččat kompleksalaččat (gč. Svonni 1993: 147–149).

tosat čájehit, ahte soames skuvlamánát leat guorahallanáigodagas ain oahpahallame muhtun morfologalaš áššiid muhto ahte soames mánáid giellahálddašeapmiges lea čielgasit bisánan dihto dássái ovdal go oba ollege rávesolbmuidgiela norpmaide. Go geahččá unnitlogugiela hálddašeami giellamolsunperspektiivvas, de Svonni atná balddehahttin, ahte mánát geat sá- mástit sihke ruovttus ja olbmáideasetguin, eai vel 12–13-jahkásažžan hálddaš rávesolbmuid- giela morfologijja. Dát guoská earenoamážit daidda mánáide, geaid giellaovdáneapmi orru dán agis juo bisánan. (Svonni 1993: 157, 178–179.)

4 Dutkanmateriála ja -metoda

Dán oasis čilgen, manne dutkamuša vuolggasadjin lea válljejuvvon ovttá máná giellamateriála guorahallan ja suokkardan, mot guovttegielat máná giellamateriála heive dutkamuša čuolmma čoavdimii. Loahpas čielggadan, mot dutkanmateriála lea čoggojuvvon ja mot transkriberen ja analyseren materiála.

4.1 Dutkanmetoda ja dutkanobjeavtta válljen

Guorahallan lea dáhpáhusdutkanmuš (eŋg. *case study*); dutkančuolmmaid čoavdimii anán materiála ovttá máná gielas agis 1;1–3;0. Dáhpáhusdutkanmušat leat leamaš mánáidgiela dutkanhistorjjás dábálaččat (gč. omd. Ronjat 1913; Leopold 1939), ja dat adnojuvvojit earenoamážit kvalitatiiva dutkamušain, main materiála detáljat leat guovddázis. Ovdamearkka dihte riikkaidgaskasaš morfologiija oččodeami proševttas (gč. kap. 2), man ulbmilin lea guorahallat guoktelogenáre typologalaččat iešguđetlágan giela morfologiija oččodeami erohusaid ja ovttaláganvuodaid, lea guđege giela oččodeapmi guorahallon aiddo dáhpáhusdutkanmušai guin. Vaikko dáhpáhusdutkanmuša empiriija lea ráddjejuvvon dušše dihto olbmos dahje joavkkus čoggojuvvon materiálii, de dan ulbmil lea ovdastit fenomenaid, mat leat mihtilmasat maiddái earáide go dasa, geas (dahje daidda geain) materiála lea čoggojuvvon.

Dáhpáhusdutkanmuša buorre bealli lea dat, ahte mađe unnit dutkanobjektajoavku lea, dađe álkit lea čoaggit homogena dutkanmateriála. Stuora mánnájoavkkut soitet leat nu heterogenat (ovdamearkka dihte mánáid iešguđetlágan gielladuogáža dihte), ahte fáktorat, mat vedjet dagahit variašuvnna, lassánit ja daid ii leat álo álki identifiseret ja kategoriseret. Statistihkalaš doallelašvuoda sáhtá dan dihte leat váttis joksat. (Bennett-Kastor 1988: 42–43.)

Mu dutkančuolbma eaktuda aiddo ovdalis namuhuvvon kvalitatiiva, giela smávva osiid suokkardalli lahkonanvuogi, ja ovttá máná giellamateriála guorahallan addáge vejolašvuoda lahkoni dutkančuolmma holisttaleappot go jus geavahivččen eanet go ovttá (dahje moadde) dutkanobjeavtta. Dasa lassin ovttá máná giellaoččodeami lea vejolaš čuovvut intensiivvalaččat, ja dan dihte lea jáhkehahti ahte materiála maid speadjalastá giellaoččodeami dynámalaš proseassa buorebut go jus geavahivččen dutkanmateriála eanet mánáid gielas. Seammas lea maid čielggas, ahte go guorahallan vuodđuduvvá dušše ovttá máná giellamateriálii, de dutkanbohtosiid ii sáhte generaliseret guoskat buot sáme gielat mánáid giellaoččodeapmái, earret eará mánáid iešguđetlágan suopmanduogáža dihte. Dutkan lea dattetge kumulatiiva, nu ahte ollu dáhpáhusdutkanmušaid bohtosiid sáhtá veardádallat gaskaneaset (Lanza 2004 [1997]: 82), ja dainna lágiin lea áiggi mielde vejolaš oazžut vuđolet ipmárdusa dutkančuolmmas oppalaččat. Dát eaktuda dieđusge earret eará dan, ahte dutkamušain lea ovttalágan metodalaš vuodđu ja

ahte dutkanobjeavttat leat dan mađe ollu, ahte mánáid giellaoččodanproseassa girjáivuohta boahtá dain ovdan.

Lean válljen dutkanobjeaktan iežan máná – nugo ollu eará mánáidgiela dutkitnai leat guorahallan iežaset mánáid giela. Válljema duohken eai dan dihte leat seammalágan metodalaš ákkat go jus guorahalašin gean nu eará máná giela. Válljemii lea váikkuhan earenoamážit dat praktihkalaš sivva, ahte materiála lei vejolaš čoaggit almmá stuora geavatlaš váttisvuodaid haga, go bessen báddet máná giela beaivválaš dilis iežan ruovttus.

Dás bohciida gažaldat dutkanobjeavtta representatiivavuodas dán guorahallama dutkančuolmma ektui ja das makkár obanassiige lea dán áigge representatiiva sámeielat máná. Go dutkangažaldahkan lea lingvisttalaš fáddá, mii guorahallá ovttá giela oččodanproseassa, de mánáidgiela dutkanárbevieru mielde livččii vuordimis, ahte objeaktan válljejuvvošii ovttagielat máná. Guovttegielatvuoda dálá dutkamušat leat čájehan, ahte guovttegielat máná giela sáhtta buori muddui atnit seammalágan ovdamearkan giellaoččodeamis go ovttagielat máná giela (gč. kap. 4.3), ja dan dihte dán guorahallama dutkanobjeakta galgá sáhttit representeret sámeielat máná. Lassiággan anán dan, ahte sámegiella lea dat giella, mii geavahuvvo eanemus su bajásšaddanbirrasis.

Gažaldat makkár lea representatiiva vuollel golmmajahkásaš sámeielat máná, lea moalkái vástidit dan dihte, go sámeielat mánáid gielalaš bajásšaddanbirrasat leat hui girjájat sihke sámeigiela guovddáš hupmanguovlluin ja daid olggobealde. Mánáid giellabirrasis ja giellageavaheamis leat stuora erohusat dan ektui, (1) galle giela sin ruovttus hubmojuvvojit, (2) geavahitgo sii ieža aktiivvalaččat ovttá giela vai eanet gielaide ja (3) man ollu sámeigiela ja eará giela(id) sii gullet ruovttu olggobealde. Vuollel skuvlaahkásaš mánáid sámeigiela máhtu ja guovttegielatvuoda dási variašuvdna ii leat guorahallojuvvon, muhto dábálaš navddus orru goit leame, ahte eanas sámeielat mánát máhttet golmmajahkásažžan – eanet dahje unnit, aktiivvalaččat dahje passiivvalaččat – maiddá nuppi giela. Dan dihte dán guorahallama objeakta lea representatiiva sámeielat máná dan dáfus, ahte son ii leat ovttagielat máná. Representatiivavuoda ipmirdange dán dáhpáhusas viidát nu, ahte máná lea representatiiva, jus son lea oččodan sámeigiela ruovttus unnivuoda rájes ja jus sámegiella lea dat giella, maid son gullá eanemus maiddá ruovttu olggobealde.

Dutki iežas máná giela guorahallamii čatnasit liigečuolmmat, mat eará mánáid guorahallamis eai dábálaččat leat nu mearkkašahttit. McLaughling lea guovttegielatvuoda dutkamušaid metodologalaš gažaldagaid suokkardaladettiin problematiseren dutkamuša luotehahttivuoda, go dutki guorahallá iežas máná giela. Son atná problemáhtalažžan, ahte observašuvnnaid dahká dušše okta olmmoš ja ahte dat olmmoš lea máná váhnen; dutki sáhtta dalle su mielde atnit máná ”čeahpibun” go dat duodai lea ja oaidnit aivve daid beliid, mat dorjot su hypotesaid, iige fuomáš eará beliid. (McLaughling 1984: 24.) Nuppe dáfus sáhtta leat váttis geassit ráji, goas dutkis lea ilá lagaš oktavuohhta dutkanobjektii, go dutki sáhtta dovdat dutkanobjeavtta ja su bearraša muđuinai bures, earenoamážit jus guorahallá fuolke-dahje eará oahpes mánáid dahje jus lea ieš čoaggán dutkanmateriála (nugo omd. Lanza (2004 [1997]) ja Huss (1991) dutkamušain). Dutki fertege baicca juohke dáhpáhusas leat dihtomiellalaš iežas sajádagas dutkanproseassas.

Hassinen oaidná váttisvuodaid, mat dutki iežas máná giela guorahallamis leat, ovdamearkka dihte dan, ahte máná váhnemin dutki sáhtta atnit muhtun áššiid nu diehttelassan, ahte ii fuomáš daid oba namuhitge. Son atná liikká vejolašvuoda máná lagas dárkomii stuora ovdamunnin. Buorrin beallin son rehkenastá dan, ahte dutki sáhtta guorahallat máná giela dábálaš árgabeaivválaš dilis ja ahte mánná ii amáš materiálačoaggi. Materiálačoaggi lea gosii álo doppe, gos mánná lea ja beassá čuovvut máná giellaovdáneami beaivválaččat. Máná váhnemin dutki maid áicá máná ovdáneami lagabus ja čiekŋaleappot go earát, go son dovdá máná ja su duogáža bures. (Hassinen 2002: 17–18, gč. maddái Berglund 2008: 42–44.)

Go dutki guorahallá iežas máná giela, de dutkojuvvon giella lea dábálaččat dutki ja su máná gulahallangiella ja dutki iežas vuosttašgiella. Dán dutkamušas lea earalágan vuolggasadji: mun guorahalan máná nuppi vuosttašgiela, mii ii leat munno gulahallangiella iige mu iežan eatnigiella. Giellaoččodeaddji máná giellamateriála dulkomis lea eahtitkeahhtá stuora ovdamunnin, ahte dutkis lea vuosttašgiela kompetánsa dan gielas, maid son dutká, muhto materiála čuoldimisges in ane geavatláš giellamáhtu ja čiekŋalis giellaipmárdusa vuolit dási ilá stuora hehttehussan, jus dutki máhtta giela bures ja jus sus lea nanu teorehtalaš ipmárdus dan fenomenas maid lea dutkame, ovdamearkka dihte davvisámegiela morfofonologiijas, mii dán barggus lea guovddázis.

4.2 Dutkanobjekta ja su gielalaš bajásšaddanbiras

Dutkanobjekta lea nieidamánna ja, nugo ovdalis namuhuvvui, mu iežan mánná. Son lea riegeádan Romssas jagi 2002 ja orron doppe guokte vuosttaš jagi eallimisttis. Go mánná lei badjelaš guovttejakhkásaš (agis 2;2), de su bearaš fárrii Guovdageidnui. Áhčči lea hupman sutnje sámeigiela ja eadniges suomagiela. Váhnemat leaba nuppiiguin sániiguin geavahan *okta olmmoš* – *okta giella* -strategiija mánáska gielalaš bajásgeassimis.³³ Máná fysalaš dahje psykalaš gárggiideamis ii leat vuhtton mihkkege, mii livččii čájehan, ahte son ii leat čálgan dahje ovdánan dábálaččat.

Mánna dajai vuosttaš sániid agis 1;1, mii adnojuvvo dábálaš ahkin álggahit sániid buvttadeami: muhtun mánat dadjet vuosttaš sániideaset juo 9–10-mánnosažžan ja muhtumat fas easkka lagabus beannotjakhkásažžan (gč. omd. Kunnari & Savinainen-Makkonen 2004: 70). Go mánná dadjagođii sániid, de son geavahii álggos guđege áššis dahje dinggas dušše nuppi giela nama sihke etniinis ja áhčiinis humadettiin. Ovdamearkka dihte beatnaga son gohčodii álggos *koiran* 'beana', leaš dal hupman etniinis dahje áhčiinis, ja spáppa son fas gohčodii *spábban* maddái etniinis humadettiin. Guovttegielat ekvivalenteanttaid mánná oččodišgođii sullii beannotjakhkásažžan (earret leksemabára ČÁHCI–VESI, mii lea registrerejuvvon juo agis 1;4) ja geavahii dan rájes guđege leksema giellakonteavstta mielde gosii spiehkastagaid haga, nu ahte áhččásis dajai sámeigiela sániid ja eadnásis fas suomagiela sániid. Beannotjakhkásažžan

³³ Oaivvildan *okta olmmoš* – *okta giella* -strategiijain dás dan, ahte goabbánai váhnen hupmá mánnásis dušše ovttá giela, vrd. Romaine (2004 [1989]: 183–184) *One Person – One Language* -giellaoččodantiippa definišuvdna. Fuomáš maid, ahte dán guorahallama máná gielalaš bajásšaddandili ja -birasa lea váttis dadjat heivet oktiige dan guda tiippas, madda Romaine (2004 [1989]: 183–187) juohká mánnávuoda guovtti giela oččodeami.

son ollii maiddáa guovttesátnemuddui ja sirrii gielaid dadjat juo álggu rájes dábálaččat nu, ahte ovttaštahii ovtta giela sániid ovtta gihppui. Materiálas leat gal maid ovdamearkkat, mat čájehit, ahte mánná geavahii muhtumin ovtta gihpus goappánai giela sániid. (Dutkanobjeavtta sátnerájuid viidodaga ja sisdoalu, ja gielaid sirrema birra árra giellaoččodeami áigge gč. Ijäs 2004, 2007b.)

Máná váhnemiid gielladuogážit leat goappatláganat. Su áhčči lea riegádan ja bajásšaddan Skárfvákki mearrasámi gilázis, Gáivuonas, Davvi-Romssas. Áhčči šattai bajás 1950- ja 1960-logus, ja su ruovttugiellan lei dárogiella, vaikko su goappašat váhnemat leigga sáme-gielagat ja gulahalaiga gaskaneaskka ja eará báikki (ráves)olbmuiguin sámegillii. Birrasa váhnenbuolvva ja áhkuid ja ádjáid beaivválaš giella lei sámegiella, muhto mánáiguin sii dárustedje. Áhčči šattai nuppiiguin sániiguin bajás guovttegielat birrasis, ja vaikko su váhnemat dárusteigga mánáideaskkaguin, de áhčči oahpai sámegiela áhkustis, gii aivve sámástii suinna. Su nannoset giellan šattai liikká dárogiella.

Davvi-Romssas, nugo mángga earánai sámi guovllus, giellamolsun álggii maŋŋel nuppi máilmmisoađi ovdamearkka dihte nu, ahte sámi váhnemat hupmagohte mánáidasaset dárogiela. Giellamolsun lea oahpes fenomena maiddáa eará álgoálbmogiid ja minoritehtaid gaskkas: ovdamearkka dihte dyirbalgielas ja Skotlándda gealagielas (*Scottish Gaelic*) dahkkon dutkamušat čájehit, ahte dakkár guovlluin, gos giellamolsun lea geavvame, lea dábalaš, ahte nuorat buolvva giella spiehkkaša boarráset giellageavaheddjiid norpmas earret eará morfologiija dáfus (gč. Dorian 1981; Schmidt 1985). Nuorat buolvva giellageavaheddjiid birra giellamolsunguovlluin lea girjjálašvuodas adnojuvvon doaba *semihállit* (eng. *semi-speakers*), mii sisttisdoallá iešguđetlágan vuollejoavkkuid dan mielde, mainna lágiin giellageavaheaddjit hálddašit giela.³⁴ Mu dutkanobjeavtta áhčči giela sáhttáge buohtastahtit semihálliid gielain, danne go su gielas leat – dahje guorahallanáigodagas ledje – ovdamearkka dihte muhtun morfologalaš erohusat boarráset buolvva giela ektui. Su giella lea earenoamáš dan dáfus, ahte dat ii leat leamaš nu stádis go eanas eará rávesolbmuid giella, mas ovdamearkka dihte sániid morfologalaš hámit geavahuvvojit dábálaččat dušše ovtta sajáiduvvan hámis. Su giella lea baicca ovdamearkka dihte aiddo morfologiija ja morfosyntávssa dáfus lahknonan dađistaga sihke Skárfvákki boarráset buolvva norpma ja maiddáa eará suopmanguovlluid norpmaid. Dán proseassa orru vuolgahan su dálá giellageavahanbiras, mas sámegiella lea fas šaddan beaivválaš gulahallangiellan. Máná áhčči giela dynámalašvuodas materiálačoaggináigge čuovvu dat, ahte dutkanobjeavttas ii leat leamaš okta stáđásnuvvan vearbasojahanmálla, maid son lea gullan áhčistis miehtá guorahallanáigodaga, go muhtun vearbasojahanhámit leat dađistaga rievdan.

Áhčči giellaválljen mánáinis humadettiin ii lean álggu rájes áibbas čielggas. Máná vuosttaš

³⁴ *Semi-speakers*-doaba lea geavahuvvon dutkamušain, main leat guorahallan jábmi gielaid struktuvrra, ja sámegillii das lea adnon *semihállit*-jorgalus. Go giella lea jápmime dahje jávkame servodagas, de dan árbevirolaš grammatihkalaš norpmat šaddet dávjá ovttagearáneabbon. (Schmidt 1985: 44, 164.) Eatnasat geat leat šaddan bajás Skárfvákkis 1950-logus ja dan maŋŋel, eai leat oahppan sámegiela lunddolaččat mánnán. Vaikko vuollel 60-jahkásaččaid gaskkas leatge vel muhtun sámegielagat, de oppalaččat sáhttá dadjat, ahte Skárfvákki árbevirolaš sámegiella lea jápmime. Danne leage vuorddihahtti, ahte eanas Skárfvákki ”nuorra” sámegielagat leat muhtunlágan semihállit. (*Semi-speakers*-doahpaga birra gč. omd. Dorian 1973, 1981; Schmidt 1985; Svonni 1993: 26–27; Hylténstam & Stroud 1991: 41; Gáivuona sámegiela dili birra, gč. omd. Antonsen 2007: 15–22.)

njealji eallinmánu áigge áhčči sámástii sutnje, muhto go mánná lei njealjemánnosaš, de áhčči molssui giela. Son dárustii mánnásis golbma mánu, dassá go mánná lei čiežamánnosaš. Dalle áhčči fas sámástišgođii muhto geavahii maid muhtumin vehá dárogiela. Dan rájes go mánná lei gávccimánnosaš, áhčči lea aivve sámástan suinna. Sivvan dán giellamolssodeapmái lei máná áhči mielde dat, ahte son lei eahpesihkar das, goappá giela galggašii hupmat mánnái ja das, oahppágo mánná dárogiela, jus son sámásta dainna (njálmmálaš diehtu máná áhčis 2007 geassemánu).

Máná eadni lea álgoálggus ovttagielat olmmoš, namalassii suomagielat suomelaš. Son lohkađođii sáme giela Oulu universitehtas 20-jahkásažžan 1980-logu gaskkamuttus, ja sáme giella šattai su beaivválaš gulahallangiellan 24-jahkásažžan Romssas, gosa son lei fárren moadde jagi ovdal. Doppe son hupmađođii maidái dárogiela.

Goappánai váhnemis lea váldofágadási universitehtaohppu: áhčči lea lohkan historjja, dárogiela ja duiskki giela ja eadniges sáme giela, suomagiela ja ruotagiela, ja goappánai váhnemis lea akademalaš bargu. Váhnemiid oahppoduogáza sáhtá atnit indikáhtorin das, ahte sudnos lea eanet beroštupmi gielain ja giellaoahppamis go eanas eará váhnemiin, ja dat sáhtá maid váikkuhan sudno máná giellaočcodeapmái – sihke su guovttegielatvuhtii ja giellaočcodeapmái oppalaččatnai (gč. omd. Arnberg 1991: 60–61). Bearraša sosioekonomalaš duogáza váikkuhusa máná giellaočcodeapmái lea dokumenteren ovdamearkka dihte Cornejo (1973), gean dutkamuš vuolit gaskaklássa (*lower-middle-class*) mánáid guovttegielatvuodas čájeha earalágan bohtosiid go dat, mat leat dábálaččat eanas eará guovtti giela očcodeamis dahkkon dutkamušain, main dutkanobjeavttat leat dájvja leamaš gaskaklássa mánát.³⁵

Máná ruovttu gielladilli lei dakkár, ahte áhčči ja mánná sámasteigga gaskaneaskka (earret áhči álgománuid giellamolssodeami) ja eatni ja máná oktasaš giella fas lei suomagiella. Váhnem guovttos gulahalaiga sáme gillii, eai ge ruovttus lean eará mánát. Áhčči oahpai máná šattadettiin ipmirdit ja dadjatge muhtun suomagiela sániid ja dajaldagaid ja ipmirdii muhtun muddui, man birra eadni ja mánná humadeigga, muhto son ii máhtán geavahit suomagiela aktiivvalaččat. Vaikko bearraša siskkáldas gulahallamis geavahuvvojedje dušše sáme- ja suomagiella, de ruovttus gullui dieđusge maidái dárogiella: ovdamearkka dihte TV:a ja radio váldogiellan ja earenoamážit áhči telefonságastallamiid giellan.

Vuosttaš eallinjagis (0–1;3) mánná gulai eanet suomagiela go sáme giela, danne go son lei dalle ruovttus etniinis. Áhči gaskaboddosaš giellamolssun, mii namuhuvvui ovdalis, mávssii ahte mánná gulai golmma mánu áigge, agis 0;4–0;7, beaivválaččat maidái dárogiela. Vaikko mánná gal dieđusge gulai ollu sáme giela ruovttus, de dán golmma mánu sus ii lean ovttainge olbmui beaivválaš njuolggoktavuohta sáme gillii (gč. Jusczyk et al. (1993), mii čájeha ahte 6–12 mánu agis mánná lea očcodeame vuosttašgielas mihtilmas jietnadatstruktuvrraid).

Sáme- ja suomagiela gorri máná beaivválaš eallimis rievddai čielgasit agis 1;3, go son

³⁵ Cornejo dutkamuš čájeha, ahte vidjajahkásaš guovttegielat mexiko-amerihkálaš mánáid engelasgielas lei ollu spánkkagiela interfereansa ja ahte spánkkagiella maid báinnahalai engelasgillii (gč. Cornejo 1973: 88–89). Sáme giela očcodeami ja hálddašeami dutkamušain informánttaid sosioekonomalaš duogáš ja dilli ii leat dán rádjái olus kommenterejuvvon iige dan dihte váldojuvvon vuhtii materiála analyseremisge. Bals (2002) dutkamušas gal boahat ovdan, ahte su váldoinformánttat leat boazosámi mánát, muhto Svonnii (1993), Turi (1996), Sara (2002) ja Palismaa (2005) eai spesifisere informánttaideaset sosioekonomalaš dahje -kultuvrralaš duogáza.

álggii mánáidgárdái. Mánáidgárdi lei sámegielat mánáidgárdi, ja doppe son lei sullii guhtta diimmu beaivái njeallje beaivve vahkus agi 2;2 rádjái. Mánáidgárdái álgín rievdadii máná beaivválaš gielladili nu, ahte suomagiela oassi unnui čielgasit, ja sámegiella šattai dál su lagasbirrasa hálddašeaddji giellan. Mánáidgárdi bargit ja mánát ledje buohkat sámegielagat, ja vaikko eanas mánát ledje guovttegielagat ja máhte sihke sámi ja dáru, de sin stoahkangiella lei sámegiella. Mánáid sámegiela suopmanvuodđun ledje sihke oarje- ja nuortasuopmanat, muhto buot mánáidgárdebargit hupme Guovdageainnu suopmana. Badjelaš jahkásažžan dán dutkamuša máná giela suopmanduogáš viidui dan dihte áhči Gáivuona suopmanvuodus maiddái earenoamážit Sis-Finnmárkku oarjesuopmanii. Suomagiela mánná gulai eatnistis dábálaččat mañnelgaskabeivviid ja vahkkoloahpaid.

Mánás ii lean guorahallanáigodagas nu ollu oktavuoha earáiguin go váhnemiiguin ja mánáidgárdi olbmuiguin. Go ruovttus fitne guossit, de eatnasat ledje suoma- dahje sámegielagat, muhtumat fas dárogielagat. Romssas orodettiin mánná gulai ruovttu olggobealde, ovdamearkka dihte rámbuvrris, eanas dárogiela, muhto vaikko mánná oruige badjelaš guokte jagi gávpogis, man váldogiella lea dárogiella, de su beaivválaš giellabirrasa dominerejedje čielgasit su ruovttugielat. Guovttejahkásažžanhan son ii vel stoahkan ovdamearkka dihte ránnjámánáiguin.

Go mánná lei agis 2;2, bearaš fárrii Guovdageidnui. Doppe son maid álggii (sámegielat) mánáidgárdái ja lei doppe dál vihtta beaivve vahkus, ain sullii guhtta diimmu beaivái. Buot fásta bargit ledje guovdageaidnulaččat, ja eanas mánátnai hupme Guovdageainnu suopmana, muhto moatti máná ruovttusuopman lei nuortasuopman. Sáme- ja suomagiela oassi su beaivválaš lagasbirrasis bisui sullii seammaláganin go Romssas. Vaikko mánná leige beivviid ain dábálaččat eanas mánáidgárdis ja ruovttus ja unnán daid olggobealde, de Sis-Finnmárkkus mánná dieđusge gullagođii sámegiela eanet maiddái almmolaš báikkiin, ja dál eai dušše oahpes olbmot sámastan muhto maiddái áibbas amas olbmot.

Riikka váldogiela, dárogiela, mánná gulai beaivválaččat earenoamážit TV:s ja radios. Mánás ii lean goit jeavda, aktiivvalaš oktavuoha dárogielagiiguin, ja guorahallanáigodaga loahpas, golmmajahkásažžan, son ii vel aktiivvalaččat atnán dárogiela. Dárogiel sániid ja dajaldagaid son buvttadišgođii ieš váile njealjejahkásažžan, sihke dárogielagiiguin humadettiin ja iežainis stoagadettiin.

Váhnemiidda, earenoamážit eadnái, lei oahpes ášši ahte máná giellaoččodeami sáhtta nannet ovdamearkka dihte lohkamiin. Girjiid gillii mánná oahpásnuvaige juo hui unnin: váhneamat lohkađođiiga ja geahčadišgođiiga mánáin ollu girjiid dan rájes go son obanassiige beroštišgođii govain sullii mánnosažžan. Mánná lea unni rájes leamaš áŋgiris girjelohkki ja lea liikon lohkanbottuide. Guorahallanáigodaga álgogeahčen lohkanbottut sáhte muhtumin bistit oktiibuot sullii diimmu beaivái, muhto loahpageahčen dat unno sullii diibmobeallásažžan. Go mánná lei sullii beannotjahkásaš, váhnen guovttos čájehišgođiiga sutnje sáme- ja suomagiel mánáid-TV-prográmmaid, 15–30 minuhta vahkkui goappánai gillii. Agi 1;9 rájes mánná beroštišgođii iešnái ollu dain ja geahččagođii dalle beaivválaččat videos sáme- ja suomagielat mánáidprográmmaid. Dárogielat mánáidprográmmaid váhneamat čájehišgođiiga mánnái easkka mañnel, go bearaš lei juo fárrin Guovdageidnui, sullii dalle go mánná lei agis 2;3. Dan

ahte mánnái eai vel áibbas unnin čájehuvvon dárogiel mánáidprográmmat, lei earenoamážit eadni didolaččat válljen. Bealgoalmmátjahkásažžan mánná geahččagodii dárogiel mánáid-TV-prográmmaid gosii beaivválaččat, muhto go su váhnemat osttiiga satellihtta-TV:a, go son lei agis 2;9–10, de son álggii geahččat suomagiell mánáidprográmmaid, ja dárogiel prográmmaid geahččanáigi unnui.

4.3 Guovttegielat máná giellaoččodeapmi

Dutkamuša ulbmil lea guorahallat dušše ovttá giela vearbasojahanmorfologiija oččodeami, muhto dutkanobjektan lea guovttegielat máná.³⁶ Man muddui giellaoččodeami lingvisttalaš gažaldagaid de heive guorahallat guovttegielat máná giellamateriála vuodul? Mánáidgiela dutkamis leat dábálaččat sirren dutkanobjekttaid nu, ahte dakkár gažaldagaid guorahallamis, mat laktásit giela struktuvrraide, nugo ovdamearkka dihte morfologiija oččodeamis, leat geavahan materiálan ovttagielat mánáid giela (gč. omd. Laaha et al. 2007; Aksu-Koç et al. 2007; Christofidou & Stephany 2003; Aguirre 2003). Guovtte- dahje mánggagielat mánátges leat leamaš dutkanobjektan guovtte- ja mánggagielatvuoda dutkamušain, go leat čielggadan ovdamearkka dihte máná guovttegielatvuoda lingvisttalaš dahje sosiolingvisttalaš gažaldagaid, nugo mot gielaide simultánalaš oččodeapmi váikkuha goappánai giela oččodeapmái dahje mot mánná geavaha goappánai giela ruovttus ja servodagas (gč. omd. De Houwer 2006 [1990]; Deuchar & Quay 2005 [2000]; Huss 1991; Rontu 2005; Berglund 2008; Lanza 2004 [1997]; Hassinen 2002). Dát dutkamuš spiehkka namuhuvvon váldojuogus dainna lágiin, ahte dás guovttegielat máná giellamateriála adnojuvvo čoavdit lingvisttalaš čuolmmaid, mat eai laktás earenoamážit guovttegielaga giellaoččodeapmái.

Guovttegielat máná giellaoččodeami dutkamušain lea dávjá deattuhuvvon gažaldat, leago guovttegielagis álggos okta lingvisttalaš vuogádat, mii maŋŋil sierrana guoktin goappatlágan systeman vai leatgo mánás guokte vuogádaga juo álggu rájes. Earenoamážit 1980-logus ráđđii ipmárdus, ahte guovttegielat mánás lea giellaoččodeami álggus okta oktasaš giellaoahppa ja das čuovvu, ahte mánná seaguha giellaávdnasiid oktii. Guovtte- ja ovttagielat máná giellaoččodeapmi adnojuvvui dan dihte goappatláganin. Dávjá refererejuvvon dutkamuš giellastruktuvrraid seaguheamis giellaoččodeami álggus lea Volterra ja Taeschnera (1978) artihkal, mas soai ovdanbuktiba ng. golmma dási modealla (*three-stage model of bilingual language development*). Modealla mielde guovttegielat mánás lea álggus dušše okta leksikála vuogádat, masa gullet goappánai giela sánit. Dasto sátnerájut sierranit, muhto mánás lea oktasaš syntávssalaš struktuvra goappánai gillii, ja loahpas gielaide struktuvrratnai sierranit, man boadusin leat guokte goappatlágan lingvisttalaš vuogádaga. (Volterra & Taeschner 1978.)

Mánggat dutkit leat 1980-logu rájes kritiseren dán modealla dihto teorehtalaš navdosiid, metodologalaš váilivuodaid ja eahpedárkilis definišuvnnaid geažil (gč. omd. Meisel 1989:

³⁶ *guovttegielat máná* -tearpmain oaiivildan dán vuollekapihhtalis simultánalaččat guovttegielat máná. Seamma ládje *guovttegielatvuotta* mearkkaša dás simultánalaš guovttegielatvuoda.

15–21; Genesee 1989; De Houwer 2004 [1995]: 230–235; Lanza 2004 [1997]: 27–32).³⁷ Mañimus moattelogi jagi dutkan lea čájehan, ahte guovttegielat mánná sirregeohtá sátnerájuid juo holofrásamuttus ja ahte go mánná atnigohtá grammatihkalaš morfologiija produktiivvalaččat, de son laktá ovttá giela grammatihkalaš morfemaiddan seamma giela leksikála morfemaide. Maiddái sátnortneterohusat ihtigohtet máná gielaide juo dan rájes, go mánná ovttastahttigohtá sániid. (Meisel 2004: 98–100; gč. maiddái Deuchar ja Quay 2005 [2000]: 47–65.) Dát ja eará sullasaš dutkanbohtosat leat adnon ággan, go lea čuočuhuvvon, ahte guovttegielat mánná sirre gielaidis juo árrat ja ahte máná goabbánai giella gárggiida dábálaččat seamma ládje go ovttagielat máná giella (gč. omd. Genesee 1989; Genesee et al. 1995; De Houwer 2006 [1990]; Meisel 1989; 2001; 2004). Ovttá- ja guovttegielat mánáid giella-oččodeami erohusaid leat baicca čilgen dábálaš individuála variašuvdnan (De Houwer 2004 [1995]: 241; gč. maiddái Hakuta & Diaz 1985: 329), seamma ládje go ovdamearkka dihte vuosttaš sániid buvttadanagis sáhttet leat stuora erohusat mánáid gaskka.

Lea maid divvojuvvon gažaldat, man muddui lea obanassiige relevánta jearrat leatgo mánás álggos okta vai guokte lingvisttalaš systema, earenoamážit ovdal go *systema*-doaba lea čielgaduuvvon albma ládje (gč. De Houwer 2004 [1995]: 235; Wode 1991: 43; Deuchar ja Quay 2005 [2000]: 113; gč. maiddái Lanza 2004 [1997]: 70). Ovttá ja guovtti systema modellaid polariseren sáhtttá Deuchar ja Quay (2005 [2000]: 111) mielde maid dahkat problematihka ovttageardáneabbon go makkár dat duođaid lea, go dat čuoldá eret dan vejolašvuoda, ahte mánás ii dárbaš leat makkárgé álgosystema. Deuchar ja Quay (2005 [2000]: 111–113; 34–46) eaba gávdnan earret eará makkárgé álgosystema sudno dutkanobjeavtta muhtun fonologalaš aspeavttain. Ovttá ja guovtti systema problematihka sadjái dárbašuvvo Lanza (2004 [1997]: 70) mielde baicca eanet dutkan máná goappánai giela geavaheamis iešguđege konteavsttas; galgá namalassii guorahallat hámi ja doaimma (*form and function*) gaskavuoda seamma ládje go kodamolsun guorahallojuvvo guovttegielat rávesolbmuid giellageavaheamis.

Vaikko guovttegielat mánná oččodage gielaidis buori muddui seamma ládje go ovttagielat mánná, de su gielat spiehkkašit ovttagielaga gielas dainna lágiin, ahte dain sáhttet muhtumin leat elemeanttat maiddái su nuppi vuosttašgielas. Dán fenomena birra leat engelasgillii geavahuvvon tearpmat *language mixing*, *code mixing* ja *mixed utterances*, ja mun gohčodan dan kodaid ovttastuvvamin (vrd. su. *koodien yhdistyminen*; gč. Hassinen 2002: 45). Intransitiiva vearbasuorggáduš *ovttastuvvan* sisttisdoallá jurdaga das, ahte proseassa ipmirduvvo dáhpuhuvvat máná áiggukeahttá, vrd. *kodamolsun* (eng. *code switching*) -doaba, mainna oaivvilduvvo dábálaččat kodaid didolaš molsun ja mii lea dábálaš fenomena stuorit guovttegielat mánáid ja rávesolbmuid gielas. Kodaid ovttastuvvamiin oaivvilduvvo dábálaččat dat, ahte guovtti dahje eanet gielaid elemeanttat (omd. jietnadagat, morfemat dahje leksemat) ovttastuvvet, dahje suddet oktii, oktan sátnin dahje dajaldahkan (gč. omd. Genesee et al. 1995: 611–612; Genesee 1989: 162; Hassinen 2002: 45; Baker & Jones 1998: 699). Ovdamearkka dihte guovttegielat sáme- ja suomagielat mánná sáhtttá suomagiela huma

³⁷ Mearkkašan veara lea maid, ahte Taeschner ii Meisela (1989: 37) mielde šat doarjjo teorijja gielaid oktasaš syntávssalaš struktuvrra birra.

dettiinis laktit suomagiela sátnemáddagii sámegiela kásusmorfema: *mahha-i* 'čoaŋjái', vrd. su. ol. ill. *mah(h)a-an* (Ijäs 2007b: 197) dahje goappánai giela leksemat ja morfologiija sáhttet ovtastuvvat ovta celkosis: *áiti tule sihkkumaan peppu* 'eadni boađe sihkkut čurtti', vrd. su. *pyyhki-mä-än* [sihkkut-INF-ILL] 'sihkkut'; *tule čatnamaan skuovat* 'boađe čatnat skuovaid', vrd. su. *solmi-ma-an* [čatnat-INF-ILL] 'čatnat'.³⁸ Kodaid ovtastuvvan lea muhtumin adnojuvvon ággan gielaide árra sirrema hypotesa vuostá (Lanza 2004 [1997]: 69–70), muhto dán áigge dat adnojuvvo eanas kodamolsuma ovdamuddun (Baker & Jones 1998: 37). Gielaide ovtastuvvan, mii vuhtto máná ságastallamis ovttagielat ságastallanguimmiin ja mii ii man nu láhkai heive kontekstii, adnojuvvo fas dušše meattáhussan, maid máná guođđá divukeahtá (gč. omd. De Houwer 2004 [1995]: 248).

Vaikko ovta ja guovtti giela simultánaš oččodeapmi adnojuvvoe prinsihpas ovttalágan proseassan, de giela ja olbmo olgguldas fáktorat sáhttet váikkuhit guovttegielat máná giella-oččodeapmái nu, ahte gielat oččoduvvojit goappat ládje (simultánaš giellaoččodeami variašuvnnas gč. Montrul 2008). Olgguldas fáktorat leat earenoamážit váhnemiid giellageavahanvuohki mánáineaskka humadettiin ja nuppi giela dominánsa (gč. omd. Meisel 2004: 102). Váhnemiid giella lea árvaluvvon váikkuhit máná giellaoččodeapmái ovdamearkka dihte nu, ahte jus kodamolsum lea váhnemiid dábálaš giellageavahanvuohki, de lea dábálaš, ahte máná gielas maid leat kodaid ovtastuvvamat (dán árvalusa modifikašuvnnaid birra gč. De Houwer 2006 [1990]: 54; *input*'a váikkuhusa birra muđui máná giellaoččodeapmái gč. omd. Genesee 1989: 169–171; Lanza 2004 [1997]: 248–317; De Houwer 2004 [1995]: 223–230). Dutkamušaid mielde guovttegielat máná giellaoččodeapmi lea hárve ovttalágan goappánai gielas, lea baicca dábálaš ahte nubbi giella dominere nuppi.³⁹ Nuppi giela dominánsa leage dávjá geavahuvvon giellaoččodeami fenomenaid čilgemis, muhto ieš doaba *dominánsa* lea dutkamušain definerejuvvon máŋgga ládje. (Rontu 2005: 20–29.) Definišuvnnaid vuodđun leat dávjá dakkár fáktorat, mat laktásit giela buvttadeapmái ja mat deattuhit earenoamážit kodaid ovtastuvvama ja giellaválljema iešguđege dilálašvuodas, muhto daid vuodđun adnojuvvojit maiddá eará fáktorat, nugo giellabirrasa váikkuhus máná giellageavaheapmái (Deuchar & Quay 2005 [2000]: 9; Rontu 2005: 27; Petersen 1988: 486). Produkšuvdnii gullelaš fáktor lea earret eará dat, ahte dominánta giela grammatihkalaš morfemat sáhttet ovtastuvvat sihke dominánta ja ii-dominánta giela leksikála morfemaiguin, muhto ii-dominánta giela morfemat ovtastuvvet dušše gaskaneaset (Petersen 1988: 486). (*dominánsa*-doahpaga definišuvnnas ja dan geavaheami variašuvnnas girjjálašvuodas gč. Deuchar & Quay 2005 [2000]: 9–10; Rontu 2005: 20–53.)

In leat earenoamážit guorahallan mu dutkanobjeavtta gielaide dominánsagaskavuoda, muhto navddán su oččodan sámegiela buori muddui seamma ládje go ovttagielat sámegielat mánát, dan dihte go sámegiella lea leamaš su bajásšaddanbirrasa váldo- dahje dominánta giella ja go su sámegiella *input* lea leamaš mihá stuorit go suomagiela. Materiála analyseremis váldojuvvo

³⁸ Dán guokte ovdamearkka lea Maaren Palismaa čállán iežas priváhta notáhtaide su guovtti boarráseamos simultánašat sáme- ja suomagielat máná gielas. (Diehtu M. Palismaas e-boasttas 20.5.2008.)

³⁹ Okta dain hárve spiehkastagain, main čuoččuhuvvo, ahte nubbi giella ii dominere nuppi, lea ovdalis namuhuvvon De Houwera (2006 [1990]) dáhpuhusdutkanuš engelas- ja hollánddagielat nieiddaža giellaoččodeamis agis 2;7–3;4.

goit vuhtii, ahte dutkanobjektan lea guovttegielat mánná ja ahte su nubbi vuosttašgiella sáhtttá muhtun dáhpáhusain váikkuhan su sáme giela morfologijja oččodeapmái.

4.4 Materiála čoaggin

Materiála čoaggimis lean atnán dálá mánáidgiela dutkama dá báleamos dutkanmetoda, nama lassii naturalisttalaš dárkonmetoda. Lean dárkon máná giellageavaheami áhčiinis beaivválaš konteavsttain bearraša ruovttus: sihke stobus, gievkkanis ja oadđinlanjas, ja muhtumin maiddá su áhku ja ádjá geahčen.⁴⁰ Naturalisttalaš dárkonmetoda lean válljen dan dihte go navddán, ahte lunddolaš gielas čooggojuvvon materiála addá holisttalet gova máná giellaoččodeamis go eksperimentála čoagginmetoda (gč. maiddá Corsaro & Streeck 1986; Lanza 2004 [1997]: 81–82; vrd. Bals 2002). Naturalisttalaš metoda heajos bealli lea, ahte materiála olggobeallai vedjet báhcit dakkár dáhpáhusat, mat gal leat máná gielas muhto mat eai gullo dakkár oktavuođain main materiála čooggojuvvo. Dán guorahallamis dát metodalaš váilivuohta sáhtttá čuohtit muhtun vearbasojahanhámiide, go dain leat materiálas unnán ovdamearkkat.

Materiála lea čooggojuvvon dan rájes go mánná lei 13-mánnosaš dassá go son lei bealnjealjátt-jahkásaš.⁴¹ Materiálačoaggináigodaga álggus, go mánná lei agis 1;1–1;8, giellamateriála čooggojuvvui aivve beavegirjemetoda mielde nu, ahte mun čállen peannáin báhpirii ođđa sániid ja dajaldagaid, maid gullen máná dadjame ja lasihin vel muhtumin kommeanttaid dan birra, makkár oktavuođain mánná daid dajai. Dutkančuolbma dárkkáluvai easka materiála čoakkedettiin, inge materiálačoaggima álgoáiggiid vel jurddašan earenoamážit vearbaid sojahanhámiid, geahččalin baicca registreret mánggalágan dáhpáhusaid ja fuomášumiid, mat gusket máná giellaoččodeapmái. Beavegirjenotáhtat agis 1;1–3;6.4 leat oktiibuot logi iešgudege sturrosaš čállingirjji, muhto guorahallanáigodaga ráddjema dihte (gč. s. 54) geavahan dás ovcci vuosttaš girjji agi 3;0.6 rádjái, seamma ahkái goas mañimus videobátti materiála lea báddejuvvon. Beavegirjenotáhtaid ulbmil lea dievasmahttit váldomateriála. Váldomateriálan leat videogovvenapparáhtain báddejuvvon materiála transkripsuvnnat.

Nugo mánáidgiela dutkamušain lea leamaš dá bálaš mañimus moattelogi jagi áigge, de maiddá dát guorahallan vuodđuduvvá eanas audiovisuála materiálii. Videobáddemat álggahuvvojedje, go mánná lei agis 1;8.23 ja biste agi 3;6.4 rádjái. Báddema álggahettiin mánná lei juo ovttahttigoahtán sániid iige beavegirjemetoda mielde lean šat vejolaš čuovvut su oppalaš giellaoččodeami. Giellamateriála bádden videoi juo dan rájes, go mánná dadjagoahtá sániid, livččii diedusge materiála dulkoma dáfus luotehahttet metoda, muhto geavadis dat sáhtttá leat oalle problemáhtalaš materiálačoagginvuohki, go ovdamearkka dihte diibmobeali báddemiin ii goit giellabuvttadeami álggus dábut nu ollu sániid. (Vrd. Vihman & Miller (1988), mas juo vuollel jahkásaš mánáid sátnerádjju mihtiduvvui sihke báddemiin ja etniid notáhtaiguin.)

⁴⁰ Vrd. Tomasello & Stahl (2004: 102) mas mánáidgiela dutkama dá bálaš materiálačoagginkontekstan adnojuvvo dihto latnja, gos leat stoahkanhearrvat ja gos dutki bádde máná ja su váhnema ságastallama.

⁴¹ Dutkanmateriála lea čooggojuvvon latnjalaga nuppiin giellamateriálain. Báddejin videoi maiddá máná ja iežan suomagiela ságastallamiid mañjalaga máná ja áhči ságastallamiiguin, ja beavegirjenotáhtat čooggojuvvojedje latnjalaga máná sáme- ja suomagielas. Suomagiela materiála in čilge dás dárkileappot.

Ulbmil lei báddet máná ságastallamiid áhččiniis diibmobeali juohke nuppi vahku dassá go máná lea bealgoalmmátjahkásaš ja dan maŋgel fas diimmu seamma dávjá. Geavtlaš sivaidda geažil máná giela ii lean álo vejolaš báddet plánejuvvon áigge, ja báddemiid gaska fanaige muhtumin lagabui golmma vahku guhkkosažžan. Geavtlaš sivat ledje earret eará váhnemiid bargomátkkit, bearraša luopmomátkkit dahje juo dat, ahte máná ieš lei plánejuvvon bádden-áigge ”jaskes lanjas”, nu ahte báddái ii livčče darvnan nu ollu giellamateriála, ja dan dihte bádden sáhttiige baicca maŋiduvvot. Máná ságastallanguoibmin lea dábálaččat, nugo juo lea namuhuvvon, su áhčči, muhtumin maiddá su áhkku ja áddjá. Máná ságastallamat iežainis, monologat, eai leat báddejuvvon sierra, muhto máná sáhtii muhtumin stoagadettiin humadit maiddá iežainis.

Materiála lei ulbmil báddet spontána giellageavaheamis nu lunddolaš konteavsttain go vejolaš, nugo stoagadettiin ja boradettiin. Áhčči ii ožžon makkárge earenoamáš rávvagiid ovdal báddemiid, earret moatte háve ovdal maŋimus mánuid báddemiid. Ulbmil lei ahte son humada mánáin nugo juo dábálaččat láve, muhto maŋimus báddemiin mun rávvejin su geahččalit humadit maiddá vássán dáhpáhusaid birra, go orui ahte máná geavahii báddemiin unnán preterihttahiid.

Vaikko materiála lea čoggojuvvon spontána gielas, de lea liikká dárbu jearrat, man lunddolaččat báddenbottut ledje. Mánáidgiela materiálačoaggima oktan čuolbman lea leamaš dat, ahte máná (ja sin váhneamat) eai soaitte hupmat ja láhttet dábálaš vuogiset mielde dalle, go dutkit leat báddeme sin ságastallamiid (Tomasello & Stahl 2004: 102). Báddemiin ledjege goit golbma beali, mat sáhtte váikkuhan dasa, man bures dat ovdanbuktet máná lunddolaš giellageavaheami. Vuosttažettiin: vaikko áhčči ii eanas háviid ožžonge makkárge rávvagiid mot láhttet materiálačoaggima áigge, de báddema deháleamos ulbmil, namalassii oččodit máná hupmat nu ollu go vejolaš, lei áhččái čielggas álggu rájes. Áhčči sáhttáge de leat stivren ságastallama nu, ahte ovdamearka dihte jearaha mánás áššiid dan sadjái, ahte máná ieš muitala, maid ain fuomáseazžá. Nubbi ášši, mii ii soaitte lean nu lunddolaš, lea ahte vaikko áhčči láviige stoahkat mánáin, de ii lean dábalaš, ahte son stoagai suinna nu guhká go báddemat biste. Goalmmádin: go báddejeadjin lei máná eadni, de son lei álo mainna nu lágiin máná lahka ja máná divui jearaldagaid maiddá eadnásis. Dábalaš dilis eadni livččii searvan ságastallamii, muhto báddedettiin son geahččalii bissut ságastallama olggobealde.

Vaikko báddendilálašvuohta ii soaitte buot háviid lean áibbas dábalaš ja lunddolaš, de materiála speadjalastá liikká bures máná dábalaš giellageavaheami. Máná didii ja oinnii bures, ahte eadni govve su ja áhči, muhto go son vuos lei hárvánan báddenrusttegiidda, de son ii šat olus beroštan dain, inge mun vuohtán, ahte su giellageavaheapmige livččii báddedettiin rievdan mainnaga lágiin.

Materiála báddemii geavahuvvui Sony DCR-TRV 19 E -videogovvenapparátta masa lei laktojuvvon sierra mikrofovna, vai jiena kvalitehta lea nu buorre go vejolaš. Videobáddenrusttet geavahuvvui vai jietnamateriála lassin lea maid govva, mas sáhtá oaidnit giellageavaheami konteavstta. Govva galggai maid eahepečielga dáhpáhusain sáhttit álkidahttit sániid ja gehčosiid gullama ja unna mánáza giela transkriberema. Kasehttačuojanasa livččii sáhtán lean álkit geavahit ja sirdašit go videokamera, muhto välljejin videobáddemiid danin, vai

transkriberemis lea luohtehahttet vuodđu go jietnabáttiin. Videobáddenmetodas leat ollu buorit bealit govahis báddema ektui, muhto heajos bealli lea dat, ahte go mánná stuorru ja lih-kadišgoahtá eanet ah' eanet, de báddenrusttegiin, mii lea čadnon statiivii ja mas lea vel sierra mikrofovdna, ii leat álo nu álki čuovvut máná. Mu báttiin leatge oasis, main mánná ii álo ieš oidno, muhto váldoulbmil lei ahte máná jietna galgá gullot bures.

Materiála báddejuvvui oktiibuot 42 háve lagabui guovtti jagi áigodagas, go mánná lei, nugo juo ovdalis namuhuvvui, agis 1;8.22–3;6.4. Báttiid guhkkodat lea oktiibuot 34,5 diimmu. Buot diimbobeale báttit (15 vuosttaš bátti gitta agi 2;4.24–25 rádjái; báttiid dárkilis guhkkodagat, gč. mielddus 1) leat transkribererejuvvon ollásit, ja daid transkripšuvnnaid vuodđun lea dalle oktiibuot 7,5 diimmu videomateriála. Guđege diimmu guhkkosaš báttis (27 mañimus báttis agis 2;5.15–3;6.4) lea transkribererejuvvon vuosttaš diimbobealli, mii fas dagaha ollásit transkribererejuvvon materiála oktiibuot 13,5 diimmu ságastallamiin. Materiálas leat dasto transkribererejuvvon ollásit 21 diimmu ságastallamat. Dasa lassin diimmu guhkkosaš báttiid nuppi diimbobealis leat transkribererejuvvon relevánta vearbahámit ja daid konteaksta (kapihttalas 5 dáid vearbahámiid ovdamearkaide čujuhuvvo *L*-bustávain).

Dán guorahallama várás lean ráddjen materiála nu, ahte analyseren dušše dan oasis, mii lea báddejuvvon ja registrerejuvvon gitta agi 3;0.6 rádjái. Ráddjen dahkkui earenoamážit dan dihte go lei jáhkehahtti, ahte mañimus jahkebeali materiálas eai livčče lean ollu dakkár vearbahámit, mat eai lean registrerejuvvon juo ovdal máná golmmajagi beaivvi (gč. tabealla 4.2, s. 58) muhto maiddá danin, vai materiála ii šattaše ilá viiddis gieđahallat. Agis 1;8.22–3;0.6 leat dasto 29 bátti, mat sistisdollet oktiibuot 21,5 diimmu materiála, ja das lean transkriberen ollásit 14,5 diimmu. Materiála analysas geavahuvvojit máná vearbahámit, mat leat registrerejuvvon dán 29 báttis, 21,5 diimmu báddema áigge. – Materiálan geavahuvvon báttiid listu, mas leat dieđut máná agis, báddenbeaivvis, bátti guhkkodagas ja das geainna dahje geaiguin mánná hupmá guđege báttis, lea mildosis 1.

Tomasello ja Stahl (2004) kritisereba mánáidgiela dutkamii sajáiduvvan materiálačoagginmetoda kvantitatiiva beliid ja problematisereba materiála representatiivavuoda iešguđetlágan dutkančuolmmaid ektui. Soai divvuba gažaldagaid materiála viidodagas ja das man dávjá ja man guhká ain háválassii dan galggašii čoaggit ja galli máná gielas. Tomasello ja Stahl árvoštallamiid mielde mánáidgiela dutkamušaid dutkanmateriála ovddasta dábálaččat 1–1,5 % máná oppalaš giellabuvttadeamis dihto áigodagas. Frekveanta fenomenaid, nugo engelasgiela kopulavearbbaid guorahallamii dát oassi lea sudno mielde eahpitkeahhtá doarvá, muhto daid beliid dokumenteremii, mat eai leat nu frekveanttat (ovdamearkan namuhuvvojit engelasgiela preterihttahámiid generaliseremat) soai oaivvildeaba dárbbášuvvot eanet materiála. (Tomasello & Stahl 2004: 102–103.) Tomasello ja Stahl evttoheaba ođđa vugiid plánet materiálačoaggináiggiid, vai materiála fáhtešii maiddá dakkár ihtagiid, mat eai leat nu frekveanttat. Oktan ovdamearkan soai namuheaba dan, ahte dan sadjái ahte báddet giellamateriála hárve, ovdamearka dihte diimmu juohke vahku (mii dahká oktiibuot sullii vihtta diimmu mánnui), de sáhtta baicca báddet juohke beaivve diimmu viđa beaivve mañjalaga oktii mánus (mii maid dahká oktiibuot sullii vihtta diimmu mánnui). Báddemiid gaskkat leat dalle guhki but, muhto guđege báddenáigodagas galggašii de leat vejolaš fáhtet maiddá unnán frekveanta

struktuvrraid. Materiála viidodat maid bissu ovtta stuorisin go jus dat čoggojuvvošii vahkko-saččat. (Tomasello & Stahl 2004: 119.)

Mu dutkangažaldat gokčá maiddái vearahámiid, main leat hui unnán dahje eai obanassiige, ovdamearkkat, nugo preterihta guvttiid- ja mánggaidlogu nuppi persovnna hámiid, ja dás namuhuvvon materiálačoagginvugiin dakkár hámiid livččii soaitán sáhttit dokumenteret buorebut go mu válljen vugiin. Tomasello ja Stahla evttohus čatná goit dutkanobjeavtta ja su bearraša árgabeavvi dan made ollu, ahte dat ii livčče lean čadahahtti mu materiála čoaggimis. Materiála báddejuvvui dábálaččat bargoaiggi olggobealde, ja báddendilálašvuoda plánen ja čadaheapmi gáibidedje muhtumin oalle ollu návccaid sihke mus alddán ja máná áhčis. Beavválaš báddemiid in livčče háliidan evttohitge máná áhččái, go juo ledjen bivdán sus ollu veahki čadahit dutkanbargon materiálačoagginoasi munno iežame ruovttus. Materiála analyseremis áiggun baicca váldit vuhtii dan, mainna lágiin materiálačoagginvuohki sáhtta leat ráddjen materiála representatiivavuoda.

4.5 Transkripšuvdna

Giellamateriála lea transkriberejuvvon Microsoft Excel -skovvá, ja buot materiála lean ieš transkriberen. Lean guldalan guđege bátti guktii: vuos transkriberedettiin ja dasto nuppádassii, go lean dárkkistan transkripšuvnna doallevašvuoda. Vearbahámiid kodifiseredettiin lean vel guldalan muhtun hámiid mángga geardde. Eahpečielga sániid ja dajaldagaid guldalepmái ja dulkomii lean ožžon veahki Berit Margrethe Oskalis. Su vuosttašgiella lea sámegeiella, ja son hupmá Guovdageainnu suopmana. Sus lea gaskafágadási oahppu sámegeielas ja guhkes hárijáneapmi giellabargguin, earenoamážit dulkan ja jorgaleaddjin. Moai letne suinna guldalan ovttas sátnehámiid ja cealkagiid, maid lean ieš atnán váttisin gullat, muhtumin vel mángga geardde. Dán bargui letne geavahan lagabui 50 diimmu. Hámiid mat eai leat áibbas čielgasat, lean jogo merken sierra dahje lean guođán daid kodifiserekeahtá ja dainna lágiin čuoldán eret dutkanmateriálas.

Go lean okto transkriberen eanas oasi materiálas, de čuožžila gažaldat, man luotheahttin transkripšuvnna sáhtá atnit, earenoamážit dan sivas, go mus ii leat vuosttašgiela kompetánsa sámegeielas. Anán iežan sámegeiela máhtu liikká dohkálažžan bastit gullat vearahámiid nu riektá go daid lea vejolaš gullat giellaočcodeaddji máná gielas. Transkripšuvnna doallevašvuoda sihkarastá dat, ahte eahpečielga dáhpáhusaid lea maid sámegeielat olmmoš guldalan ja árvvoštallan.

Transkriberemis geavahan davvisámi čállingiela dálá ortografiija.⁴² Dát máksá, ahte jus sáni fonologalaš hámis ii leat mearkašupmi sáni morfologalaš hámi dulkomii, de sáni čállojuvvo transkripšuvnna seamma ládje go čállingielas. Deaddu lea leamaš máná vearahámiid morfologiija sirdimis čállojuvvon hápmái nu, ahte daid ovdánanproseassa sáhtá čuovvut áiggis áigái. Dákkár deattuheamis čuovvu dat, ahte ovdamearka dihte máná fonologiija očcodeami proseassa buot bealit eai boađe ovdan transkripšuvnna. Dátges máksá earret eará

⁴² Suoma- ja dárogiela sániid čálán suoma- ja dárogiela ortografijain, omd. *antaa*; *skinke*.

dan, ahte vaikko mánná ii vel guorahallanáigodagas buvttat /r/-jietnadaga, de vearahámit, main lea rávesolbmuidgielas /r/, čállojuvvojit transkripšuvnnas *r*-bustávain, jus dat lea lagamus čállingiela ortografija bustávva, mii vástida máná jietnadaga, omd. ná: *ferthen*. Dain hámiinges, main mánná buhtte /r/-jietnadaga dakkár jietnadagain, mas lea čállingielas iežas bustávva, ovdamearkka dihte /j/-jietnadagain, jovssusjietnadat /r/ čállojuvvo dainna čállingiela bustávain, omd. *jahpá*. Konsonántaguovddážiid transkriberema álkidahttin boahtá ovdan earenoamážit Guovdageainnu suopmana sekundára goalmmát ceahki konsonántačohkiid čállimis. Go dákkár čohkiin ii leat mearkkašupmi sátnehámi morfologiija dulkomis, de transkriberemis daid loahppalašas čállojuvvo ovttain bustávain, nugo čállingielasna. Ovdamearkka dihte hápmi, man fonologalaš transkripšuvdna lea /lo-h'kaa/, transkriberjuvvo dan dihte *lohká*. Largo- ja allegrohámiid molsašuddan merkejuvvo dalle, go dat boahtá ovdan vearahámi deattohis stávvalis, vrd. largohámit *áigu*, *váldit*, *suhtta* ja allegrohámit *áigo*, *váldet*, *duhtta*.

Fuomášan veara lea maid dat, ahte jus celkosiid eará sániin ii leat mearkkašupmi vearahámi dulkomis, de transkriberemis leat dušše vearahámit guldaluvvon dárkilit, ja celkosiid eará oasis čállojuvvojit kapihttala 5 ovdamearkkain dan dihte roahkkeruođuid sisa. Celkosiid eará sániid ii danne berre atnit duođaštussan ovdamearkka dihte eará sátnehámiid oamasteamis.

Álkidahtton transkriberenvuogi lean válljen sihke dan sivas, go bargogažaldaga lea vejolaš čoavdit dárkilis fonologalaš transkripšuvnna haga ja go dasa lassin dakkára ráhkadeapmi livččii ádjánan ilá guhká dutkanbarggu áigerámma ektui.

Álgobáttit leat transkriberjuvvon dárkilit, registrerejin ovdamearkka dihte máná ja áhči láhttema maiddái dalle, go das ii lean mearkkašupmi dutkanmateriála dulkomii. Transkriberenvuohki álkidahttui čihččet bátti rájes, go fuomášin ahte dárbbasmeahttun dárkilis transkriberen ájiha mu barggu ilá guhká.

Ságastallamat leat badjelaš 10 000 vuoru main sullii bealli leat máná vuorut. Vuoruin oaivvildan dás dan giellamateriála, maid goabbánai (dahje guhtege) hubmi ain hávális buvttada, ovdal go nubbi fas dadjá juoidá. Vuorru sáhtta leat mángga guhkkodagas: ovta jietnadagas, stávvalis ja sánis gitta mángga cealkagii, ja máná vuorut sáhttet maid juohkásit skovis mángga linnjái, jus dain leat vearahámit, maid kodat eai čága seamma linnjá kodačuldii. Tabeallas 4.1 lea oasáš transkripšuvnnas. Ovdamearka lea guorahallanáigodaga loahpas, mañimus báttis agis 2;11.29.

Tabealla 4.1. Ovdamearka vuoruin

á	jo it don galgga billistit (.) ale váldde -- eret goit (.) dat lea beare (.) dál lea glása rabas (.) nu galgá leahtit (.) jo (.) ja nubbi
E	oi (.) mun in oaččo
á	- galgga váldit eret glása
E	dat ii daga maide vaikko dat manai eret
á	ja nu (.) moai bidje fas dohko ja -- (.) ale masse goit
E	a-a (.) nu ahte ii lámppo (.) mmm (.) gos dat nubbi lea
á	-- sihkkarit --
E	dan ((?)) (.) gos dat lei (.) ii dat daga maide (>)
E	(>) vaikko lei lámppon
á	dat gal lea máŋgga beaivái bargu (.) buot bordit

Ovdamearkkas leat iešgudege guhkkosaš vuorut, ovdamearkka dihte áhči vuosttaš vuorus leat máŋga celkosa, nugo maiddáí máná maŋimus vuorus. Celkosat sirrejuvvot (.)-mearkkain, ja vuoruid juohkin eanet go ovttá linnjáí merkejuvvo (>)-mearkkain. Máná maŋimus vuorru lea juhkkojuvvon guovtti linnjáí, go das leat guokte infinihttahámi ja mu kodifiserenvuogádaga mielde guđege linnjáí sáhttá kodifiseret ovdamearkka dihte dušše ovttá infinihttahámi (gč. mielddus 2). Duppálruođuid siste leat mu iežan mearkkašumit, nugo gažaldatmearka jus sátni dahje cealkkus lea muhtun ládje eahpečielggas. Oasit maid ii leat vejolaš gullat, merkejuvvot goallossázuiguin, nugo tabealla bajimus linnjás: *ale váldde -- eret goit*. Tabeallas 4.1 oidno dušše hubmi koda (á = áhčči, E = máná) ja vuoro sisdoallu, buot eará dieđut leat čuldojuvvon dás eret. Materiála ovdanbuvttedettiin čájehan ovdamearkkaid aiddo dán hámis. Ovdamearka álgoálgosaš bargotranskripsuvnnas, mas leat mielde buot dieđut, lea mildosis 2.

4.6 Analyisa

Transkripsuvnnain lean dasto čoaggán buot máná dadjan vearahámiid, sihke finihtta- ja infinihttahámiid. Eahpečielga hámit leat čuldon eret, muhto belohahkii čielga dáhpáhusat, mat sáhttet čájehit muhtun hámiid álgoalbmonemiid dahje -manifestašuvnnaid, leat váldon mielde analysaoassái. Dakkár hápmi lea ovdamearkka dihte *leat*-vearbba ol. 2. persovna hápmi *lea(?)* (1;11.1), mas lea eahpečielggas, gullogo sáni loahpas konsonánta vai ii.

Analyisa várás lean ráddjen sátnehápmemateriála nu, ahte válddán mielde eanemusat golbma maŋjálas albnoneami guđege leksema guđege odđa sojahanhámis ja dan variánttain, ležžet dat dal ovttá báttis maŋjálaga dahje ovdamearkka dihte maŋjálas báttiin. Odđa sojahanhápmiin rehkenastojuvvo guhtege hápmi, mii lea morfologalaččat dahje morfofonologalaččat earalágan go ovddit registrerejuvvon hápmi. Dát máksá, ahte go ovdamearkka dihte *bijan*-hámis leat máná gielas variánttat *bijan*, *bidjá*, *bijá*, *bija* ja *bidjan*, de válddán mielde vuosttaš variántta (*bijan*) guokte albnoneami (go dat eai leat eanet go guokte) ja go gillii ihtá odđa

variánta (*bidjá*), de das maid válddán mielde eanemusat golbma albnoneami jna. Dákkár čuoldinvuogi áiccalmahtta tabealla 4.2, mas leat videomateriála buot *bidjat*-vearbba pres. ol. I. persovvna hámi albnoneamit iešguđetlágan variánttaiguin ja mas lean čáhpodahtán buot daid hámiid, mat leat mielde materiála analysaoasis.

Tabealla 4.2. Ovdamearka hámiid čuoldimis analysaoasi várás

2;1.7	bijan
2;1.7	bijan
2;1.25	bidjá
2;4.3	bijan
2;4.3	bijan
2;4.6	bidjá
2;4.6	bidjá
2;4.24	bija
2;4.24	bijá
2;5.15	bija
2;5.29	bija
2;5.29	bija
2;5.29	bijan
2;7.10	bijá
2;7.28	bijan
2;8.28	bijan
2;8.28	bijan
2;8.28	bijan
2;9.12	bijan
2;9.12	bijan
2;9.12	bijan
2;9.12	bijan

2;9.12	bijan
2;10.4	bijan
2;10.17	bijan
2;10.17	bijan
2;10.17	bijan
2;11.1	bidjan
2;11.1	bijan
2;11.2	bijan
2;11.16	bijan
2;11.29	bijan
3;0.21	bijan
3;0.21	bijan
3;0.21	bijan
3;1.3	bijan
3;2.3	bijan
3;2.4	bijan
3;2.17	bijan
3;2.29	bijan
3;5.21	bijan
3;5.21	bijan
3;6.4	bijan

Dákkár čuoldima ulbmil lea geahpidit analysabarggu geavtlaččat dainna lágiin, ahte materiála analyseredettiin ii dárbbáš giedahallat listtuid, main leat ollu ovttalágan sojahanhámit, beassá baicca álkibut oaidnit hámiid oččodeami kvalitatiiva proseassa ja variašuvvna.

Sojahanhámiid čuoldima boađusin analysaoassái báhcet dasto lagabui 1900 hámi, main finihttahámit leat badjelaš 1000. Hámiid oččodanproseassa lean dasto čohkken tabeallaide, main boahá ovdan guđege leksema guđege hámi gárggiideapmi vuosttaš registrerema rájes, dassá go materiálas eai leat šat registrerejuvvon eanet hápmevariánttat, gč. ovdamearka *bijan*-hámi oččodeamis tabeallas 4.3.

Tabealla 4.3. *bijan*-vearbahámi oččodeapmi

2;11.29–3;0.6					
2;11.16–19	bijan (1+)				
2;11.1–2	bijan (2)				bidjan (1)
2;10.17–20					
2;10.4					
2;9.11–15					
2;8.27–28	bijan (2+)				
2;8.10–12					
2;7.28–30	bijan (1)				
2;7.10–11				bijá (1)	
2;6.25–26					
2;6.12					
2;5.29	bijan (1)			bijá (2)	
2;5.15			bija (1) (?)		
2;4.24–25			bija (1)	bijá (1)	
2;4.3–6	bijan (2)	bidjá (2)			
2;3.19					
2;3.6					
2;2.14					
2;1.25		bidjá (1)			
2;1.7	bijan (2)				
2;0.18					
2;0.0					
1;11.15					
1;10.26					
1;10.12					
1;9.20					
1;9.5					
1;8.23					
	bijan	bidjá	bija	bijá	bidjan

Tabeallas 4.3 boahdá ovdan, makkár variánttat *bijan*-hámmis leat guorahallanáigodagas ja man agis guhtege variántta adnojuvvo: ceakkoáksásis leat agit, goas videomateriála lea báddejuvvon, ja láskkoáksásis fas leat hápmeariánttat áigeortnegis. Ceakkočuolddain čájehuvvo, goas guhtege hápmi lea geavahuvvon ja galle geardde. Logut čájehit, galle geardde guhtege hápmeariántta lea registrerejuvvon namuhuvvon agi báttis. Plus-mearka logu maŋábealde mearkkaša, ahte hápmi lea geavahuvvon báttis unnimusat nu galle geardde go lohku čájeha. Ovdamearkka dihte *bijan*-hápmi sáhtta leat registrerejuvvon vaikko man galle geardde agi

2;8.27 rájes gitta dassá, go *bidjan*-hápmi ihtá agis 2;11.1–2, muhto tabellii leat váldon mielde dušše golbma vuosttaš albnoneami. Fuomášán veara lea vel dat ovdalis namuhuvvon ášši, ahte guđege hámis leat registrerejuvvon dušše golbma maŋŋálas hámi, muhto ovtta báttis sáhttet dieđusge leat registrerejuvvon eanet go golbma ovttaláŋan hámi, jus daid gaskkas lea unnimusat oktii geavahuvvon muhtun eará hápmi. Guoros sajit, main agi buohta ii leat oktage hápmi, mákset jogo dan, ahte jus namuhuvvon agis lea geavahuvvon muhtun hápmi-várianta, de dat ii leat rievdan ovddit agis registrerejuvvon hámi ektui dahje dan, ahte dán agis ii leat registrerejuvvon miige hámiid. Dutkanmateriála analysa vuodđun anán aiddo dákkár tabeallaid. Lean čohkken vearahámiid maiddá eará tabeallaide ja listtuide, maid anán veahkin materiála čuoldimis, muhto daid in čilge dás dárkileappot.

Muhtun earenoamáš vearahámit leat registrerejuvvon dušše oktii dahje moddii. Jus dat čájehit juogaláŋan systemáhtalašvuoda omd. eará hápmekategoriijaid hámiiguin, de dat meannuduvvojit materiála analysas. Jus dat leat ovttaskasdáhpáhusat, mat eai leat mainnage lágiin systemáhtalaččat, de dat eai giedahallojuvvo.

Materiála vearahámiid dulkon ii leat álo ovttačilggolaš, go mánna lea namalassii očcodeame vearahámiid ja seammas son oččoda maiddá ee. syntávssa ja fonologiija. Muhtumin sáhttáge leat váttis mearridit, ovddastago máná hápmi omd. imperatiiva- vai indikatiiva-hámi, nugo maŋimus vuoru vearahápmi dán ovdamearkkas:

E	ge ge ge geahcca da dáppe (.) (>)
E	(>) geahca dá geahca dáppe (.) ale (.) ale geahca nie (.) na maba dá lea
á	Sámi
E	a a a a a a áhcci áhcci geahccá ma ma mabat duo lea
á	Sámi Suoma Norga Ruotta
E	áhcci geahccá (.) dákkko geahccá

Konteavsta ja máná intonašuvvna mielde *geahccá*-hápmi ovdanbuktá gohččuma, muhto morfologiija dáfus vearba lea indikatiivahámis. Nuppi ovdamearkkas RAHPAT-leksema, mii rávesolbmuidgielas lea infinitiivahámis, lea máná gielas ideanttalaš ol. 3. persovvna hámiin:

E	(>) galgá jahpá dien
---	----------------------

Jearaldat lea dalle, leago *jahpá*-hápmi *rahpat*-hámi álgomanifestašuvvna vai máná ”syntávssa” miel ovttaidlogu sojahanhápmi. Dákkár dáhpáhusaid lean kodifiseren rávesolbmuidgiela systema mielde, muhto suokkardalan daid dulkonveajolašvuodaid analysaoasis.

Čuovvovaš ovdamearkkas intonašuvvna (ja konsonántaguovddáža dássi) čájeha, ahte vearahápmi geavahuvvo pres. ol. 3. persovvna miehtehápmi, vaikko dan sáhtášii soggevokála dáfus dulkot biehttalanhápmi (duppalruoduid siste transkriberejeaddji dulkon konteavsta birra):

E	m-m (.) ii eadni máhtte ((go orru háliideame ahte eadni ”máhtta”, namalassii ahte eadni nohkkada su odne, iige áhčči))
---	--

Muhtumin sáhtta maid leat váttis diehtit guđe leksemas, ja dasto guđe hámis, lea sáhka, leago omd. čuovvovaš dáhpáhusas hupmu geahččaleames, geahčadeames vai geahččamis:

E	ponni boahtá geahččajit
---	-------------------------

Dákkár ovdamearkkat suokkardallojuvvojit vearbahámiid dulkoma olis materiála analysere-dettiin.

Dutkanmateriála transkriberema ja kodifiserema maŋŋel dutkančuolbma ráddjejuvvui materiála viidodaga dihte guoskat dušše finihhta vearbahámiide (gč. maddái finihhta vearbahámiid materiála ráddjema birra, s. 54). Muhtun dieđut infinihttahámiid oččodeamis adnojuvvojit gal liikká dutkamušas: sihke miniparadigmmaid agiid meroštaladettiin kapihttalis 6.1 ja go dat leat muđui relevánttat.

Hámit mat leat registrerejuvvon ovdal agi 1;8.23, leat vižžon beavegirjemateriálas. Eará hámitges leat registrerejuvvon videomateriála transkripšuvnnaide, jus in earenoamážit namut, ahte lean viežžan daid beavegirjemateriálas. Materiála ovdanbuktimis geavahan dálá ortografijai heivehuvvon čállinvuogi (transkripšuvnna čállinvuogi válljemis gč. kap. 4.5). Dalle go geavahan ovdamearkan máná ja su áhči dialogaid, de merken máná celkosiid *E*-bustávain ja áhči fas *á*-bustávain. Bustávva *ä* čujuha máná eatni celkosiidda, ja *áh* ja *ád* fas čujuhit máná áhku ja ádjá celkosiidda. Dialogain sirren finihhta vearbahámi birrasa roahkkeruođuiguin dan dihte, go jus eará sániin ii leat mearkkašupmi vearbahámi dulkomis, de transkriberemis leat dušše celkosiid finihhtahámit guldaluvvon dárkilit. Celkosiid eará sániid ii dan dihte berre atnit duodaštussan ovdamearka dihte eará sátnehámiid oamasteamis.

Ovdamearkkat ovdanbuktojuvvojit nu, ahte dain leat guđege dáhpáhusas mielde dušše relevánta oasis materiálas. Dát máksá, ahte muhtun vuorut leat oaniduvvon, jus dat leat guhkit ja jus buot celkosiin ii leat mearkkašupmi ášši čilgemis. Ovdamearka maŋimus celkosa loahpas lea ruođuid siste máná ahki goas ovdamearka lea registrerejuvvon. *L*-bustávva agi maŋis máksá, ahte ovdamearka lea váldon lassimateriálas. Lassimateriálain oaivvildan dan oasi videoi báddejuvvon materiálas, mii lea transkriberejuvvon diimmu guhkkosaš báttiid nuppi diibmobeali oasis (gč. s. 54). *B*-bustávva fas máksá, ahte ovdamearka lea registrerejuvvon beavegirjemateriálii. Beavegirjemateriálas vearbahámi biras ii sirrejuvvo roahkkeruođuiguin dan sivas, go materiálačoaggi lea sáhtán gullat sihke vearbahámi ja dan birrasa dušše oktii.

5 Finihtta vearahámiid oččodanproseassa

Dán kapihttalis geahčadan guđege sojahanhápmekategoriija oččodanproseassa: dan makkár hámiid mánná geavaha rávesolbmuidgiela sojahanhámiid oččodettiinis ja mot ja goas rávesolbmuidgiela hámit sajáiduvvet máná gillii. Čielggadan dán kapihttalis, goas guhtege hápmekategoriija lea registrerejuvvon materiálii vuosttaš háve ja guorahalan dasto sojahanvugiid, maid mánná atná lahkoneettiinis dađistaga rávesolbmuidgielalágan hámiid.

Ovdanbuvttán hámiid giellaoahpaide sajáiduvvan sojahankategoriijaid juogu mielde nu, ahte juogán hámiid álggos moduskategoriijaid mielde. Indikatiivahámiid juogán áige-, lohko- ja persovdnakategoriijaid mielde ja imperatiiva- ja konditionálahámiid fas logu ja persovna mielde. Guđege hápmekategoriija oččodanproseassa guorahallamis čuolddán máná hámiid daid refereansahámiid sojahanluohkáid mielde, ovdamearkka dihte máná *báhkín/báhken* 'bálkestan' -hápmi analyserejuvvo ind. pres. ol. 1. persovna hápmekategoriija olis bárahisstávvalvearbbaid sojahanluohkás. Imperatiiva- ja konditionálahámiid juohku lea ovttageardáneabbo go indikatiivahámiid earenoamážit dan dihte, go materiálas eai leat ovdamearokat *leat*-vearbba geavaheamis dáin modusiin ja go konditionála geavaheamis leat ovdamearokat dušše ovttaidloguhámiin. Potentiálamodusa geavaheamis eai leat materiálas ovdamearokat. Loahpas guorahalan biehttanvearahámiid oččodeami.

Vearbahámiid ortnetjuohku vuodđuduvvá rávesolbmuidgiela normerejuvvon hámiide, iige das dan dihte boađe čielgasis ovdan, makkár kronologalaš ortnegis mánná oččoda sojahankategoriijaid. Dán ovdanbuktinvuogi válljen danne, go giellaoččodeaddji máná gielas ii namalassii leat vel sajáiduvvan systema, man mielde sátnehámiid oččodanproseassa sáhtášii ovdanbuktit ja danne, go rávesolbmuidgiela systema lea dat "jovssusvuogádat", mii lea máná mihttomearri, man son dadistaga dábuha. Praktihkalaš sivva ordnet materiála rávesolbmuidgiela kategoriijaid mielde lea, ahte dat čielggasmahtta teavsta huksehusa. (Gč. maiddáí Toivainen (1980) ortnet buktit ovdan sojahangehčosiid oččodeami.) Sojahankategoriijaid ja sojahanvugiid oččodeami kronologiija suokkardan dan dihte maŋgelis, kapihttalis 6.

Máná hámiid analyseredettiin čujuhan maiddáí eará hámiide go daidda, maid mánná ieš atná ja gohčodan daid *jovssushápmín* ja *refereansahápmín* (gč. kap. 1.3). Dat ahte mánná buvtada jovssushámi, máksá dán dutkamušas dan, ahte máná dadjan hápmi lea namalassii morfologalaččat ja morfologalaččat seammalágan go jovssushápmi; fonologalaččat máná hápmi ja rávesolbmuidgiela hápmi eai dárbaš leat ideanttaláččat. Ovdamearkka dihte máná hápmi *bo'ii* rehkenastojuvvo jovssushápmín, vaikko dat spiehkkaasa rávesolbmuidgiela hámis konsonántaguovddáža kvalitehta dáfus. Sivvan lea, ahte hápmi lea morfologalaččat ja morfologalaččat seammalágan go jovssushápmi: vokálaguovddázis lea monoftoŋga, máddaga konsonántaguovddázis lea čielgasis geahnohis dássi, vaikko das ii leatge rávesolbmuidgiela /d/-jietnadat, ja máddagii laktása preterihtadovddaldat *-i*. Jovssushámit leat dán dutkamušas dábálaččat oarjesuopmaniid, earenoamážit Guovdageainnu ja Gáivuona, sojahanhámit.

Giellaoahpalaš tearpmaiguin čujuhan rávesolbmuidgiela árbevirolaš giellaoahpalaš kategoriijaide. Dát máksá ovdamearkka dihte dan, ahte rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna lágan hámi gohčodan ol. 3. persovvna hápmin maiddá dalle, go dat máná gielas geavahuvvo eará hápmin, nu ahte *bidjá-* ja eará dakkár hámiid gohčodan ol. 3. persovvna hápmin maiddá dalle, go máná geavaha daid ol. 1. persovvna hápmin.

Guorahalan sojahanhápmekategoriijaide oččodanproseassa nu, ahte álggos namuhan, man agis guhtege hápmekategoriija lea Toivainen (1980) mielde registrerejuvvo suomagielat mánáid gielas vuosttaš háve. Dasto čilgen guđege hápmekategoriija sámegiela jovssushámiid struktuvrra. Dalle go jovssushámiin lea variašuvdna earret eará suopmaniid geažil, čilgen dušše daid hámiid, mat leat relevánttat máná hámiid analyseremis. Jovssushámiid variánttaid, mat leat otnon allegrooatnuma bokte, in čilge sierra. Relevánssa dihte ráddjen jovssushámiid struktuvrra čilgehusa maiddá nu, ahte jus muhtun hápmekategoriijas leat geavahuvvo ovdamearkka dihte dušše bárrastávvalvearbbat iige eará sojahanluohkáid vearbbaid jovssushámiin leat mearkkašupmi materiála analyseremis, de guodán bárahisstávval- dahje kontrakšuvdna-vearbbaid jovssushámiid ráhkadusa čilgekeahhtá. Jovssushámiid čilgehusa ulbmil lea sihke systematiseret máná morfologalaš hástalus buvttadit jovssushámi ja čájehit, makkár morfemajuogu anán vuodđun máná hámiid analyseremii. Struktuvrra čilgehusa mañjel čájehan, makkár hápmi ihtá mu materiálas vuosttažin ja man agis. Jus vuosttaš hápmi ii leat jovssushápmi, de namuhan maid, goas jovssushápmi ihtá vuosttaš háve. Dan mañjel guorahalan hámiid oččodanproseassa sojahanluohkáid mielde nu, ahte čielggadan, makkár sojahanvugiid ja/dahje -hámiid máná atná guđege agis ja geavahago eanet sojahanvugiid bálddalaga. *leat*-vearbbat hámit čilgejuvvojit bárahisstávvalvearbbaid olis, mañjel golmmastávvalvearbbaid, vaikko daid livččii earenoamáš ráhkadusaset dihte vuohkkaseabbo čilget iežaset joavkun. Sivvan lea dat, ahte ovttá leksema čilgehusa sirren iežas vuollekapihtalin juohke sojahanhápmekategoriijas guhkidivččii barggu dárbbasmeahttumit. Guđege sojahanhápmekategoriija oččodeapmi áiccalmahttojuvvo tabeallain, mas boahtá ovdan, makkár hápmi-variánttat kategoriijas leat registrerejuvvo ja man agis. Tabeallat addojuvvojit sihke dain hápmekategoriijain, main lea registrerejuvvo dušše okta ovdamearka ja dain, main ovdamearkkat leat eanet muhto main eai geavahuvvo eambo go okta hápmi-variántta. Dát dahkko danin, vai buot sojahanhápmekategoriijaide hámiid oččodeami lea vejolaš oaidnit tabeallahámis ja vai iešguđege hápmekategoriija oččodanproseassaid lea dasto álki veardádallat gaskaneaset. Čielggadan maid, sajáiduvvágo jovssushápmi máná gillii guorahallanáigodagas ja jus sajáiduvvá, de man agis. Dain sojahanhápmekategoriijain, main máná sojahanhámiin lea ollu variašuvdna, geasán hámiid variašuvvna čoahkkái sierra vuollekapihttali.

Go vuollekapihttaliin čujuhan daidda sojahanhápmekategoriijaide, maid oččodeami giedahalan guđege vuollekapihttalis, de oanidan daid muhtun dáhpáhusain nu, ahte guodán modusa, áiggi ja logu namutkeahhtá, ovdamearkka dihte kapihttalis 5.1.1.1.1 ”1. persovvna hápmi” máksá ind. pres. ol. 1. persovvna hámi.

5.1 Indikatiiva

Indikatiivva preseansahámiin leat registrerejuvvon buot lohko- ja persovdnakategoriijaid hámit ja preterihttahámiin fas buot kategoriijat earret gl. ja ml. 1. ja 2. persovnna hámiid.

Vuosttaš indikatiivahámit, mat leat registrerejuvvon, leat ol. 3. persovnna preseansahámit agi 1;6 rájes. Vuosttaš preterihttahámiid manifestašuvnnat ihtigohtet agi 1;7 rájes. Maiddáit dat leat ol. 3. persovnna hámit.

5.1.1 Preseansa

Rávesolbmuidgiela bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbaid preseansahámit leat morfologalaččat ovttageardáneappot go preterihttahámit, danne go dain leat eanemusat guokte morfema. Mátta sáhhtá ieš doaibmat sojahanhápmiin, omd. *boahtá*, *bohte*, dahje dasa sáhhtá laktásit sojahangeažus, omd. *boadá-n*, *boahti-beahtti*.

5.1.1.1 Ovttaidlohku

Preseansa ovttaidloguhámit leat vuosttaš indikatiivahámit, maid mánná geavahišgoahhtá. Ovttaidlogu jovssushámit leat goappatláganat dainna lágiin ahte 1. ja 2. persovnnas máddagii, mii bárrastávvalvearbbain lea geahnohis dásis, laktása sojahangeažus, muhto 3. persovnnas mátta, mii bárrastávvalvearbbain lea gievras dásis, ovddasta olles sojahanhámi.

5.1.1.1.1 Vuosttaš persovdna⁴³

Suomagielat gaskamánná⁴⁴ geavahišgoahhtá ol. 1. persovnna vearahámi agis 2;2. Ovtta máná gielas vuosttaš hápmi *menen* 'manan' lea registrerejuvvon juo agis 1;4, ja guovtti máná vuosttaš hámit, ee. *hyppään* 'njuiken', leat dokumenterejuvvon easka agis 2;5. (Toivainen 1980: 49–50.)

Sámegiela jovssushámiid ráhkadus lea dakkár, ahte bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbain ja *leat*-vearbbas máddagii laktása persovdna- ja lohkoageažus *-n*, omd. *boadá-n*, *čohkká-n* ja *lea-n*. Bárrastávvalvearbbaid mátta lea geahnohis dásis. Bárahisstávvalmáddagiidda laktása geažus *-an*, omd. *muital-an*.⁴⁵

Mu materiálas 1. persovnna hámit leat registrerejuvvon buot sojahanluohkáin ja daid vuolleluohkáin.⁴⁶ Vuosttaš hápmi lea bárahisstávvalmáddagiid sojahanluohká *báhkkin/báhken*:

(1) [mun] *báhkkin/báhken* [dohko] (1;9.20)

⁴³ Ol. 1. persovnna hámiid oččodeami lean giedahallan ovdal guovtti gosii seammalágan artiikkalis, gč. Ijäs 2009; 2010.

⁴⁴ Gč. *gaskamánná*-doahpaga definišuvdna s. 34.

⁴⁵ Anán dán barggus definišuvnna, man mielde golmmastávvalsáni mátta nohká konsonántarávdii ja vokálaravda gullá dan dihte gehčosii (gč. Sammallahti 1998: 77 (vrd. goit Sammallahti 1998: 78)), vrd. Turi (1997), man mielde bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbbaid goalmmát stávvala vokála gullá sáni máddagii.

⁴⁶ Vuolleluohkáiguin oaivvildan bárrastávvalvearbbaid *a-*, *i-* ja *u-*máttat vearbbaid luohkáid, bárahisstávvalvearbbaid golmmastávvalvearbbaid luohká ja *leat*-vearbba, ja kontrakšuvdnavearbbaid *á-*, *e-* ja *o-*máttat vearbbaid luohkáid.

Dan jovssushápmi lea golmmastávval *bálkestan*. Máná *báhkin/báhken*-hámis lea jovssushámi morfemastruktuvra, namalassii sihke mátta ja sojahangeažus, muhto dat lea otnon bárrastávvalhápmi (gč. s. 73–74).

Toivainena ja mu goappatlágan materiálačoagginvuogi geažil su ja dán dutkamuša bohtosiid berre váruhit buohtastahttimis ilá dárkilit, muhto ovdalis namuhuvvon ahkeloguid orru sáhttime dulkot nu, ahte mu dutkanobjeavtta gielas leat ol. 1. persovnna hápmekategoriija ja sojahangeažus registrerejuvvon njeallje–vihhta mánu árabut go gaskamearálaš suomagielat máná gielas.

5.1.1.1.1.1 Bárrastávvalmáddagat

Čielga 1. persovnna hámit leat registrerejuvvon agi 1;10.12 rájes. Vuosttaš čielga hápmi lea jovssushápmásaš, bárrastávval *u*-máttat hápmi:

- (2) **áiggun** [*mun dan gáhkku*] (1;10.12)

Moadde mánu mañjel mánná geavahišgoahtá maiddá eará leksemaid hámiid:

- (3) [*mun*] **bijan** [*dohko doavjii*] (2;1.7)
 (4) [*mun*] **geahčan** (.) [*gosa manai*] (2;1.7)
 (5) **oaččungo** [*mun geahččat Mumi dál*] (2;1.7)
 (6) [*mu(n?)*] **boah tán**⁴⁷ [*bargga*] (2;1.25)

Oktanaga dáiguin hámiiguin ihtá maid allegrohápmásaš sojahanhápmi:

- (7) **áiggon** [*dakkára dá lea mu biigá*] (2;1.7)

1. persovnna sojahanhámiid vejolaš geavaheami geahpida dat, ahte mánná čujuha alccesis álggos muhtumin *biigá*-substantiivvain dahje iežas nama (Eliinná, Elina) oanádusain *Enná* (ovdamearkka dihte *biigá gamma* (vrd. rávesolbmuidgielas omd. *mun goalun*), *áhčči ussa biigá duollu* ~ áhčči lea oastán biigái stuolu’) ja laktá dasa 3. persovnna vearahámi (*biigá borrá*, *Enná geargá*); vrd. seammalágan vuohki čujuhit ol. 2. persovdnii. Dákkár alccesis-čujuhanvuohki lea dábálaš eará gielainnai, gč. omd. Alaoja et al. 1983: 55–57, 68–70, 78. Lea dábálaš, ahte maiddá rávesolbmot geavahit 3. persovnna hámiid, go čujuhit alcceseaset dahje ságastallanguoibmáseaset, gč. omd. Toivainen 1980: 46; Vija 2007. Dákkár hupmanvuogi,

⁴⁷ Gievrrasdásat hámiid birra, gč. s. 69.

mas rávesolmmoš čujuha sihke mánnái ja alccesis substantiivvain, geavaha maiddáí mu dutkanobjeavtta áhčči (ovdamearka lea máná agis 1;8.23):

- (8) á *biigá sárgu lámppa ((jeardat))*
 E *ii*
 á *ii okei (.) áhčči sárgu lámppa*

Birrasiid guovtjehkásažžan máná gielas lea registrerejuvvon eanet ah' eanet 1. persovvna pronomena ja dainna kongruerejeddji vearbahámi geavaheapmi alccesis čujuhettiin, omd. *mun bijan*, *mun geahčan*. Dán agis lea maŋŋálas celkosiin muhtumin registrerejuvvon sihke *biigá*-substantiiva ja dainna kongruerejeddji vearbahápmi (man konsonántaguovddáš gal sáhtta spiehkkašit jovssushámis); ja persovdnpronomen ja dainnages kongruerejeddji vearbahápmi, nugo dán ovdamearkkas boahdá ovdan:

- (9) E *[biigá] áiggu [muorjjit]*
 á *[in mun jáhke ahte don oaččut ((eadnái:)) oažžugo biigá muorjjit]*
 ä *[a-a]*
 á *[ii oaččo (.) de galgá gáhkku]*
 E *áiggun [mun de muorjjiid] (2;0.0)*

Váile bealgoalmmátjehkásažžan *biigá*-substantiivva ja 3. persovvna vearbahámi sadjái boahdá dávjjit ah' dávjjit (*mun*-pronomen ja) 1. persovvna vearbahápmi, muhto *mun*-pronomenii sáhtta laktásit maiddáí rávesolbmuidgiela 3. persovvna vearbahápmi (gč. s. 68).

Ol. 1. persovvna sojahanhápmekategoriija oččodanprosessii lea mihtilmas, ahte vaikko jovssushámit leat registrerejuvvon gosii miehtá guorahallanáigodaga dan rájes go kategoriija ihtá máná gillii, de daid bálddas geavahuvvojit ollu eará hámitnai. Vaikko mánná geavahage morfologalaččat maŋŋgalágan vearbahámiid seahkálaga, de sojahanvugiid dominánsagaskavuohta molsašuddá áiggis áigái.

Mihtilmas ol. 1. persovvna sojahanvuohki, man geavaheapmi ihtá guovtti jagi agis ja bistá badjelaš jahkebeali (2;0.18–2;8.12), lea sátnemáddaga geavaheapmi sojahanhápmiin almmá persovvna- ja lohkohečosa haga:

- (10) *[m m mun] bija [áhči jusa da] (2;4.24)*
 (11) *[mu] bijá [dákkára -] (2;7.10)*
 (12) *[mu] oainná [duoika] (2;1.25)*
 (13) *mun vuolggá (2;3.6 (B))*

(14) [á á] **áiggu** [mu mu mun dearpat] (2;5.15)

Nugo namuhuvvon ovdamearkkat čájehit, de sátnemáddaga soggi lea jovssushámi struktuvrra mielde jogo largo- dahje allegrohámis ja konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis. Persovdna-pronomena geavaheapmi loahppa-*n* haga ovdamearkkain (11) ja (12) sáhtá indikeret juogalágan oktavuoda suffivssahis vearahápmái, muhto lea váttis diehtit sihkkarit, mas dákkár genetiiva-akkusatiivvalágan hámi inkonsekteanta geavaheapmi vuolgá. Sátnemátta geavahuvvo ol. 1. persovnna sojahanhápmiin earenoamážit bealgoalmmát jagi agis.

Muhtun dáhpáhusain geažuskeattes hámi geavaheapmái sáhtá maid váikkuhit sátnehápmi, mii geavahuvvo konteavsttas jur ovdalis máná hámi, nugo dán ovdamearkkas:

(15) á [ii Elina oaččo lobi boahtit dohko]
E [mu] **oaččo** [boahtit] (2;5.15)

Geažuskeattes hápmi lea maiddá gievrrasdásat, *e*-sokkat hápmi *máhtte*, mii lea registrerejuvvon guovtte geardde. Dá lea dain nubbi:

(16) E [do don máhtet bidjat dá]
á [mon (.) jáhkátgo]
E [in mu máhtte nie bidjat diekko (.) á áhčči (.) mu mun] **máhtte**
[diekkára bidjat lávkai ((?))]
á [don leat hui čeahppi] (2;7.10)

Ovdamearka čájeha, ahte mánná geavaha gievrrasdásat *máhtte*-hámi álggos geahnohisdásat biehttalanhámi *máhte* sajis, ja dakka manjel seamma hápmi ihtá alccesis čujuhettiin maiddá miehtecealkagis. Nugo ovdalis čájehuvvui, de lea dábálaš, ahte máná vearahámis ii leat sojahanmorfema dán oččodanmuttus, muhto soggevokála molsašuvvan *e:n* lea registrerejuvvon dušše golmma geardde: oktii *máhtten*-hámis ja guktii *máhtte*-hámis. Buot dán golmma dáhpáhusas mánná ja/dahje áhčči geavah(eab)a jur ovdalis biehttalanhámi *máht(t)e*, man soggi de orru váikkuhan geažuskeattes, *e*-sokkat *máhtte*-hámi geavaheapmái maiddá finihttahápmiin.

Fuomášan veara lea, ahte *e*-vokála geavahuvvo maiddá *máhtet* ('máhtát') -hámi sokkis, vrd. maiddá máná eará *e*-sokkat hámit, omd. *beaset* ('beasat'), *bidje* ('bidjá') ja *galgge* ('galgga'). Vaikko dákkár hámit eai dutkanmateriála mielde leatge nu dábálaččat, de *e*-sokkat mátta sáhtá leat muhtunlágan "oktasáš mátta", man mánná geavaha mángga oktavuodas, vrd. maiddá *e*-sokki geavaheapmi dakkár rávesolbmuid gielas, geain ii leat nu nanu sámegeiella, omd. *sáhte* ('sáhtá'), *sáhte* ('sáhtit', ml. 1. p.).

Materiálas leat ovdamearkkat geahnohisdásat máddaga geavaheamis maiddá eará sojahanhápmiin: ol. 2. persovnnas mánná geavaha hámiid *bijá*, *boadá* ja *dáhta* (< SÁHTTIT), muhto guhtege dain hámiin lea registrerejuvvon dušše oktii. Dát orru čájeheame, ahte geahnohisdásat suffivssahis hápmi adnojuvvon earenoamážit 1. persovnna sojahanhápmiin. Mánná maid ráddje

suffivssahis hámi geavaheami presensii, danne go preterihttahámiin mátta lea registrerejuvvon sojahanhápmiin dušše oktii.

Nugo kapihttalis 2.1.1 lean namuhan, de maiddái suomagielat mánáid giellamateriálas lea dokumenterejuvvon, ahte mánná sáhtta guođit sojahangehčosa *-n* jietnatkeahhtá ja atnit baicca dássemolsašumi sirret sojahanhámiid nuppiineaset. Sátneloahpa *-n* ii leat álo nu čielggas sámezielasge, ja dan dihte lea jáhkehahtti ahte dássemolsašupmi lea maiddái sámezielat mánnái čielgaseabbo gullat go geažus. Vrd. ol. 2. persovnna *-/h(t)/-geažus*; vrd. maiddái pret. ol. 1. persovnna hámiid *-n-geažus*. – Sátnemátta *-n-suffivssa* haga lea registrerejuvvon maiddái partisihpa perfeaktahámis: *dat lea manna* (mannat.PTSP.PRF) *albmái* (2;6) ja preterihta biehttalanhámis: *in mun billista* (billistit.PRT.KONN) (2;6), muhto daid in gieđahala dás.

Sullii oktanaga suffivssahis hámiiguin, namalassii agis 2;1.2–2;9.12, sojahanhápmiin geavahuvvojit hámit, maid nugo ovdalis namuhuvvui, gohčodan rávesolbmuidgiela sojahanparadigmma mielde ol. 3. persovnna hápmiin.

(17) *mun boahhá* (2;1.2 (B))

(18) [*mun*] *manná* [*gávvpogii* (.) *biigá boahhá bargga*] (2;1.25)

(19) [*gea* (.) *dieppe*] *galgá* [*mun dahkat* (.) *mun*] *bidjá* [*ná ná ná nie* (.) *ale* (.) -- *nie* (.) *mun*] *bidjá* [*eret* (.) *don it oáččo nie* (.) *mun*] *dahká* [*nie ná nie*] (2;4.6)

(20) [*mun*] *duhtá* (2;4.24)

3. persovnna sojahanhámi geavaheami duohken sáhtta leat máná goalmmát vuohki čujuhit iežas dahkui, namalassii laktit substantiivii ol. 3. persovnna vearahámi, omd. *biigá buahta* (dákkár dáhpáhusaid gieđahalan ol. 3. persovnna hámiid oktavuodas). Dán vuogi mánná geavaha oktanaga ovdalis namuhuvvon guvttiin eará vugiin, ja dat sáhtta váikkuhan dasa ahte 3. persovnna hápmi laktása maiddái persovdnapronomenii. Ol. 3. persovnna hápmi adnojuvvo čujuhit iežas dahkui maiddái eará gielain (gč. omd. Brown 2004: 484; Toivainen 1980: 46–47; Vija 2007: 381; Katičić 2003: 247; Wójcik 2003: 405; Christofidou & Stephany 2003: 99). Ol. 3. persovnna hámiid geavaheapmi 1. persovnna hámiid sajis geahppána badjelaš bealgoalmmátjahkásažžan.

Mánás leat oktiibuot golbma váldovuogi hábmet celkosa, mainna čujuha iežas dahkui, ja dat geavahuvvojit muhtun muddui bálddalaga:

- pers.pron. + ol. 1. p. (1;10–3;0)⁴⁸
- subst. + ol. 3. p. (1;8–2;4)
- pers.pron. + ol. 3. p. (2;1–2;9)

⁴⁸ Suffivssahis vearahámiid rehenasttán dán váldosojahanvuogi vearahámiid variántan.

Ol. 3. persovnna hápmi geavahuvvo jovssushámi sajis maiddá eará persovnnain ja loguin, omd. ol. 2. persovnnas ja ml. 3. persovnnas.

Materiálas leat vihtta leksema, main leat ovdamearkkat sihke ol. 3. persovnna hámis ja suffivssahis hámis, ja dán viđa leksema sojahanvariánttat orrot čájeheame, ahte dát hámit sáhttet geavahuvvot giellaoččodanproseassas jogo maŋŋálaga (BIDJAT- ja DAHKAT-leksemain) dahje bálddalaga (GALGAT-, MANNAT- ja ÁIGUT-leksemain). Materiála berrešii goit leat stuorit, vai livččii vejolaš čielggadit, geavahuvvojitgo dát sojahanvariánttat dábálepmsit maŋŋálaga vai bálddalaga.

Konsonántaguovddáža dási válljen ii vel guovttejahnkásažžan dagat namuhan veara váttisvuodaid, vaikko hámit *galgán* ('galgган'), *boahán* ('boadán') ja *man(n)an* ('manan') leatge registrerejuvvon dán agis. Máná hámiid ja jovssushámiid konsonántaguovddážat leat dábálaččat ideanttalaččat, muhto agi 2;7.28–30 rájes gosii guorahallanáigodaga lohppii mánná geavaha jovssushámiid lassin muhtumin maiddá gievrrasdásat hámiid:

- (21) [mu mu mu mun] **dahkan** (2;7.28)
- (22) [juo mun] **galgan** [mannat] (2;8.10)
- (23) [go dál mun] **váldán** [eret dáid go dat lea juhkan] (2;10.4)
- (24) [ja] **bidjan** [duosa] (2;11.1)

Ovdamearkkaid (21)–(24) hámit leat spiehkastagat máná dábálaš hámiin, earret *dahkan*, mii lea registrerejuvvon njealje geardde. Ovdamearkka dihte *dj* : *j* -molsašupmi lea registrerejuvvon juo agis 1;10: *bidjá* : *bija* (gč. maiddá Bals 2002: 49, man mielde *čč* : *j* -molsašupmi, omd. *biččaa* : *bijaan*, lea okta dain molsašuddantiippain, maid mánná oamasta vuosttažin). Konsonántaguovddáža gievrras dási válljemis čuovvu, ahte hámit gahččet oktii paradigmma eará hámiiguin, ja maiddá eará leksemaiguin, vrd. omd. *boran*: indikatiivva preseanssa ovttaidlogu 1. persovdna ja *borran*: partisihpa perfeakta; preterihta biehttalanhápmi; aktio; ovttaidlogu nominatiiva.

Go mánná geavaha sojahanhápmi bálddalaga sihke sátnemáddaga (omd. *bija* 'bijan') ja hámi, mas konsonántaguovddáš lea gievrras dásis (omd. *bidjan* 'bijan'), de gievrrasdásat, suffivssahis hámiid, nugo omd. *manná* ja *máhtá*, maid mun rehkenastán 3. persovnna hápmi, sáhtášii rievtti mielde dulkot maiddá ol. 1. persovnna hámiid sátnemáttan, mas dušše konsonántaguovddáža dássi spiehkasa jovssushámi vástideaddji dásis, vrd. omd. *bijá* ja *bidjá*. Dán dulkonvariántta dahká *a*-máttat hámiin vejolažžan dat, ahte Guovdageainnu ja Gáivuona suopmana jovssushámiin sokki *a* guhkku go sáni vokálaguovddáš lea oanehaš ja konsonántaguovddáš lea I dahje II ceahkis. Ovdamearkka dihte hámis, mii čállingiela ortografijain čállojuvvo *manan*, lea sokkis guhkes vokála: /ma-naan/ (gč. Sammallahti 2006: 175–176).

Dás čájuhuvvon váldosojahanvugiid lassin mánná geavaha maiddá earalágan sojahan-

hámiid 1. persovvna jovssushámi sajis, muhto dat eai leat seamma dábálaččeat go ovdalis čájehuvvon sojahanvuogit, go dain leat materiálas áibbas moadde ovdamearkka.

Vearbahámiid vokálaguovddážiis lea guovtti dáhpáhusas Gáivuona suopmana diftongga variánta.

(25) [mun dušše] **dualan** (2;9.12)

(26) [de mun] **buadan** (2;8.10)

ua-diftongga geavaheamis sáhtta leat sáhka ovttaskas sátnehámi oamasteamis dan hámis, mas mánná lea dan gullan muhtun olbmui muhto mii dasto rievda nuppi jovssushámi láhkásažžan. *ua*-diftongga geavaheapmái sáhtta maid váikkuhan Kárášjoga bajonsuopmana málle: mánná sáhtta gullan hámiid mánáidgárddis, go doppe ledje guokte Kárášjoga máná, geain nubbi lei ovtaahkášaš suinna.⁴⁹ *dualan*-hámi mánná atná unnimusat golmma geardde guovtti mánu áigodagas, muhto *buadan*-hápmi lea registrerejuvvon dušše oktii. *boadán*-refereansahámis lea oktii registrerejuvvon maiddái *uo*-diftongga geavaheapmi.

(27) [mu bu bu] **buodán** [deike] (2;7.10)

Dán ovttaskas dáhpáhusa duohken sáhtta leat Gáivuona suopmana *buodii*-variántta vokálaguovddáža málle. (Vrd. *ua*- ja *uo*-diftonggaid geavaheapmi *boade*-jovssushámi vokálaguovddáža sajis, gč. s. 155.)

Guovtti celkosis orru geavahuvvome preterihttahápmi rávesolbmuidgiela preseanssa sajis:

(28) á [goas don manat Osloi]
E [go mun] **sturron** [dalle mun alggan mannat] (2;11.16)

(29) á [it don máhte]
E [dege] **máhtten** (2;9.12)

Goappánai dáhpáhusas máná hápmi (*sturron*, *máhtten*) sulastahtta jovssushámi (*stuorun*, *máhtán*) dan dáfus, ahte goappásnai leat guokte morfema: mátta ja persovvna- ja lohkoageažus *-n*. Áigi ii merkejuvvo mainnaga morfemain muhto baicca vokálaguovddáža ja soggevokála kvalitehta ja konsonántaguovddáža kvantitehta molsašumiin. Dáid molsašumiid mánná ii dain ovttaskas ovdamearkkain vel sirre, go geavaha preseansahámi sajis rávesolbmuidgiela preterihttahámi. Fuomášan veara lea goit datnai, ahte *sturrut*-vearbba preseanssa allegrohámis *stuoron* lea seamma soggevokála go preterihttahámis *sturron*, mii sáhtta maid váttásmahttit preseansa- ja preterihttahámiid sirrema. Ovdamearkkas (28) *sturron*-hámi sáhtta maid prinsihpas jurddašit geavahuvvon inihhtahámis finihttahámi haga. Dákkár dulkoma dahká vejo-

⁴⁹ Vaikko materiála čájeha čielgasit, ahte mánná hupmá oarjesuopmana, de materiálas sáhtta muhtun sajiin gullat Kárášjoga suopmana sátnehámiid, ovdamearkka dihte *galggan*-vearbba hámis *alggan* dán celkosis: *dalle mun alggan mannat* (2;11.16).

laššan dat, ahte partisihpa perfeaktahámit ihtet materiálii juo goalmmat eallinjagi álggus ja muhtumin daid konteavsttas ii sáhte čujuhit ovttage finihttahámi, mainna dat ráhkadivččii vearbagihpu, nugo dáin ovdamearkkain:

(30) [oi (.) *gea dáhdi*] **mannan** [dohko] (2;0.0)

(31) [dá dá eadni] **ohcan** (2;4.6)

sturron-hámi vokálaid kvalitehtii (ja soggevokála kvantitehtii) sáhtta maid váikkuhan Gáivuona suomana ol. 3. persovvna hápmi *sturro* (vrd. čállingiela *stuorru*), mas earenoamážit vokálaguovddáža kvalitehta lea earalágan go Guovdageainnu suomana vokálaguovddázis. *máhtten*-hámis sáhtta leat sáhka áhči hámi oasi luoikkaheamis nu, ahte preseanssa biehttalanhámi *máhte* soggevokála *e* sirdása máná hámi oassin, vrd. geažuskeattes *máhte* ('máhtán')-hápmi, s. 67. Seammasullasaš ovdamearka das, mot ságastallanguoimmi geavahan eará sojahanhápmi sáhtta váikkuhit máná válljen hápmái, lea čuovvovaš dialoga guovttejähkásaš suomagielat bártnáža ja su eatni ságastallamis (Karjalainen 1991: 77; gč. maddái Riionheimo 2002b: 111; Toivainen 1980: 72, 62):

Eadni: *áiti osti ne* 'eadni osttii daid'

Ilkka: *ei ostinut* 'ii oastán' (vrd. rávesolbmuidgiela *ostanut*)

máhtten-hámi gievrras dási konsonántaguovddáža sáhtta leat vejolaš čilget dainna, ahte nugo ovdalis lea čájehuvvon, dássemolsašumi oččodeapmi lea guorahallanáigodagas ain muhtun muddui gaskan ja máná hámiid konsonántaguovddázat sáhttet dan dihte muhtumin leat eará dásis go jovssushámiin.

Ovttá vearbahámis, mii lea registrerejuvvon guktii, máná geavaha soggevokála mii spiehkkašuvvon jovssushámi soggevokála kvalitehtas:

(32) [mun] **lávllan** [dán] (2;11.2 (L))

Hámi duohken orru leame máná nuppi vuosttašgiela, suomagiela, hápmi *laulan* 'lávllun'. Suomagiela sojahanhámi nuppi stávvála *a*-vokála orru váikkuhan dasa, ahte vearba lea sojahuvvon bárrastávvál *a*-máttat vearban, vrd. omd. *guovllan*. *a*-soggevokála geavaheami sáhtta nannen datnai, ahte máná atná eanet ja dávjjit *a*-máttat vearbaid go *u*-máttat vearbaid. Seamma báttis go *lávllan*-hápmi, minuhta maŋjel, lea registrerejuvvon maddái jovssushápmi:

(33) [kánske mun] **lávllun** [dien] (2;11.2 (L))

lávllan-hámi geavaheami sáhtta dan dihte atnit meattáhussan máná dábalaš vearbahámiin, vrd. maddái *lávlet*-hámi geavaheapmi pres. ml. 3. persovvna hápmiin.

Čielga suomagiela vearahápmi lea registrerejuvvon guktii bárrastávvalvearbbba jovssushámi sajis:

(34) *jo, mun antaa* [< ANTAA 'addit'] (2;3.26 (B))

(35) [*go go vehá*] *kasvan* [< KASVAA 'stuorrut; bajásšaddat'] (2;5.15 (L))

Celkosa loahpa *antaa* ovdamearkkas (34) lea homonymalaš hápmi, man sáhtttá dulkot sihke pres. ol. 3. persovvna ja ng. A-infinitiivva hápmiin.⁵⁰ Dulkon dan dás finihthápmiin dan dihte go materiálas leat ovdamearkkat, main sámeagiela ol. 3. persovvna hápmi geavahuvvo ol. 1. persovvna sojahanhápmiin ja go materiálas eai leat ovdamearkkat, main sámeagiela infinitiivahápmi adnojuvvon dán sojahanhámi sajis. *kasvan*-hápmiges lea čielgasit pres. ol. 1. persovvna hámis, ja dán hápmekategoriija sojahanhámi lea álki luoikkahit sámegeilli dan dáfus, go ol. 1. persovvna sojangeažus lea sihke sáme- ja suomagielas *-n*. Nuppi giela leksemaid geavaheapmi ol. 1. persovvna jovssushámi sajis lea spiehkastat, go materiálas eai leat das eará ovdamearkkat (gč. maddái *antaa*-hámi geavaheapmi pres. ol. 3. persovvna jovssushámi sajis, s. 92).

Suomagiela *antaa*- ja sámeagiela *addá*-vearbbas lea ideanttalaš mearkkašupmi, ja dat leat maddái fonologalaččat lahkálaga, muhto KASVAA-leksema geavaheapmái ii oro váikkuhan makkárge sámeagiela sátni. Nugo kapihttalis 4.3 namuhin, de kodaid ovtastuvvan simultána-laččat guovttegielat máná gielas lea dábálaš fenomena, earenoamážit dakkár dáhpáhusain, main guovtti giela elemeanttat leat man nu ládje sullalaga. *antaa*- ja *kasvan*-hámiid geavaheapmi sámeagiela vástideaddji leksemaid sajis lea dan dihte buorre ovdamearka kodaid ovtastuvvamis dakkár máná gielas, gii lea oččodeame sáme- ja suomagiela simultánalaččat.

5.1.1.1.2 Bárahisstavvalmáddagat

Vuosttaš golmmastávvalmáttat vearahápmi lea registrerejuvvon oktii jovssushámis badjelaš guovttejahkásažžan, muhto nuppádassii dat ihtá easkka jahkebeali maŋŋel. Agi 2;8 rájes leat registrerejuvvon aivve jovssushámit, earret moadde geažuskeahtes hámi, gč. ovdamearkkat (43)–(44).

(36) *mun muitalan* (2;1.15 (B))

(37) *govččasa mun háliidan* (2;7.6 (B))

(38) [*dál mun gal*] *billistan* (2;8.10)

⁵⁰ Jus suomagiel celkosis lea A-infinitiivva maŋábealde nubbi sátni, de hupmamis A-infinitiivii laktása eanas suopmaniin konsonánta, omd. *saako tullas sisään* 'oažžugo boahit sisa'. Dákkár sandhi-fenomena gohčoduvvo rádjegeminašuvdnan (su. *rajageminaatio*), gč. ISK § 34–35.

- (39) [mun] **muitalan** (2;9.12)
- (40) [mun] **njielastan** [du] (2;10.4)
- (41) [mun] **sugadan** (2;11.1)
- (42) [áhčči mun] **čájehan** [makkár mus lea odne] (2;11.16)

Golmmastávvalhámit leat registrerejuvvon gosii buot báttiin dan rájes go mánná lea bealgoalmmátjahkásaš. Dán lassáneami duohken sáhtta leat dat, ahte jovssushámiid struktuvra lea dál čielgan mánnái ja ahte son geavaha daid dan dihte dávjji. Sivvan sáhtta leat maid dat, ahte máná sátnerádju stuorru muđuinai ja oktan oassin stuorit sátnerájus leat golmmastávvalvearbbat.

Jovssushámiid lassin leat moatte geardde registrerejuvvon maiddái hámit, main ii leat sojahangeažus:

- (43) [mun] **háliida** (2;8.10)
- (44) [dál mun] **billista** (2;8.10)

Dákkár hámiid duogážin sáhtta dulkot jogo rávesolbmuidgiela ol. 3. persovna hámi dahje suffivssahis 1. persovna hámi. Nugo bárrastávvalmáttat hámiid čilgehusa bođii ovdan, de mánná geavaha goappánai sojahanvuogi 1. persovna sojahanvuohkin birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan. Bárahisstávvalmáddagiin dat guokte vuogi gahččet oktii. Geažuskeahtes bárahisstávvalmáttat vearahámiid geavahepmi nohká gosii oalát bealgoalmmátjahkásažžan, muhto namuhuvvon *billista-* ja *háliida-*hámit leat registrerejuvvon vel agis 2;8.10.

Golmmastávvalmáttat hámit sáhttet maid muhtun dáhpáhusain oatnut guovttestávvalhápmiin, sihke vuosttaš albmonemis ja vel bealgoalmmátjahkásažžannai, omd.

- (45) [mh mun] **báhkin/báhken** (< BÁLKESTIT) [dohko] (1;9.20)
- (46) **háji** (< HÁLIIDIT) [bojjat vel eambo] (2;6.12 (L))
- (47) [gal mun] **viehkan** (< VEAHKEHIT) [du] (2;7.28)
- (48) [mun] **veahkan** (< VEAHKEHIT) [du] (2;7.28)

báhkin/báhken, *viehkan* ja *veahkan* leat ovttaláganat dan dáfus, ahte dain ii leat jovssushámi soggevokála iige ravdakonsonánta muhto jovssushámi sojahangeažus *-an* laktása konsonánta-guovddáži. *báhkin/báhken*-hámi sáhtta dulkot maiddái nu, ahte nuppi stávvala vokála lea soggevokála masa jovssushámi loahppa-*n* laktása. *báhkin/báhken*-hámis lea nuppi stávvalis

eahpečielga *-i/e*-vokála, ja dan dihte hámi soaittášii sáhttit jurddašit otnon maiddái preterihta *bálkestin*-hámis. Materiálas eai leat goit eará pret. ol. 1. persovnna hámit, mat leat registrerejuvvon ná árrat: vuosttaš hápmi lea easkka agis 2;1. *báhkin/báhken*-hámi lea baicca lunddolaš dulkot preseansahápmiin, danne go konteaksta čájeha, ahte mánná geavaha dan válddedettiin gihtii guokte spáppa, maid áigu bálkestit, namalassii jur ovdalis go bálkesta spáppaid.⁵¹ Vrd. maiddái imp. ol. 2. persovnna hápmi *báhki* (< *bálkes*). *háji*-ovdamearka lea earenoamáš eará otnon hámiid ektui, go das lea jovssushámi soggevokála *i* muhto ii ravdakonsonánta, ravdavokála iige sojahangeažus.

Golmmastávvalsániid oatnuma guovttestávvalhápmiin lea registreren maiddái Bals, gean dutkamuša nuoramus informánttat, guovtte- ja bealgoalmmátjakhkásaččat, geavaheaba aivve guovttestávvalsániid, omd. *rahhka* 'ráhkadit' (inf.), *baači* 'bávččagii' (Bals 2002: 69–70).⁵² Vuosttaš sániid oččodanmuttu okta iešvuohta, mii guoská ollu gielaide oččodeapmái, lea dat ahte sánit, main leat eanet go guokte stávvala, otnot, nugo earret eará Laalo (2003: 331) ovdamearkkas suomagielat nieiddaža gielas agis 1;5: *káme* < *kävelee* 'vázzá' ja Argusa (2008a: 19–20) ovdamearkkas esttegielat máná gielas agis 1;7: *panni* < *banaanid* 'banánat' agis 1;7. Suomagielat mánáid giela fonologalaš ovdáneami dutkamušaid mielde sánit sáhttet oatnut maiddái ng. systemáhtalaš fonologijja oččodeami muttus nu, ahte sánit main ráves-olbmuidgielas leat golbma dahje eanet stávvalat, otnot mánáidgielas ovttá- dahje guovttestávvalhápmiin. (Kunnari 2000; Savinainen-Makkonen 2001; Savinainen-Makkonen & Kunnari 2004: 86; gč. maiddái Laalo 1994.)⁵³ Mu materiála mañimus ol. 1. persovnna otnon hámit leat registrerejuvvon agis 2;7.28.

leat-vearba jovssushápmi ihtá beavegirjemateriálii agis 2;1.3 ja videomateriálii agis 2;4.25. Jovssushápmi sajáiduvvá áidna hápmiin, mañjel go mánná lea deavdán bealgoalmmát jagi.

- (49) *mun lean vuolgime* (2;1.3 (B))
- (50) *[mun] lean [oai oai oai oainán]* (2;4.25)
- (51) *[mun] lean [billestan]* (2;6.12)
- (52) *[mun] lean [manname viežžat Háisu]* (2;7.10)
- (53) *[dáppe mun] lean [dál]* (2;8.27)

⁵¹ Vrd. suomagielat Nina preterihtahápmi *kaatui* 'gahčai' (agis 1;9), man son geavaha "even though her tower of bricks is only about to fall down" (Toivainen 1980: 67).

⁵² Vrd. mu dutkanmateriála golmma- ja njealjestávvalhámit, mat leat registrerejuvvon agis 1;11–2;1, omd. *čohkkodit* 'čohkke-dit' (inf.), *billahuvvá*, *bálkestiit* (inf.), *bávččagii*, *muitalan* (ol. 1. p.), *oahttime* 'oastime'.

⁵³ Mu materiálas leat ovdamearkkat maiddái golmmastávvalvearbahámiid guhkkumis: *duššemenne* (vrd. *duššemen* 'rišus basadeame' < dár. *dusje* 'rišus basadit; cirgguhít') ja *čiehkádikkín* ('čiehkádin'; vrd. rávesolbmuidgiela guhkkon hápmievariánta *čiehkádekken*). Dán ii goit sáhte lohkat dábálaš fenomenan, go ovdamearkkat leat dušše moadde. Golmmastávvalsániid guhkkumis gč. Argus 2008a: 20.

(54) [mu mu mun] **lean** [oastán dán ihttin] (2;10.17)

(55) [odne mun] **lean** [beana] (2;11.16)

Birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan, ja beaivegirjemateriálas oktii vel árabut, jovssushámi bálddas lea moatte geardde registrerejuvvon maiddái *lea*-hápmi:

(56) mun **lea** *stoahkame* (2;2.14 (B))

(57) [mun] **lea** [gáhhtu] (2;5.15)

(58) [mun] **lea** [váiban] (2;5.15)

(59) [mu(n)] **lea** [billista] (2;6.12)

lea-hámi sáhtta dulkot jogo ol. 3. persovna hápmin dahje suffivssahis 1. persovna hápmin, nugo ovdalis ovdamearkka dihte golmmastávval *billista*-hámi, ja rievtti mielde maiddái guovttestávval *bidjá*-hámi.

5.1.1.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Vuosttaš kontrakšuvdnamáttat hápmi lea registrerejuvvon badjelaš guovttejahkásažžan, ja dat lea jovssushámis nugo eanas eará ovdamearkkatnai.

(60) mun **riŋgen** (2;1.15 (B))

(61) [mun] **njuiken** [dál] (2;4.25)

(62) mun **liikon** *dakkár smávva binnáš* (2;5.14 (B))

(63) [mu mun] **ferden** [mannat doppe] (2;5.15)

(64) [oh mun] **ferden** [viehkkajit] (2;6.26 (L))

(65) [mun] **málen** [viessu] (2;6.26 (L))

Moatti mánu áigge, dassáži go mánná lea badjelaš bealgoalmmátjahkásaš, jovssushámiid bálddas geavahuvvojit maiddái suffivssahis hámit, nugo dáin ovdamearkkain boahtá ovdan:

(66) [mun] **berte** [ná] (2;4.4)

- (67) [mu mu mu] **čohkká** [unna beavddis ná] (2;5.15)
- (68) [mun] **dohppe** [guoli] (2;5.15)
- (69) [m m mun] **ferte** [dan diekkára mii mii mii -] (2;5.29)
- (70) [áhčči mu] **ferte** [dán geassit dunnje] (2;7.10)

Geažuskeahces hámit sáhttet leat jogo ol. 3. persovna hámit, mat geavahuvvojit 1. persovna hámi sajis dahje suffivssahis 1. persovna hámit, seamma ládje go ovdamearkka dihte ovdalis namuhuvvon bárahisstávval *billista*-hápmi. Morfologalaš hámi dáfus daid (ja maiddái bárrastávval *a-* ja *o-*vearbbaid allegromáddagiid, omd. *bija* ja *oro*) sáhtášii atnit vel eará sojahanhápminnai, earret eará imp. ol. 2. persovna hápmi, muhto dákkár dulkon ii oáččo doarjaga máná eará sojahanluohkáid vearbbaid geavaheamis, go materiálas eai leat ovdamearkkat das, ahte dakkár hámit go *boađe* ja *muital* geavahuvvojit ol. 1. persovna sojahanhápmi.

Modálavearba *fertet* suffivssahis hámi geavaheami sáhtášii dulkot maiddái suomagiela váikkuhussan, earenoamážit dakkár oktavuodain, main persovdnapronomenis ii leat ráves-olbmuidgiela hámi loahppa-*n*. Sivva lea, ahte suomagiela ng. nesessiivaráhkadusas subjeakta lea (dábálaččat) genetiivahámiis ja verbála fas ol. 3. persovnnas, omd. *minu-n täytyy* [mun-OL.GEN fertet.OL3] 'mun galggan'. Sámeielasges subjeakta lea dákkár dáhpáhusain nominatiivvas, ja vearba masa dat laktása, kongruere subjeavtta loguin ja persovnnain.⁵⁴ *mun ferte* -dáhpáhus fas sáhtášii leat sáme- ja suomagiela struktuvrraid kontaminašuvdna.⁵⁵ Muhto go sihke suffivssahis hápmi ja persovdnapronomena *mu*-hápmi geavahuvvojit maiddái eará vearbbain, nugo ovdamearkkain boahtá ovdan, de suomagiela váikkuhusa suffivssahis vearbahámi geavaheapmái ii leat nu álki vuoduštit.

Persovdna- ja lohkoheččosa geavaheapmi sajáiduvvá badjelaš bealgoalmmátjahkásažžan, muhto spiehkastahkan lea agis 2;11.2 registrerejuvvon ovttaskas hápmi, mas máná geavaha *e*-soggevokála sajis *i*-vokála:

- (71) E [leagot du du olmmái hupmamen do doppe barggus nie (.)]
 lávitgot
 á jo
 E mun maid **lávín** (2;11.2 (L))

i-soggevokála duohken orru leame Kárášjoga suopmana váikkuhus, gč. vuollečujuhus 49, s.

⁵⁴ Vrd. Giehtaruohtta suopmanis omd. *mu galgá*.

⁵⁵ Nesessiivakonstrukšuvnnaid ovtastuvvan lea dokumenterejuvvon maiddái guovttegielat este- ja suomagielat mánáin (gč. Hassinen 2002: 169). Kuriositehtan namuhan maiddái dan, ahte guovttegielat máná sáhtá "lonuhit" vuosttašgielaidis ráhkadusaid nu, ahte geavaha nuppi gillii nuppi giela ráhkadusa: *mu galgá* ja *minä täydy-n* [mun.OL.NOM fertet-OL1]. (Dáid ovdamearkkaid lean ožžon njálmálaččat Heidi Kittis golggotmánus 2008. Son lea fuomášan daid iežas bártnáža gielas, gii dalle lei váile bealvidátjahkásaš.) Vrd. maiddá Davvi-Suoma suopmaniid *mie hä(ä)y-n ~ hääy-n* [mun.OL.NOM fertet-OL1] 'mun ferten'.

70. Hápmái sáhttá váikkuhit maiddá *lávít* 'lávejit' -hápmi, maid mánná geavaha jur ovdalis, go das maid lea *i*-vokála nuppi stávvalis.

5.1.1.1.4 Čoahkkáigeassu

Pres. ol. 1. persovna hámit ihtet agi 1;9 rájes, muhto dat geavahuvvojit eanas maŋnel máná nuppi riegeadanbeaivvi. Materiálas leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáid vearbain. Jovssushámit leat registrerejuvvon gosii miehtá guorahallanáigodaga, muhto daid bálddas adnojuvvojit maiddá eará hámit. Eará hámiid geavaheapmi unnu agi 2;8 rájes, ja dalle jovssushámit sajáiduvvagohtet váldohápmiin.

Hámit mat leat earaláganat go jovssushámit, leat dábálaččat jogo geažuskeattes hámit (*oainná*) dahje rávesolbmuidgiela ol. 3. persovna hámit (*bidjá*). Bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbain dat hámit gahččet oktii (*háliida*, *čohkká*). Dasa lassin golmmastávvalvearbbat sáhttet muhtumin oatnut guovttestávvalhápmiin (*veahkan*) ja bárrastávvalvearbba konsonántaguovddázis sáhttá muhtumin leat gievrras dássi (*bidjan*). Unnit ovdamearkkat leat čuovvovaš dáhpáhusain: vokálaguovddáš dahje soggevokála spiehkkaš jovssushámi vokálain (*buodán*; *lávllan*), preseansahámi sajis geavahuvvo hápmi, mii lea ideanttalaš preterihttahámiin (*sturron*), sámeigiela leksema sajis geavahuvvo suomagiela leksema (*kasvan*), ja sámeigiela leksema ja sojahanhámi sajis geavahuvvo suomagiela leksema, mii lea sojahuvvon eará hápmekategoriija mielde (*antaa*).

Ol. 1. persovna hámiid oččodanproseassa váldolinnjáid áiccalmahttá tabealla 5.1, masa leat čohkkejuvvon dán hápmekategoriija váldosojahanvuogit, namalassii dakkár sojahanvuogit, main leat materiálas unnimusat guokte ovdamearkka. Sihke tabeallas 5.1 ja eará sullalas tabeallain maŋnelis leat ceakkoáksásis kronologalaš ortnegis máná agit, goas iešgudetlágan hápmevariánttat leat báddejuvvon ja lásikkoáksásis fas leat hápmevariánttat nu, ahte vuosttaš čuolddas leat jovssushámit ja dan maŋnel eará čuolddain eará variánttat áigeortnegis. Guđege agis čájehuvvo dušše okta ovdamearka guđege sojahanvuogis. Ovdamearkkat leat čohkkejuvvon tabeallaide nu, ahte vuosttažin dasa leat bordojuvvon bárrastávvalvearbbaid hámit, álggos *a*-máttat vearbbat, dasto *i*-máttat vearbbat ja loahpas *u*-máttat vearbbat, buot dáid vuolleluohkáid hámit alfabehtalaš ortnegis. Jus bárrastávvalvearbain eai leat ovdamearkkat buot agiin, de daid maŋnel tabeallaide leat lasihuvvon bárahisstávvalvearbbaid, *leat*-vearbba ja kontrakšuvdnavearbbaid hámit seamma vuogi mielde. Jus ovdamearka lea váldon beaivegírjemateriálas, dat čállojuvvo vinjubustávaiguin ja biddjojuvvo dan ahkekategoriijai, mii lea lagamus máná agi dalle, go hápmi lea registrerejuvvon, gč. omd. tabealla 5.2 s. 86.

Tabealla 5.1. Preseansa ovttaidlogu 1. persovvna hámiid váldosojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29– 3;0.6	geahčan								
	2;11.16–19	bijan						sturron		
	2;11.1–2	bijan			bidjan				lávllan	
	2;10.17–20	galggan								
	2;10.4	boran			dahkan					
	2;9.11–15	boran			dahkan	sáhtta		dualan	máhtten	
	2;8.27–28	bijan						dualan		
	2;8.10–12	galggan		daga	galgan			buođan		
	2;7.28–30	basan	veahkan		dahkan	galgá		dualan		
	2;7.10–11	boran		bija		áigo	máhtte	buođán		
	2;6.25–26	manan					máhtte			
	2;6.12	fieran	háli			galgá				
	2;5.29	bijan		bija		galgá				
	2;5.15	lean		bija		galgá				
	2;4.24–25	áiggon		bija		suhtta				
	2;4.3–6	bijan		mana		bidjá				
	2;3.19	manan		válddá						
	2;3.6	vuolggán				áigu				
	2;2.14									
	2;1.25			mana	bohtán	bidjá				
	2;1.7	bijan		galggá	galgán					
	2;0.18			áiggu						
	2;0.0	áiggun								
	1;11.15									
	1;10.26									
	1;10.12	áiggun								
	1;9.20		báhkín/ báhken							
		jovssush.	otnon	mátta	kons.g.	ol.3.	mátta, kons.g., soggev.	vok.g.	pret.ol.1.	soggev.

Tabeallas boahtá ovdan, ahte jovssushápmi ilbmá materiálie vuosttaš geardde vuollel guovttejáhkašážžan ja dat geavahuvvo gosii miehtá guorahallanáigodaga. Guovttejáhkašážžan ihtá geažuskeattes hápmi, man soggi sáhtta leat jogo largo- dahje allegrohámis. Mánu manjel danges ihtá rávesolbmuidgiela ol. 3. p. hápmi. Dáid hámiid bálddas geavahuvvojit maiddái

eará, unnit frekveanta hámit. Buot golbma váldosojahanvuogi geavahuvvojit bálddalaga, das-sáži go jovssushápmi sajáiduvvagohtá badjelaš bealgoalmmátjahkasažžan.

5.1.1.1.2 Nubbi persovdna

Suomagielat mánná geavahišgohtá ol. 2. persovdna sojahanhámiid váile jahkebeali maŋŋel 1. persovdna hámiid; gaskamáná gillii dat ihtet agis 2;7, omd. *olet* '(don) leat'. Áramus oamastanahki lea 1;11 (*panetko* 'bijatgo') ja maŋimus fas 4;4 (Toivainen 1980: 54).

Sámegiela jovssushámiin máddagii, mii bárrastávvalvearbbain lea geahnohis dásis, laktása persovdna- ja lohkoageažus *-t* sihke bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbain ja *leat*-vearbbas, omd. *boadá-t*, *čohkká-t* ja *lea-t*. Kontrakšuvdnavearbbaid sojahanhápmi lea seammalágan infinitiivahámiin ja pres. ml. 1. persovdna hámiin, ja *leat*-hápmi fas lea homonymalaš sihke infinitiivahámiin, pres. ml. 1. ja 3. persovdna hámiiguin ja preseansa biehtalanhámiin. Bárahisstávvalmáddagiid sojangeageažus lea *-at*, omd. *muital-at*. Sojangeageažus *-t* lea maiddá eará hápmekategoriijaid persovdna- ja lohkoageažus. Bárrastávvalvearbbain sojahanhámiid erohusat bohtet ovdan máddaga molsašuddamiin: sihke vokálaguovddáš, konsonántaguovddáš ja soggevokála rievddadit hámiid mielde, vrd. omd. *boadá-t*, *boahiti-t*, *bohte-t*.

Materiála čájeha, ahte ovdal go mánná geavahišgohtá 2. persovdna vearahámiid, de son čujuha ságastallanguoibmásis ja dan doaimmaide substantiivvain ja (dábálaččat) 3. persovdna vearahámiin (vrd. seammalágan vuohki čujuhit alccesis, gč. s. 65–66), omd.

- (72) á *dál lea nu galmmas olgun (.) leago (.) leago galmmas (.) jo*
 E *áhcci gamma biigá gamma áhcci gamma ((sávkaladdá))*
 á *biigá galmmas jo*
 E *áhcci galmmas biigá galmmas áhcci galmmas*
 [vrd. *don leat galmmas ja mun lean galmmas*]
 á *jo áhčči galmmas biigá galmmas (1;8.23)*
- (73) E *áhčči áhčči áhčči -- ga ga galgá áhčči dá((s?))*
 [vrd. *don galggat leat dás*]
 á *oja galgá áhčči coggat (.) ja vel (.) ja nie*
 E *áh áhčči askái --*
 [vrd. *du askái dahje don válddát askái*]
 á *oja áhči askái ja vel -- (1;11.15)*

3. persovdna geavaheapmái sáhtttá váikkuhan áhči vuohki čujuhit mánnái muhtumin *biigá*-substantiivvain ja 3. persovdna vearahámiin, mas čájehin ovdamearkkaid ovddit vuolleka-pihttalis. Toivainena (1980: 46) mielde dát lea dábálaš vuohki čujuhit 2. persovdnii maiddá suomagielat rávesolbmuid gielas, earenoamážit mánáide humadettiin. Mu materiálas áhčči geavaha álggu rájes dávjá maiddá 2. persovdna hámiid, muhtumin seahkálaga 3. persovdna hámiiguin:

á *voi don leat čeahppi (.) don leat nu čeahpes biigá (.) oioioioioi (.) voi voi voi (.) de manná biigá sárgut (1;8.23)*

á *dál don oaččut borrat (1;9.5)*

2. persovnna vearbahámiid mánná geavahišgohtá badjelaš mánu maŋŋel 1. persovnna hámiid, agis 1;11, namalassii seamma agis go Toivainena materiála vuosttaš mánná. 1. ja 2. persovnna hámiid lahkalaš ihtinahki lea registrerejuvvon maiddá esttegielat Erik-bártnáža giellamateriálas, mas hápmi *tahad* '(don) háliidat' ihtá seamma agis go 1. persovnna hápmi, namalassii 1;7 (Toivainen 1994b: 31).

Mu materiálas leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáid ja daid vuolleluohkáid hámiin, earret *á-* ja *o-*máttat kontrakšuvdnavearbbain. Vuosttaš hámit leat registrerejuvvon beaivegirjemateriálii maŋŋálas vahkuid: álggos ovtastávval *leat*-vearbba hápmi, mas ii leat čielga sojangeažus *-t* ja de vahku maŋŋel jovssushápmásaš bárrastávvalvearba.

(74) *áhčči gos do(n?) lea(?) (1;11.1 (B))*

(75) *boadátgo (1;11.7 (B))*

5.1.1.1.2.1 Bárrastávvalmáddagat

Dábálemos sojahanvuohki miehtá guorahallanáigodaga lea čielgasit jovssushámiid geavahepmi, nugo earret eará dát ovdamearkkat čájehit:

(76) *máhtátgo [don] (2;1.7)*

(77) *[gea de] válddát [bajás (.) gea don] válddát [bajás] (2;3.6)*

(78) *[mm] oaččut [beare boahtit] (2;4.25)*

(79) *[gea dieppe maid (.)] oainnátgo [dieppe] (2;5.29 (L))*

(80) *oaččot geahččat govaid dies (2;8.11 (B))*

(81) *diedátgo maid (2;9.24 (B))*

(82) *goalutgo bestemora (2;10.18 (B))*

Dát lea earenoamáš 1. persovnna hámiid ektui, go dain lea ollu variašuvdna ja daid jovssushámit sajáiduvvagohtet easkka agi 2;8–2;9 rájes.

Agis 2;0–2;2 leat registrerejuvvon maiddá golbma suffivssahis hámi.

- (83) [don] **bijá** [dohko] (2;0.18)
- (84) **boa'ágo** [áhčči] **boa'ágo** [áhčči] (2;0.18)
- (85) **dáhtago** (.) **dáhtago** [áhkku] (2;2.14)

Dát golbma dáhpáhusa leat nu unna oasáš lagabui 200 ovdamearkkas, mat materiálas leat 2. persovnna hámiin, ahte daid sáhttá atnit ovttaskasdáhpáhussan, vrd. 1. persovnna suffivssahis hámiid frekveanta geavaheapmi. Fuomášán veara lea maid, ahte vaikko konteavstta mielde ovdamearkkas (85) lea ol. 2. persovnna vearahápmi, de hápmi gahččá oktii Guovdageainnu suopmana ol. 3. persovnna allegrohápmi varianttain, vrd. largohápmi /sa-h'taa/ ja allegrohámit /saa-hta/ ~ /sa-h'ta/. Fuomášán veara lea goit datnai, ahte Bals materiálas leat maid registrerejuvvon sihke suffivssahis 2. persovnna hápmi *oajinna* ja eará hámit, main ii leat rávesolbmuidgiela /-h(t)/-loahppa, omd. *dallaa* 'ballat' (inf.), *duolu* 'stuolut', *duo dōarro daahti* 'duot goarru gávtti' (gč. Bals 2002: 45–46, 58, 60). Dát orru čujuheame dasa, ahte go opposišuvdna /-h/ ~ /-Ø/ lea fonehtalaččat nu unni, de /h(t)/-loahpa váilumis lea namalassii sáhkán fonologalaš fenomen iige morfologalaš operašuvdna.

Badjelaš bealgoalmmátjahkásažžan leat jovssushámiid lassin registrerejuvvon moadde hámi, main sokkis lea *e*-vokála, kontrakšuvdnamáddagiid (ja pret. ol. 2. ja 1. persovnna hámiid) málle mielde:

- (86) E [ferte bidjat suinniid dása]
 á [oja]
 E [de (.) ((duhkorashestii)) de] **beaset** [borrat]
 á [bija heastta dohko]
 E [jo (.) šaddá buohkat heasttat (.) beasat dies borrat] (2;8.10)
- (87) [do don] **máhtet** [bidjat dá] (2;7.10)

Ovdamearkkas (86) lea earenoamáš dat, ahte mánná geavaha álggos *beaset*-hámi ja veháš mañjelaš fas *beasat*-hámi. *beaset*-hámi soggevokála sáhtášii dulkot suomagiela váikkuhussan, go suomagiela *pääset* 'beasat' -hápmi sulastahtta sámeagiela hámi ja das lea nuppi stávvális namalassii *e*-vokála, muhto *máhtet*-hápmái dákkár čilgehus ii heive. Go mánná geavaha *e*-vokála muhtun eará hámiinnai, main refereansahámi sokkis lea *a*, ovdamearkka dihte pre-seansa biehttalanhámiin *bease* ja *galgge* (mat leat dábalaš hámit Guovdageainnu mánáid ja nuoraid gielas)⁵⁶ ja oktii registrerejuvvon finihhta *bease* 'beassá' -hámis, de lea eanet jáhke-

⁵⁶ Gč. maddái Áššu-aviisa 18.12.2007, s. 4: *Dán jagi juovlabasáras Guovdageainnus ii bease dušše vuoitolišku geahččalit, doppe beasat maid vásihit báikkálaš juigiid ja lávluid.*

hahtti, ahte *máhtet-* ja *beaset-*hámiid sáhttá baicca atnit oktan ovdamearkan kontrakšuvdnamáddagiid *e-*sokki leavvamis bárrastávvalmáddagiidda.⁵⁷

Ovttá dáhpáhusas vearbahápmi, mas lea *e-*soggi, geavahuvvo sojahanhápmi persovdna- ja lohkohečosa haga:

- (88) á *[gánske don álggát lávlut vuos don gii máhtát]*
 E *[in mun máhte]*
 á *[jo-o]*
 E *[don] máhte*
 á *[in mun gal máhte]*
 E *[don] máhte (2;6.25)*

Ovdamearkkas (88) boahhtá ovdan, ahte áhčči geavaha jovssushápmásaš *máhtát-*hámi, muhto máná *máhte-*hámi soggevoakála orru baicca luoikašuvvame su iežas ja áhči geavahan biehttanhámiis *máhte*. (Ságastallanguoimmi hámiid váikkuhusas máná hámiide, gč. s. 71.)

Oktti lea registrerejuvvon ol. 3. persovna hámi geavaheapmi 2. persovna pronomena olis:

- (89) *[mu mun galgá don maid] galgá [vuoiŋastit] (2;7.28)*

Go hápmi geavahuvvo dušše modálavearbbas, de dan sáhtášii dulkot suomagiela nesessiivaráhkadusaid váikkuhussan, nugo ovdal lean čájehan, vaikko máná geavahage dasa laktáseaddji pronomena sámeagiela málle mielde nominatiivvas. Muhto go suffivssahis sojahanhápmi lea eará sojahanluohkái geavahuvvon maiddá eará vearbbain, omd. *lea*, *gille*, *døle* (< SØLET⁵⁸), de dát čilgehus ii oro doallame deaivása.

Máná ol. 2. persovna hámiid mátta lea jovssushámi mielde geahnohis dásis, earret ovttá dáhpáhusa mas lea registrerejuvvon gievrrasdásat mátta:

- (90) á *[mon láven dušše juhkat gáfe iđdes (.) mon lean nu boaris mus
 lea nu ollu skávža]*
 E *[áhčči go don] juhkat [gáfe de manná eret dat skávža] (2;11.2)*

Gievrrasdásat hápmi lea čielgasit spiehkastat máná eará ol. 2. persovna hámiin, ja dasa orru váikkuhan infinitiivahápmi, maid áhčči geavaha jur ovdalis ja man áidna erohus ol. 2. persovna hámi ektui lea aiddo konsonántaguovddáža dássi.

⁵⁷ Vrd. maiddá Guovdageainnu dálá hámit (*eai*) *vajálduhttejuvvo; rehkenastejit; sirdejuvvo, rehkenastten* 'rehkenasttán' (iežan notáhtat Guovdageainnu rávesolbmuid njálmmálaš ja čálalaš gielas), mat leat sojahuvvon kontrakšuvdnavearbbaid ládje (earret *rehkenastten-*hámi, mas lea geahnohis dási konsonántaguovddáš). Njealjestávvalvearbbat leat oalle lávda sirdásan kontrakšuvdnamáttan Guovdageainnus (e-boastadiehtu Pekka Sammallahtis 16.12.09).

⁵⁸ *sølet* 'durddidit' < *dár. søle* 'durddidit'.

5.1.1.1.2.2 Bárahisstávvalmáddagat

Golmmastávvalhápmi *háliidat* lea registrerejuvvon bealgoalmmátjahkásaš máná gielas vuossu otnon hámis *hálit*. Dát hápmi lea materiálas oktii vel guorahallanáigodaga loahpasnai.

- (91) *mana vázzit jus hálit* (2;5.14 (B))
- (92) *hálitgo [doahthu (.) hálitgo]* (2;6.26)
- (93) *[do há] háliit [geahččat]* (2;11.1)

Hámi oatnuma boadusin lea guovttestávvalhápmi, mii lea ideanttalaš preseanssa biehttalanhámiin. Otnon hápmi sulastahtá bárrastávvalhámiid struktuvrra dan dáfus, ahte das lea geahnohisdásat bárrastávvalmátta ja sojahangeažus (vrd. seamma agis ol. 1. persovvna hápmi geavahuvvon otnon, geažuskeahtes *háji*). Erohussan lea goit dat, ahte bárrastávvalvearbbaid 2. persovvna preseansahámiin ii sáhte leat sokkis *i*, vrd. *manat, máhtát, áiggut*.

Dat ahte golmmastávvalhámiid oatnun guovttestávvalhápmi lea dábalaš fenomena máná giellaoččodeamis, namuhuvvui juo ol. 1. persovvna hámiid olis, muhto *hálit*-hápmái sáhtá váikkuhit maiddá áhči geavahan *hálit*-hápmi, ovdamearkka dihte celkosis *maid don hálit*, mii lea registrerejuvvon dalle, go mánná lei agis 2;11. Dán navdosa doarju dat, ahte go ol. 1. persovvna hápmi leat áhči gielas registrerejuvvon aivve *háliidan*-hámit, de maiddá buot máná hámit, earret ovtta *háji*-hámi agis 2;6.12, leat golmmastávvalhámit.

Čuovvovaš hámiin, mat leat registrerejuvvon agi 2;10 rájes, leat jovssushámi mále mielde golbma stávvala:

- (94) *háliidatgo [don maid diek-]* (2;10.4)
- (95) *[mmana don stullui jus] háliidat* (2;11.2)
- (96) *[na do don] čájehat* (2;10.17)
- (97) *[go go don] billistat [deike guolbbi nala ja billahuvvá]* (2;11.2)

Ovttastávval *leat*, mas ii leat čielga sojahangeažus, ihtá materiálii váile guovtti jagi agis, nugo ovdalis juo namuhuvvui. Vuosttaš čielga jovssushápmi lea registrerejuvvon moadde vahku manjel máná nuppi rieganbeaivvi, muhto de gollá badjelaš jahkebealli, ovdal go dat fas geavahuvvogoahá agi 2;7 rájes:

- (98) *gáhttu gos don leat gáhttu* (2;0.22 (B))
- (99) *leatgo [don gárvvudan]* (2;7.11 (L))

(100) [*don*] **leat** [*mun Guovdageainnu viessu billistan*] (2;7.28)

(101) [*don dat*] **leat** (2;9.12)

Jovssushápmi lea máná váldohápmi, muhto guovtte geardde bealgoalmmátjahkásažžan ja oktii váile golmmajahkásažžan lea registrerejuvvon suffivssahis *lea*-hápmi:

(102) [*áhčči gos don*] **lea** (2;6.12 (L))

(103) [*don tennjet duosa maid don*] **lea** [*eske čállán*] (2;11.2)

Ovdamearkkas (103) lea earenoamáš, ahte máná geavaha kontrakšuvdnavearbahámis *tennjet* persovdna- ja lohkogehčosa muhto ii *leat*-vearbbas. Ovttamorfemat *lea* sáhttá leat meattáhus, man máná ii divo, muhto dan sáhttá maiddá dulkot sihke suffivssahis hápmin ja ol. 3. persovna hápmin. Čielga ol. 3. persovna hápmi *galgá* lea registrerejuvvon dušše oktii, nu ahte lea eahpesihkar sáhtešgo *lea*-hámi dulkot 3. persovna hápmin. Buoret čilgehus sáhtášii leat dat, ahte dat lea suffivssahis hápmi, nugo ovdamearkka dihte ovdalis namuhuvvon *bijá*, *boadá* ja muhtun eará dakkárat, muhto go datge leat materiálas hui unnán, de lea váttis sihkkarit čuoččuhit, ahte maiddá *lea*-hápmi adnojuvvo suffivssahis 2. persovna hápmin.

5.1.1.1.2.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnavearbbaid *e*-máttat hámiid geavaheamis leat ovdamearkkat dan rájes, go máná lea váile bealgoalmmátjahkásaš. Vuosttaš albmoneapmi lea suffivssahis hámis:

(104) *don dōle* (< SØLET) (2;4.1 (B))

Dákkár ovttamorfemat hámiin, mat leat ideanttalaččat earret eará ol. 3. persovna hámiiguin, leat dasa lassin moadde ovdamearkka ovtta báttis agis 2;7:

(105) [*áhčči*] **gillego** [*válde eret dákkára čalmmi*] (2;7.10)

(106) [*do*] **ferte** [*várrugasat mu mu heastaiguin*] (2;7.10)

Nugo ovtastávval *lea*-hámis, de dáin lea maid váttis diehtit, leatgo dat ol. 3. persovna hámit vai leago dás sáhka sátnemáddaga geavaheamis 2. persovna hápmin seamma ládje go 1. persovna hámiin. Ovdamearkka (104) *dōle*-hámi ráhkadus lea ideanttalaš earret eará Davvi-Norgga dárogiel suopmaniid preseansahámi *søle* ráhkadusain, vrd. muhtun eará suopmaniid ja čállingiela *søler*. Máná hámi sáhtášii dan dihte prinsihpas jurddašit dárogIELA váikkuhussan, muhto go *sølet*-vearba lea dábálaš loatnasátni Norgga beale beaivválaš sáme gielas, de lea baicca eanet jáhkehahti, ahte hámi duohken lea sáme giela ol. 2. persovna *sølet*-hápmi.

Dán dulkoma nanne datnai, ahte materiálas eai leat eará sojahanhámit, main sáhtášii vuohttit dárogiela váikkuhusa.

Eanas dáhpáhusat leat goit jovssushámis agi 2;5 rájes guorahallanáigodaga lohppii, nugo earret eará dain ovdamearkkain boahtá ovdan:

(107) [*áhcci gille*] **gilletgo** [*bidjat bidjat ná - nie*] (2;5.29)

(108) **gilletgo** [*čatnat gitta dán*] (2;6.25)

(109) **gilletgo** [*čatnat*] (2;7.28)

(110) [*do do don*] **bigget** [*beana(g)ii dákkár Guovdageainnu viesu*] (2;10.17)

(111) [*don don*] **fertet** [*váldit eret dan buvrru*] (2;11.2)

(112) [*don*] **tennjet** [*duosa maid don lea eske čállán*] (2;11.2)

5.1.1.1.2.4 Čoahkkáigeassu

Pres. ol. 2. persovna hámit ihtet agis 1;11, ja dain leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáin. Čielgasit eanemus geavahuvvojit jovssushámit, muhto muhtun geažuskeahes hámit (*boa'á, lea, gille*) leat maid registrerejuvvon. Eará spiehkastagat, main leat okta dahje moadde ovdamearkka guđesge, leat dat: bárrastávvalvearbahámi soggevokálan lea *e* (*máhtet*), sojahanhápmiin geavahuvvo bárrastávvalvearbahámi mátta, mas soggevokálan lea *e* ja man konsonántaguovddáš lea gievrras dásis (*máhtte*), sojahanhápmiin geavahuvvo ol. 3. persovna hápmi (*galgá*), konsonántaguovddáš lea gievrras dásis (*juhkat*) ja golmmastávvalvearba lea otnon hámis (*háliit*).

Tabealla 5.2 áiccalmahtta, mot ol. 2. persovna vearbahámit sajáiduvvet árrat jovssushápmásážžan. Nugo tabealla 5.1 olis namuhuvvui, de guđege agis čájehuvvo dušše okta ovdamearka guđege sojahanvuogis. Jus sojahanhápmekategoriija hámit leat materiálas ollu, nugo pres. ol. 2. persovna kategoriijas, de tabeallain leat dan dihte eanas bárrastávvalvearbaid ovdamearkkat. Ovdal lea namuhuvvon maiddá dat, ahte hámit mat leat čállojuvvon tabeallain vinjubustávaiguin, čujuhit beaivegirjemateriála hámiide, ja ahte dat leat biddjojuvvon dan ahkekategoriijai, mii lea lagamus máná agi dalle, go hápmi lea registrerejuvvon. (Gč. s. 77.)

Tabealla 5.2. Preseansa ovttaidlogu 2. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6	gulat							
	2;11.16–19	diedát							
	2;11.1–2	borat	lea		háliit			juhkat	
	2;10.17–2	galggat							
	2;10.4	galggat							
	2;9.11–15	leat							
	2;8.27–28	beasat							
	2;8.10–12	beasat				beaset			
	2;7.28–30	barggat					galgá		
	2;7.10–11	gearggat	ferite			máhtet			
	2;6.25–26	oaččut			háliit	máhtte			
	2;6.12	manat	lea						
	2;5.29	oainnát							
	2;5.15								
	2;4.24–25	muittát							
	2;4.3–6								
	2;3.19	oaččot							
	2;3.6	siđat							
	2;2.14	boađát		dáhta					
	2;1.25								
	2;1.7	máhtát							
	2;0.18			bijá					
	2;0.0								
	1;11.15	boađát							
	1;10.26	lea(t?)	lea(t?)						
		jovssush.	mátta/ ol.3.	mátta	otnon	mátta, kons.g., soggev.	soggev.	ol.3.	kons.g.

Tabealla čájeha, mot jovssushámit dominerejit miehtá guorahallanáigodaga. Daidda lassin leat registrerejuvvon dušše soames eará sojahanvuogit, mat geavahuvvojit áibbas moatte geardde.

5.1.1.1.3 Goalmmát persovvna

Pres. ol. 3. persovvna sojahanhápmi lea mángga gielas registrerejuvvon máná vuosttaš dahje nubbin vearahápmi (gč. omd. Katičić 2003; Wójcik 2003; Toivainen 1980: 44–45, Petrič

2005), ja dat geavahuvvo dávjá maiddá eará persovdna- ja lohkokategoriijaid sojahanhápmiin (gč. omd. Katičić 2003: 247; Christofidou & Stephany 2003: 99).

Vuosttaš indikatiivahápmi, mii ihtá suomagielat gaskamáná gillii, lea aiddo pres. ol. 3. persovna hápmi agis 1;8, omd. *on* 'lea', *menee* 'manná', *nukkuu* 'oađđá'. Ovdal dan, agis 1;7, mánná geavaha dábálaččat dušše imp. ol. 2. persovna hámi. Dát guokte hámi, namalassii ind. pres. ol. 3. persovna ja imp. ol. 2. persovna hápmi, eai dábálaččat leat seamma leksema hámit.⁵⁹ (Toivainen 1980: 44–46; Laalo 2003: 331–332.)

Sámegiela pres. ol. 3. persovna jovssushámit leat morfologalaččat ovttagardánat. Bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbain ja *leat*-vearbbas dat leat ovttamorfemat hámit, main ii leat makkárge sojahanmorfema. Máтта, mii bárrastávvalvearbbain lea gievrras dásis, doaibmá ieš sojahanhápmiin, omd. *boahtá*, *čohkká* ja *lea*. Golmmastávvalvearbbain sátneloahpa *a*-vokála sáhtá, ainjuo synkronalaččat, rehkenastit geažusin, omd. *muital-a*.

Pres. ol. 3. persovna hámit leat dat indikatiivahámit, mat leat registrerejuvvon vuosttažin mu materiálii. Dain leat valjit ovdamearkkat, ja hámiid frekveansa lasiha sihke dat, ahte mánná čujuha alccesis álggos *biigá*-substantiivvain ja sojaha dasa laktáseaddji vearbahámi 3. persovnnas, omd. *biigá borrará*, ja dat, ahte ságastallanguoibmásis, áhččásis, son maid čujuha muhtumin *áhčči*-substantiivvain ja laktá dasa 3. persovna vearbahámi, nugo ovdalis lea čájehuvvon. Hápmi geavahuvvo maiddá eará hápmekategoriijaid sojahanhápmiin, omd. ind. pres. ol. 1. persovna ja ml. 3. persovna jovssushámiid sajis.

Vuosttaš hápmi lea registrerejuvvon moadde mánu ovdal Toivainena suomagielat gaskamáná buohtalas hámi, ja dat lea allegrohámis.

(113) *girdi manna* (1;6.28 (B))

Ol. 3. persovna hámit stáđásnuvvet máná gillii jođánit: čielgasit eatnasat dain leat jovssushámis vuosttaš albmeami rájes miehtá guorahallanáigodaga.

5.1.1.1.3.1 Bárrastávvalmáddagat

Bárrastávvalhámit leat registrerejuvvon buot vuolleluohkáin miehtá guorahallanáigodaga.

(114) *áhčči boahtá* (1;7.27 (B))

(115) [*dohko*] *manná* (1;8.23)

(116) *áhčči bossu* (1;9.5 (B))

⁵⁹ Toivainena materiálas sihke dat, maid son gohčoda vuoddohápmiin (*basic form*, namalassii ol. 3. persovna hápmi), ja imperatiivahápmi leat muhtumin registrerejuvvon ovta ja seamma báttis. Su materiála oktiibuot 109 vearbbas leat čieža dákkár dáhpáhusa, omd. *soittaa* 'čuojaha' (maiddá 'čuojahit (inf.)' ja *soita* 'čuojat'. (Toivainen 1980: 44.)

(117) [ja de] **girdá** [gáv gávli disa] (2;2.14)

(118) [dalle gal] **jávká** [dat beana] (2;6.26)

(119) [dat dušše] **doarru** [munnje] (2;11.2)

Gosii buot ovdamearkkat leat largohámis, muhto muhtumin leat registrerejuvvon maiddái allegrohámit, omd.:

(120) [biigá] **áigo** [geahčča beana] (1;9.20)

(121) á [dat gal lea rieban jo (.) ((bidjá dego rieban)) hrhrhr]
E **duhtta** [hieban] (1;11.15)

(122) [biigá] **buahtha** [bargga] (2;1.25)

(123) [ja dál] **oažžo** [beana leahtit dáppe] (2;10.4)

Ovdamearkkas (122) vokálaguovddáža kvalitehtii sáhtta Kárášjoga bajonsuopman váikkuhan, gč. s. 70.

Agi 2;0 rájes guorahallanáigodaga loahpageahčai, ahká 2;10, mánná geavaha 3. persovna hámis muhtumin geahnohisdásat máddaga. Geahnohisdásat máddagat leat materiála mielde goit spiehkastagat máná dábálaš, gievrasdásat hámiin, mat leat registrerejuvvon mihá eanet.

(124) [biigá] **áiggu** [muorjjit] (2;0.0)

Golmma mánu áigge (2;0–2;3) dákkár dáhpáhusain, main vearahámis lea geahnohisdásat mátta, verbii laktása substantiiva mii lea gosii buot dáhpáhusain *biigá*, dat sátni, mainna mánná čujuha alccesis. Dán agis mánná geavaha golbma eará vuogi čujuhit iežas daguide nomeniin, masa laktása vearahápmi (gč. s. 68). Dan dihte *biigá áiggu* -sojahanvuogi sáhtášii dulkot dán guovtti vuogi kontaminašuvdnan: *biigá* + ol. 3. p. ja *mun* + ol. 1. p. dan sivas, go vearahápmi lea geahnohis dásis, nugo 1. persovna vearahámis, muhto das ii leat sojahanmorfema, nugo 3. persovna vearahámis. Vrd. maiddái 1. persovna hámiid variašuvdna, omd. (*mun*) *bijan* vs. (*mun*) *bija/bijá* vs. (*mun*) *bidjá*.

Geahnohisdásat hámit geavahuvvojit maiddái dalle, go dat čujuhit čielgasit 3. persovdnii:

(125) [ja ja de de mu mu Mumiáhčči] **boajá** [ja johká aviisa] (2;4.25)

(126) [nugo Mumi] **čuočču** (2;7.10)

(127) [- buvttá ja mummo⁶⁰ **buvttá** [munnje eahkis ja ukki⁶¹] **buvttá** [munnje] -
vauva⁶² deike (2;10.4)

(128) á [ja de boah tá dát (.) galgágo dát gánske dohko ii]
E [i-i ii]
á [dohko sihkkarit]
E [duohko]
á [jo gea biigá hui čeahppi]
E -- **galgga** [dohko]
á [jo (.) herregud]
E **galgga** [dohko ga ga ga (.) dieppe gea gea bi biigá dohkká doppe]
á [nabe dát galgágo dát dohko jo muhto dát dál leat golbma vel]
E [dá dá dá golma vel (.) gos dá] **galgá** [(.) gos dá] **galgá**
[jeahtit] (2;4.6)

Ovdamearkkas (128) mánná geavaha *galgga*-hámi, vaikko áhčči lea jur ovdalis geavahan jovs-sushámi, go jearrá ”galgágo dát gánske dohko”. Ovdamearkka loahpas mánná čuovvu áhči celkosa málle, go geavaha jovssushámi *galgá*. Geahnohisdásat *galgga* lea dán ovdamearkkas allegrohámis ja gahččá dan dihte oktii pres. biehttalanhámiin, man mánná maid juo geavaha, vrd. maiddái Kárášjoga suopmana hápmeariánta *algga* < *algá*.

Ovdamearkkas (129) oaidná, mot geahnohisdásat preseanssa biehttalanhápmi *čága*, man mánná dadjá viđa geardde ovdal 3. persovvna hámi, váikkuha máná 3. persovvna hámi konsonántaguovddáža dássái, vaikko áhčči lea aiddo geavahan jovssushámi *čáhká*:

(129) E [son ii] **čága**
á [iigo]
E [m-m (.) iige du ponnige] **čága**
á [aha]
E [ii buot heasttat]
á [naba unna gussa mii lea doppe (.) dat gal] **čáhká**
E [oja (.) deike bođii]
á [mmm (.) naba elefánta]
E [na elefánta gal ii -]
á [naba ledjon]
E [ledjon gal ii] **čága** [(.) nabe]
á [johkaheasta]
E [nabe dát (.) dat gal oažžu -]
á [mmm (.) nabe johkaheasta]

⁶⁰ *mummo* ’áhkku’; sátni mainna dutkanobjeakta gohčoda Suoma áhkus.

⁶¹ *ukki* ’áddjá’; sátni mainna dutkanobjeakta gohčoda Suoma ádjás.

⁶² *vauva* ’njuoratmánná’; sátni mainna dutkanobjeakta gohčoda dohkás.

- E [m-m dat ii] **čága** [go dá lea buot (.) nie (.) nie]
 á [de čágai]
 E [jo (.) dál ii] **čága** [ovttage deike]
 á [oja]
 E [go geargá de sáhttet buot mannat deike]
 á [oja]
 E [de --]
 á [de buodii fas ponny olggos]
 E [jo]
 á [boahdá deike munnje mu lusa]
 E [dá dá dál lea du elefánta geargan]
 á [jo dat manná ponnyin juhkat čázi]
 E [jo]
 á [nu]
 E [sus lea nu goiku]
 á [jo ja heasta]
 E [dál gal] **čága** (2;10.4)

Dát ovdamearka áiccalmahtá bures dan, man ”soddjilat” máná sojahanhámit ain leat. Vaikko son leage dán agis juo oččodan 3. persovna sojahanvuogi ja geavaha dan eanas áigge seamma ládje go rávesolbmot, de ságastallankonteaksta sáhtá muhtumin váikkuhit máná sátnehámiide.

Muhtumin máná divvu ieš iežas hámi konsonántaguovddáža dási, nugo ovdamearkkas (130) boahdá ovdan:

- (130) E **boajá** [doppe siste duoppe]
 á [mm (.) dohko manná]
 E **boahdá** (.) [áhcci juhká do doppe gupes] (2;5.15)

Máná geahččá, mot čáhci goaiku gáfesilonis, mot dat ”boajá doppe siste duoppe”, ja áhčči láhttesta dasto: ”dohko manná”. Máná orru de divusteame áhči, go dadjá ahte čáhci ii mana muhto boahdá. Seammas son divvula maid iežas vearbahámi. Su gievrrasdásat, jovssushápmásaš *boahdá*-hápmái sáhtá maid váikkuhit áhči gievrrasdásat *manná*-hápmi, man dat dadjá jur ovdalis máná *boahdá*-hámi.

Okta hápmi orru álgočalbmaí leame infinihthápmi, muhto dan duohken sáhtá maid leat máná nuppi vuosttašgiela hápmi:

- (131) á [ja mun biggen vel odđa viesu deike]
 E [joa (.) nu ahte] **bease** [beana dohko] (2;8.28)

bease-hámi geahnohisdásat konsonántaguovddáži sáhtá váikkuhan suomagiela buohtalas

vearahámi *pääsee* 'beassá' oanehis /s/-jietnadat. Maiddái sokki *e*-vokála sáhtášii dulkot suomagiela váikkuhussan, seamma ládje go ovdal namuhuvvon *beaset-* ja *bease-*hámiin. Go *e*-soggi lea goit oahpis maiddái eará *a*-máttat leksemaid hámiin, omd. preseanssa biehttanlámis *galgge*, vrd. *galgga*, de lea lunddoleabbo jurddašit, ahte *beassat*-vearbba *e*-sokkis lea baicca sáhka kontrakšuvdnavearbbaid *e*-soggi leavvamis eará sojahanluohkáid hámiide. *e*-soggi lea maid ovdamearkkas (132), mas mánná geavaha álggos jovssushámi *bidjá* sajis *bišše*-hámi ja divvu dan de ieš *biššá*-hápmiin:

(132) [*áhčči áhčči*] ***bišše*** [*he*] ***biššá*** [*du* [< STUOLLU]] (1;10.26)

Moadde minuhta mañjel seamma báttis son geavaha fas *e*-sokkat hámi:

(133) [*áhčči*] ***bidje*** [*doh*] (1;10.26)

Hápmi gahččá oktii jovssusgiela gl. 1. persovna jovssushámiin *bidje*, muhto go mánná ii dán agis vel geavat guvttiidloguhámiid, de su gielas ii dan dihte leat *bidje-* ja *bidjá-*hámiid erohusge. Soggevokála *e* ja *á* earuheapmi ii leat dalle vel dakkár mihtilmas iešvuolta, man mánná "galgá" hálddašit.

Muhtun dáhpáhusain vokálaguovddáža kvalitehta spiehkkaša jovssushámi vokálaguovddážis:

(134) *á* [*dál don gahčat* (.) *ii*]
E [*a-a* (.)] ***cirru***
á [*čieru oja*] (1;10.26)

(135) *E* ***bohtá*** [*viigá*]
á [*de bohtá biigá jo*] (1;11.15)

(136) [*mii mii mii doppe*] ***veahká*** [< VIEHKAT] (2;8.27)

Ovdamearkkain (134) ja (135) vokálaguovddáža diftongga sajis lea monoftonga, vaikko sihke *ie-* ja *oa-*diftonga leat registrerejuvvon juo vuosttaš bátti rájes (*dierru-* ja *bohtá-*hámit maid juo agiin 1;9.20 ja 1;8.23, mañit hápmi beaivegirjemateriálii juo agis 1;7.5). Diftonggaid buvttadeami váttisvuolta ii dan dihte sáhte leat čilgehussan monoftonggaid geavaheapmái; dáid ovdamearkkaid lea baicca buoremus dulkot spiehkastahkan máná dábálaš giellageavaheamis. Ovdamearkkas (136) jovssushámi *ie-*diftongga sajis geavahuvvo vuollegis *ea-*diftonga. Dán duohken sáhtá leat VIEHKAT- ja VEAHKEHIT-leksemaid hámiid vokálaguovddážiid ovtastuvvan agis 2;7-2;8, danne go mánu ovdal leat ol. 1. persovna *veahkehan-*hámi sajis registrerejuvvon sihke *veahkan-* ja *viehkan-*hámit. Ovdal ja mañjel agi 2;7-2;8 mánná geavaha *ie-* ja *ea-*diftonggaid *viehkat-* ja *veahkehit-*vearbbain jovssushámiid málle mielde.

Materiálii leat registrerejuvvon golbma dáhpáhusa, main mánná geavaha ol. 3. persovvna jovssushámi sajis suomagiela leksema ja sojahanhámi:

- (137) á áiggutgo *moni*
E áhčči **antaa** [’addá; addit (inf.)’] *moni* (1;11.6 (B))
- (138) áhčči **antaa** [’addá; addit (inf.)’] *Ennái eppel* (1;11.14 (B))
- (139) [á á áhčči] **antaa** [’addá’] [*eadnái dien* (.) *dákkára maid áhčči addá eadnái*] (2;7.11 (L))

Nugo ovdal lea boahtán ovdan, de hámi, mii čállingiela ortografijain čállojuvvo *antaa*, sáhtta dulkot sihke pres. ol. 3. persovvna hápmin ja infinitivahápmiin (gč. s. 72). Beavegirjemateriálii ii leat čállon makkárge mearkkašupmi das, makkár sojahanhápmekategorijai *antaa*-hámit gullet, ja dulkon daid dan dihte finihttahápmiin: infinitivahápmi livččii lean dan mađe earenoamáš dán oktavuodas, ahte dat ille livčče báhcán kommenterekeahhtá. Videomateriála ovdamearkkas (139) *antaa* lea čielgasit ol. 3. persovvna hápmi. Seamma ovdamearkkas lea fuomášán veara, ahte mánná atná álggos suomagiela hámi ja dasto maŋit celkosis jovssushámi *addá*.

Dás namuhuvvon golbma *antaa*-hámi leat spiehkastagat máná dábálaš giellageavaheamis, muđui materiálas lea aivve jovssushápmi *addá*.

5.1.1.1.3.2 Bárahisstávvalmáddagat

Vuosttaš čielga golmmastávvalmáttat hápmi ihtá máná gillii badjelaš guovttejakhkásažžan:

- (140) *biigá gárvoda* (2;2.8 (B))

Golmmastávvalhámit leat ovttá spiehkastaga haga jovssushámis dan rájes go mánná geavahišgoahtá daid:

- (141) [*ba ba*] **bávččaga** [*nie*] (2;4.25)
- (142) áhčči **veahkaha** (2;5.25 (B))
- (143) [*dat lea várálaš jus gahččá de gal*] **bávččaga** (2;6.25)
- (144) [*de*] **buorrána** (2;5.15 (L))
- (145) [*dákkár maid*] **háliida** (2;8.28)

Oktii lea registrerejuvvon otnon hápmi *háliit*:

- (146) á [váldde tutti⁶³ eret (.) don leat ilá stuoris]
 E [ferte a addá (.) e kánske (.) gánske]
 á [Hans Christianii]
 E [e-e muhte (.) Márjjá vauvas]
 á [jo --]
 E **háliit**
 á [dat] háliit [tut] háliit [tutti] (2;11.1)

Ovdamearkka (146) vuolimus linnjás bohtá ovdan, ahte maiddái máná áhčči geavaha dákkár otnon hámi, mii sáhtá dasto váikkuhan máná hápmái. Dákkár guovttestávvalhápmi geavahuvvo materiálas maiddái ol. 2. persovvna hápmiin.

Ovttastávval *lea*-hápmi ihtá máná gillii golbma mánu ovdal golmmastávvalhámiid.

- (147) [báhppa] **lea** [girkus] (1;9.5)

Moatti dáhpáhusas ovttaidloguhámi sajis adnojuvvon mánggaidloguhápmi. Materiála čájeha, ahte máná geavaha mánggaidloguhámi *maba(t)* muhtun áigge maiddái ovttaidlogu referenttaid birra ja laktá dasa ovttaidlogu veabahámi (nugo ovdamearkka (149) goalmmát linnjás bohtá ovdan). Čuovvovaš ovdamearkkain *mabat*-hápmi čujuha ovttaskas leavggaide, muhto veabahápmi *lea* ovttaidloguhámis. Mánggaidlogu veabahápmi kongruere de mánggaidlogu pronomeniin, vaikko máná referere ovttaidlogu entitehtii.

- (148) E [ma ma mabat duo] **leah**
 á [dat lea Suoma] (2;5.15)
- (149) E [gea ma ma ma maba duo] **lea(h?)**
 á [dat lea lávga Norgga flávga lávga]
 E [mabat duo] **lea**
 á [Sámi lávga]
 E [na duo]
 á [Suoma (.) ja Ruota] (2;5.15)

Eanas dáhpáhusain dasa laktása maiddái ovttaidlogu veabahápmi *lea*, nugo ovdamearkkas (149) maid bohtá ovdan.

⁶³ tutti '(nárra-/dájuhan)doahhtu, smukka'

5.1.1.1.3.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnamáttat *hohkká* (< ČOHKKÁT) geavahuvvo juo vuosttaš báttis:

- (150) E [(-)] **hohkká** [(-) banna (-)] **hohkká**
 á [beana čohkká doppe jo] (1;8.23)

Nugo bárra- ja bárahisstávvalmáttat hámit, de maiddái kontrakšuvdnavearbbat leat jovssus-hámis gosii aivve spiehkastagaid haga:

- (151) **gullo** (1;9.13 (B))
- (152) [áhčči] **oidno** (2;8.10)
- (153) [dat] **láhppo** [ovdal go manná dohko rámbuvrái] (2;8.28 (L))
- (154) [dat] **liiko** [diesa] (2;10.4)
- (155) E [dáidi (.) dáiddi] **dohppe**
 á [sáidi dohppe jo] (2;0.18)
- (156) [á á áhčči] **berte** [vuolgit ohcat] (2;3.6)
- (157) *mun lean báhppa mii láve girkus* (2;7.2 (B))
- (158) [m-m dat lea hui siivui (.) muhto jus boahdá njeaiga M. [= máná namma] lusa de gal M.] **ballá** (2;11.2)

Moatte geardde lea registrerejuvvon ovdamearka, mas máná hámi soggevokála spiehkasa jovssushámi nuppi stávvala vokálas, nugo dán celkosis:

- (159) [miibat deike] **gullu** [(.) eadni] (2;4.25)

Hámi sáhtá dulkot sojahuvvon *u*-máttat bárrastávvalvearban, vrd. omd. *goallu*. Hápmái sáhtá maid váikkuhan suomagiela buohtalas hápmi *kuuluu* 'gullo', mas lea loahpas baskkes jorba mañjevokála /u/. Goalmmát vejolašvuohta livččii dat, ahte máná dadjá dan Kárášjoga bajon-suopmana málle mielde. Mañimus čilgehus ii goit oro jáhkehahti danne, go eará *o*-máttat leksemain lea sokkis *o*-vokála, nugo ovdamearkkain (151)–(154) boahdá ovdan. *u*-soggevokála sáhtá maid atnit meattáhussan máná dábálaš giellageavaheamis dan dihte, go jovssus-hámis *gullo* leat materiálas eanet ovdamearkkat go *gullu*-hámis.

5.1.1.1.3.4 Čoahkkáigeassu

Pres. ol. 3. persovna hámit leat agi 1;6 rájes registrerejuvvon jeavddalaččat miehtá guorahallanáigodaga, ja materiálas leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáid vearbain. Jovssushámit sajáiduvvet gosii spiehkastagaid haga dallánaga máná gillii. Dábáleamos erohus jovssushámiid ektui lea bárrastávvalvearbaid konsonántaguovddázis, mii lea muhtumin geahnohis dásis (*áiggu*). Dat hárve eará dáhpáhusat, mat leat earaláganat go jovssushámit, leat njealjeláganat: vokálaguovddáš spiehkasa jovssushámi vokálaguovddázis (*bohtá*), soggevokála spiehkasa jovssushámi soggevokálas (*bidje, gullu*), sámegeiela leksema sajis geavahuvvo suomagiela buohtalas leksema ja hápmi (*antaa*), ja *lea*-hámi sajis adnojuvvo ml. 3. persovna hápmi. Ol. 3. persovna hámiid oččodeami áiccalmahttá tabealla 5.3.

Tabealla 5.3. Preseansa ovttaidlogu 3. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6	vázzá				
	2;11.16–19	suovvá				
	2;11.1–2	billahuvvá				
	2;10.17–20	oažžu				
	2;10.4	sáhtta				čága
	2;9.11–15	beassá				
	2;8.27–28	nohkka	veahká			
	2;8.10–12	nohkka		gullu		
	2;7.28–30	áigo				
	2;7.10–11	gullá			antaa	čuočču
	2;6.25–26	ciellá				
	2;6.12	viežžá				
	2;5.29	beassá				
	2;5.15	bohtá				boadá
	2;4.24–25	beassá		gullu		boadá
	2;4.3–6	beassá				galgga
	2;3.19	beassá				áiggo
	2;3.6	dearpá				válddá
	2;2.14	galgá				áiggu
	2;1.25	galgá				dajá
	2;1.7	geargá				
	2;0.18	bidjá				
	2;0.0	bidjá				áiggu
	1;11.15	ballá	bohtá		antaa	
	1;10.26	bidjá	čirru	bidje		
	1;10.12	gahččá				
	1;9.20	ballá				
	1;9.5	bargá				
	1;8.23	manná				
	1;7.27	bohtá				
	1;6.28	manna				
		jovssush.	vok.g.	soggev.	su. leksema ja hápmi	kons.g.

5.1.1.2 Guvttiidlohku

Indikatiivva preseansa guvttiidloguhámiid geavaheamis eai leat materiálas nu ollu ovdamearkkat, vaikko báddendilálašvuolta mas mánná ja áhčči stoahkaba ja humadeaba guovttá,

láhčá prinsihpas buriid vejolašvuodaid geavahit ainjuo 1. persovnna hámiid. Nuppe dáfus mánná háliida dán agis geahččaladdat áššiid ieš iige nu ollu fárrolaga áhčiinis, mii sáhttá leat sivvan dasa, ahte gl. 1. persovnna hámit eai geavahuvvo nu ollu. 2. ja 3. persovnna geavaheapmi duhkoraddandilálašvuodas fas lea lunddolaš gosii dušše dalle, go stoahkanhearvvat (omd. dohkát ja stoahkaneallit) personifiserejuvvojit ja mánná ja áhčči dahkaluddaba, ahte leaba ovdamearkka dihte heasttat mat hupmet. Dat ahte giellaoččodeaddji máná giellamateriálas leat unnit guvttiidloguhámit go eará lohkokategoriijaid hámit, lea registrerejuvvon maiddá šlovenagielat máná giellamateriálas (gč. Petrič 2005: 197–198). Vaikko guvttiidloguhámit leat mu materiálasnai registrerejuvvon unnán, de daid morfologijja oččodeamis sáhttá liikká vuohttit muhtun váldolinnjáid.

Suomagielas ii leat guvttiidlogu vearbasojahankategoriija; guovtti olbmo dahkui čujuhuvvo baicca mánggaidloguhámiiguin. Dát váttásmahttá sáme- ja suomagielat mánáid vearbahámiid oččodeami veardádallama dakkár konteavsttain, main vearbahápmi almmuha guovtti olbmo dagu. Eanas mánggaidloguhámiin mat leat Toivainena (1980) materiálas, ii leat vejolaš guorrat, galli referentii dat čujuhit, ja dan dihte in buohtastáhte sámegiela guvttiidloguhámiid oččodeami dás suomagiela mánggaidloguhámiid oččodeamiin. Namuhan dás baicca šlovenagielat máná pres. gl. 1. ja 3. persovnna hámiid ihtinagiid, go dát guokte hámi leat registrerejuvvon Makovec-Černe & Dressler (1997) dutkamušas Sara-nammasaš nieiddaža morfologijja oččodeami birra agis 1;4–1;8. Eará gielaidda guvttiidloguhámiid oččodeapmi ii leat mu dieđu mielde dutkojuvvon.

5.1.1.2.1 Vuosttaš persovdna

Guvttiidlogu vuosttaš persovnna vearbahápmi lea registrerejuvvon šlovenagielat Sara giella-materiálas juo badjelaš beannotjahkásažžan: *mája* 'we two have' (1;6.29), *géva* 'we two go' (1;7.22).

Mu materiálas leat ovdamearkkat sihke bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbaid hámiin. Daid jovssushámit leat goappatláganat. Bárrastávvalvearbbaid pres. gl. 1. persovnna jovssushápmi lea ovttamorfemat hápmi, mas lea gievrasdásat mátta. Dan soggevokála lea *i-* ja *a-*máttat vearbbain *e*, omd. *bohte*, *manne*, ja *u-*máttat vearbbain *o*, omd. *lávlo*. Vokálaguovddázis lea monofonja maiddá dalle, go eanas eará hápmekategoriijaid hámiin lea dán posišuvnnas diftonja, vrd. omd. *bohte* ja *boahtá*. Bárrastávvalvearbahámis ii leat persovdna- ja lohkoageažus, ja hápmi gahččá oktii pret. ml. 3. persovnna hámiin. *leat*-vearbbas máddagii laktása sojahangeažus *-tne*: *letne*. Kontrakšuvdnamáddagiidda sáhttá laktásit jogo guovttestávval sojahangeažus *-etne*, omd. *čohkkáj-etne*, dahje oanehis geažus *-e*, omd. *čohkkáj-e*.

Mánná čujuha gl. 1. persovnna refereanttaide álggos nu, ahte atná goappánai refereanttas ovttaidlogu nominatiivahápmásaš substantiivva, nugo ovdalis namuhuvvon ovdamearkkas *áhcci gamma biigá gamma* (vrd. *don leat galmmas ja mun lean galmmas ~ moai letne galbmasat*) (1;8.23). Gl. 1. persovnna hámit ihtigohtet seamma agis, goas mánná atnigoahtá aktiivvalaččat maiddá ol. 1. persovnna hámiid: pronomen *moai* ja dasa laktáseaddji vearbba sojahan-

hápmi leat registrerejuvvon vuosttaš háve agis 2;1.7, sullii jahkebeali mañnel šlovenagielat Sara vuosttaš gl. 1. persovvna hámiid:

(160) [moa] **manne** [dohko dohkkát] (2;1.7)

Alccesis ja áhččásis čujuhettiin mánná atná maiddá mánggaidloguhámiid:

(161) **galgat** [mii bidjat dáikko ealliid] (2;7.10)

(162) [ga ga] **galgatgo** [mii mii doarrut] (2;5.29 (L))

Daid sáhtášii analyseret guvttiidlogu vearbahámiid olis, go dat modifiserejit vearbba, mii čujuha guovtti olbmo dahkui, muhto go dat geavahuvvojit ovttas mánggaidlogu persovdna-pronomeniin, de rehkenastán daid rávesolbmuidgiela hámiid mielde ml. 1. persovvna hápmiin. Sivva lea, ahte go mánná geavaha mánggaidlogu pronomena, de lea vuorddehahti, ahte son dábuha maiddá mánggaidlogu, iige guvttiidlogu vearbahámi (vrd. *biigá áigo* -celkosa vearbahápmi analyserejuvvo ol. 3. p. vearbahámiid olis, vaikko *biigá*-sátne čujuha mánnái alccesis).

Materiálas leat ovdamearkkat bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbbain, muhto bárahisstávvalmáttat vearbbain ii leat guorahallanáigodagas registrerejuvvon oktage ovdamearka.⁶⁴

5.1.1.2.1.1 Bárrastávvalmáddagat

Mána atnin bárrastávvalmáttat vearbbain leat registrerejuvvon jovssushámit dan rájes go hápmi ihtá gillii, nugo ovdamearkka dihte dáin dáhpáhusain:

(163) [moa] **manne** [dohko dohkkát] (2;1.7)

(164) [moai] **bidje** [ná] (2;3.19)

(165) [moai] **galge** [ohcat] (2;6.25)

(166) [gánske moai] **válde** [eret] (2;10.4 (L))

(167) go moai **bovte** ruovttus (2;10.9 (B))

(168) [boade moai] **vulge** [speallat] (3;0.6 (L))

⁶⁴ Dakka mañnel guorahallanáigodaga, agis 3;0.10, lea registrerejuvvon *leat*-vearbba hápmi *letne*. Badjelaš vahku mañnel, agis 3;0.21, lea registrerejuvvon vuosttaš golmmastávvalmáttat vearbba hápmi: *ráhka*, mii agi 3;3.26 rájes lea jovssushámis *ráhkadetne*.

Bealgoalmmátjahkásažžan jovssushámiid bálddas geavahuvvojit maiddá eará hámit, ja vaikko spiehkastathámit leat unnán, de daid morfofonologijja lea oalle girjái. Ol. 3. persovvna lágan hápmi lea registrerejuvvon golmma báttis, álggos birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan ja de vel oktii guorahallanáigodaga loahpas.

(169) **galgá** [moai bidjat vel] (2;5.29)

(170) [ja dál moai] **lávlu** [Mánáidbodu] (2;7.11 (L))

(171) [áhčči kángge moai dál] **lohká** [girjji] (2;11.1)

galgá-hápmi lea registrerejuvvon ovttá báttis bealgoalmmát jagi agis, muhto dan mañnel materiálas lea aivve jovssushápmi *galge*. *u*-máttat *lávlu*-vearbba hámi sokkis lea jovssushámi *o* sajis *u*. *u*-vearbbaid gl. 1. ja ol. 3. persovvna largohápmásaš⁶⁵ jovssushámi áidna erohus lea soggevokála, ja dan dihte máná *lávlu*-hápmi gahččá oktii ovttaidloguhámiin.

lohká-hámi geavaheapmi lea earenoamáš dan dihte, go dat lea registrerejuvvon guorahallanáigodaga loahpas, dalle go eanas eará dán sojahanhápmekategoriija vearbbat leat juo sajáiduvvan jovssushápmásažžan. Konteavsttas maid ii gávdno čilgehus *lohká*-hámi geavaheapmái, ja seamma báttis leat muđui geavahuvvon aivve jovssushámit.

Bealgoalmmátjahkásažžan lea ovttá báttis *manne*-hámi bálddas registrerejuvvon 2. persovvna hápmi *mannabeahte* (logut ovdamearkka ovddabealde čujuhit, gallát minuhtas ja sekunddas cealkkus lea daddjojuvvon dán báttis):

(172) (51.14) [*de moai*] **manne** (2;6.12 (L))

(173) (52.28) [*dál dál moai*] **mannabeahte** [*bussii*] (2;6.12 (L))

(174) (56.13) [*ga gal moai*] **mannabeahte** [*dál ruoktut*] (2;6.12 (L))

(175) (57.11) [*dál moai*] **mannabeahte** (2;6.12 (L))

Máná geavaha álggos jovssushámi *manne* muhto juo minuhta mañnel atná *mannabeahte*-hámi, man geardduha vel mañnelis guovtte geardde. Eará sojahanhámi geavaheapmi muhtun eará hámi mearkkašumis lea oahpis ovdamearkka dihte ol. 1. persovvnas, mas máná atná muhtun áigge ol. 3. persovvna sojahanhámi, muhto dalle lea dábálaččat sáhkan nuppi sojahanhámi systemáhtalaš geavaheapmi. Gl. 2. persovvna geavaheapmi 1. persovvna sajis lea ovttaskasdáhpáhus, mii materiála mielde orru dáhpáhuvvame lagamustá soaittáhagas, vrd. *oažžubeahte* '(sii) ožžot'. 2. persovvna hámiin ii leat dábálaččat dákkár generalaš geavahanviidodat, ja dan dihte *mannabeahte*-hámi geavaheapmi namuhuvvon dáhpáhusas lea

⁶⁵ Vrd. allegrohápmásaš *son áigo*, ja *moai áigo*.

earenoamáš. Sivvan sáhtta leat dat, ahte mánná lea aiddo oččodeame gl. 2. persovvna hámi (man vuosttaš albmoniepmi lea materiálas agis 2;5.29) ja sirdá dan dalle maiddá 1. persovvna pronomena oktavuhtii (gč. gl. 2. persovvna sojahangehčosa geavaheapmi maiddá imp. gl. 1. persovvna mearkkašumis, s. 161).

Čuovvovaš ovdamearkkas leat guokte 1. persovvna hámi, mat spiehkkasit jovssushámi:

- (176) E [duoppe boahdá (.) áh áhcci ga ga moai mannat geahččat Mumi]
 á [ii in mun jáhke -- geahččat dál]
 E [ga ga ga ga mánnabeahte ((go hástá áhči vuolgit stohpui)) (.)
 dál moai] **geahcca** [(.) -- diehko njunni ja ja de nie - (.) finna dálki]
 á [dálki gal lea finnis]
 E [áhcci galge moai mannat geahccat Mu Mumi (.) go moai]
geahccajetne
 á [jeara eatnis] (2;5.29)

Bajit hámi *geahcca* lea jovssushámi sokki *e* sajis *a*, ja vokálaguovddázis fas lea diftonga. Dáid vokálaposišuvnnaid kvalitehta lea máná hámi ideanttalaš earret eará infinitiivahámi *geahččat* vokálaguovddáziin ja sokkiin. Jur ovdalis máná *geahcca*-hámi sihke mánná ieš ja su áhčči geavaheaba infinitiivahámi *geahččat*, mii sáhtta váikkuhan *geahcca*-hápmái. Dás čuovvu, ahte hápmi mas vokálaguovddázis lea diftonga ja mas soggevokálan lea *e* sajis *a*, gahččá oktii ol. 3. persovvna allegrohámiin, mas maid ii leat makkárga sierra sojahanmorfema.

Vuolit hápmi *geahccajetne* fas lea earenoamáš dan dihte, go mánná geavaha ovttamorfemat jovssushámi *gehčče* sajis mohkkát hámi, mas lea sihke máttamorfema ja sojahanmorfema. Hámit, mat távta ja gehčosa bealis sulastahttet *geahccajetne*-hámi, namalassii guovttetávttat hámit, main golmmastávvalvearbbá máddagii laktása sojahanmorfema *-etne*, omd. *ráhka-detne* ja *geahččaletne*, leat registrerejuvvon easka guorahallanáigodaga manjel agis 3;3–3;5. *geahccajetne*-hámi duohken sáhtta leat viggamuš ikonisitehtii nu, ahte sihke mátta ja geažus albmanit sátnehámi sierra geažusin, vrd. maiddá stuorit mánáid (ja rávesolbmuid) giella, mas hápmekategoriijaid árbevirolaš paradigmaid sojahanmorfemat ovttastahttojit eará kategoriijaid morfemaiguin, omd. *viehka-beahti* + *viega-i-de* > *viega-i-beahti* (gč. Svonni 1993: 146; gč. maiddá Turi 1996: 41). Hámi duohken sáhtta maid leat dat, ahte mánná seaguha GEAHČČALIT- ja GEAHČČAT-leksemaid ja oaivvildage dán dáhpáhusas baicca *geahččaletne*-hámi. Konsonántaravdda berre dalle dulkot nu, ahte mánná buhte jovssushámi /l/-jietnadaga /j/-jietnadagain, vrd. omd. *jávii* 'lávii' ovdamearkkain (383)–(384) s. 143 (vrd. maiddá suomagiela *-ele*-suorgása *-l-* frekventatiivasuorggádusas *katsella* : *katselen* 'geahčadit : geahčadan'). Dát čilgehus orru jáhkehahti danne, go materiálas eai leat dán agis vel eará ovdamearkkat, main bárrastávvalvearbbat leat sojahuvvon kontrakšuvdnavearban.⁶⁶ Ferte maid fuomášit, ahte materiálas ii leat oktage (eará) ovdamearka bárahisstávval vearbaid gl. 1. persovvna hámiin ja ahte kontrakšuvdnavearbbain, main lea dán hápmekategoriijas seamma-

⁶⁶ Vrd. hámit *vulge'ekke* ja *vulgejedje* 'vulge' (pret. ml. 3. p.), mat leat registrerejuvvon guorahallanáigodaga manjel, agis 3;5. Kontrakšuvdnavearbbaid ládje lea sojahuvvon maiddá *ožžojin* 'ožžon' -sojahanhápmi agis 3;6.

lágan morfofonologalaš ráhkadus go bárahisstávvalvearbbain, geavahuvvojit jovssushámiid sajis vokálamáddagat.

Sihke *vuordit-* ja *vuolgit-*vearbba sojahanhámiin lea vokálaguovddázis jovssushámi málle mielde monoftonga, muhto golmma eará vearbba vokálaguovddázis lea diftonga:

(177) [moai] **vrde** [dassá go eadni bohtá] (2;10.17 (L))

(178) [moai] **vulge** [dál] (2;11.1)

(179) [boade moai] **vulge** [speallat] (3;0.6 (L))

(180) moai **bohte** (2;8.18 (B))

(181) [ja de moai] **doarro** (2;9.15 (L))

(182) [boade moai] **geahčče** [gova Mumi-girjjis] (2;11.19 (L))

Diftongga njuolgan gl. 1. persovnna hámiin lea mohkkás morfofonologalaš proseassa. Dan hálddašeapmi eaktuda, ahte mánná lea oamastan njuolggadusa, man mielde deaddostávvala diftonga njuolgá (dábálaččat) dalle, go manjit, deattohis, stávvalis lea *e* dahje *o* ja konsonántaguovddáš lea gievrras dásis. Diftonganjuolgama problematihkka máná sojahanhámiin sáhttá laktásit maiddái máddaga válljema hástalusii. Soggevokála *e* sáhttá leat máná ipmárdusa mielde vel muhtinlágan geažus, mii laktása man nu lágan máddagii, ja máddaga válljen suoibu ovdamearkka dihte *boht-* ja *boht-*variánttaid gaskka. Materiálas leat dušše logenáre ovdamearkka gl. 1. persovnna hámiin, maid jovssushámis lea diftonganjuolgan, ja daid vuodul ii sáhte konkluderet, man muddui mánná oamasta diftonganjuolgama dán sojahanhámis ovdal go deavdá golbma jagi.

Go gl. 1. persovnna hámiid ovdamearkkat leat muđuinai nu unnán, de lea váttis geassit čielga ráji, goas hámit sajiiduvvet jovssushápmásažžan, muhto *a-* ja *i-*máttat vearbbain leat agi 2;7 rájes registrerejuvnon unnimusat logenáre jovssushámi ja dušše moadde eará hámi.

5.1.1.2.1.2 Kontrakšuvnamáddagat

Kontrakšuvnavearbbaid jovssushámiin leat golmma- ja njealjestávval sojahanvariánttat, omd. *ferteje* vs. *fertejetne*. Kontrakšuvnavearbahámit leat materiálas dušše guokte, ja goappánai dáhpáhusas mánná čoavdá jovssushámi kompleksitehta nu, ahte geavaha jovssushámi sajis guovttestávval vokálamáddaga sojahangehčosa haga (vrd. earenoamážit máná ol. 1. persovnna sojahanhámit, omd. *oainná*):

(183) á [mii dá lea (.) musihkka (.) piano]
E [fe fe fe ferte dán (.) fe fe] **ferte** [moai jávlut] (2;5.29)

(184) [*gal moai*] **bigge** [*ođđa*] (2;11.1)

Guovttestávval vokálamáddaga geavaheamis gl. 1. persovvna hápmin sáhtta leat sáhka interparadigmáhtalaš analogiijas, das ahte dávjjibut geavahuvvon bárrastávvalhámit báidnet kontrakšuvdnavearbbaid sojahanhámi. Buohhtalas bárrastávval *a-* ja *i-*máttat hámiinhan lea guovttestávval mátta, man sokkis lea *e* ja masa ii laktás makkárge sojahanmorfema, omd. *manne*, *vrde*, ja dain leat materiálas jovssushápmásaš ovdamearkkat. Maiddái *e-*máttat kontrakšuvdnavearbbaid vokálamáddaga soggevokála lea *e*, ja dan dihte omd. *bigge*-hápmi sulastahtta bárrastávvalvearbbaid sojahanhámi, go dat sáhtášii leat *bieggat-*, **bieggit-*, **biggat-* ja **biggit-*vearbbaid sojahanhápmi. Dat ahte bárrastávvalvearbbain sátnemáttat ovdasta olles sojahanhámi, sáhtta dan dihte leat motiveren vokálamáddaga geavaheami kontrakšuvdnavearbbaid sojahanhápmi.

Kontrakšuvdnavearbbat vokálamáttat lea seammas maiddái earret eará pres. ol. 3. persovvna hápmi. *ferte-* ja *bigge-*hámit sáhttet dan dihte dulkojuvvot maiddái ol. 3. persovvna hápmin, earenoamážit danne, go maiddái bárrastávval *galgá-*, *lávlu-* ja *lohká-*hámit leat registrerejuvvon moatte gearde gl. 1. persovvna jovssushámiid bálddas.

Vokálamáddaga geavaheamis gl. 1. persovvna sojahanhápmi čuovvu dat, ahte hápmi gahčča oktii paradigmma eará hámiiguin, vrd. omd. *son ferte*, *ii bigge*.

Go ovdamearkkat eai leat nu ollu, de ii leat vejolaš geassit konklusuvnnaid ovdamearkka dihte das, man guhká mánná geavaha kontrakšuvdnavearbbaid oanehis máddaga gl. 1. persovvna sojahanhápmi.

5.1.1.2.1.3 Čoahkkáigeassu

Pres. gl. 1. persovvna hámit ihtet agi 2;1.7 rájes. Materiálas leat ovdamearkkat bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbbain, ja dat leat eanas dáhpáhusain jovssushámiis. Bealgoalmmát-jahkásažžan jovssushámiid báldii ihtet eará hámit: bárrastávvalvearbbaid ol. 3. persovvna hámit (*galgá*) ja kontrakšuvdnavearbbaid oanehismáttat hámit, mat gahččet oktii ovdamearkka dihte ol. 3. persovvna hámiiguin (*ferte*). Daid lassin leat registrerejuvvon gl. 2. persovvna hámit (*mannabeahte*) ja hámit, maid vokálaguovddáš ja/dahje soggevokála spiehkka sojssushámi vokalismmas (*doarro*). Jovssushámit orrot sajáiduvvame guorahallanáigodaga loahpas, vaikko earánai hámit leat dalle vel registrerejuvvon. Gl. 1. persovvna hámiid oččodeami áiccalmahtta tabealla 5.4.

Tabealla 5.4. Preseanssa guvttiidlogu 1. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6	vulge					
2;11.16–19						geahčče
2;11.1–2	válde	lohká	bigge			
2;10.17–20	bidje					
2;10.4	galge					
2;9.11–15	manne					doarro
2;8.27–28	galge					boahte
2;8.10–12						
2;7.28–30						
2;7.10–11		lávlu				
2;6.25–26	galge					
2;6.12	manne					mannabeahte
2;5.29		galgá	ferite	geahcca		
2;5.15						
2;4.24–25	vulge					
2;4.3–6	bidje					
2;3.19	bidje					
2;3.6						
2;2.14						
2;1.25						
2;1.7	manne					
	jovssush.	ol.3.	ol.3./III-v. vok.- mátta/otnon	vok.g., soggev.	gl.2.	vok.g.

Nugo tabeallas boahtá ovdan, de gl. 1. persovvna hápmekategoriija vearbbat leat eanas jovssushámis. Ovdamearkkat eai leat goit nu ollu, ahte daid vuodul sáhtášii oaidnit čielgasit ovdamearkka dihte hámiid dominánsagaskavuodaid. Spiehkastathámiin leat dábálaččat dušše moadde ovttaskas ovdamearkka, iige dain dan dihte oainne čielgasit, leago daid geavaheamis makkárge minsttar.

5.1.1.2.2 Nubbi persovvna

Materiála buot pres. gl. 2. persovvna hámit leat bárrastávvalvearbbaid hámit. Daid jovssushámis gievrasdásat máddagii laktása guovttestávval persovvna- ja lohkoageažus *-beahhti* dahje dan variánta, nu ahte boadusin lea njealjestávvalhápmi, omd. *boahti-beahhti*.

Materiálas leat dušše nuppelot ovdamearkka gl. 2. persovvna hámiid geavaheamis. Dasa ahte ovdamearkkat leat nu unnán, sáhttá leat sivvan dat, ahte gl. ja ml. 2. persovvna hámiid

ii leat nu lunddolaš geavahit dakkár oktavuodas, mas mánná humada dušše ovttain olbmui. Sámegeiela vearbasojahanhámiid frekveansa dakkár gielas, maid rávesolbmot hupmet mánáide, ii leat guorahallojuvvon, nu ahte sojahanhámiid dávjodaga váikkuhusas daid oččodeapmái lea maid váttis diehtit maidege sihkkarit. Svonni (1993: 144) árvala, ahte hámit, mat su informánttaide leat váddásepmosat hálddašit, ovdamearkka dihte gl. ja ml. 2. persovnna hámit, eai leat nu frekveanttat go dat, maid informánttat hálddašit buoremusat, nugo ol. ja ml. 3. persovnna hámit. Dulkon dán árvalusa nu, ahte son oaivvilda hámiid frekveansa earenoamážit nuppelohjáhkásaš mánáide hubmojuvvon gielas. Unna frekveanssas sáhtá čuovvut dat, ahte daid lea maid váddáseabbo oažžut jietnabáddái go eará hámiid. (Unnán frekveanta hámiid báddemis gč. kap. 4.4.)

Buot mu materiála gl. 2. persovnna hámit, maid dulkon gl. 2. persovnna hápmin, gullet bárrastávvalvearbbaid sojahanluohkkái, ja vuosttaš dain lea registrerejuvvon váile bealgoalmmátjáhkásažžan.

(185) *áigubeahtti jijnget* (2;5.21 (B))

(186) *[á á] oigobeakte [oktage]* (2;5.29)

(187) *áigubeakte [oktagi juhkat]* (2;5.29)

(188) *[ja dál] álgabedde [nuo bidjat]* (2;6.12 (L))

(189) *oainabeaktego [doppe lea girku]* (2;8.28 (L))

(190) *oažžubeakte [lávlut dál dakkavili]* (2;8.28 (L))

(191) *[nie de] oažžobeakte [vuoiñastit]* (2;8.28 (L))

(192) *[muhte áhkku ja áddjá suhttabe go go go go dat] lávlubeakte* (2;8.28 (L))

Ovdamearkkat (186) ja (187) leat registrerejuvvon dakkár konteavsttas, mas mánná fállá váhnemiiddásis ”biepmu” ja jearrá, sihtabago dat maidege borrat, ja mañjelis juhkat. Vearbahámiid sojahangeažus lea jovssushámi málle miel *-beakte*, muhto ovdamearkka (186) hámi vokálaguovddázis lea jovssushámi *á* sajis *o*. Soggevokálan lea allegrohámi *o*, mii fas sáhtá báidnán vokálaguovddáža kvalitehta.

Ovdamearka (188) lea dakkár konteavsttas, mas mánná čohkká gievkkanbeavdeguoras áhčiinis ja etniinis ja juoiggada gáhu boradettiin. Go geargá, de gohčču váhnemiiddis doaškut gieđaid ja čájeha, maid dat galgaba dahkat. Dulkon vearbahámi *álgabedde* dan dihte *galgabeakte*-jovssushámi variántan. Dan sojahangeažus lea morfologalaččat jovssushámi *-beakte*-gehčosa lágan, vaikko vokálaguovddázis leage monoftoŋa ja guovddáškonsonánttaid kvalitehta spiehkkaš ja jovssushámi guovddáškonsonánttain. Sátnehámi álggu *á*-vokála čájeha,

ahte hámi sáhtášii dulkot *galgabeahte*-hámi sajis maiddái *álgibeahte*-hápmiin, mas jovssushámi *i*-soggevokála sajis geavahuvvo *a*, go *álgit*-vearba heivešii goit muhtun ládje celkosa kontekstii. Dát dulkon livččii vejolaš maiddái danne, go maiddái *oainabeahte*-hámis moadde mánu manjel lea jovssushámi *i*-sokki sajis *a*-vokála.

Ovdamearkka (192) *lávlubeahte*-hámis dušše loahppavokála lea otnon, muhto go allegro-oatnun ii álo guoskka konsonántaguovddášii (e-boastadiehtu Pekka Sammallahtis 11.1.09), de maiddái *lávlubeahte*-hápmi rehkenastojuvvo jovssushápmiin. *lávlubeahte*-hámi ovdda-bealde lea 3. persovdnii čujuheaddji *dat*-pronomen, muhto govva čájeha, ahte mánná hupmá das váhnemiiddásis ja oaivvilda, ahte áhkku ja áddjá suhtaba go namalassii váhnen guovttos lávluba.

Gl. 2. persovnna sojahanhámiid ovdamearkkat čájehit, ahte jovssushámi *-beahte*-gehčosa laktin gievrass dási máddagii ii oro dagaheame stuora váttisvuodaid. Materiála lea goit ilá unnán, vai dan vuodul sáhtášii čuovvut dárkilit dán sojahanhámi oččodeami. Tabealla 5.5 čájeha, ahte mánná orru dábuheame buot dáhpáhusain jovssushámi máddaga ja sojahangehčosa vaikko *oainabeahte*- (ja *álgabedde*-?)dáhpáhusas meaddáge geavahit máddagis *a*-sokki jovssushámi *i*-sokki sajis.

Tabealla 5.5. Preseansa guvttiidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6		
2;11.16–19		
2;11.1–2		
2;10.17–20		
2;10.4	<i>diehtebeahtego</i>	
2;9.11–15		
2;8.27–28	<i>oažžubeahte</i>	<i>oainabeahte</i>
2;8.10–12	<i>oaidnibeahttigo</i>	
2;7.28–30		
2;7.10–11	<i>boahtibeaht(t)ego</i>	
2;6.25–26		
2;6.12	<i>álgabedde</i>	
2;5.29	<i>áigubeahte</i>	
2;5.21	<i>áigubeahtti</i>	
	jovssush.	soggev.

5.1.1.2.3 Goalmmát persovdna

Šlovenagielat Sara giellamateriálas gl. 3. persovnna hápmi lea registrerejuvvon vuosttaš geardde moadde beaivve ovdal gl. 1. persovnna hámi: *ájaja* 'oaddiba' (1;6.25).

Mu materiálas pres. gl. 3. persovnna hámiin leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáid

vearbbain, earret golmmastávval bárahisstávvalvearbbaid. Bárrastávvalvearbbaid mátta lea gievrras dásis, ja dasa laktása persovdna- ja lohkoageažus *-ba*, omd. *boahhti-ba*. Dát seamma geažus lea maiddá *leat*-vearbbas: *lea-ba*, ja kontrakšuvdnavearbbain, omd. *čohkká-ba*.

Vuosttaš dáhpáhus, mas mánná geavaha vearahámi, mii čujuha guovtti olbmo dahkui, lea registrerejuvvon agis 1;10.27, ja vearba lea das rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hámis:

(193) *áhčči eadni **manná** nohkkat* (1;10.27 (B))

Sullii bealli materiála hámiin, mat geavahuvvojit gl. 3. persovnna hápmiin, leat rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna sojahanhámit.

5.1.1.2.3.1 Bárrastávvalmáddagat

Gosii buot ovdamearkkat leat bárrastávvalmáttat vearbbain. Álggos geavahuvvojit ol. 3. persovnna sojahanhámit, earenoamážit vuollel bealgoalmmátjahkásažžan muhto maiddá maŋŋel dán agi.

(194) *[a-a dat mm mummu ja ukki ma- ga] **galgá** [vuoššit biilla]* (2;3.6)

(195) *áhčči ja eadni **galgá** mannat rambuvrái* (2;3.12 (B))

(196) *áhčči manná maid bargui (.) biigá ja eadni **manná** mánáidgárdái*
(2;4.26 (B))

(197) á *[áhčči galgá mannat dohko luoikat girjjit]*

E *[a-a]*

á *[jo]*

E *[eadni ja biigá] **manná*** (2;5.15)

(198) *[eahkes] **boadá** [Jáste ja Erke Ovllá] **boahhá** [dege min guossái]* (2;6.26 (L))

(199) E *[dá lea Sirke ja Osku]*

á *[oja (.) gos dat orrube (.) doppe doppe doppe Oulus]*

E *[ii dat] **orru** [doppe Kiinnás hea ((?)])]* (2;8.27)

(200) *eadni ja Elina **viežžá** du doppe Stockholmas* (2;10.29 (B))

Ovdamearkka (196) *eadni ja biigá manná* -cealkkus lea registrerejuvvon vihtta minuhta maŋŋel, go mánná lea čilgen golmma olbmo oktasaš dagu golmmain nomeniin ja golmmain vearbbain: *mun manná ja áhcci manná ja eadni manná*. Eatni ja biigá oktasaš mannami mánná čujuha oktasaš vearbbain muhto geavaha vearahámi, mii heivešii goappánai mannái sierra-

nassii. Ovdamearkkain oaidnáge, ahte ovttaidloguhápmi geavahuvvo eanas háviid dalle, go dasa gullet guokte nomena, ja earenoamážit ovdamearkka (198) celkosa *eahkes boadá Jáste ja Erke Ovlá boahdá [...]* sáhtá ipmirdit nu, ahte mánná sirre daguid ja namuhastá goappánai máná boahtima sierranassii iige ”čohkke” daguid ovttá verbii nugo jovssushámiin, earret eará maŋŋelis ovdamearkkain (202)–(207). Fuomášan veara lea maid ovdamearkka (198) vearahámi konsonántaguovddáš, man mánná divusta jovssushámi málle mielde gievrass dássái (*boahdá*) go geavaha dan nuppádassii. – Hámiid *manná* ja *orru* sáhtá prinsihpas dulkot maiddái otnon hápmiin, go dat leat ideanttalaččat jovssushámiid máddagiiguin.

Ovdamearkkas (199) subjeavtta guovttos leaba čohkkejuvvon *dat*-pronomena sisdollui, muhto mánná geavaha dasnai ovttaidloguhámi, go vástida áhči jearaldahkii, vaikko áhči ieš geavaha guvttiidloguhámi.

Jovssushámi vuosttaš manifestašuvdna orui leame celkosis, mii registrerejuvvui beaive-girjemateriálii moadde vahku maŋŋel vuosttaš ol. 3. persovvna hámi: *rieban ja guovža boahtiba deike* (2;3.16 (B)), mas vearahámi orui leame *-ba*-geažus, muhto vuosttaš čielga jovssushápmi lea registrerejuvvon mánu maŋŋel (vrd. šlovenagielat Sara giellamateriála árra ihtinahki 1;6.25):

(201) *eadni ja biigá borra* (2;4.9 (B))

Eará jovssushápmásaš vearahat leat ovdamearkka dihte dáin celkosiin:

(202) [*áhcci ja biigá*] *mannabe* [*di diehko ukša jaba*] (2;5.15)

(203) [*oho (.) gahčai eadni-heasta ja --heasta (.)*] *juhka* [*(.) mielkki*] (2;5.15 (L))

(204) *Ráste ja Erke boahtiba* (2;6.24 (B))

(205) *dan botta go eadni ja biigá mannaba/mannabe diehko Oului* (2;8.6 (B))

(206) [*muhte áhkku ja áddjá*] *suhtabe* [*go go go go dat lávlubeahte*] (2;8.28 (L))

(207) *eadni ja áhči galgaba doallat dan* (2;9.25 (B))

mannabe- ja *suhtabe-*hámiin lea sojahangeažus, mas lea áhči málle mielde ovdavokála.

5.1.1.2.3.2 Bárahisstavvalmáddagat

Golmmastávvalvearahat hámiin eai leat materiálas ovdamearkkat, muhto *leat*-vearba lea registrerejuvvon njealji dáhpáhusas: golmma geardde geažuskeahtes hámiis *lea* ja guorahallanáigodaga loahpas oktii maid jovssushámiis *leaba*:

- (208) *doppe lea Nora ja Ida* (2;1.24 (B))
- (209) *[dá] lea [Sirke ja Osku]* (2;8.27)
- (210) *mummo ja ukki lea addán munnje dien* (2;9.9 (B))
- (211) *áddjá ja áhkku leaba* (2;10.14 (B))

Go ol. 3. persovvna hápmi lea nu dábalaš bárrastávvalmáttat vearbaid sojahanhápmi, de lea lunddolaš dulkot maiddá *lea*-hámi ol. 3. persovvna hápmi.

5.1.1.2.3.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Áidna kontrakšuvdnamáttat vearahápmi lea guorahallanáigodaga loahpas, ja dat lea jovssushámi:

- (212) *guokte gáhtu veallábe* (2;11.1 (B))

Dan sojahangehčosis lea maid ovdavokála, nugo ovdalis namuhuvvon bárrastávvalhámiin.

5.1.1.2.3.4 Čoahkkáigeassu

Pres. gl. 3. persovvna hápmekategoriija ihtá máná gillii agis 1;10, álggos ol. 3. persovvna hámi. Vuosttaš čielga jovssushápmi lea registrerejuvvon guhtta mánu maŋgel, agis 2;4. Dát guokte hámi adnojuvvojit dasto bálddalaga gosii guorahallanáigodaga lohppii. Gosii buot ovdamearkkat leat bárrastávvalvearbain, muhto ovtastávval *leat*-vearbba hámiin leat maid ovdamearkkat. Kontrakšuvdnamáttat vearahápmi lea registrerejuvvon oktii. Go ovdamearkkat eai leat nu ollu, de daid vuodul ii sáhte meroštallat hámiid dominánsagaskavuoda, muhto jovssushápmi orru sajáiduvvame áidna hápmi guorahallanáigodaga loahpas. Dasa sáhtá čujuhit maiddá dat, ahte vaikko agis 3;0–3;6 leat registrerejuvvon dušše 5–6 ovdamearkka, de dat leat buot jovssushámi. Tabellii 5.6 leat čohkkejuvvon buot sojahanvugiid ovdamearkkat.

Tabealla 5.6. Preseanssa guvttiidlogu 3. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6				
2;11.16–19				
2;11.1–2	<i>veallábe</i>	<i>viežžá</i>		
2;10.17–20	<i>leaba</i>			
2;10.4	<i>galgaba</i>			
2;9.11–15			<i>lea</i>	
2;8.27–28	<i>suhttabe</i>		<i>orru</i>	
2;8.10–12	<i>mannaba</i>			
2;7.28–30				
2;7.10–11	<i>mannaba</i>			
2;6.25–26	<i>boahtiba</i>	<i>boahdá</i>		<i>boadá</i>
2;6.12				
2;5.29				
2;5.15	<i>juhkaba</i>		<i>manná</i>	
2;4.24–25			<i>manná</i>	
2;4.3–6	<i>borraba</i>			
2;3.19		<i>galgá</i>		
2;3.6		<i>galgá</i>		
2;2.14				
2;1.25			<i>lea</i>	
2;1.7				
2;0.18				
2;0.0				
1;11.15				
1;10.26		<i>manná</i>		
	jovssush.	ol.3.	ol.3./mátta	ol.3., kons.g.

5.1.1.3 Mánngaidlohku

Preseanssa mánngaidloguhámiin leat materiálas unnán ovdamearkkat. 1. ja 3. persovvna hámiid geavaheamis sáhtta muhtun ládje vuohttit daid oččodanproseassa, muhto 2. persovvna hámit leat registrerejuvvon dušše guokte.

5.1.1.3.1 Vuosttaš persovdna

Suomagielat mánát geavahišgohtet pres. ml. 1. persovnna hápmekategoriija seamma agis go ol. 1. persovnna: gaskamánná agis 2;2, omd. *leiki-tään* [stoahkat-PASS] '(mii) stoahkat'. Hápmi lea namalassii seammalágan go standárdagiela passiivahápmi, mii geavahuvvo ml. 1. persovnna hápmiin máŋgga suomagiela suopmanis. Vuosttaš máná gielas hápmi lea registrerejuvvon agis 1;4 ja maŋimus máná materiálas fas agis 2;8. (Toivainen 1980: 55–61.)

Sámegiela pres. ml. 1. persovnna jovssushámis sihke bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbaid ja *leat*-vearbba máddagii laktása persovdna- ja lohkoageažus *-t*, omd. *boahhti-t*, *čohkká-t* ja *lea-t*. Bárrastávvalvearbaid mátta lea gievrras dásis. Golmmastávvalvearbaid máddagii laktása *-it*-geažus, omd. *muital-it*. Hápmi lea buot sojahanluohkain ideanttalaš infinitiivahámiin. Bárahisstávvalvearbain dat lea homonymalaš maiddá pres. ml. 3. ja pret. ol. 2. persovnna hámiiguin, ja kontrakšuvdnavearbain fas pres. ol. 2. persovnna hápmi lea seammalágan go ml. 1. p. hápmi.

MI. 1. persovnna hápmekategoriija ihtá máná gillii seamma agis go suomagiela vástideaddji kategoriija suomagielat gaskamánná gillii, ja dat lea jovssushámis:

(213) *mii boahtit ruoktot* (2;2.3 (B))

5.1.1.3.1.1 Bárrastávvalmáddagat

Bárrastávvalmáttat jovssushámit geavahuvvojit miehtá guorahallanáigodaga dan rájes go dát hápmekategoriija ihtá materiálii:

(214) [*mii galga mannat bivtit dál* (.) *mii*] **mannat** [- *bivdit dáppe*] (2;2.14)

(215) [*dál mii*] **oažžot** ((*soggev.*?)) [*fas rigea* [< RIGERET]] (2;8.28 (L))

(216) [*dál mii*] **mannat** [*Guovdageidnui*] (2;10.20 (L))

(217) [*jo mii*] **boahtit** [(.) *gal dáppe lei buorre sadji* (.) -- (.) *fargga mii*] **vuolgit** [*ruoktot*] (2;11.1)

Máŋggaidloguhámit geavahuvvojit muhtumin maiddá dalle, go dat čujuhit ságastallankon-teavsttas guovtti olbmo dahkui:

(218) [*ga ga*] **galgatgo** [*mii mii doarrut*] (2;5.29 (L))

(219) E **galgat** [*mii bidjat dáikko ealliid* (.) *gos diet lea šaddan*]

á [*in mun dieđe gos dat leat šaddan*]

E [*mii*] **ohcat** [*dáppe ja mii*] **ohcat** [*dáppe* ((*jna.*))] (2;7.10)

Dát ovdamearkkat leat báddejuvvon dakkár konteavsttain, main mánná čujuha dušše alccesis ja áhččásis, vaikko geavaha *mii*-pronomena ja ml. 1. persovvna vearbahámi. *galgat*-vearba lea ovdamearkkain (218) ja (219) jovssushámis, muhto seamma vearba geavahuvvo maiddáí ol. 3. persovvna hámis:

(220) [*mii galgá* [*bálkestit dohko olggos*] (2;2.14)

(221) *galgá* [*mii mii mii mii jávlut dákkára*] (2;5.29)

(222) *galgágo* [*mii mii mannat*] (2;6.12)

(223) [*m m mii galgá* [*lá lávlut*] (2;7.28)

Moatte geardde lea registrerejuvvon maiddáí oanehissokkat *galga*-hápmi:

(224) [*mii galga* [*mannat bivtit dál*] (2;2.14)

(225) *noammel, mii galga mannat geahččat noammela* (2;2,27 (B))

(226) [*gal galga* [*mii mii mii de válde duo*] (2;5.29)

Dat sáhtá leat geažuskeahtes hápmi, mas ii leat jovssushámi persovdna- ja lohkoageažus *-t* (vrd. ol. 1. persovvna hápmi *áiggu* vs. *áiggun*). Ovdamearkkas (226) maiddáí infinitiivahápmi geavahuvvo sátnemáttá (*válde*, vrd. allegrohápmásaš jovssushápmi *váldet*), mii sáhtá doarjut dan dulkonvejolašvuoda, ahte seamma celkosis geavahuvvon *galga* lea suffivssahis hápmi. Sátnemáddaga *galga* lea vejolaš dulkot maiddáí ol. 3. persovvna allegrohápmi, earenoamážit danne go ol. 3. persovvna hápmi geavahuvvo eará celkosiinnai dán leksema jovssushámi sajis. Sojahangehčosa váilun sáhtá dasa lassin čilgejuvvot gehčosa jietnadatbirrasii: jus čuovvovaš sátni álgá čujolaš sonoránttain, omd. /m/-jietnadagain, nugo buot bajábeale ovdamearkkain, de sáhtá leat váttis mearridit, leago sáni loahpas /h/-jietnadat vai ii (njálmmálaš diehtu Pekka Sammallahtis 27.10.2009). Namuhan veara lea, ahte mu veahkki Berit M. Oskal ii atnán ovdamearkka (224) finihttahámi eahpelunddolažžan.

Eará spiehkastagat jovssushámiin leat ovttaskasdáhpáhusat, nugo čuovvovaš celkosa allegrohápmásaš vearbahápmi, mas konsonántaguovddážiis lea geahnohis dássi:

(227) [*dákkár mii válddet*] (2;5.29)

Konsonántaguovddáža dási spiehkasteapmi jovssushámi dásis lea, nugo ovdal lea čájehuvvon, oahpes ášši maiddáí eará hápmekategoriijain.

Oktii lea registrerejuvvon hápmi, mas soggevokála spiehkkašasa jovssushámi soggevokálas, ja boadusin lea dalle *i*-máttat bárrastávvalvearbahápmi:

(228) *go mii **mannit** gáhtuid (geahččat ded.)* (2;11.1 (B))

Sojahanluohká vuolleluohkát molsašuvvet muhtumin maiddái eará hápmekategoriijain, vrd. omd. pres. ml. 3. persovnna hápmi *lávlet*.

Ovttá dáhpáhusas mánná orru atnime suomagiela passiivva preseansahámi *mennään* sámegiela *mannat*-hámi sajis:

- (229) á *[boadátgon dohko]*
 E *[mi mii] **mennään** ((?)) [dohko]*
 á *[mii] **mennat** [dohko gos mii lávet leahtit (.) doppe gos čuoika gahčai mearrii]*
 E *[e jo (.) mi mii **mennat** dohko -- unna duoikkaš --]* (2;2.14)

Passiivahápmi lea dábálaš ml. 1. persovnna sojahanhápmi suomagiela hupmangielas, ja dán dáhpáhusas mánná orru luoikkaheame suomagiela *mennä* 'mannat' -vearbba ja atnime dan álggos suomagiela málle mielde passiivahápmis. Ovdamearka čájeha maid, mot máná vearbahámi *e*-vokála "njoammu" vuos áhči sojahanhámi vokálaguovddáži ja mot mánná de geardduhastá áhči maŋis *mennat*-hámi. Dán hámi in goit rehkenastte dán guorahallama materiálan, go dat ii leat máná iežas "ráhkadan" hápmi.

5.1.1.3.1.2 Bárahisstávvalmáddagat

Golmmastávvalvearbbat leat registrerejuvvon dušše guktii, ja dat leat jovssushápmis:

- (230) *[mii] **geahčča'it*** (2;4.6)
 (231) *[ja dáppe mii] **boradet*** (2;8.27)

Ovttastávval *leat*-vearba lea eanas dáhpáhusain jovssushápmis:

- (232) *mii **leat** vuolgime* (2;2.21 (B))
 (233) *buohkat mii **leat** borrame* (2;3.27 (B))
 (234) *[ja dál mii] **leat** [mannan]* (2;8.27)
 (235) *[dál mii] **leat** [boradeamin doppe]* (2;8.27)
 (236) *[dál mii] **leat** [vuolgim-]* (2;8.27)

Bealgoalmmátjahkásažžan dat lea guktii registrerejuvvon maiddái sojahanmorfema haga, ja hápmi gahččá dalle oktii ol. 3. persovnna hámiin, vrd. bárrastávval *galgá*- ja *galga*-hámit.

(237) *jogo mii lea lihkkán* (2;6.4 (B))

(238) *[mii] lea [mannamen gá gámbuvrái]* (2;6.25)

5.1.1.3.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnamáttat hámit leat materiálas dušše guovtti báttis:

(239) *[mii] ferte [veahkáa [< VIEHKALIT]]* (2;6.12 (L))

(240) *[mii] fertet [čájejat du]* (2;6.25)

(241) *[mi mi mii] fert [čájeja dutnje]* (2;6.25)

(242) *[ja vuovc vuoncá mii] jáviida [< LÁVET] [oastit]* (2;6.26)

Áidna jovssushápmi lea ovdamearkkas (240): *fertet*. Ovdamearkka (241) *fert*-hápmi lea oton nu, ahte das ii leat jovssushámi soggevokála iige sojahanmorfema. Geažuskeahtes hámit leat dábálaččat maiddáa eará oktavuodain, muhto materiálas lea dušše okta eará dákkár oton, soggevokálahis hápmi: pret. ol. 1. persovna *máhtt*.

jáviida-hápmi ovdamearkkas (242) sulastahtá pret. gl. 3. persovna jovssushámi, mas vokálamáddagii *lávi*-laktása preterihta dovdaldat *-i*-, masa de laktása sojahangeažus *-ga* dahje *-ba*, vrd. *láviiga*, *láviiba*. Eará persovna ja logu sojahanhámi geavaheapmi almmá makkárga čielga systema haga lea registrerejuvnon maiddáa eará hámiin, vrd. omd. *oažžubeahte* '(sii) ožžot' ja *mannabeahte* '(moai) manne'.

5.1.1.3.1.4 Čoahkkáigeassu

Pres. ml. 1. persovna hámiin leat ovdamearkkat buot sojahankategoriijain. Jovssushámit geavahuvvojit dan rájes go dat ihtet gillii vuosttaš gearde agis 2;2, muhto daid bálddas leat registrerejuvnon maiddáa eará hámit. Čielga ráji spiehkastat- ja jovssushámiid geavaheami gaskii lea váttis geassit, muhto spiehkastathámit orrot geavahuvvome eanemusat birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan. Agi 2;8 rájes registrerejuvnon hámit leat aivve jovssushámit. Dábáleamos spiehkastathámit leat rávesolbmuidgiela ol. 3. persovna hámit (*galgá*), muhto daid lassin geavahuvvojit maiddáa earalágan hámit, main lea guđesge okta ovdamearka: jovssushámi sajis adnojuvvo suomagiela leksema ja sojahanhápmi (*mennään*), bárrastávvalvearvba konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis (*válddet*), hápmi nohká konsonántaguovddáži (*fert*), jovssushámi soggevokála sajis adnojuvvo eará vokála (*mannit*), ja oktii lea maid geavahuvvon earenoamáš hápmi, man ráhkadusa lea váttis čilget (*jáviida*). Tabealla 5.7 čájeha ml. 1. persovna hámiid sojahanvugiid ja daid ovdamearkkaid.

Tabealla 5.7. Preseanssa mánggaidlogu 1. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6								
2;11.16–19								
2;11.1–2	boahtit							<i>mannit</i>
2;10.17–20	mannat							
2;10.4								
2;9.11–15								
2;8.27–28	oažžut/ oažžot							
2;8.10–12								
2;7.28–30		galgá						
2;7.10–11	galgat							
2;6.25–26	fertet				lea	fert	jáviida	
2;6.12	galgat	galgá						
2;5.29	galgat	galgá		válddet	lea			
2;5.15		galgá						
2;4.24–25	leat							
2;4.3–6	geahčča'it							
2;3.19	leat							
2;3.6	vuodjat							
2;2.14	mannat	galgá	mennään					
2;2.3	boahtit							
	jovssush.	ol.3.	su. leksema ja hápmi	kons.g.	ol.3./ mátta	otnon	earen. hápmi	soggev.

5.1.1.3.2 Nubbi persovdna

Pres. ml. 2. persovvna preseansahápmi lea registrerejuvvon Toivainena suomagielat mánáin čoggojuvvon materiálii dušše oktii: *lähdettekö* 'vuolgibehtetgo' agis 2;8. Sivvan Toivainen atná jearahallankonteavstta, mas mánná hupmá dábálaččat dušše ovttain olbmuin hávális. (Toivainen 1980: 62.)

Mu materiálas leat, sullii seamma agis go Toivainena suomagielat mánás, registrerejuvvon guokte ml. 2. persovvna hámi, ja dain lea goappásnai bárrastávvalmátta. Daid jovssushámis máttá lea gievras dásis ja máddagii laktása persovdna- ja lohkogeažus *-behtet* dahje dan variánta, nu ahte boadusin leat njealjéstávvalhámit. Materiála goappašat hámit leat njealjéstávvalhámit:

(243) [ja dál] **algabehte** [buohkat --] (2;6.25)

(244) **galgabehtet** [teidnet (.) mun galgájuvvon teidnet] (2;8.10)

Ovdamearkka (243) *algabehte*-hámis ii leat jovssushámi sojahangehčosa loahppakonsonánta -t, iige álgo-g:ge, mii lea máná bajásšaddanbirrasa hálddašeaddji giellavariánttaid hámis *galgabehtet*, gullo dán hámis (gč. vuollečujuhushus 49, s. 70). Hámi sáhtta dulkot maiddái gl. 2. persovnna hápmin, maid mánná man nu sivas atná ml. 2. persovnna jovssushámi sajis, vrd. pres. gl. 2. persovnna *algabedde*, mii lea registrerejuvvon guokte vahku ovdal *algabehte*-hámi, agis 2;6.12. Go ovdamearkkat eai leat nu ollu, de lea váttis guorrat, leago sáhka *-behtet*-gehčosa systemáhtalaš oanideamis vai leago *-behte*-geažus ind. pres. gl. 2. persovnna geažusvariánta.

Goappáge dáhpáhusas hámi konteaksta ii čájjet čielgasit, geaid mánná atná hámi refereantán. Ovdamearkkas (243) mánná geahčada áhčiinis gova, mas leat ollu mánát ja loahpas lohkgaohtá mánáid. Go lea geargan lohkamis, de geahčasta áhččásis seammas go dadjá: ”ja dál algabehte --” ja njahkala váldit eará govaid láhttis. Lea eahpečielggas, čujuhago mánná áhččái vai gova mánáide vai leatgo refereantán sihke áhčči ja mánát. Konteavstta orru sáhttime dulkot maiddái nu, ahte mánná váldá ovdamearkka dihte mánáidgárdebergi rolla ja geavaha oahpes dajaldaga, maid lea gullan mánáidgárdebergiid dadjame.

Ovdamearkkas (244) mánás lea bálddastis dohkká, masa son geahčasta ja hástá dan tevdnet iežainis, muhto deges jorgala oaivvi báhpiriid guvlui iige leat šat čielggas, geasa dahje geaid-da son dadjá: ”galgabehtet teidnet” ja gullágo ovdamearkka dihte máná áhčči dan jovkui. Cealkkus ”mun galgájuvvon teidnet” fas daddjojuvvo alit jienain ja dakkár nuohtain, ahte dan vuostáiváldin orru oaivvilduvvon máná áhčči.⁶⁷ Ovdamearkkas (243) sáhtta maid leat sáhka mánáidgárddis ohppojuvvon dajaldagas, man mánná geardduhastá, go su mielas dat orru heiveme dán oktavuhtii. Tabeallahámis dán guovtti hámi geavaheapmi lea dákkár:

⁶⁷ Hápmi *galgájuvvon* lea registrerejuvvon dušše oktii, ja go dat ii leat symptomáhtalaš eará materiála ektui, de in váldde dan mielde materiála analysii.

Tabealla 5.8. Preseanssa máŋggaidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6		
2;11.16–19		
2;11.1–2		
2;10.17–20		
2;10.4		
2;9.11–15		
2;8.27–28		
2;8.10–12	galgabehtet	
2;7.28–30		
2;7.10–11		
2;6.25–26		algabehte
	jovssush.	otnon soj.geažus

Guovtti ovdamearkka vuodul ii leat vejolaš guorrat hámi oččodanproseassa, muhto namuhuvvon dáhpáhusat čájehit goit, ahte ml. 2. persovnna hápmekategoriija ihtá máná gillii birra-siid bealgoalmmátjahkásažžan. Dasa ahte ml. 2. persovnna hámit eai leat materiálas nu ollu, sáhttá leat sivvan dat, ahte mánná geavaha daid nu háreve, ahte dat eai leat ovttageardánit ”deaivan” materiálii nu dávjá go eará hámit.

5.1.1.3.3 Goalmmát persovdna

Suomagielat gaskamáná gielas pres. ml. 3. persovnna hápmekategoriija lea registrerejuvvon agis 2;4, ja sojahanhápmiin geavahuvvo, nugo lea dábálaš ee. Oulu guovllu hupmangielas, seammalágan hápmi go pres. ol. 3. persovnnas, omd. *menee* '(sii) mannet; manná', vrd. *menevät* '(sii) mannet'.⁶⁸ Stándárdagiela máŋggaidloguhápmi ihtá easka agis 3;1. (Toivainen 1980: 47–48, 63–64.)

Mu materiálas leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáid vearbain earret golmmastávvalvearbaid. Daid jovssushámiid sojahangehčosat leat sihke *-t* ja *-it*, nugo máŋgga eará hápmekategoriijasnai. Geažus *-t* laktása bárrastávvalvearbaid gievrrasdásat máddagii, omd. *bohte-t* ja *leat*-vearbba máddagii: *lea-t*. Kontrakšuvdnavearbaid máddagii laktása *-it*-geažus, omd. *čohkkáj-it*. Bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbaid hámit gahččet de oktii pret. ol. 2. persovnna hámiiguin, ja *leat*-hápmi fas lea ideanttalaš njealji eará sojahanhápmekategoriija hámiin: pres. ol. 2. ja ml. 1. persovnnain, infinitiivvain ja pres. biehttalanhámiin.

Ml. 3. persovnna hápmekategoriija vuosttaš albhoneapmi lea registrerejuvvon guovttejahkásažžan, njeallje mánu ovdal suomagielat gaskamáná vuosttaš albhoneami:

⁶⁸ Toivainen dutkamušas ii boade ovdan vuosttaš iige maŋimus máná ahki. Sivvan árvalan dan, ahte hápmi lea giedahallon pres. ol. 3. persovnna hápmekategoriija olis.

(245) [dá] *le* [garat] (2;0.18)

Nugo ovdalis čájehuvvui, de materiála mielde mánná sáhtá muhtumin čujuhit ovdamearkka dihte golmma olbmo oktasaš dahkui golmmain sierra nomeniin ja vearahámiin, vaikko leage juo geavahišgohtán ml. 3. persovnna pronomena ja vearahámi, omd. *mun manná ja áhcci manná ja eadni manná* (2;5.15).

Ml. 3. persovnna hámit leat registrerejuvvon eanas bárrastávvalmáttat vearbain. Bárahis-stávvalvearbaid hámit leat dušše *leat*-vearbbas, ja kontrakšuvdnavearbain eai leat eambo go guhtta ovdamearkka.

5.1.1.3.3.1 Bárrastávvalmáddagat

Materiálas leat logenáre ovdamearkka, main bárrastávvalmáttat vearba lea registrerejuvvon ml. 3. persovnna hápmin. Bárrastávvalmáttat hámit ihtet materiálii agi 2;3 rájes, ja dat leat álggos eará go jovssushámis.

(246) [dá *lea* *biiggá* (.) *dá eatni* (.) - *dá lea máŋga* (.) - *ga*] **galgá** [boahkat
(.)] (2;3.6)

(247) [dá *dán --*] **šaddá** [buohkat juhkat] (2;5.29)

(248) **šaddá** [buohkat heasttat] (2;8.10)

(249) [dál] **galgá** [buohkat stoahkat] (2;6.12)

(250) á [gilletgo lohkat dál]
E [iige (.) goh nyh jor]
á [godt nytt år jo]
E [dies] **čuožžu** [namaid dutnje]
á [jo godt nytt år og god jul] (2;8.10)

Buot dán vida ovdamearkkas mánná geavaha ol. 3. persovnna sojahanhámi. Ovdamearkkain (246)–(249) vearahápmi laktása *buohkat*-pronomenii. Celkosiid (246) ja (247) konteavsttas boahá ovdan, ahte pronomena refereantán lea čielgasit máŋggaidlogu ovttat, namalassii áhčči, eadni ja mánná ieš, ja maiddái ovdamearkkas (248) *buohkat* čujuha čielgasit máŋggaidlogu entitehtii *heasttat*, mii maid ovdanbuktojuvvo eksplisihkalaččat máná celkosis. Ovdamearkkas (249) fas ii leat čielggas, galli olbmui mánná čujuha pronomeniin. Videobáttis oaidná, mot mánná stoahká dušše áhčiinis, ja lunddoleamos orošii dan dihte dulkot *buohkat*-pronomena refereantán dušše máná iežas ja su áhči.

Ovdamearka (250) lea problemáhtalaš. Dan konteksta lea dakkár, ahte mánná buktá áhččásis guokte juovlareivve ja áhčči sihtá máná lohkat nuppi reivve. Mánná ”lohká” das: ”goh nyh

gor” ja addá reivve áhččásis seammas, go dadjá ahte ”dies čuožžu namaid dutnje”. *čuožžu*-hámi dulkoma váttásmahtta sihke dat, ahte lea eahpečielggas, masa sátni *namaid* čujuha ja dat, ahte dat lea genetiiva-akkusatiivahámis. Jus *namaid*-substantiivvain oaivvilduvvojit sánit, mat leat reivves ja jus dan kásushámis lea seamma mearkkašupmi go rávesolbmuidgiela mielde nominatiivvas, de jovssuskonstrukšuvdnan sáhtta jurddašit *čužžot namat*, ja dalle lea čielggas ahte mánná geavaha ml. 3. persovna hámi sajis ol. 3. persovna hámi, nugo ovdamearkkain (246)–(249).

Rávesolbmuidgiela ol. 3. persovna hámi geavaheapmái ml. 3. persovna jovssushámi sajis sáhtášii prinsihpas váikkuhit suomagiela hupmangiela málle. Suomagielas ml. 3. persovna hápmiin geavahuvvo dávjá hápmi, mii standárdagielas lea ol. 3. persovna hápmi. Suomagiela málle váikkuhus ii oro sáhttime leat goit áidna čilgehus, danne go ol. 3. persovna hápmi lea registrerejuvnon ml. 3. persovna hámi sajis badjelaš bealgoalmmátjakhkášaš ovttagielat Guovdageainnu máná giellamateriálasnai: *musse guokte dasste* ’mus leat guokte bastte’ (Bals 2002: 54). Maiddá eará gielaide oččodeamis leat ovdamearkkat, mat čájehit ahte ol. 3. persovna hápmi adnojuvvo ml. 3. persovna sajis. Engelasgielat máná giellamateriálas leat ovdamearkkat *deers walks*, agis 1;11.29, ja *those bites*, agis 2;1.29, ja vuollel 1;10-ahkášaš greikkagielat mánná sáhtta vástádusainis rávesolbmoo jearaldagaide atnit ol. 3. persovna vearbahámiid, vaikko jearaldagain adnojuvvojit ml. 3. persovna hámit (Gülzow 2003: 219–220, 236; Christofidou & Stephany 2003: 99). Dasa lassin ol. 3. persovna hápmi adnojuvvo dán dutkamuša materiálas maiddá mángga eará sojahanhápmekategoriija jovssushámi sajis, ja dan dihte ii leat vuordemeahtun, ahte dat geavahuvvo ml. 3. persovna hápminnai.

Materiálas leat maid njeallje earenoamáš hámi, mat leat registrerejuvnon ovdal go jovssushámit sajáiduvvagohtet máná gillii:

(251) *áhčči, eadni ja biigá mannaba/manneba hurtui* (2;6.10 (B))

(252) á [ja mu heasta]

E [jo]

á [ja dát čáhppes ponny]

E [ii diet leat čáhppe ponni (.) galgá diekko vel]

á [naba dát heasta oažžu gánske]

E [jo (.) guokte heastta (.) ii ii buohkat (.) ii ii (.) duo]

oažžubeahhte [borrat (.) dies ii lean nealki (.) divtte orrut dies

(.) gosa mun dál] (2;8.11)

(253) [na ii oaččo (.) doppe leat buohkaid (.) jo oaččo oaččo eadniheasta ja ja]

oaččot [čivggaid dohko maid veallát] (2;8.28 (L))

(254) *buohkat lávlet* (2;8.23 (B))

Ovdamearkkas (251) mánná geavaha guvttiidlogu vearbahámi čujuhit golmma olbmo dahkui, muhto hápmi lea 3. persovnnas nugo jovssushápmi *mannet*.

Ovdamearkkas (252) vearbahápmi geavahuvvo gl. 2. persovnna hápmi *oažžubeahte* (gč. *lávubeahte*-hápmi ovdamearkkas (192) ja dan čilgehus s. 104–105). Hámi sáhtášii jurddašit čujuhit guovtti duhkorashestii, maid mánná namuha ja maid son gohčču borrat juoidá. Easkka videogovva čielggasmahtta, ahte mánná čujuha eanet heasttaide (ja eará duhkoraselliide?) ja dadjá baicca áhččái, ahte dat dat ožžot borrat. Sáhtta navdit ahte vearbahámi válljen dáhpáhuvvá soaitáhagas, go materiálas eai leat eanet dáhpáhusat, main gl. 2. persovnna hámi lágan sojahanhápmi lea adnojuvvon ml. 3. persovnna hámi sajis. Gl. 2. persovnna hápmi lea registrerejuvvon maiddái gl. 1. persovnna hámi sajis: *moai mannabeahte* (gč. maiddái *jáviida*-hámi geavaheapmi pres. ml. 1. persovnna jovssushámi *lávvet* sajis).

Ovdamearkkas (253) *oaččot*-hámis lea jovssushámi sojahangeažus *-t*, muhto dan konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis ja vokálaguovddášis lea diftonga, ja hápmi gahččá dan dihte oktii ol. 2. persovnna allegrohámiin. Konsonántaguovddáša dási oččodeapmi lea ain gaskan dán agis, nugo ovdal namuhuvvon ollu ovdamearkkat čájehit, muhto *oaččot*-hámi geahnohis dássái sáhttet váikkuhan maid máná jur ovdalis geavahan *oaččo*-hámit. Mánná lea maid ain oččodeame vokálaguovddáša diftonganjuolgama eavttuid (vrd. omd. máná gl. 1. persovnna hámit *doarro*, *geahčče*, *boahte*) ja geavaha *oaččot*-hámis diftonggga, vaikko jovssushámis *ožžot* lea monoftonga. Diftonggaid geavaheapmái sáhtta váikkuhit maiddái jur ovdalis geavahuvvon *oaččo*-hámiid vokálaguovddáš. Dáid sivaidd geažil *oaččot*-hámi lea buoremus dulkot hápmi, mainna mánná dábuha jovssushámi, muhto ii ”deaivva” ollásit jovssushámi morfofonologijja.

Maiddái ovdamearkkas (254) lea jovssushámi persovdna- ja lohkoageažus *-t*, muhto *u*-máttat vearbaid jovssushámi soggevokála *o* sajis mánná geavaha *a*- ja *i*-máttat vearbaid *e*-vokála. Son orruge ainjuo agis 2;8 dulkome *lávlu*-vearbba *i*-máttat vearban, go dán agis lea maid registrerejuvvon *lávll*-hápmi, sihke imperatiivvas ja preseanssa biehtalanhámis, vrd. maiddái *lávllan* agis 2;11.

Dán njealji hámi maŋŋel, guorahallanáigodaga maŋimus mánuidd, leat registrerejuvvon aivve jovssushámit:

- (255) E [oh (.) - dáges leat]
 á [heasttat]
 E [eas (.) ii heasttat goit (.)] **galget** (2;9.12)

- (256) [gea dál dat] **borret** (2;9.15 (L))

- (257) E [jo (.) dál ii čága ovttage deike]
 á [oja]
 E [go geargá de] **sáhttet** [buot mannat deike] (2;10.4)

- (258) *mánát galget duosa čohkkedit* (2;10.25 (B))

Ovdamearkkas (257) indefinihtta pronumerála (árbevirolaš terminologiiija mielde: indefinihtta pronomen) *buot* čujuha mánggaidlogu entitehtii: stoahkanheasttaide, -beatnagii ja eará dakká-riidda, ja dan dihte dulkon *sáhttet*-hámi mánggaidloguhápmiin, vaikko pronumerála *buot* rávesolbmuidgias kongruere ovttaidlogu vearahámiin.

5.1.1.3.3.2 Bárahisstávvalmáddagat

Golmmastávvalhámiin eai leat ovdamearkkat. Ovtastávval *leat*-vearba lea ovdalis namuhuvvon vuosttaš albnoneamis geažuskeahtes hámis, mas diftonga lea hupmangiela málle mielde otnon monoftongan.

(259) [*dá*] **le** [*garat*] (2;0.18)

Geažuskeahtes hápmi lea nuortasuopmaniid jovssushápmi, ja dat gahččá oktii ol. 3. persovna hámiin, mii nuortasuopmaniin lea dábálaččat hámis *la*. *le*-hápmái sáhtá dan dihte váikkuhan nuortasuopmaniid sojahanhápmi. Ovdamearkkas (259), ja vel muhtun eará eksistentiálacealkagiinnai dás maŋŋelis, geažuskeahtes hápmái sáhtášii jurddašit váikkuhit suomagiela málle, man mielde eksistentiálacealkaga verbála lea ovttaidloguhámis beroškeahtá subjevvta logus. Muhto, nugo namuhin, dákkár rávesolbmuidgiela ol. 3. persovna lágan hápmi lea registrerejuvvon maiddá ovttagiela Guovdageainnu máná gielas, nu ahte suomagiela váikkuhus ii oro sáhttime leat goit áidna čilgehus geažuskeahtes hámi geavaheapmái.

Earret eará Guovdageainnu suopmana jovssushápmi, guovttemorfemat *leat*, lea registrerejuvvon vuosttaš háve golbma mánu maŋŋel *le*-hámi albnoneami:

(260) [*doppe*] **leat** [*mánga gáttat*] (2;3.6)

(261) *buohkat leat borrame* (2;3.27 (B))

Dan maŋŋel dát guovtte- ja ovttamorfemat hámit geavahuvvojit bálddalaga ja vurrolaga gosii miehtá guorahallanáigodaga: nuppiin báttiin geavahuvvo dušše nubbi hápmi, nuppiin báttiin fas goappašat hámit. *lea*-hámi sáhtá dulkot maiddá geažuskeahtes hápmiin ja ol. 3. persovna hápmiin, danne go dát guokte hámi gahččet bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbaid sojahanluohkái oktii. Materiálas eai leat eará ovdamearkkat geažuskeahtes hámi geavaheamis ml. 3. persovna jovssushámi sajis, nugo omd. *galge* dahje *borre* – datges gahččašedje oktii pres. gl. 1. ja pret. ml. 3. persovna hámiiguin –, ja dan dihte ii oro heiveme dulkot *lea*-hámi geažuskeahtes hápmiin. Ol. 3. persovna hápmiges adnojuvvo eará dáhpáhusainnai ml. 3. persovna jovssushámi sajis, gč. ovdalis *šaddá*, *galgá*, ja dan dihte *lea*-hámi sáhtá maid dulkot dakkárin. Nuortasuopmaniid váikkuhus lea maid vejolaš čilgehus, dainna go materiálas leat maiddá eará ovdamearkkat, main vuhttojit Kárášjoga suopmana iešvuodat.

Váile bealgoalmmátjahkásažžan ja gitta agi 2;8.10 rádjái geavahuvvo gosii aivve *lea*-hápmi, muhto guovttemorfemat hápmi lea maid registrerejuvvon dán agis:

- (262) [*di di dieppe*] **lea** [*juskkat*] (2;4.25)
- (263) E [*dát gal*] **lea** [*gánddat duot*]
 á [*leago*]
 E [*duokkára*] **lea** [*gánddat (.) duot de*] **lea** [*gánddat*] (2;6.25)
- (264) [*doppe*] **leat** [*spáppat vaikko man olu*] (2;6.26 (L))
- (265) *gos leat sandaalit* [*ˈsandálatˀ*] (2;7.18 (B))
- (266) [*dáppe*] **lea** [*suinnit*] (2;8.10)
- (267) á [*okei (.) dát manná borrrat suinniid*]
 E [*ii die leat borrransuinnit (.) dá*] **leahan** [*suinnit*] (2;8.10)

Guokte vahku maŋŋel fas dominánsagaskavuolta lea rievdan oalát, ja guovttemorfemat hápmi orru oamastuvvon guovtti báddema gaskkas go agi 2;8.27 rájes geavahuvvo namalassii aivve *leat*-hápmi, earret ovttá spiehkastaga agis 2;10, nugo čuovvovaš ovdamearkkain boahá ovdan:⁶⁹

- (268) [*danne got dáppe*] **leat** [*heasttat*] (2;8.27)
- (269) [*duo dat*] **leat** [*buohka borramin*] (2;8.27)
- (270) [*dáppe maid*] **leat** [*ruskkat*] (2;10.4)
- (271) [*dá*] **lea** [*buot čalmmit*] (2;10.17)
- (272) [*de*] **leat** [*buot heasttat geargan*] (2;10.4)
- (273) [*dat*] **leat** [*mánŋa Mumi-girjji*] (2;11.16)

5.1.1.3.3.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Vuosttaš kontrakšuvdnavearbba sojahanhámit leat vokálamáttat hámit, main ii leat persovdnaja lohkoageažus ja makkáriid mánná geavaha maiddá earret eará pres. gl. 1. persovna sojahanhápmi.

⁶⁹ Dáid dieduid ii goit berre ipmirdit nu, ahte *leat*-hámi sajáiduvvá ovdal máná golmmajagibeavivi, danne go videomateriála, mii lea báddejuvvon agis 3;0–3;6, čájeha ahte *leat*- ja *lea*-hámit geavahuvvojit bálddalaga ainjuo gitta dassá, go mánná lea bealnjealjátjahkásaš.

- (274) [ja de] **ferte** [buohkat jaskat] (2;6.12 (L))
- (275) *olmot* **ferte** *viežžat áhk(k)u ja ád(d)já* (2;7.19 (B))
- (276) [doppe] **oidno** [čuovggaid] (2;8.28)

Hámit leat seammaláganat go *fertet-* ja *oidnot-*vearbbaid vokálamáddagat ja earret eará pres. ol. 3. persovvna sojahanhámit. Vearbahámiid máddagat leat materiálas registrerejuvvon muhtun hápmekategoriijaid sojahanhápmiin, omd. *válddá* ol. 1. persovvna hápmiin. Materiála eará hámit eai doarjjo *ferte-* ja *oidno-*hámiid dulkoma sátnemáttan dan sivas, go materiálas eai leat ovdamearkkat eará sojahanluohkáid vearbbain, main mátta adnojuvvon pres. ml. 3. persovvna jovssushámi sajis, omd. *bohte*, mii gahčašii oktii sihke pret. ml. 3. persovvna hámiin ja pres. gl. 1. persovvna hámiin. *ferte-* ja *oidno-*hámiid leažžá dan dihte čielgaseamos dulkot ol. 3. persovvna hápmiin go maiddái ovdalis namuhuvvon eará hámit, nugo *šaddá*, *galgá* ja *lea*, geavahuvvojit ml. 3. persovvna jovssushámiid sajis.

Celkosa *doppe oidno čuovggaid* ráhkadus, mas automatiiva passiivavearba lea ol. 3. persovvna hámis ja dasa laktáseaddji nomen ml. gen.-akk.hámis, sulastahtá suomagiela eksistentiálacealkaga ráhkadusa (gč. ISK § 893–894), vrd. su. *siellä näky-y valo-j-a* [doppe oidnot-OL3 čuovga-ML-PART] ’doppe oidnojit čuovggat’.⁷⁰ Ovttaidlogu vearahámi *oidno* geavaheami sáhtášii dalle dán dáhpáhusas čilget máná nuppi vuosttašgiela váikkuhussan. Dán guorahallama morfofonologalaš vuolggasaji dihte in giedáhala dán dáhpáhusa morfosyntávssalaš beali dás dađi eanet.

Vuosttaš jovssushápmi lea registrerejuvvon moadde mánu maŋŋel, ja dan maŋŋel materiálas lea vel okta eará jovssushápmásaš vearahápmi:

- (277) [fiimmat] **jollejit** ((’jo ollejit’)) [dohko] (2;8.27)
- (278) [dásgi] **lávejit** [mánát --] (2;11.2 (L))

Guorahallanáigodaga loahpas leat registrerejuvvon guokte hámi, mat spiehkkašit jovssushámis, vaikko bajábeale *jollejit-* ja *lávejit-*ovdamearkkat čájehit, ahte jovssushámiid ráhkadus lea mánnái juo oahpis dán agis.

- (279) á [lávego beatnagat leahtit doppe mánáidgárddis (.) oja]
E [jo dat] **láveje** [guokte beatnagat boahtit] (2;10.4)
- (280) E [leagot du du olmmái hupmamen do doppe barggus nie (.)] **lávítgot**
á jo
E *mun maid lávin* (2;11.2 (L))

⁷⁰ Dákkár cealkkaráhkadus lea maiddái muhtumin anus ainjuo Suoma beale nuoraid sámegeielas.

Ovdamearkkas (279) mánná orru atnime pret. ml. 3. persovna oanehis jovssushámi. Son sáhtta dulkot áhči *láve*-hámi preterihttahápmi, vrd. bárrastávvalvearbbaid pret. ml. 3. persovna guovttestávval sojahangeažuskeahtes hámit, omd. *manne*, *bohte*, ja vástida de áhči jearaldahkii preterihttahámiin. *láveje*-hámi sáhtta dulkot maiddái nu, ahte mánná atná sojahangehčosa *-it* vokála sajis *e*-vokála ja guoddá loahppakonsonántta jietnatkeahtá. Loahppakonsonántta váilumii sáhtta váikkuhit maiddái áhči sojahangeažuskeahtes *láve*-hápmi.

Ovdamearkkas (280) jovssushámi sojahangeažus *-it* laktása njuolga konsonántaguovddáži, nu ahte hámis ii leat jovssushámi ravda /ij/ ~ /ej/. Hápmi sulastahtá guovttestávvalhámiid *láven* ja *lávvet*, maid morfemajuogu gal ferte atnit earaláganin go *lávít*-hámis. Seammasullasaš otnon hápmi lea registrerejuvvon maiddái pret. ol. 1. persovnnas: *buskin*; gč. maiddái pres. ol. 1. persovna hápmi *lávín*. Dákkár kontrakšuvdnavearbbaid otnon hámit leat oahppásat stuorit mánáid (gč. omd. Turi 1996: 54–57) ja rávesolbmuid gielasnai (iežan notáhtat Guovdageainnu rávesolbmuid njálmmálaš ja čálalaš gielas).

5.1.1.3.3.4 Čoahkkáigeassu

Pres. ml. 3. persovna hámiin leat ovdamearkkat bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbain ja *leat*-vearbbas. Vuosttaš albnoneapmi lea registrerejuvvon agis 2;0.18. Dán hápmekategoriija hámit geavahuvvojit álggos unnán ja háreve. Easka birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan leat registrerejuvvon eanet hámit, álggos ol. 3. persovna lágan hámit ja dađistaga maiddái jovssushámit. Badjelaš bealgoalmmátjahkásažžan dáid guovttelágan hámiid báldii ihtet maiddái eará hámit, mat leat rávesolbmuidgiela persovdna- ja lohkokategoriijaid hámiid láganat ja main guhtege lea registrerejuvvon oktii (*mannaba/manneba*, *oažžubeahte*, *oaččot*, *láveje*). Dáid lassin lea registrerejuvvon *u*-máttat vearba, mii lea sojahuvvon *a*- ja *i*-máttat vearbbaid ládje (*lávlet*) ja kontrakšuvdnavearba, mii lea otnon hámis (*lávít*). Pres. ml. 3. persovna hámiid sojahanvuogit ja daid ovdamearkkat čájehuvvojit tabeallas 5.9.

Tabealla 5.9. Preseanssa máŋggaidlogu 3. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6							
2;11.16–19							
2;11.1–2	lávejit						lávít
2;10.17–20	leat	lea					
2;10.4	sáhttet				láveje		
2;9.11–15	borret						
2;8.27–28	leat		oidno		oaččot	<i>lávlet</i>	
2;8.10–12	leat	lea		šaddá	oažžubeahtte		
2;7.28–30	leah						
2;7.10–11	<i>leat</i>	lea	<i>ferte</i>				
2;6.25–26	leat	lea					
2;6.12			ferte	galgá	<i>mannaba/ manneba</i>		
2;5.29				šaddá			
2;5.15							
2;4.24–25		lea					
2;4.3–6	<i>leat</i>						
2;3.19							
2;3.6	leat			galgá			
2;2.14							
2;1.25							
2;1.7							
2;0.18		le					
	jovssush.	ol.3./ mátta	ol.3./III-v. vok.mátta/ otnon	ol.3.	eará pers.- ja lohkohápmi	soggev.	otnon

Materiálas mii lea báddejuvvon guorahallanáigodaga maŋŋel, agis 3;0–3;6, leat čielgasit eanet jovssushámit go eará hámit. Spiehkastahkan lea earenoamážit *galgá*-hápmi, mii geavahuvvo máŋgii *galget*-hámi bálddas maiddá maŋimus jahkebeali báttiin.

5.1.2 Preterihtta

Rávesolbmuidgiela preterihttahámit leat mohkkábut go preseansahámit dan dáfus, ahte áigi merkejuvvo dain sierra *-i*-dovddaldagain earret muhtun hámiid, main máddaga hápmi ieš ovddasta maiddá preterihta kategoriija. Eanas preterihttahámiin máddagii laktásit dan dihte guokte sojahanmorfema: preterihta dovddaldat *-i*- ja persovdna- ja lohkoageažus, nugo hámis *bod̄i-i-me*.

Dán guorahallama preterihtta- ja preseansahámiid materiála lea ovttalágan dan dáfus, ahte eanas ovdamearkkat leat ovttaidloguhámiin, earenoamážit 3. persovnnas. Guvttiid- ja mánggaidloguhámit leat registrerejuvvon dušše moddii.

5.1.2.1 Ovttaidlohku

5.1.2.1.1 Vuosttaš persovdna

Suomagielat gaskamánná geavaha ol. 1. persovnna preterihttahámi vuosttaš geardde agis 2;5. Toivainena materiála ”jođáneamos” máná gielas dat lea registrerejuvvon juo agis 1;8 ja mañjimus mánás easka agis 4;4. (Toivainen 1980: 71.)

Sámegiela jovssushámis buot sojahanluohkáid vearbaid sojahangeažus lea *-n*, muhto ovtastávval *leat*-vearba persovdna- ja lohkogeažusin lea buoremus atnit *-djen*. Bárrastávvalmáttat lea gievras dásis, iige das leat áigedovddaldat. Soggevokálan lea *a-* ja *i*-vuolleluohká hámiin *e*, omd. *stohke-n*, *bohte-n*, ja *u*-vuolleluohká hámiin *o*, omd. *dolvo-n*. Jus bárrastávvalvearba vokálaguovddážiis lea diftonga, de deattohis stávvala *e* ja *o* njulgejit dan monoftongan. Maiddái *leat*-vearbas persovdna- ja lohkogeažus laktása máddagii, mas ii leat sierra áigedovddaldat: *le-djen*. Golmmastávval- ja kontrakšuvdnavearbbain máddaga ja persovdna- ja lohkogehčosa gaskkas lea preterihta dovddaldat *-i-*, omd. *muital-i-n* ja *čohkkáj-i-n*. Dáid variánttat leat njealjastávvalhámit, main sojahangeažusin lea *-edjen* dahje dan variánta ja main ii leat áigedovddaldat, omd. *muital-edjen* ja *čohkkáj-edjen*.

Mu dutkanobjeavtta gielas vuosttaš ol. 1. persovnna preterihttahápmi lea registrerejuvvon badjelaš guovttejakhásazžan, njeallje mánu ovdal suomagielat gaskamáná vuosttaš vástidead-dji hámi. Dat lea jovssushápmásaš bárrastávvalmáttat hápmi:

(281) *mun gávdnen guokte máđu* (2;1.14 (B))

Dát hápmi lea registrerejuvvon njeallje mánu mañjel vuosttaš pres. ol. 1. persovnna hámi.

5.1.2.1.1.1 Bárrastávvalmáddagat

Golbma mánu mañjel vuosttaš albmoneami lea vel registrerejuvvon nubbi jovssushápmi, ovdal go mánná geavahišgoahtá eará hámiid:

(282) *[gea mun] gávnén [dákkár maid]* (2;4.25)

Agis 2;4–2;7 bárrastávvalmáttat jovssushámiid sajis geavahuvvojit gosii aivve ol. 3. persovnna hámit, dušše moatti dáhpáhusas lea registrerejuvvon jovssushápmi agis 2;7.28. Okta ovdamearka ol. 3. persovnna hámis lea vel guorahallanáigodaga loahpasnai, agis 2;11.2:

(283) *mun gahčai* (2;4.8 (B))

(284) E *[de mun] jihkkai*
 á *[de don lihkket]* (2;5.15)

(285) *mun čierui doppe* (2;6.2 (B))

(286) *mun jugai čázi* (2;7.4 (B))

(287) *logai [mun]* (2;11.2)

Ol. 3. persovnna hámi geavaheami jovssushámi sajis sáhtttá geahččat ovttas buohtalas pre-seansahámiiguin. Preseanssas 3. persovnna hápmi geavahuvvo 1. persovnna sojahanhápmi agis 2;1–2;9 ja earenoamážit ovdal go mánná šaddá bealgoalmmátjahkásažžan. Preterihtas 3. persovnna hápmi geavahuvvo maid earenoamážit birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan, muhto dan geavaheapmi ii leat preterihtas nu guhkesáigásaš sojahanvuohki go preseanssas.

Agi 2;7 rájes mánná geavahišgoahdá de eará sojahanhápmeariántta. Dan konsonánta-guovddáš lea gievrras dásis, nugo jovssushámi, ja dan máddagii laktása persovdna- ja lohko-geažus *-n*, nugo jovssushámi. Áidna erohus jovssushámi ektui lea dat, ahte jovssushámi soggevokála *e* sajis mánná geavaha gosii buot dáhpáhusain *i*-vokála ja dat, ahte ovttá ovdamearkkas vokálaguovddážiis lea diftoŋga, vaikko jovssushámi dan posišuvnnas lea monof-toŋga. Dákkár hámit leat registrerejuvvon gitta guorahallanáigodaga lohppii.

(288) *[gea dál mun] gávdnin* (2;7.28)

(289) *[gea mun] mannin [deike]* (2;8.28)

(290) *[mun] ostin [(.) dákkár girjji]* (2;8.28 (L))

(291) *[mun] oastin [dunnje dákkár -]* (2;8.28 (L))

(292) *[mun gal] máhttin* (2;8.28)

(293) *[mun] váldin [dákkár ivnni eret]* (2;9.12)

(294) *go mun ledjen unni dalle mun borrin* (2;10.9 (B))

(295) *[mun] báhčín [dan]* (2;11.16 (L))

(296) *[mun] lohkin [mu eatni giela dies]* (2;11.19 (L))

(297) [mun gal] **juhkin** [Mumi --] (2;11.29)

(298) [jo mun] **oinin** (3;0)

Karášjoga suopmanis lea dáin dáhpáhusain *i*-soggevokála, ja dan dihte dáid hámiid sáhtášii dulkot Karášjoga suopmana váikkuhussan. Muhto go *e*-máttat kontrakšuvdnavearbbaid parti-sihpa perfeaktahámiid sokkis lea registrerejuvvon aivve *e*-vokála, omd. *málen*, *dohppen*, *tennjen* ja *čorgen*, vaikko Karášjoga suopmanis lea dan sajisnai *i*, de dákkár navddus ii sáhte doallat deaivása. Jus *i*-soggevokála geavaheami duohken livččii Karášjoga suopmana váikkuhus, de dalle *u*-máttat vearbbain sáhtášii vuordit buhtalas hámiin *u*-soggevokála. Dán ii leat goit vejolaš iskat, danne go materiálas ii leat oktage ovdamearka preterihta ol. 1. persovnna *u*-vearbbaid hámiin.

Dás sáhtá baicca leat sáhka suomagiela váikkuhusas. Suomagielas lea seamma preterihtta-dovddaldat go sámegielas, namalassii *-i*,⁷¹ muhto suomagiela vearbbain preterihtta merkejuvvo *-i*-dovddaldagain buot persovdnahámiin. Sámegielas fas ol. 1. ja 2. persovnnas ja ml. 3. persovnnas ii leat preterihtas sierra dovddaldat, vrd. *manne-n* ja su. *men-i-n* [mannat-PRT-OL1] 'mannen'; *manne-t* ja su. *men-i-t* [mannat-PRT-OL2] 'mannet'; *manne* ja su. *men-i-vät* [mannat-PRT-ML3] 'manne'. Dát sáhtá váikkuhan máná ipmárdussii sámegiela preterihttahámiid morfologijjas, nu ahte son geavaha *-i*-dovddaldaga maiddá ol. 1. persovnna hámiin. Ovttalágan morfologijjaiipmárdusa sáhtá nannen maiddá sámeg- ja suomagiela ol. 1. persovnna oktasaš sojahangeažus *-n*, ja dan dihte dáid gielaid sojahanmorfologijja orru namuhuvvon ovdamearkain gahččan oktii. Vrd. ol. 2. persovnna preterihttahámiid soggevokála.

Máná sáhtá maid ipmirdit *i*-elementta gullat buot ol. 1. persovnna preterihttahámiide, vrd. omd. golmmastávvalhápmi *boagustin* ja (máná iežas) kontrakšuvdnavearbbahápmi *buskin*. *i*-vokála geavaheami dorjot maiddá eará preterihttahámit, main lea sierra áigedovddaldat, omd. *manai*, *bođiimet*, *áigguime*, *gulluiga*.

i-vokála geavaheamis sokki posišuvnnas čuovvu dat, ahte *oastit*-vearbba (su. *ostaa*) sojahanhápmi gahččá oktii suomagiela buhtalas hámiin: *ostin*. Seamma báttis *ostin*-hámiin lea registrerejuvvon maiddá hápmi, mas vokálaguovddázis lea diftonga: *oastin* (vrd. omd. máná pres. gl. 1. persovnna preseansahámit *doarro*, *geahčče*, *boahte*, ja pret. ol. 3. persovnna *boajii*).

Ovdalis namuhuvvon guovtti *gáv(d)nen*-hámi lassin, mat leat registrerejuvvon agiin 2;1 ja 2;4, materiálas leat dušše vihtta eará (Guovdageainnu ja Gáivuona) jovssushámi. Dat leat buot registrerejuvvon seamma áiggiid go *i*-sokkat hámit, main leat mihá eanet ovdamearkkat go jovssushámiin, ja *e*-sokkat jovssushámit leat dan dihte ovttaskadáhpáhusat, mat geavahuvvojit duollet dalle *i*-sokkat hámiid bálddas.

(299) [mun] **gáv(d)nen** (2;7.28)

⁷¹ Suomagiela kontrakšuvdnavearbbaid preterihttahámiid sáhtá segmenteret maiddá nu, ahte áigedovddaldahkan lea muhtun dáhpáhusain *-si-*, omd. *halu-si*, gč. ISK § 112, 59.

- (300) *mun juhken visot* (2;8.13 (B))
- (301) [*mun*] *mannen [deike]* (2;9.15 (L))
- (302) [*na dakkár go mun*] *borren [bi biebmui]* (2;11.2)
- (303) [*mun*] *bidjen [olggos]* (2;11.16 (L))

Earret *i*-sokkat hámiid geavaheapmái máná nubbi vuosttašgiella orru váikkuhan maiddá nuppi eará sojahanhápmái:

- (304) [*mun*] *fierin* (2;9.15 (L))

Ovdamearkkas (304) lea sáhka sáme- ja suomagiela kodaid ovtastuvvamis. Sáme- ja suomagiela jietnadeami dáfus lahkalaš ja giellahistorjjálaččat oktasaš (gč. omd. Lehtiranta 1989: 86–87, 150–151) vearbaid *ferrat* ja *vieriä* 'fierrat' sojahanhámit *firren* ja *vierin* 'firren; fieran' orrot suddan oktii. Máná hámis *fierin* vokálaguovddázis lea diftoŋga, seamma ládje go suomagiela buohtalas hámis lea vuosttaš stávvalis diftoŋga, vaikko sámeagiela jovssushámis diftoŋga njuolgá monoftoŋgan. Diftoŋgga geavaheapmi máná hámis ii leat nu nanu ágga suomagiela váikkuhusa bealis, go diftoŋga geavahuvvo maiddá eará hámiin, main dat rávesolbmuidgielas njuolgá, nugo ovdal lea namuhuvvon. Jus hámi konsonántaguovddáš livččii jovssushámi mielde gievras dásis: *ferrin*, de dan morfofonologalaš struktuvra livččii seammalágan go ovdamearkka dihte ovdal namuhuvvon *oastin*-hámis. Gievras dási sajis mánná geavaha goit geahnohis dási, mii fas lea seammalágan go suomagiela buohtalas hámi ovttaskonsonánta. Jovssushámi soggevokála sajis fas geavahuvvo *i*-vokála, mii lea suomagielas preterihtadovddaldat, nugo ovdalis lea čilgejuvvon. Jovssushámis lea dáid sivaid geažil "báhcán" máná gillii dušše álgokonsonánta.

Hámit main preterihtadovddaldahkan lea *-i-*, leat dábáleamos ol. 1. persovnna sojahanhámit gitta guorahallanáigodaga lohppii. Materiála mii lea báddejuvvon maŋnel guorahallanáigodaga, čájeha ahte dat geavahuvvojit bálddalaga jovssushámiiguin agi 3;4 rádjái, ovdal go *e* sajáiduvvá hámi soggevokálan.

Ovttá báttis lea registrerejuvvon sátnemáttá sojahangehčosa haga, mas čuovvu, ahte hápmi gahččá oktii sihke pres. gl. 1. persovnna ja pret. ml. 3. persovnna jovssushámiin:

- (305) [*mu mun*] *válde [eret buohkat čázi]* (2;6.26)

Sátnemáddaga geavaheapmi sojahanhápmiin lea dábálaš sojahanvuohki ol. 1. persovnna preseansahámiin, muhto preterihta vástideaddji hámiin geažuskehtes hápmi lea hárvanaš spiehkastat, go dat lea registrerejuvvon dušše dán ovttá dáhpuhusas, vrd. *gávnná* 'gávnnai'. Aiddo dán seamma báttis (mii lea báddejuvvon agis 2;6.26) ii leat preseansas registrerejuvvon oktage geažuskehtes hápmi ol. 1. persovnna sojahanhápmiin, vaikko mánná muđui geavaha dan hui

ollu birrašiid bealgoalmmátjahkásažžan. Preseanssas geavahuvvojit baicca jovssushámit, main lea sojahangeažus *-n*: golmma *manan*-hámis ja ovtta *oaččon*-hámis.⁷² Materiála mielde máná geavahan sojahanvuogit leat ainjuo dán báttis ”lonuhan saji”, danne go geažuskeahtes hápmi adnojuvvo preterihtas ja jovssushápmi fas preseanssas. Ovdamearkkat eai leat goit nu ollu, ahte daid vuodul sáhttá sihkkarit čuoččuhit, ahte nu duodai lea.

Ovtta dáhpáhusas hápmi lea otnon nu, ahte das ii leat sojahangeažus iige soggevokálage:

- (306) E [mm mun gal] **máhtt**
 á [don gal máhttet] (2;8.27)

Dákkár soggevokálahis hápmi lea registrerejuvvon maiddái pres. ml. 1. persovnnas: *fert*.

5.1.2.1.1.2 Bárahisstávvalmáddagat

Golmmastávvalmáttat hámit leat eanas dáhpáhusain jovssushámis dan rájes, go dat ihtet máná gillii agis 2;3.

- (307) [mun] **boagustin** (2;3.19)
 (308) mun **bálkestin** *dohko* (2;4.26 (B))
 (309) [mon dušše] **čierastin** [*deike*] (2;11.19 (L))

Ovtta dáhpáhusas lea registrerejuvvon hápmi, mas lea jovssushámi morfemastruktuvra muhto mas konsonántaguovddáža dássi spiehkkaša jovssushámi dásis.

- (310) [mu čiekkas-] **ciekcastin** (2;5.29 (L))

Dábálaččat bárahisstávvalvearbbat geavahuvvojit golmmastávvalhámis, muhto oktii lea registrerejuvvon maiddái jovssushápmi, mas leat njeallje stávvala:

- (311) [mun] **čiehkádikkin** (2;11.2 (L))

čiehkád-máddagii laktása dán ovdamearkkas analogalaš preterihtadovddaldat *-ikki-*, mas lea /t't'/-gemináhta sajis dan variánta /kk/, mii geavahuvvo earret eará Guovdageainnus, vrd. *lekki-*, *lekke-*. *čiehkádikki*-vuollemáddagii laktása de persovdna- ja lohkoageažus *-n*. Ravdavokálan das lea *i*, nugo jovssushápmi variánttas *čiehkád-i-n* preterihtadovddaldahkan lea *-i-*, muhto vuordehahti livččii baicca *e* nugo njealjstávval jovssushápmi variánttas *čiehkadekken*.

⁷² Dán báttis lea maiddái *máhte*-hápmi, muhto dat daddjo dakka maŋjel sihke máná iežas ja áhči celkosiid, main lea preterihta biehttalanhápmi: *in mun máhte* ja *it don máhte*. Dulkon finihthápmi geavahuvvon *máhte*-hámi dan dihte infinihtahámi váikkuhussan, mii ii leat nu čielgasit máná ”oaivvildan” hápmi go *manan* ja *oaččon*.

Nuppi távtta soggevakálan lea maid *i* nugo ovdalis namuhuvvon bárrastávvalvearbahámiin, iige *e* nugo ovdamearkka dihte namuhuvvon *čiehkadekken*-hámis.

Birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan máná gielas leat jovssushámi sajis registrerejuvvon maddái njeallje ol. 3. persovna hámi:

(312) [*mun*] **nuikájii** [*< NJUIKKÁDIT*] (2;5.15)

(313) [*mu mu mu*] **gomihii** [*dien*] (2;5.29)

(314) [*mu*] **hoigadii** [*áhci* (.) ((*eadná*)) *isi kaatu*⁷³] (2;6.12)

(315) [*mu mun*] **veahkájii** [*< VIEHKALIT*] (2;6.12 (L))

Pret. ol. 3. persovna hápmi geavahuvvo bárahisstávvalmáddaggiid pret. ol. 1. persovna sojahanhápmi dušše agis 2;5–2;6. Bárrastávvalmáddaggiin dán hámi geavaheapmi bistá agi 2;4 rájes gitta ahká 2;11, muhto eanas hámit leat agis 2;4–2;7. Erohusa sivvan sáhtá leat hámiid frekveansa: bárrastávvalhámit leat registrerejuvvon mihá dávjjibut go bárahisstávvalhámit, ja dalle lea vejolaš, ahte materiála gokčá buorebut bárrastávvalvearbahámiid geavaheami.

Ovttastávval *leat*-vearbbas leat beaivegirjemateriálas álggos golbma jovssushámi ja guorahallanáigodaga loahpas guokte eará hámi. Videobáttiin eai leat ovdamearkkat.

(316) *dalle go mun* **ledjen** *nu unnimus vauva* (2;9.24 (B))

(317) *go mun* **ledjen** *unni dalle mun borrin* (2;10.9 (B))

(318) *dalle go mun* **ledjen** *unni mus ledje tutti njálmis* (2;10.14 (B))

(319) *muittátgo go mun* **lein** *unna mánáš* (2;10.29 (B))

(320) *go mun* **lein** *unni* (2;11.22 (B))

lein-hámis persovdna- ja lohkoageažus *-n* laktása *lei*-vuollemáddagii, nugo rávesolbmuidgielas buot *leat*-vearbba sojahangehčosat, earret aiddo ol. 1. ja 2. ja ml. 3. persovna hámiid, vrd. *le-djen*, *le-djet*, *le-dje* ja *le-i-mme*, *le-i-dde* jna. *lein*-hápmi lea earenoamáš dan dihte, ahte eará sojahanluohkáin máná ii geavat dákkár sojahanvuogi; materiálas eai leat ovdamearkkat, main persovdna- ja lohkoageažus laktása bárrastávval- dahje kontrakšuvdnamáttat hámiid vuollemáddagii (nugo omd. *bođi-i-n*; *čohkká-i-n*; vrd. Gáivuona suopmana pret. gl. ja ml. 1. persovna hámit, omd. *buođiin*). *lein*-hámi *i*-elementta duohken sáhtá leat *i*:a dominánsa sihke bárahisstávval- ja (suomagiela málle mielde maddái) bárrastávvalvearbbain, gč. ovdalis omd.

⁷³ *isi kaatu* 'áhčči gahčai'.

boagustin, mannin, muhto de badjána jearaldat, manne mánná ii geavat baicca guovttestávval *ledjin-* dahje *lekkín-*hámi. Čilgehus sáhtta leat dat, ahte *lein-*hámiin mánná doalaha seamma stávvallogu go mii preseanssa *lean-*hámis lea. Bárrastávval- ja bárahisstávvalvearbbainhan lea seamma stávvallohku preseanssas ja preterihtas, vrd. *manan* : *mannin*, *boagustan* : *boagustin*, vrd. maiddái máná kontrakšuvdnamáttat preterihttahápmi *buskin*.

*lein-*hápmái sáhtta maid váikkuhan suomagiela *olla* 'leat' -vearbba sojahanhápmi *ol-i-n* [leat-PRT-OL1] 'ledjen'. Vaikko *olin-*hámis lea okta stávval eanet go *lein-*hámis, de das lea preterihta dovddaldat *-i-* ja persovdna- ja lohkoageažus *-n* nugo máná sámegeiel hámis. Muhto nugo namuhin, de materiálas eai leat ovdamearkkat eará vearbbain, mat leat sojahuvvon dákkár analogiija mielde, omd.

$$\frac{tuli^{74} : bodii}{tuli + n^{75} : X} \quad X = bodii + n^{76}$$

Dan dihte čilgehus, man mielde hámi duohken ii leat eará go suomagiela analogiija, ii oaččo doarjaga materiála eará vearahámiin.

Go jovssushápmi lea earenoamážit preterihtadovddaldaga hárrái earalágan go enas eará *leat-*vearbba preterihttahámit, de sáhtta baicca jurddašit eará sojahanhámiid "geassit" maiddái *leat-*vearbba hámi iežaset guvlui, ja go nuppi vuosttašgielas maid oažžu doarjaga spiehkastathámi ráhkadeapmái, de boađusin sáhtta leat dákkár hápmi mii lea registrerejuvvon materiálii guovtte geardde. (Gč. maiddái ol. 2. persovonna *leit/leid-*hápmi.)

5.1.2.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnamáddagiin leat materiálas dušše golbma čielga dáhpáhusa agis 2;9–2;10. Buot dain dáhpáhusain lea seamma leksema hápmi:

(321) [mun] **buskin** [dan de] (2;10.17)

*buskin-*hámis jovssushámi preterihtadovddaldat *-i-* laktása njuolga konsonántaguovddáži, seamma ládje go ovdal namuhuvvon pres. ml. 3. persovonna hámis *lávít* sojahangehčosa *-it* ovddabealde ii leat jovssushámi ravdakonsonánta iige ravdavokála. *buskin-*hámi duohken sáhtta leat maid dat, ahte mánná ii earut bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáddagiid, vaikko materiálas leat gal dán agis juo ovdamearkkat kontrakšuvdnavearbbaid konsonántamáddaga geavaheamis. Hámi sáhtta čilget nu, ahte dat lea sojahuvvon dego dan vuodđun livččii guovttestávvalmáttá **buska-*, **buski-*, **buoska-* dahje **buoski-*, seamma ládje go ovdamearkka dihte *ostin-*hápmi lea materiálas *oasti-*máddaga sojahanhápmiin. Nugo ovdal lea boahtán

⁷⁴ *tuli* 'bodii'

⁷⁵ *tulin* 'bohten'

⁷⁶ Dákkár analogiijat leat dábálaččat suomagielagiid gielas, geat leat oahpahallame sámegeiela (e-boastadiehtu Pekka Sammallahtis 12.1.2010; gč. maiddái Länsman 2009: 82–83).

ovdan, de mánná orru ipmirdeame *i*-elemeannta gosii buot preterihttahámiid áigedovddaldahkan, go son geavaha dan bárahisstávvalmáttat hámiid, omd. *boagustin*, lassin maiddái bárrastávvalmáttat hámiin, omd. *mannin* < *mannat*, *báhčín* < *báhčít*. – Ovdamearkka (321) *buskin* lágan otnon kontrakšuvdnavearbbaid hámit leat maiddái Turi materiálas (gč. Turi 1996: 54–57).

5.1.2.1.1.4 Čoahkkáigeassu

Vuosttaš pret. ol. 1. persovna hápmi ihtá agis 2;1, njeallje mánu mañjel vuosttaš buohtalas preseansahámi, ja materiálas leat ovdamearkkat buot sojahankategoriijaid vearbbain. Jovssushámit geavahuvvojit miehtá guorahallanáigodaga dan rájes go hápmekategoriija ihtá máná gillii, muhto daid lassin materiálas leat guokte eará váldosojahanvuogi ja vel eará hámitnai. Earenoamážit birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan, ja moatti dáhpáhusas vel lagabui golmmajahkásažžannai, leat registrerejuvvon rávesolbmuidgiela pret. ol. 3. persovna hámit (*gahčai*). Agi 2;7 rájes guorahallanáigodaga lohppii bárrastávvalvearbbaid dominerejit hámit, mat leat muđui ovttaláganat jovssushámiiguin, muhto daid soggevokálan lea *i* (*juhkin*). Eará hámit mat spiehkkasit jovssushámis (ja main leat guđesge 1–4 ovdamearkka), leat dákkárat: jovssushámi mátta ovddasta olles sojahanhámi (*válde*), mátta lea otnon (*buskin*), vokála-guovddážis lea diftonga ja soggevokálan lea *i* (*oastin*), sáme- ja suomagiela sátnehámit leat ovtastuvvan (*fierin*), *leat*-vearbba hápmi lea ovtastávvalhámis (*lein*) ja bárahisstávvalmáttat vearbba njealjestávvalvariántta ravdavokála kvalitehta spiehkkaasa jovssushámi ravdavokála kvalitehtas (*čiehkádikkin*). Pret. ol. 1. persovna hápmekategoriija hámiid oččodeami áiccalmahtá tabealla 5.10.

Tabealla 5.10. Preterihta ovttaidlogu 1. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6							juhkin												
2;11.16–19	bidjen	váldlii (?)					čolkin												lein
2;11.1–2	borren	logai					lohkin												lein
2;10.17–20	čiehkádlin						gávnin	buskin											čiehkádikkín
2;10.4	ledjen						borrin												
2;9.11–15	mannen						gávnin	buskin		ferin									
2;8.27–28							mannin	oastin											
2;8.10–12	juhken						ollin	máhtt											
2;7.28–30	gáv(d)nen						gávdnin												
2;7.10–11		jugai																	
2;6.25–26		manai					válde												
2;6.12		gahčai																	
2;5.29	čievččestin/ čievččastin	gomihii																	
2;5.15		nuikádi																	
2;4.24–25	gávnen	gahčai																	
2;4.3–6		gahčai																	
2;3.19	boagustin																		
2;3.6																			
2;2.14																			
2;1.25																			
2;1.14	gávdnen																		
	jovssush.	ol.3.	mátta	soggev.	otnon	vok.g., soggev.	vok.g., soggev.	vok.g., soggev.	earen. hápmi	nuppi távta vok.g. ja soggev.									

5.1.2.1.2 Nubbi persovdna

Toivainena suomagielat mánáid giellamateriálas leat unnán ovdamearkkat pret. ol. 2. persovdna hámiid geavaheamis: vuollel logi hámi oktiibuot viđa (dahje guđa, gč. vuollečujuhus 28, s. 36) máná gielas. Vuosttaš dain lea Toivainen (1980: 71) mielde hápmi *olit* 'ledjet', mii lea báddejuvvon Ville-nammasaš máná gielas agis 2;6.⁷⁷ Eará mánáid gielas vuosttaš hápmi lea registrerejuvvon agiin 2;7 ja 2;8 (gč. Toivainen 1980: 71, 233, 250, 255, 270).

Mu materiálas leat oktiibuot nuppelot pret. ol. 2. persovdna hámi. Buot dat gullet bárradahje bárahisstávvalvearbaide, kontrakšuvdnamáttat hámiin ii leat oktage ovdamearka. Jovssushámis persovdna- ja lohkoageažus lea *-t*, earret *leat*-vearbbas, mas sojahangeažusin adnojuvvo *-djet*: *le-djet*. Bárrastávvalvearbbain máttá lea gievrras dásis ja soggeovokálan lea *a-* ja *i*-vuolleluohká hámiin *e*, omd. *stohke-t*, *bohte-t*, ja *u*-vuolleluohká hámiin *o*, omd. *dolvo-t*. Jus bárrastávvalvearba vokálaguovddázis lea diftoŋga, de deattohis stávvala *e* ja *o* njulgejit diftoŋgga monoftoŋgan. Gommastávvalvearbbain konsonántamáddagii laktása preterihta dovddaldat *-i-*, omd. *muital-i-t*, muhto bárrastávvalvearbbain ja *leat*-vearba hámis ii leat áigedovddaldat. Pret. ol. 1. ja 2. persovdna jovssushámit leat nuppiiguin sániiguin muđui ovttaláganat, muhto sojahangeažus lea 1. persovnnas *-n* ja 2. persovnnasges *-t*.

Go materiálas leat nu unnán hámit, de daid vuodul ii sáhte guorrat dán sojahanhámi oččodanproseassa, muhto dain sáhtttá vuohttit muhtun seamma tendeanssaid go eará hápmekategoriijaid sojahanhámiin.

Hápmekategoriija ihtá materiálii sullii oktanaga pret. ol. 1. persovdna kategoriijain, ja vuosttažin lea registrerejuvvon geažuskeahes bárrastávvalmáttat *gulle* badjelaš guovttejakká-sažžan, njeallje mánu ovdal suomagielat nieiddaža *otit*-hámi:

- (322) á *[dat lea áhči vauva]*
E ***gullego*** *[dat lea eatni vauva]* (2;1.7)

5.1.2.1.2.1 Bárrastávvalmáddagat

Vuosttaš jovssushápmi ihtá materiálii agis 2;3, namalassii guokte mánu maŋŋel go pret. ol. 1. persovdna jovssushápmi lea registrerejuvvon materiálii vuosttaš háve. 2. persovdna jovssushámit leat materiálas maiddái jahkebeali maŋŋel viđa geardde:

- (323) *[gosa don]* ***bidjet*** *[unni]* (2;3.6)
- (324) *[- áhčči (.)]* ***gulletgon*** (2;9.12)
- (325) *[maid don dál]* ***váldet*** (2;9.15 (L))
- (326) *[maid don]* ***bidjet*** *[dohko]* (2;9.15 (L))

⁷⁷ Nugo vuollečujuhusas 28, s. 36 namuhuvvui, de dutkamuša mildosa mielde lea hápmi *otit* '(don) váldet' registrerejuvvon ovtta nieiddaža gielas juo agis 2;5 (gč. Toivainen 1980: 260).

(327) **gulletgon** (2;10.25 (B))

Guorahallanáigodaga loahpageahčen geavahuvvo maiddá hápmi, mas soggevokálan lea *i*, ja *i*-máttat *máhttit*-hápmi gahččá dan dihte oktii sihke infiniivahámiin ja pres. ml. 1. persovnna hámiin:

(328) **don bidjit** (2;10.17 B))

(329) **gergitgon** (2;11.6 (B))

(330) **máhttitgon** (.) **máhttitgon** (3;0.4)

Nugo ovdal lea čájehuvvon, de *i*-sokkat hápmi lea dábálaš pret. ol. 1. persovnnas, vrd. *gávdnin*, *mannin*, *máhttin*, *váldin* jna. Dát sáhtta váikkuhan maiddá 2. persovnna sojahanhápmái, mii lea, earret persovdna- ja lohkogehčosa, ideanttalaš ol. 1. persovnna hámiin. *i*-máttat hámit leat registrerejuvvon guorahallanáigodaga loahpageahčen, goas maiddá ol. 1. persovnna *i*-máttat hámit geavahuvvojit eanemus.

Vaikko materiála ii leat nu ollu, ahte dan vuodul sáhtta sihkarit guorrat hámiid oččodeami, de daid geavaheamis orru leame mearkkašahti erohus 1. persovnna hámiid ektui. Nugo ovddit kapihttalis bođii ovdan, de 1. persovnnas jovssushámit leat áibbas unnán *i*-sokkat hámiid ektui ja dat geavahuvvojit bálddalaga *i*-hámiiguin. 2. persovnnas goappatlágan hámit leat gosii seamma ollu, ja daid geavaheamis lea oalle čielga kronologalaš ráđji, nu ahte jovssushámit leat registrerejuvvon agi 2;10 ráđjái ja *i*-sokkat hámitges agi 2;10 rájes gitta guorahallanáigodaga lohppii.

5.1.2.1.2.2 Bárahisstávvalmáddagat

Bárrastávvalmáttat jovssushámiid albmonemiid gaskkas, bealgoalmmátjakhásazžan, leat registrerejuvvon guokte bárahisstávvalhámi, mat leat goappašagat ol. 3. persovnnas:

(331) [*don*] **gomihii** (2;6.12 (L))

(332) [*don*] **billistii** (2;8.12 (L))

Nugo ovdalis čájehuvvui, de ol. 3. persovnna hámit, ee. aiddo *gomihii*, geavahuvvojit agis 2;5–2;6 maiddá ol. 1. persovnna jovssushámiid sajis.

Ovttastávval *leat*-vearbba hámit leat registrerejuvvon beaivegirjemateriálii guovtte geardde. Nubbi dain lea ovttastávvalhámis ja nubbiges jovssushámis:

(333) *gos don leit/leid dál* (2;8.21 (B))

(334) *don dat ledjet* (2;9.23 (B))

Jovssushápmi *ledjet* lea registrerejuvvon seamma agis go bárrastávvalvearbbaid jovssushámit ja 1. persovnna jovssushápmi *ledjen*. Ovtastávvalhápmi (mii lea noterejuvvon beaivegirjemateriálii *leit/leid*-hámis) fas lea earenoamáš spiehkastathápmi, man sáhttet motiveren sihke *i*-elementta dominánsa eará persovdna- ja lohkohámiin, buohtalas preseansahámi *leat* stávvallohku ja suomagiela *olla* 'leat' -vearba vástideaddji sojahanhápmi *ol-i-t* [leat-PRT-OL2] 'ledjet', gč. pret. ol. 1. persovnna *lein*-hápmi, s. 130.

5.1.2.1.2.3 Čoahkkáigeassu

Pret. ol. 2. persovnna hápmekategoriija hámiin leat ovdamearkkat bárra- ja bárahisstávvalvearbbain. Vuosttaš hápmi ihtá máná gillii agis 2;1 geažuskeahtes hámis (*gulle*), muhto eanas registrerejuvvon hámit leat jovssushápmásaččat. Birrasiid bealgoalmmátjakhkásažžan sojahanhápmiin leat registrerejuvvon pret. ol. 3. persovnna hámit (*gomihii*), ja guorahallanáigodaga loahpas materiálas leat *i*-sokkat hámit (*bidjit*). Oktii lea maid registrerejuvvon ovtastávval *leit/leid*-hápmi. Materiálas leat unnán vearbbat, mat geavahuvvojit pret. ol. 2. persovnna hápmiin, iige daid vuodul dan dihte sáhte guorrat dán hápmekategoriija sojahanhámiid oččodanproseassa. Materiála mielde jovssushápmi ii leat goit vel sajáiduvvan guorahallanáigodaga loahpas. Bárrastávvalvearbbaid jovssushámi struktuvra, mas persovdna- ja lohkoageažus *-t* laktása gievrásásat máddagii, orru čielgagoahtime agi 2;9 rájes, muhto máddaga soggevokálas orru leame variašuvdna gitta guorahallanáigodaga lohppii. Tabeallas 5.11 leat pret. ol. 2. persovnna sojahanvuogit ovdamearkkaiguin.

Tabealla 5.11. Preterihta ovttaidlogu 2. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6					máhttit
2;11.16–19					
2;11.1–2					<i>gergit</i>
2;10.17–20	<i>gullet</i>				<i>bidjit</i>
2;10.4					
2;9.11–15	bidjet				
2;8.27–28				<i>leit/leid</i>	
2;8.10–12			billistii		
2;7.28–30					
2;7.10–11					
2;6.25–26					
2;6.12			gomihii		
2;5.29					
2;5.15					
2;4.24–25					
2;4.3–6					
2;3.19					
2;3.6	bidjet				
2;2.14					
2;1.25					
2;1.7		gulle			
	jovssush.	máтта	ol.3.	earen. hápmi	soggev.

5.1.2.1.3 Goalmmát persovvna

Pret. ol. 3. persovvna hápmi lea vuosttaš preterihtahápmi, mii ihtá suomagielat máná gillii. Toivainena materiála mielde hápmi ihtá gaskamáná gillii agis 1;11. Vuosttaš máná gielas dat lea registrerejuvvon agis 1;6 ja maŋimus máná gielas agis 2;5. (Toivainen 1980: 71.)

Sámegiela jovssushámis lea buot sojahanluohkáin preterihta dovddaldat *-i*, mii bárrastávvalvearbbain laktása geahnohisdásat máddagii, omd. *bođi-i*, *muital-ii*, *le-i*, *čohkká-i*.

Materiálas leat valjit ovdamearkkat pret. ol. 3. persovvna hámiin, nugo buohtalas preesean-sahámiinnai, ja dat leat registrerejuvvon buot báttiin. Ol. 3. persovvna lea áidna ovttaidlogu-hápmi, mas preterihta áigekategoriija merkejuvvo sierra morfemain, ja preterihta dovddaldat *-i* lea registrerejuvvon buot máná hámiin, earret ovttá ovttaskas dáhpáhusa.

Hámi vuosttaš manifestašuvnnat leat registrerejuvvon agi 1;7 rájes, namalassii moadde

vahku maŋŋel vuosttaš ol. 3. persovnna preseansahámi, álggos beaivegirjemateriálii ja vuosttaš bátti rájes maiddái videomateriálii:

(335) *gaci* (< GAHČČAT) (1;7.12 (B))

(336) E *gahci* [vauva]
á [gahčai vauva jo] (1;8.23)

Dát álgomanifestašuvnnat leat registrerejuvvon golbma, njeallje mánu ovdal go pret. ol. 3. persovnna hápmi ihtá Toivainena suomagielat gaskamána gillii (gč. Toivainen 1980: 71).

Hápmi lea rávesolbmuidgiela hámi ektui earenoamáš dainna lágiin, ahte das ii leat máddaga soggevokála *a*. Dulkon dan goit preterihttahápmi, go sáni loahpas lea preterihttadovddaldat *-i*. Ovdamearkkas (336) áhči celkosa sáhtta dulkot nu, ahte son maid atná máná vearbba preterihttahápmi.

5.1.2.1.3.1 Bárrastávvalmáddagat

Vuosttaš čielga jovssushápmi ihtá agis 1;8.19, ja 3. persovnna hámit leat dábálepmsit jovssushápmásaččat miehtá guorahallanáigodaga.

(337) *dohko manai* (1;8.19 (B))

(338) [di] *bojii* [dohko] (1;9.5)

(339) [ja de] *áiggui* [de ---] (2;2.14)

(340) [de] *šattai* [oba finnis] (2;5.29)

(341) [dat] *váccii* [duoihko] (2;7.10)

(342) [son] *máhtii* [njuiket gea] (2;10.4)

(343) [o go šattii nu buorre buvru go] *bijai* [mielkki] (2;11.2)

Nugo ovdamearkka (343) vuosttaš vearbahámiis juo boahtá ovdan, de jovssushámiid bálddas geavahuvvojit maiddái eará hámit. Guovttejahkásažžan mánná geavahišgohtá vokálaguovddázis muhtumin diftoŋgga dakkár vearbain, main rávesolbmuidgielas vokálaguovddáža kvalitehta molsašuddá sojahanhámiid mielde, earenoamážit *boahtit*-vearbba hámiis. Ovdamearkkain (344) ja (346) oaidná maid, mot mánná geavaha *oa*-diftoŋgga dakka maŋŋel go su ságastallanguoibmi lea geavahan jogo monoftoŋgga dahje *uo*-diftoŋgga:

- (344) á [hávvii bođii]
E [ávvi] **boajii** [-- ávvi] (2;0.0)
- (345) E [-- imah go] **boajii** [nissu]
á [nissu jo nissu bođii] (2;0.18)
- (346) áh [jo die de buođii skávli]
E [--] **boajii** [(.) okta vuonccis] **boajii**
áh [akta vanca die] (2;2.14)
- (347) [dorski bo] **boajii** (2;5.15)
- (348) [dat] **vuojii** [nu garrasit] (2;7.10)

Nugo ovdamearkkain (344) ja (345) boahotá ovdan, de máná áhčči geavaha *boahtit*-vearbba pret. ol. 3. persovvna sojahanhámis muhtumin maiddáii monoftongga, muhto máná hámiin lea moatte geardde registrerejuvvon maiddáii áhči ruovttusuopmana diftonga *uo* (gč. máná áhku *buođii*-hápmi ovdamearkkas (346)):

- (349) [beana] **buo'ii** (2;3.19)
- (350) [ja dat] **buojii** [deike] (2;7.10)

Guovtti ovdamearkkas *uo*-diftonga loahppaláđđasa sajis lea *a*-vokála:

- (351) *guolli* **buolii** (2;0.13 (B))
- (352) [áhcci juhká do doppe guppes (.) juhka doppe guppes] **buajii** [fas] (2;5.15)

Diftonga *a*-láđđasa duohken sáhtá leat máná *boajii*-hámi diftonga loahppaláđđasa váikkuhus. Dan duohken sáhtá leat maid giellaoččodanproseassa oppalaš variašuvdna, mii dán dáhpáhusas boahotá ovdan máddaga válljema eahpesihkarvuhtan, vrd. omd. pres. gl. 1. persovvna *boahte* ja pret. ol. 1. persovvna *oastin*, vrd. maiddáii ol. 1. persovvna hámit *dualan* ja *buáđan*.

Diftonga geavaheapmi bistá badjelaš jahkebeali, gitta agi 2;7 rádjái, muhto dán áigodagas leat registrerejuvvon maiddáii hámit main lea monoftongga:

- (353) [gea (.)] **bo'ii** [duollu] (2;3.19)
- (354) [ja odne] **bo'ii** [dán da veahkin dohko] (2;4.6)

(355) [ja ja ja] **bojii** [Hemul dohko ja] **bojii** [geahččat mu mu mu Mumi dá lea] (2;4.25)

i-máttat vearbbain leat agi 2;10.4 rájes registrerejuvvon dušše hámit, main vokálaguovddázis lea monoftoŋga.

Nubbi mihtilmas fenomena ol. 3. persovnna preterihttahámiid oččodeamis lea dat, ahte *a*-máttat vearbbat sojahuvvojit giellaoččodeami ovttá muttus *i*-máttat vearbbaid ládje, nu ahte daid soggevokálan lea *i*. Dát sojahanvuohki lea registrerejuvvon sihke beaivegirjemateriálas ja golmma maŋŋálas báttis agis 2;10–2;11, vaikko jovssushámit dominerejitge maiddái dáin báttiin.

(356) [ja de dat] **galggii** (2;10.4)

(357) *gea maid eadni* **gávnnii** (2;10.25 (B))

(358) [áddjá lohká gosa Eliinná] **jávkkii** (2;10.19 (L))

(359) [o go] **šattii** [nu buorre buvrá go bijái mielkki] (2;11.2)

Ainjuo ovdamearkka (356) *galggii*-hámi sáhtá atnit maiddái jovssushápmi, go dat gullo Guovdageainnus maiddái stuorit mánáid ja nuoraid gielas.⁷⁸ Vuolimus ovdamearkkas (359) lea fuomášan veara, ahte *šaddat*-vearbba sojahanhámi sokkis lea *i* muhto *bidjat*-vearbba hámis fas jovssushámi *á*. Ovdamearkkas (358) vearbahámi sáhtášii maid dulkot bárahisstávvala *jávkkii*-hápmi, mii lea deattohisstávvaliid gaskasaš synkopea dihte otnon *jávkkii*-hápmi, muhto go *i*-soggevokála oatnu Guovdageainnus dávjá *e:n: jávkkehii*, de dan dihte ii oro jáhkehahti, ahte *jávkkii*-hápmi lea *jávkkii*-vearbba otnon hápmi.

Go jovssushámi vokálaguovddázis lea diftoŋga, omd. *suovai*-hámis, de máná hámis sáhtá leat diftoŋga, vaikko son sojaha *a*-máttat vearbba *i*-máttat vearbbaid mielde nu, ahte soggevokálan leage *i*. Guovdageainnu jovssushámiinhan deattohisstávvala /ii/ (< */ij/) njulge vokálaguovddáža diftoŋga (vrd. ovdalis Gáivuona *buođii*-jovssushápmi variántta vokálaguovddáža diftoŋga):

(360) [*eadni gal*] **suovii** (2;11.2 (L))

Nubbi vejolašvuohta lea heivehit leksema ollásit *i*-máttat hápmi, nu ahte diftoŋga njulge *i*-máttat hámiid sojahanminstara mielde, vrd. omd. *veaddit : vettii*.

⁷⁸ Nuppelohjáhkásaš nuoraid gielas gullojit earret eará *galggii*- ja *bestii*-hámit (e-boastadiehtu Inger-marie Oskalis 26. ja 28.10.2009). Mu dutkanobjeavtta ja su skuvlaoappáid ja -vieljaid gielas leat čieža-gávccijáhkásažžan gullon ovdamearkka dihte *galggii*- ja *barggii*-hámit.

(361) [ja de] **gerggi** (2;10.4)⁷⁹

Hámit main lea gievrasdásat konsonántaguovddáš, leat registrerejuvvon muhtun báttiin:

(362) [ja ja ja heavdni] **gulli** [dan iežas bártni] (2;11.2)

(363) [maid Máret Rávdná] **gávnii** (2;11.2)

Ovta ja seamma leksema *a-* ja *i-*máttat sojahanhámit sáhttet maid geavahuvvot seamma báttis:

(364) [æ de] **šattai** [mus niesteboazuskinke] (2;10.4)

(365) [mun lean váldán eret háhta] **šattii** [Mymi] (2;10.4)

Konsonántaguovddáš sáhtta leat gievrRAS dásis maiddá dalle, go máná hámi ja jovssushámi soggevokála kvalitehta leat ideantalaččat:

(366) [-- gosa] **mannai** [(.) gosa] **mannai** [(.) gosa manai] (2;1.7)

(367) [oi (.)] **mannai** [dohko (.) biigá váldá -- (.) dohko de manai dohko] (2;1.25)

(368) [de] **juhkai** [de] (2;3.19)

(369) [áhčči dat] **jápmii** (2;11.16 (L))

(370) [gea manai] **billahuvvai** (2;3.19)

Ovdamearkkain (366) ja (367) oaidná, ahte mánná geavaha vuos gievrRASdásat hámi ja de dakka maŋjelges geahnohisdásat jovssushámi. Go gievrRASdásat hámit leat nu unnán, de dat orru čájeheame, ahte mánná dovdá gal jovssushámi guovddáškonsonántaid kvantitehta muhto ribaha muhtumin geavahit gievrRASdásat hámi.

Earenoamážit *juhkai*-hámi gievrRASdásat konsonántaguovddáža duohken ovdamearkkas (368) sáhtta leat Guovdageainnu suopmana konsonántaguovddáža guhkkuma váikkuhus. Guovdageainnu nuorat gearddi suopmanis konsonántaguovddáš guhkku guhkes sekundára *a*-soggevokála ovdabealde, ja ovdamearkka dihte *juhkat*-vearba infinitiivvas lea dan dihte goalmmát ceahki konsonántaguovddáš: /ju·h'kaah/ (e-boastadiehtu Berit Anne Bals Baalas 22.10.10). *juhkai*-hámiin mánná čuovvu dalle bárrastávvalvearbbaid dábálaš sojahanminstara man mielde pret. ol. 3. persovna hámis lea geahnohis dássi, ja dán dáhpáhusas dat lea namalessii nuppi ceahki *hk*. (Gč. maiddá ol. 2. persovna imperatiivahápmi *juhka*, s. 153–154.)

⁷⁹ *i*-máttat hámiid sojajeapmi *a*-máttat vearban lea maid registrerejuvvon moatte geardde, muhto easka badjel golmma-jahkásažžan: *jámai* (3;3.12), *sáhtai* (3;5.21).

Hápmi *billahuvvai* lea earenoamáš dan dihte, go mánná geavaha dan advearbbalágan hápmin dajaldagas *manai billahuvvai*. Dan duohken orru leame suomagiela konstrukšuvdna *meni pilalle* 'billahuvvai, manai billái', mas *pilalle*-oassi lea álgoálggus allatiivahápmásaš nomen muhto mii dálá gillii lea leksikalisašuvvan advearban. Konstrukšuvdna geavaheami sáhtá vel nannen dat, ahte máná áhčči maid geavahišgodii dan suohttasa dihte mánáinis humadettiin. *billahuvvai*-hámi gievrassá sáhtá váikkuhit dat, ahte vearbbain mat leat ráhkaduvvon *-ašuvva/-ahuvva*-suorgásiin, suorgása loahppavokála lea mángasiid gielas rievdan *o*-vokálan, ja das fas čuovvu, ahte vearbahápmi šaddá ovttaláganin automatiiva passiivavearbbain, mat leat kontrakšuvdnavearbbat ja main ii dan dihte leat dássemolsašupmi, omd. *vajálduvvat* > *vajálduvvot*, *guolehuvvat* > *guolehuvvot*, vrd. *ráhkaduvvot*, *garahuvvot* jna.⁸⁰

Gievrassá dási geavaheapmái sáhtá goit prinsihpas váikkuhit maiddá máná nuppi vuosttašgiela konsonántaguovddáža dássi: dain suomagiela vearbbain, main obanassiige lea dássemolsašupmi, lea pret. ol. 3. p. hámiin gievrassá dássi, omd. *haki* 'vieččai' (vrd. *hain* 'vižžen'), *otti* 'válddii' (vrd. *otin* 'válden'), *kylpi* 'lávvgodii' (vrd. *kylvin* 'lávvgodin').

Ovttá báttis lea registrerejuvvon sátnemáttá, mii ovddasta olles ol. 3. persovvna sátnehámi:

- (371) E [biigá] **gávnná** [vauva]
á [biigá gávnnai vauva] (2;1.7)

Agis 1;8–1;9 dákkár geahnohisdásat máddagat leat registrerejuvvon maiddá beavegirjemateriálii oktiibuot golmma geardde. Sátnemáddagat mat vástidit rávesolbmuidgiela *čierui-*, *manai-* ja *váccii*-hámiid máddagiidda, leat registrerejuvvon ol. 3. persovvna jovssushámiid sajis. Dasa ahte sátnemáttá geavahuvvo namuhuvvon dáhpáhusain pret. ol. 3. persovvna hápmin áigedovddaldaga haga, sáhtá váikkuhan suomagiela vástideaddji hápmi, mas preterihtadovddaldat *-i*- lea gahččan hupmangielas muhtun sojahantiippain eret, omd. *anto* < *antoi* 'attii', *hyppäs* < *hyppäsi* 'njuikii'.

5.1.2.1.3.2 Bárahisstávvalmáddagat

Vuosttaš bárahisstávvalhámit leat registrerejuvvon sullii jahkebeali mañnel vuosttaš bárrastávvalhámiid, ja vuosttaš albmonemiid mañnel ihtet dađistaga ođđa jovssushámit:

- (372) *biigá vehá* **bávččagii** (2;1.14 (B))
(373) [biigá] **bálkestii** [dohko] (2;2.14)
(374) [dat ii] **gáskkestii**⁸¹ [duon] (2;4.6)

⁸⁰ Automatiiva passiivavearbbatges leat mángasiid gielas sirdášan bárrastávvalvearban: *njuolggadusat sáddejuvvet* (vrd. *sáddejuvvojit*) *gulaskuddamii*; *ohccit vuoruhuvvet* (vrd. *vuoruhuvvojit*) (iežan notáhtat Guovdageainnu rávesolbmuid njálmálaš ja čálalaš gielas).

⁸¹ Hápmi geavahuvvo konteavsttas finihthápmiin vaikko dan ovddabealde lea biehttalanvearba.

(375) [dat] **liegganii** (2;8.12)

(376) [maid dat eadni] **muitalii** [ahte galgá -- dahkat nie] (2;10.4 (L))

(377) **darvánii** [mu báidi] (3;0.0)

Ovttastávval jovssushápmi *lei* lea registrerejuvvon agi 2;7 rájes.

(378) [de] **lei** [buorre] (2;7.10)

(379) [oi reive] **lei** [gahččan] (2;8.28)

(380) [diet gal] **lei** [oba somá] (2;10.4)

(381) [ii dat daga maide vaikko] **lei** [láhppon] (2;11.29)

Jovssushámi sajis lea oktii registrerejuvvon rávesolbmuidgiela ml. 3. persovnna hámi lágan sojahanhápmi.

(382) *dalle go mun ledjen unni mus* **ledje** *tutti njálmmis* (2;10.14 (B))

ledje-hámi válljemii orru dán ovttaskasdáhpáhusas váikkuhan *ledjen*-hápmi, maid mánná geavaha jur ovdalis. *ledje*-hápmái sáhtta prinsihpas jurddašit váikkuhan maiddái suomagiela analogiija, man mielde ol. 3. persovnna sojahanhápmi čuovvu muđui ol. 1. ja 2. persovnna hámi muhto das ii leat sierra persovdna- ja lohkoageažus.⁸²

istuin : *istuit* : *istu*
ledjen : *ledjet* : *X* *X* = *ledje*

5.1.2.1.3.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnamáttat hámiin leat unnán ovdamearkkat, ja dat leat buot *e*-máttat vearbbaid sojahanhámit. Vuosttažat dain leat jovssushámit, mat leat registrerejuvvon moadde mánu mañnel vuosttaš bárahisstávvalmáttat hámi:

(383) [biigá] **jávii** [dohko mummi ja ukki juhtte do doppe biillas] (2;3.6)

(384) [áhčči áhčči] **jávii** [bidjat dan dan nu] (2;3.6)

⁸² Dássemolsašuddandáhpáhusain ol. 3. persovnnas lea gievrras dássi go fas ol. 1. ja 2. persovnnas lea geahnohis dássi, vrd. *otin* 'válden', *otit* 'váldet', *otti* 'válddii'.

(385) [*gea* (.)] **heivii** [*diehko* (.) *gea*] (2;4.24)

Birrasiid bealgoalmmátjahkásažžan geavahuvvojit hámit, maid sokkis lea *e*, ja agis 2;10 lea vel registrerejuvvon okta *e*-sokkat hápmi:

(386) [*gea de de de de de*] **jingei** (2;5.15)

(387) **solei** [*ollu*] (2;5.29)

(388) [*de*] **lijgei** (2;10.17)

Dáin hámiin mánná laktá preterihta dovddaldaga *-i-* vokálamáddagii, man soggevokálan lea *e*, vaikko jovssushámis *e* rievdá *i* ovddabealde *i*:n. *e*-sokkat máddaga geavaheapmái orru váikkuhan dat, ahte dat adnojuvvo earret eará preseansa vástideaddji jovssushámis, omd. *rijge*, ja dat ahte bárrastávvalmáddagiin preterihtadovddaldat ii rievdat soggevokála kvalitehta, vrd. *mana* + *i* > *manai*, *vácci* + *i* > *váccii*, *oru* + *i* > *orui*.

5.1.2.1.3.4 Čoahkkáigeassu

Pret. ol. 3. persovvna hámiin leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáin. Vuosttaš manifestašuvnnat leat registrerejuvvon agi 1;7 rájes, ja vuosttaš čielga jovssushápmi ihtá gillii agis 1;8. Jovssushámit dominerejit miehtá guorahallanáigodaga, muhto daid bálddas geavahuvvojit maiddá eará hámit. Vuosttaš albmonemiin preterihta dovddaldat laktása njuolga guovddáš-konsonántii (*gaci*). Sihke kontrakšuvdna- ja bárrastávvalvearbbaid soggevokála spiehkka muhtumin jovssushámi soggevokálas (*jingei*, *šattii*). Bárrastávvalvearbbaid vokálaguovddázis lea muhtumin diftonga (*vuojii*) ja konsonántaguovddázis fas gievrras dássi (*mannai*). Sojahanhápmiin sáhtta maid geavahuvvot sátnemátta (*gávnna*) ja rávesolbmuidgiela paradigma eará sojahanhápmi (*ledje*).

Tabellii 5.12 leat čohkkejuvvon pret. ol. 3. persovvna sojahanvugiid ovdamearkkat.

Tabealla 5.12. Preterihta ovttaidlogu 3. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6	gahčai					
	2;11.16–19	gahčai			jápmii		
	2;11.1–2	bijai	gávdnii	suovii			
	2;10.17–20	<i>girdilii</i>	<i>lohkii</i>	jávkkii			
	2;10.4	čágai		gerggii		nohkai	ledje
	2;9.11–15	geavai					
	2;8.27–28	sugai					
	2;8.10–12	lei					
	2;7.28–30	šattai					
	2;7.10–11	šattai			vuojii		
	2;6.25–26						
	2;6.12						
	2;5.29	šattai		sølei	boajii		
	2;5.15	nogai		jijgei	buajii		
	2;4.24–25	nogai					
	2;4.3–6	bijai					
	2;3.19	gávnnai				billahuvvai	
	2;3.6	lávii					
	2;2.14	áiggui					
	2;1.25	manai			<i>bođii</i>	mannai	
	2;1.7	gahčai				mannai	gávna
	2;0.18	gahčai			boajii		
	2;0.0	manai			boajii		
	1;11.15	<i>manai</i>					
	1;10.26						
	1;10.12						
	1;9.20	manai					
	1;9.5	bojii		gahci			
	1;8.23	<i>manai</i>		gahci			
	1;7.27		<i>gači</i>				
	1;7.12		<i>gaci</i>				
		jovssush.	kons.g., soggev.	soggev.	vok.g.	kons.g.	mátta ml.3.

5.1.2.2 Guvttiidlohku

Preterihta guvttiidloguhámit leat materiálas áibbas moadde: 2. persovnnas lea okta ovdamearka ja 3. persovnnas njeallje. 1. persovdna lea registrerejuvvon vuosttaš háve easka guorahallanáigodaga maŋŋel, agis 3;2.5.⁸³

5.1.2.2.1 Nubbi persovdna

Materiála áidna pret. gl. 2. persovnna hápmi lea registrerejuvvon badjelaš bealgoalmmátjähkásažžan, ja das lea jovssushámi ráhkadusa mielde preterihtadovddaldat *-i-* ja persovdna- ja lohkoageažus *-dde*:

(389) [*in maidige duai*] **leidde** [*bargan juoidá eará --*] (2;7.30 (L))

Tabellahámis dan geavaheapmi boahdá ovdan ná:

Tabella 5.13. Preterihta guvttiidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain

↑	2;11.29–3;0.6	
	2;11.16–19	
	2;11.1–2	
	2;10.17–20	
	2;10.4	
	2;9.11–15	
	2;8.27–28	
	2;8.10–12	
	2;7.28–30	leidde
		jovssush.

5.1.2.2.2 Goalmmát persovdna

Materiála pret. gl. 3. persovnna hámit leat bárrastávvalmáttat vearbbat. Daid jovssushámi mátta lea geahnohis dásis, ja máddagii laktása áigedovddaldat *-i-*. Sojahangeažusin lea sihke árbevirolaš *-ga-*geažus ja preseansa sojahanhámi málle mielde maiddáid oddaset *-ba-*geažus.

Materiála ovdamearkkat leat, earret ovtta dáhpáhusa, jovssushámis, ja dat leat registrerejuvvon váile bealgoalmmátjähkásažžan, agis 2;3.6:

(390) [*go go go go iddes*] **bo'üibe** [*galgá eskkiin ((?)) gáhkkut*] (2;3.6)

⁸³ Pret. gl. 1. persovnna hápmekategoriija hápmi lea materiálas dán celkosis: *ja dat lei Ká Kári miessi maid mü mun ja Máret Rávdná gávnniiben Kári miessi* (3;2.5).

(391) [*hurtu ja ja ja ja ja girdi*] *manaibe* [*Dupmii*] (2;4.25)

Ovdamearkka (390) konteavsttas lea eahpečielggas, geaidda dahje maidda *bo'iibe*-hápmi čujuha, iige dan dihte leat sihkar geavahuvvogo hápmi pret. gl. 3. persovnna hápmiin. Ovdamearkkas (391) duálahápmi čujuha heakkahis entitehtaide, ja rávesolbmuidgielas dan sajis livččii dábálaččat mánggaidloguhápmi. Máná gielas fievrut sáhttet leat personifiserejuvvon, seamma ládje go ovdamearkka dihte duhkoraseallit, ja dan dihte *manaibe*-hápmi rehkenasto gullat gl. 3. persovnna hápmekategoriijai.

Persovdna- ja lohkogeažusin lea *-ba*, man sihke máná áhčči ja Skárfvákki boarráseamos buolvva olbmot geavahit gl. 3. persovnna preterihttahámiid sojahangeažusin. Preseanssa *-ba*-gehčosa sirdáseapmi preterihttahápmái lea oahpis eará guovlluinnai.⁸⁴

Beavegirjemateriálii lea oktii registrerejuvvon jovssushámi sajis maiddá ol. 3. persovnna hápmi:

(392) *mummo ja ukki bodii* (2;5.7 (B))

Ol. 3. persovnna hámi geavaheapmái sáhttá váikkuhit suomagiela málle. Nugo ovdal lea namuhuvvon, de standárdagiela ol. 3. persovnna hápmi adnojuvvo mángga guovllu suomagielas maiddá mánggaidlogu 3. persovnna veabahápmiin. Ovdamearkkas (392) subjeaktan leat máná Suoma áhku ja ádjá ”namat”, maid son geavaha maiddá suomagiela humadettiin, ja dan dihte suomagiela celkosa *mummo ja ukki tuli* ’áhku ja ádjá bodiiga’ veabahápmi sáhttá dán dáhpáhusas báidnit sámeagiela vearbba persovnna ja logu válljema. Suomagiela málle ii goit sáhte atnit áidna čilgehussan ovttaidloguhámi geavaheapmái, go ol. 3. persovnna hápmi adnojuvvo maiddá eará 3. persovnna jovssushámiid sajis, gč. pres. gl. ja ml. 3. persovnna ja pret. ml. 3. persovnna sojahanvuogit.

Dás namuhuvvon pret. gl. 3. persovnna hámiid sáhttá čohkket tabellii ná:

⁸⁴ Vrd. preseanssa geažus sáhttá sirdásit preterihttahápmái maiddá esttegielat mánáid gielas: *tulep* ’boahá’ > *tulip* ’bodií’ (vrd. rávesolbmuidgiela *tuli* ’bodií’), muhto erohus sámeagiela ektui lea dat, ahte esttegielas geažus sirdása rávesolbmuidgiela nollamorffá sadjái.

Tabealla 5.14. Preterihta guvttiidlogu 3. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6		
	2;11.16–19		
	2;11.1–2		
	2;10.17–20		
	2;10.4		
	2;9.11–15		
	2;8.27–28		
	2;8.10–12		
	2;7.28–30		
	2;7.10–11		
	2;6.25–26		
	2;6.12		
	2;5.29		
	2;5.15		<i>bođii</i>
	2;4.24–25	manaibe	
	2;4.3–6		
	2;3.19		
	2;3.6	bo'iibe	
		jovssush.	ol.3.

5.1.2.3 Mánngaidlohku

Maiddá preterihta mánngaidloguhámiin leat materiálas unnán ovdamearkkat: áidna dáhpáhusat leat vihtta 3. persovnna hámi. 2. persovnna hámiin ii leat materiálas oktage ovdamearka. 1. persovnna hámit ihtet easkka guorahallanáigodaga mañnel: beavegirjemateriálii agis 3;0.24 ja báddejuvvon materiálii agis 3;2–3;3.⁸⁵

5.1.2.3.1 Goalmmát persovdna

Suomagiela standárdagiela pret. ml. 3. persovnna hámit, omd. *menivät* '(sii) manne', leat mánáid gielas seamma hárvanaččat go preseansa vástideaddji hámit. Toivainena materiálas dat leat oktiibuot guhtta, ja vuosttaš dain ihtá gillii agis 2;8. (Toivainen 1980: 71–72.) Sivvan lea, ahte mánát geavahit standárdagiela hámiid sajis hupmangiela hámiid, mat leat ideantta-laččat standárdagiela ol. 3. persovnna hámiiguin. Toivainena (1980: 71) mielde pret. ol. 3.

⁸⁵ Pret. ml. 1. persovnna hápmekategoriija hápmi lea beavegirjemateriálii registrerejuvvon dušše fuomášupmin, ahte hápmi lea ihtán máná gillii: *Mii [...]jimet* (3;0.24 (B)). Báddejuvvon materiálas leat celkosat: *[mii] gávnniimet [unna Kári -] (3;2.5)* ja *[áhčči skávli lá láve doppe go gos mii] lokaimet [širráid (?)] (3;3.12)*.

persovvna hápmi ihtá gaskamána gillii agis 1;11, muhto son ii spesifisere, goas mánát geavahišgohtet dan pret. ml. 3. persovvna hámi mearkkašumis.

Sámeigiela jovssushámiin ii leat sierra preterihttadovddaldat, iige bárrastávvalvearbbaid jovssushámiin leat sojahangeažusge. Bárrastávvalvearbbain sojahanhápmi lea baicca gievrrasdásat mátta, man soggevakálan lea *e*, omd. *bohte*, ja hápmi gahččá oktii pres. gl. 1. persovvna hámiin. *leat*-vearbbas lea sojahangeažus *-dje*: *le-dje*.

Mu materiálas mánná geavahišgohtá vearbbaid pret. ml. 3. persovvnas váile bealgoalmmátjáhkásažžan, njeallje mánu ovdal go seamma kategoriija hámit leat registrerejuvvon suomagielat mánaid gillii vuosttaš geardde (gč. Toivainen 1980: 71–72). Vuosttaš albmoneapmi lea rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna hámis, mii geavahuvvo seamma doaimmas maiddá guorahallanáigodaga loahpageahčen. Materiálas leat vihtta dáhpáhusa, main vearahápmi geavahuvvo pret. ml. 3. persovvna doaimmas. Njealjis dain lea bárrastávvalvearbbas hápmi ja ovttas *leat*-vearbbas hápmi.

(393) [*bas*] **manai** (2;4.24)

(394) [*muhte da dat unna heavnnáš gal lea vasti ((?)) ja álggi*] [*ballat ((?)) dat eará mánát*] (2;11.2)

Ovdamearkka (393) konteksta čájeha, ahte mánná bálku bihttábordinspealu bihtáid soffá vuollái ja *manai*-vearba čujuha namalassii daidda bihtáide. Rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna hámi válljemii sáhtta váikkuhan sihke máná oppalaš viggamuš atnit namuhuvvon hámi maiddá eará hápmekategoriijain ja dat, ahte jovssushámit *manne* ja *álge* eai leat nu čađačuovgit go eanas eará preterihttakategoriijaid hámit, main áigi merkejuvvo sierra dovddaldagain. Máná viggamuš preterihttahámiid čađačuovgivuhtii bohtá ovdan maiddá ol. 1. ja 2. persovvna hápmeváriánttain, main son atná jovssushámi *e*-soggevakála sajis *i*-vokála, gč. maid vuollelis *galgi*-hápmi.

Ovttá dáhpáhusas vearahápmiin lea *leat*-vearbbas ol. 3. persovvna hápmi, vrd. Guovdagainnu ol. 3. persovvna hápmeváriánttat *lei* ~ *lei* ~ *lii*.

(395) [*dat*] **li** [*stohkosat doppe*] (2;11.16)⁸⁶

Hámi sáhtta dulkot maiddá otnon hápmiin, vrd. Gáivuona ml. 3. persovvna jovssushápmi *lidje*.

Ovttá dáhpáhusas máná hápmi lea muđui jovssushámi lágan, muhto soggevakálan lea jovssushámi *e* sajis *i*:

(396) [*dát*] **galgi** [*oadđit*] (2;11.29)

⁸⁶ *leat*-vearbbas ovttaidloguhápmi lea registrerejuvvon oktii guorahallanáigodaga mañnelnai: *go lei juovllat* (3;5). Mánu mañnel fas lea materiálas guokte jovssushámi: *oainnat dát lekke mánáidgárddis* (3;6) ja *dát lekke iežat ruovtuin* (3;6).

i-vokála geavaheami duohken veadjá leat dat, ahte mánná sojaha *galgat*-vearbba *i*-máttat vearbhan muhtumin maiddá preseanssas, vrd. *galggii*, ja ahte *i*-vokála lea báidnán soggevokála válljema maiddá dán dáhpáhusas. *i*-vokála sáhtá dulkot maiddá áigedovddaldahkan, dan dihte go dat dahká sojahanhámi transparentan, ja nugo ovdalis namuhuvvui, máná eará hámiin vuhtto, ahte son viggá atnit preterihttahiid, main áigi merkejuvvo sierra dovddaldagain.

Áidna čielga jovssushápmi lea registrerejuvvon guorahallanáigodaga loahpas. Mánná lea geahčadeame girjji, mas leat mánggalágan govat, ja go viimmát oidno dakkár govva, mas leat mánga sávzza, de mánná illosa ja dadjala:

(397) [*gea viimmat*] **bovte** [*áhččilábbá ja eadniláppá*] (2;11.2 (L))

Dáid ovdamearkkaid vuodul ii sáhte guorrat 3. persovna hámiid oččodanproseassa. Materiála čájeha goit, ahte guorahallanáigodaga loahpas jovssushápmi lea juo ihtán gillii, muhto earret ovttá jovssushámi, materiálas leat guokte pret. ol. 3. persovna hámi, okta otnon hápmi ja okta hápmi, mas jovssushámi *e*-soggevokála sajis lea *i*. Pret. ml. 3. persovna hámiid sojahanvugiid sáhtá čohkket tabellii ná:

Tabella 5.15. Preterihta mánggaidlogu 3. persovna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6				galgi
	2;11.16–19			li	
	2;11.1–2	bovte	álggii		
	2;10.17–20				
	2;10.4				
	2;9.11–15				
	2;8.27–28				
	2;8.10–12				
	2;7.28–30				
	2;7.10–11				
	2;6.25–26				
	2;6.12				
	2;5.29				
	2;5.15				
	2;4.24–25		manai		
		jovssush.	ol.3.	ol.3./mátta	soggev.

5.2 Imperatiiva

Imperatiivahámit leat ollu gielain daid hámiid searvvis, mat ihtet máná gillii vuosttažin (gč. omd. Toivainen 1980: 32; Laalo 2003: 329; Aksu-Koç & Ketrez 2003: 41–42; Nocetti 2003: 359–360; Pfeiler 2003: 383–385). Dán guorahallamis imperatiivahámit leat registrerejuvnon buot lohkokategoriijaid 2. persovnnas ja gl. 1. persovnnas. Ol. 2. persovnna hámit leat áidna hámit, maid oččodeami sáhttá guorrat materiálas, go eará hámiin eai leat nu ollu ovdamearkkat.

Imp. ol. 1. persovnna hámiid mánná ille lea gullan birrasisttis. Dat leat hárvanaččat dálá (hupman)gielas, ja Svonni (1993) ja Turi (1996) dutkamušain skuvlamánáid sámegiela hálddašeami birra dán hápmekategoriija hámiid hálddašeapmi ii leat oba iskojuvonge. Imp. ol. 3. persovnna hámiidges eai 10–12-jahkásaš mánátge báljo geavat (Svonni 1993; Turi 1996). Svonni dutkamuša 15 informánttas dušše guovttis hálddašeaba muhtun 3. persovnna hámiid (Svonni 1993: 150), ja Turi guorahallama 18 informánttas maid dušše guovttis geavahit dáid hámiid (Turi 1996: 71–73). Dan dihte ii leat vuordemeahtun, ahte vuollel golmmajahkásaš mánná ii vel geavat 3. persovnna hámiid.

Imperatiivahámiid vejolaš geavaheami geahpida dat, ahte mánná atná dávjá indikatiivahámiid, go gohčču dahje sihtá nuppi dahkat juoidá, nugo ovdamearkkain (398)–(400). Ovdamearkkas (398) mánná bivdá áhčistis veahki bidjat su čohkkát albma ládje stuolu ala:

(398) [áhčči áhčči] **bišše** [he] **biššá** [du] (1;10.26)

(399) E [áhčči áhčči áhčči] **johká** [gijj-]
á [áhčči galgá lohkat girjji ja vel] (1;11.15)

(400) E [áhčči] **jáv'u** [ʔlávluʔ] oajji]
á [ii leat lá- ii áhčči máhte]
E [áhčči (.)] **jáv'u** [(.) áhčči] **jáv'u** (1;11.15)

Indikatiivva geavaheapmi imperatiivva mearkkašumis lea vejolaš rávesolbmuidgielasnai, omd. *Don vuolggát!*,⁸⁷ ja ind. ol. 3. persovnna hápmi gohččunhápmiin lea registrerejuvnon maiddá eará gielain, omd. suomagielas: *äiti hakke-e* [eadni.NOM viežžat-OL3] ʔeadni, viečča!ʔ ja kroatiagielas: *čita!* [lohkat.OL3] ʔloga!ʔ (Toivainen 1961: 306; Katičić 2003: 247, 258).

Gohččumii dahje hástimii geavahuvvo maiddá finihitta vearahápmi: go mánná ovdamearkka dihte gohčču áhči rahpat bohtala dahje áhku lohkat girjji, de son sáhttá geavahit (dušše) infinitiivahámi:

(401) **rahpat rahpat** (1;11.6 (B))

(402) **lohkat** (1;11.8 (B))

(403) **bálkestit munnje** (2;3.1 (B))

⁸⁷ Vrd. maiddá omd. *Jus leat jearaldagat, váldibehtet áinnas oktavuoda [-]in!*; *Áddebehtet* [sic] *dieđu* [munnje go lea čeahkkin] (iežan notáhtat Guovdageainnu rávesolbmuid njálmálaš ja čálalaš gielas).

5.2.1 Ovttaidlohku

5.2.1.1 Nubbi persovdna

Ol. 2. persovdna imperatiivahápmi lea vuosttaš vearahápmi, man suomagielat mánná geavahišgoahtá. Toivainena materiála gaskamánna lei agis 1;7, go dát hápmi registrerejuvvui su gielas vuosttaš háve. Guovtti máná áramus ol. 2. persovdna imperatiivahámit leat registrerejuvvon juo agis 1;1 ja guovtti máná easkka agis 2;1. (Toivainen 1980: 44, 33–34.)

Imp. ol. 2. persovdna jovssushápmi lea, earret *leat*-vearbba jovssushámi, sátnemátta, omd. *boade*, *muital*, *čohkká*. Bárrastávvalvearbbaid konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis, ja *i*- ja *u*-máttat vearbbaid soggevokála oatnu *e:n* ja *o:n*, *a*-vearbbaid soggevokálan lea *a*. Ovttaštávval *leat*-vearbba jovssushápmi lea *leage*.

Ol. 2. persovdna imperatiivahámiin leat mu materiálas valjit ovdamearkkat. Vuosttaš imperatiivahápmásaš gohččunhámit leat registrerejuvvon juo guorahallanáigodaga álgogeahčen, golbma mánu ovdal suomagielat gaskamáná vuosttaš imp. ol. 2. persovdna hámiid, ja dat leat jovssushápmásaččat:

(404) *atte* (1;4 (B))

(405) *boade* (1;9.21 (B))

(406) *mana eret* (1;10.10 (B))

Dán hápmekategorija vearbbat geavahuvvojit miehtá guorahallanáigodaga dan rájes go dat vuos ihtet máná gillii. Dábálaččat dat leat jovssushámis, muhto materiálas leat maiddái hámit, maid ráhkadus spiehkka mainna nu lágiin jovssushámiid morfofonologalaš ráhkadusas.

5.2.1.1.1 Bárrastávvalmáddagat

Bárrastávvalmáttat hámit leat dábálaččat jovssushámis:

(407) *bija* [nu] (1;10.12)

(408) [duo lea] *geahča* (1;10.12)

(409) [áhčči] *miečča* [ankka [’čáhcelotti’] *gea*] (1;10.26)

(410) *muitte* (1;11.7 (B))

(411) *mana* [eret áhčči] (2;1.25)

(412) [áhčči] *viečča* [odđa dál] (2;2.14)

- (413) **váldde** [eret dakkára] (2;3.19)
- (414) [ge ge ge geahcca da dáppe (.)] **geahca** [dá] **geahca** [dáppe] (2;5.15)
- (415) **atte** [munnje ma maid diekkára] (2;5.29)
- (416) [áhčči boahotá dál viežžat min mánáidgárddis (.)] **doama** (2;6.12)
- (417) [jo -] **divtte** [orrut dás] (2;8.12)
- (418) **boso** (2;11.28 (B))

Birrasiid guovttejahkásažžan mánná geavaha mángii *i*-sokkat máddaga *guoddi* gohččuma mearkkašumis:

- (419) [gu gu áhčči] **guoddi** [biigá] (1;10.26)
- (420) [áhčči] **guoddi** [biiggá] (2;0.18)

Mánná sáhtá dábuhit dainna infinitiivahámi *guoddit* muhto atná dan infinitiivadovddaldaga haga, vrd. omd. *Boradit!*, mii lea formálalaččat infinitiivahámis, muhto mii adnojuvvo maiddá muhtunlágan impersonála imperatiivahápmín. *guoddi*-hámi sáhtá dulkot maiddá formálalaččat imperatiivahápmín, man konsonántaguovddáža dássi ja soggevokála kvalitehta spiehk-kasit jovssushámis *guotte*. Celkosa *áhčči guoddi biig(g)á* sajáiduvvama máná gillii nannii dat, ahte áhčči orui atnime dan suohtasin ja geavahišgođii dan dávjá iešnai go humadii mánáin.

Eará hámit, mat leat mainna nu lágiin earalárganat go jovssushámit, ihtigohtet nuppi eallin-jagi loahpa rájes. Dalle geavahuvvojit muhtun gievrrasdásat sojahanhámit (ovdamearkkas (426) maŋŋálaga jovssushámiin):

- (421) **juhka** (1;11.13 (B))
- (422) **juhka juhka** dohko njálmái (2;1.24 (B))
- (423) **lohka** aviisa (2;4.2 (B))
- (424) **rahpa** čalmm[...] (2;5.8 (B))
- (425) [bora (.)] **juhka** [mielkki] (2;5.15 (L))
- (426) [ge ge ge] **geahcca** [da dáppe (.)] **geahca** dá **geahca** dáppe] (2;5.15)

Ovdamearkkaid (421)–(425) veadjá sáhttit čilget Guovdageainnu suopmana konsonánta-guovddáža guhkkumiin, nugo ovdalis pret. ol. 3. persovnna *juhkai*-hámi, gč. s. 141. Mánná orru oamastan minstara, man mielde goalmmát ceahki konsonántaguovddáš molsašuddá nuppi ceahki konsonánttaiguin ja heiveha dan maiddái dákkár dáhpáhusaide, maid jovssushámiin goalmmát ceahki konsonánttat molsašuddetge vuosttaš ceahki konsonánttaiguin. Konsonántaguovddáža dási válljen ii muđui dagat jur makkárge váttisvuodaid: gievrass dássi lea registrerejuvnon namuhuvvon ovdamearkkaid lassin dušše oktii guorahallanáigodaga loahpas:

(427) [*áhčči bora ja*] **lohka** [*dán*] (2;11.16)

Gievrassdásat hámiid sáhtášii dulkot infinitiivahápmiin, mas ii leat infinitiivadovddaldat *-t*, vrd. ovdalis namuhuvvon infinitiivahámit, mat adnojuvvojit gohččuma doaimmas, omd. *lohkat*. Ovdamearka (426) mas mánná divvu iežas *geahcca*-hámi *geahca*-hápmiin, čujuha goit dasa, ahte son dábuha baicca imperatiivahámi. Dán seamma čájeha maiddái ovdamearka (427), mas ovddit vearbahápmi *bora* lea jovssushámiis.

Sullii bealgoalmmátjahkásažžan lea jovssushámi allegrohápmásaš soggevakála sajjis moatte geardde registrerejuvnon largovokála:

(428) [*áhčči*] **vuorddi** [*veháš*] (2;6.12)

(429) **gáikku** *áhčči* (2;5.26 (B))

(430) [*na*] **bosu** [*dies*] (2;7.10)

i- ja *u-*vokála geavaheapmái *i-* ja *u-*máttat vearbaid sokkis ovdamearkkain (428)–(430) sáhttá váikkuhit dat, ahte *a-*máttat vearbain lea *a* maiddái imp. ol. 2. persovnna hámiid sokkis, vrd. maid ovdalis namuhuvvon *guoddi*. Nubbi vejolašvuohta sáhttá leat gl. 2. persovnna hámi sokki largovokála váikkuhus, vrd. *vuordi*, *bossu*.⁸⁸

Soggevakála kvalitehta spiehkasa jovssushámi soggevakálas maiddái dain dáhpáhusain:

(431) **divtta** (2;5.1 (B))

(432) **atta** [*munnje dien*] (2;9.15 (L))

(433) **lihke** *don maid bajás* (2;11.9 (B))

(434) [*na*] **lávle** [*(.) oh dakkavili*] **lávle**⁸⁹ (2;8.28 (L))

⁸⁸ *i-* ja *u-*soggi leat registrerejuvnon maiddái *i-* ja *u-*máttat vearbaid preseansa biehttalanhámiin, main jovssushámi sokkis leat *e* ja *o*, omd. (*ii*) *atti* ja (*ii*) *bisu* (2;7.10).

⁸⁹ *lávle*-hápmi lea registrerejuvnon maiddái finihitta geavahusas: *ale lávle* (2;8.12).

i-máttat *diktit-* ja *addit-*vearbbaid imperatiiva lea sojahuvvon *a*-vearbbaid ládje, vrd. *mana*, ja *a-* ja *u*-máttat *lihkat-* ja *lávlut-*vearbbaid imperatiiva fas *i*-máttat vearbbaid ládje, vrd. *boade*; vrd. maiddáí máná ml. 3. persovna hápmi *lávlet*. Soggevokálaid molsun sojahanluohká siskkobealde ii leat vuordemeahtun, go sojahanhámiin ii leat mángga dáhpáhusas, ee. ovdamearkkain (431)–(434), eará morfofonologalaš erohus go namalassii soggevokála kvalitehta, gč. maid omd. ol. 3. persovna sojahanhámit *suovii*, *šattii*, *gerggii*.

Ovttá dáhpáhusas máná orru geavaheame *i*-máttat *vuodjit-*vearbba sokkis *á*-vokála:

(435) [de] **vuojá** [dál (.) na] **vuojá** [dal] (2;7.10)

á-soggi lea mánáí oahpis ovdamearkka dihte *i*-máttat vearbbaid ind. ol. persovdnahámiin, sihke ovttamorfemat *váldá*-hámis ja guovttemorfemat *válddán-* ja *válddát*-hámiin, ja *á*-máttat kontrakšuvdnavearbahámiin, omd. *čohkká*, muhto daid váikkuheami *vuojá*-hápmái ii leat nu álki guorrat. Okta čilgenvuohki sáhtášii leat dat, ahte máná ii dábutge imperatiivahámi, baicca indikatiivahámi *vuodjá*, muhto meaddá konsonántaguovddáža dási välljemis, vrd. ovdalis indikatiivva geavaheapmi imperatiivva mearkkašumis. Dát dulkonvuohki fas ii oro jáhkehahtti dan dihte, go jus geahččá indikatiivva ja imperatiivva geavaheami ovdamearkka dihte dán agi báttis, de imperatiivahámit geavahuvvojit hui ollu, muhto indikatiivva imperatiivvalaš geavaheamis lea váttis gávdnat ovdamearkkaid. Soggevokála kvalitehta sáhtášii čilget maiddáí nu, ahte máná ii dábutge *vuodjit-*vearbba imperatiivahámi *vuoje*, baicca *vuoddját-*vearbba hámi *vuoddjá*, muhto meaddá konsonántaguovddáža dási välljemis. Dát čilgehus lea maid eahpesihkar dan dihte, go materiálas eai leat eará ovdamearkkat *á*-máttat vearbbaid imperatiivahámiin, ja dalle materiála ii sáhte duodaštit, ahte máná lea oamastan dán kontrakšuvdnavearbbaid vuolleluohká imperatiivahámi.

Jovssushámi vokálaguovddáža sajis lea moatte geardde registrerejuvvon diftonga, man kvalitehta spiehkkaša jovssushámi diftonggas:

(436) **buade** (2;6.12)

(437) [na] **buo'al** [deike] (2;7.10)

Vaikko ovdamearkkat leat dušše moadde, de dat čájehit, ahte vokálaguovddáža diftongga kvalitehta välljen sáhttá muhtumin leat problemáhtalaš, nugo lea boahtán ovdan earret eará pres. ol. 3. persovna hámiid olis.

Oktii lea imperatiivva jovssushámi sajis registrerejuvvon ind. pret. ol. 3. persovna lágan hápmi:

(438) [gea (.) de] **borai** ((fállá áhččái moni)) (2;6.26)

Hápmi lea muđui ideanttalaš jovssushámiin, muhto das lea loahpas *-i*, mas čuovvu, ahte hápmi gahččá oktii pret. ol. 3. persovna jovssushámiin. Vaikko dat leage čielga spiehkastat

máná eará hámiin, de dat čájeha, mot fonologalaččat sullasaš hápmi sáhtttá gaskaboddosaččat buhttet nuppi hámi. Mánná meaddá namalassii lasihit ovttamorfemat jovssushápmái nuppi oahpes sátnehámi čadnon morfema.

Materiálas leat maid guokte eará earenoamáš hámi:

- (439) E **boadego** [áhčči (.) gos lea nubbi (.) gos lea nubbi (.) áhčči (.)]
boadetgo [[[guhkes e) (.) áhčči] **boadego**
 á [gosa]
 E **boadego** [áhčči (.) moa manne dohko dohkkát]
 á [gosa]
 E [moa manne dohko dohkkát]
 á [čohkkát]
 E [áhčči] **boadego** (.) **boadego** [áhčči] (2;1.7)

Hápmi *boadego* geavahuvvo dakkár oktavuodas, mas áhčči čohkká stuolus ja mánná boahtá su lusa, dohpesta su gihtii ja hástá vuolgit iežainis juosat. Laktapartihkkala geavaheapmi ja cealkkastruktuva muđuinai orrot čujuheame dasa, ahte vearbbat leat indikatiivahámis, muhto vearbba morfologalaš hápmi *boade* ja konteaksta čájehit, ahte daid lea buoret dulkot imperatiivahápmiin, maidda mánná laktá jearaldatpartihkkala. *go*-partihkkala geavaheapmi orru leame mánnái dán agis vel eahpečielggas, ja dasa sáhtttá leat sivvan dat, ahte mánná lea aiddo oččodeame dan; *go*-jearaldat lea registrerejuvvon dušše moatte geardde ovdal *boadego*-hámiid: *boadátgo* (1;11.7 (B)), *bojjágo* (2;0.0), *niego* (2;0.0). Beavegirjemateriála mielde mánná atnigođii agis 1;8 celkosa *iigo* dalle, go ii háliidan juoidá, namalassii *ii*-hámi mearkkašumis. Dasa sáhtttá leat sivvan máná eatni frekveanta suomagiela jearaldat *eikö?* 'iigo?'. Eadni anii dan dávjá ovdamearkka dihte dakkár konteavsttain, go jearai mánás *mennäänkö kellariin?* 'galgego moai mannat geallárii?' ja mánná vástidii nu eahpečielgasit, ahte eadni ii gullan maid dat dajai ja son jearai dasto mánás *eikö?* 'iigo' (= 'eango galgga mannat?'). *go*-partihkkala geavaheapmi earenoamáš oktavuodain lea registrerejuvvon maiddá máná suomagielas: *onko heeno* 'leago fiinnis' (1;10.3 (B)), man mánná geavahii dakkár oktavuodas, mas juoga lei su mielas fiinnis; *onko huonosti* 'unohastágo' (1;11.7 (B)), man son fas dajai dakkár konteavsttas, mas su čuvla unohasttii; ja *äiti, tuleko!* 'eadni, "boadego!"' (2;0.14), mainna son gohčui eatnis boahit ja mii lea namalassii semánttalaččat ja morfologalaččat ideanttalaš máná sámegiela *boadego*-hámiin.⁹⁰ Rávesolbmuid suomagielas indikatiivahápmi adnojuvvo dáin dáhpháhusain jearaldatpartihkkala haga. – Oktii registrerejuvvon *boadetgo*-hápmi orru leame imp. ja ind. ol. 2. persovvna hámiid kontaminašuvdna: *boade* + *boadátgo* = *boadetgo*.

Dás namuhuvvon mánggalágan hámit, mat spiehkcasit jovssushámiin, leat čielga spiehkastagat. Eanas dáhpháhusain miehtá guorahallanáigodaga mánná geavaha jovssushámiid.

⁹⁰ Vrd. suomagiela ind. pres. ol. 2. persovvna *tulet* ja imp. ol. 2. persovvna *tule*.

5.2.1.1.2 Bárahisstávvalmáddagat

Vuosttaš bárahisstávvalvearbbaid sojahanhápmi ihtá váile guovttejahkásažžan jovssushámis:

(440) **várut** (1;11.16 (B))

Jovssushámit geavahuvvojit muđuinai miehtá guorahallanáigodaga.

(441) *áhčči* **várut** *mun doalan das* (2;6.4 (B))

(442) **bálkes** [*munnje dan ankká*]⁹¹ (2;7.28)

(443) **v vuorddesmat** [*áhčči*] (2;8.28)

(444) **deaddil** [*dien boalu*] (2;10.17)

(445) [*na čohk*] **čohkket** [*eret diekko*] (2;10.17)

(446) **muital** [*dasa*] (2;11.16)

Dákkár hámiid lassin leat ovdal agi 2;6 registrerejuvvon maiddái muhtun dáhpáhusat, mat spiehkkasit jovssushámiin:

(447) **meahki** (‘veahket’) (2;0.6 (B))

(448) [*- bá-]* **báhki** (‘bálkes’) [*dohko mearrii*] (2;0.18)

(449) [*ja de]* **báhki** (‘bálkes’) [*dohko batnas*] (2;0.18)

(450) [*vá vá]* **váru** [*don ii gahca doahko*] (2;5.15)

Dát sojahanhámit leat vokálaloahppasaččat, vaikko golmmastávvalvearbbaid jovssushámi loahpas lea konsonánta, vrd. bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbbaid vokálaloahppasaš jovssushámit. *báhki* (= ‘bálkki’) - ja *meahki* (= ‘veahki’) -hámiin lea jovssushámi *e*-sokki sajis *i*-vokála, muhto *váru*-hámis lea jovssushámi soggevokála. Dát golbma ovdamearkka orrot čujuheame dasa, ahte mánná atná daid dán muttus guovttestávvalvearban (**veahkkit*, **bálkit*, **várrut*) ja sojaha daid seamma ládje go ovdalis namuhuvvon *vuorddi-* ja *bosu-*hámiid, maid loahpas lea largovokála. Guovttestávval *váru*-hápmái orru álgočalbmai váikkuhan maiddái suomagiela vokálaloahppasaš imperatiivahápmi *varo* ‘várut’, muhto vokálaloahppasaš *meah-*

⁹¹ *ankka* ‘čáhceloddi’

ki- ja *báhki-*hámit fas orrot čájeheame, ahte dás lea baicca sáhkkan oatnunvuohki, mii guoská eanet go ovtta vearbba oatnumii.

Ovtta hámi sáhtášii dan refereansahámi dihte lohkat bárahisstávvalmáttat vearbbaid jovkui:

(451) [*áhčči*] **luoikka** [*mu heastta*] (2;8.10)

Konteavstta mielde dan refereansahápmiin lea *luoikkahit*-vearbba sojahanhápmi *luoikkat*, muhto go mánná ii oro sirreme suorggitkeahces *luoikat*-vearbba ja kausatiiva *luoikkahit*-vearbba ja go su áhči gielas maid ii leat erohus daid gaskkas (gč. omd. áhči cealkkus ovdamearkkas (197) s. 106), de rehenastán *luoikka*-hámi dan dihte jovssushápmásaš bárrastávvalvearbahápmiin. Dán hámi dulkoma jovssushápmiin doarju maidái dat, ahte *luoikat*-vearba gullo *luoikkahit*-vearbba mearkkašumis ainjuo muhtun Guovdageainnu olbmuid gielasnai.

leat-vearbba hápmi *leage* lea registrerejuvvon fásta dajaldagain *leage buorre* ja *leage siivu*.

(452) **leage** [*buorre*] (2;5.29)

(453) **leage** [*siivu sandáli*] (2;7.10)

5.2.1.1.3 Kontrakšuvdnamáddagat

Kontrakšuvdnamáttat hámit leat oktiibuot njeallje, golmmas lea *e*-mátta ja ovttas *á*-mátta. Vuosttaš lea registrerejuvvon váile bealgoalmmátjahkásažžan, agis 2;5.15, ja buot dát hámit leat jovssushápmásaččat:

(454) **jiŋge** [*Minna-kummii*]⁹² (2;5.15)

(455) **veallá** (2;8.30 (B))

(456) **bigge** [*dá dáppe*] (2;9.12)

(457) [*áhčči* (.)] **lokte** [*juolggi(id?)*] (2;11.1)

5.2.1.1.4 Čoahkkáigeassu

Imp. ol. 2. persovvna hámit ihtet máná gillii agi 1;4 rájes, ja dain leat ovdamearkkat buot sojahanluohkáin. Čielgasit eatnasat dain leat jovssushámis miehtá guorahallanáigodaga. Eanas eará hámiin soggevoakála spiehkasa jovssushámi soggevoakálas, dábálaččat jogo nu, ahte allegrohámi sajis geavahuvvo largohápmi (*bosu*) dahje nu, ahte soggevoakálan adnojuvvo nuppi vuolleluohká soggevoakála (*lávllle*). Eará spiehkastagat, mat eai leat nu frekveanttat, leat

⁹² *kummi* 'risteadni, -áhčči'

čuovvovaččat: bárrastávvalvearbaid konsonántaguovddáš lea gievrras dásis (*juhka*), vokálaguovddáš spiehkkaš jovssushámi vokálaguovddášis (*buade*), ja bárrastávvalvearbain ii leat loahppakonsonánta (*váru*). Daid lassin leat vel njeallje dáhpáhusa, mat gusket dušše ovtta verbii: *boade*-hápmi, mas jovssushápmái laktása jearaldatpartihkal, imp. ja ind. ol. 2. persovna hámiid kontaminašuvdna *boadet*, pret. ol. 3. persovna hápmi *borai*, ja *guoddi*-hápmi, mas sihke konsonántaguovddáš ja soggi spiehkkasit jovssushámis. Imp. ol. 2. persovna hámiid sojahanvugiid áiccalmahtá tabealla 5.16.

Tabealla 5.16. Imperatiivva ovttaidlogu 2. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0,6	báze				bosu/boso		
	2;11.16–19	bora		lohka				
	2;11.1–2	atte						
	2;10.17–20	čohkket						
	2;10.4	bora						
	2;9.11–15	atte				atta		
	2;8.27–28	divtte				lávle		
	2;8.10–12	geahča						
	2;7.28–30	bálkes					buađe	
	2;7.10–11	geahča				vuojá	buođ'al	
	2;6.25–26	geahča						borai
	2;6.12	doama				vuorddi	buađe	
	2;5.29	leage				<i>gáikku</i>		
	2;5.15	geahča		geahčča	váru			
	2;4.24–25	atte		juhka		<i>divtta</i>		
	2;4.3–6			<i>lohka</i>				
	2;3.19	váldde						
	2;3.6	váldde		<i>juhka</i>				
	2;2.14	viečča						
	2;1.25	mana		<i>juhka</i>				
	2;1.7	boađe						
	2;0.18	mana	guoddi		báhki			
	2;0.0	bija			<i>meahki</i> ⁹³			
	1;11.15	<i>muitte</i>		<i>juhka</i>				
	1;10.26	viečča	guoddi					
	1;10.12	bija						
	1;9.20							
	1;9.5							
	1;8.23							
	1;4	<i>atte</i>						
		jovssush.	kons.g., soggev.	kons.g.	otnon	soggev.	vok.g.	pret.ol.3.

⁹³ 'veahket'

5.2.2 Guvttiidlohku

5.2.2.1 Vuosttaš persovdna

Imp. gl. 1. persovdna bárrastávvalvearbaid jovssushámis modusovddaldat *-u* laktása guhk-kon gievrRAS dási konsonántaguovddáži, omd. *boahtt-u*.

Materiálas leat guokte vearahámi, mat adnojuvvojit hástima oktavuodas ja mat čujuhit gl. 1. persovdna referentii. Goappašagat leat bárrastávvalvearbbat, ja vuosttaš dain lea jovssushámis:

(458) *vuog'u áhčči* (2;0.22 (B))

Ovdamearkkas (459) mánná hástá áhčis vuolgit iežainis stohpui ja geavaha hámi *mánnabeahhte*. Dan jovssushápmiin sáhtášii atnit *mannu*-hámi:

(459) E [duoppe boahá (.) áh áhcci ga ga moai mannat geahččat Mumi]
 á [ii in mun jáhke -- geahččat dál]
 E [ga ga ga ga] *mánnabeahhte* (2;5.29)

Nuppe dáfus fas *mánnabeahhte*-hámi ovddabealde geavahuvvojit *ga*-stávvalat, mat sáhtášedje čujuhit *galgat*-verbii (nugo ovdamearkka bajimus linnjás: *ga ga moai mannat*), ja dalle *mánnabeahhte* geavahuvvošii baicca infinihtahámi láganin. Ovdal lea namuhuvvon, ahte mánná geavaha dán agis (guokte vahku mañnel *mánnabeahhte*-hámi registrerema) hámi *mannabeahhte* ind. pres. gl. 1. persovdna hápmiin (gč. ovdamearkkat (173)–(175) s. 99). *mánnabeahhte*-hámi geavaheami duohken sáhttáge leat dat, ahte mánná lea bealgoalmmátjahkásažžan oččodeame ind. pres. gl. 2. persovdna bárrastávvalmáttat vearbaid sojahanhámi ja geavaha dakkár, dahje dan sullasaš hámiid maiddá eará hámiid sajis.

Gl. 1. persovdna imperatiivahámiid logu sáhtá geahpidit dat, ahte mánná geavaha hástimii maiddá indikatiivahámiid, nugo dain ovdamearkkain boahá ovdan:

(460) *boade áhčči, moai vulge oheat* (2;5.1 (B))

(461) [*boade moai*] *vulge* [*speallat*] (3;0.6 (L))

Dákkár vuohki hástit iežas ja nuppi lea dábálaš maiddá boarráset mánáid ja rávesolbmuid gielas earret eará dákkár dáhpáhusain: *Boade dal moai vulge, Boade dal moai boradetne* (Turi 1996: 73), vrd. formálalaš imperatiivahámiid *vuolgu, boradeadnu/boradeahkku*.

Tabeallas 5.17 leat dát guokte máná geavahan hámi.

Tabealla 5.17. Imperatiivva guvttiidlogu 1. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

2;11.29–3;0.6		
2;11.16–19		
2;11.1–2		
2;10.17–20		
2;10.4		
2;9.11–15		
2;8.27–28		
2;8.10–12		
2;7.28–30		
2;7.10–11		
2;6.25–26		
2;6.12		
2;5.29		mánnabeahtte
2;5.15		
2;4.24–25		
2;4.3–6		
2;3.19		
2;3.6		
2;2.14		
2;1.25		
2;1.7		
2;0.18	<i>vuog'u</i>	
	jovssush.	ind.gl.2., 1. távttá vok.g.

5.2.2.2 Nubbi persovdna

Imp. gl. 2. persovvna bárrastávvalvearbaid jovssushámiin *a-* ja *i-*máttat vearbaid (guhkkon) gievrRAS dási konsonántaguovddázii laktása *-i*, omd. *stoahkk-i*, *boaht-i*.

Gl. 2. persovvna hámiin ii leat videomateriálas oktage ovdamearka, muhto beaivegirje-materiálii dat leat registrerejuvvon ovcci geardde agi 2;7.8 rájes. Eanas dáhpáhusain dat leat jovssushámis:

(462) *boahtti deike* (2;7.8 (B))

(463) *manni eret* (2;9.23 (B))

(464) **vuolgi** *geahččat* (dahje eará infinitiivahápmi) (2;10.15 (B))

Guovtti dáhpáhusas mánná geavaha gohččuma mearkašumis indikatiivahámi. Nubbi lea ovdamearkkas (465), mas indikatiiva- ja imperatiivahápmi geavahuvvojit maŋŋálaga:

(465) **gullabeahti** ja *boahtti* (2;11.6 (B))

Nugo ovdalis namuhuvvui, de indikatiiva geavahuvvo dávjá imperatiivva sajis maiddái ráves-olbmuidgielas.

Tabeallas 5.18 boahtá ovdan, ahte vaikko hámit leat unnán, de dain sáhtttá vuohttit, ahte jovssushámit geavahuvvojit eanet go eará hámit.

Tabealla 5.18. Imperatiivva guvttiidlogu 2. persovnna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkaiguin

2;11.29–3;0.6	<i>manni</i>	
2;11.16–19		
2;11.1–2	<i>boahtti</i>	<i>gullabeahti</i>
2;10.17–20	<i>vuolgi</i>	
2;10.4		
2;9.11–15	<i>manni</i>	<i>gullabeahte</i>
2;8.27–28		
2;8.10–12		
2;7.28–30		
2;7.10–11	<i>boahtti</i>	
	jovssush.	ind.gl.2.

5.2.3 Máŋggaidlohku

5.2.3.1 Nubbi persovdna

Toivainena suomagielat mánáid giellamateriálas imp. ml. 2. persovnna hápmi lea registrerejuvvon dušše golmma máná gielas, oktii guđesge. Ovdamearokat leat agiin 2;1, 2;4 ja 3;1: *juokaa* 'juhket!', *antakaa* 'addet!', *kattokaa* 'gehččet!'. (Toivainen 1980: 34–35.)

Sámegiela (oarjesuopmaniid) jovssushámiin bárrastávvalmáddagii, man konsonánta-guovddáš lea gievrar dásis, laktása *-t*-geažus, omd. *bohte-t*, ja hápmi gahččá oktii sihke pres. ml. 3. persovnna ja pret. ol. 2. persovnna hámiin.

Materiálas leat golbma vearahámi, mat leat geavahuvvon imp. ml. 2. persovnna sojahanhápmiin:

(466) [(lávlu^goahtá)] ovttá mán (.) **lávlot** [buohkat] (2;8.28 (L))

(467) **lávlot** [buohkat dien] (2;8.28 (L))

(468) á [gilletgo lohkat munnje]

E [na gillen mun lohkat (.) lohkat muhte]

á [(eadnáí) --]

E (('lohká" girjjis)) **bohtet** [dál] (2;9.12)

(469) **bohtet** (2;11.14 (B))

Ovdamearkkaid (466) ja (467) *lávlot*-hámit leat báddejuvvon dakkár konteavsttas, mas máná lea mahká girkus báhppan ja gohčču "buohkaid" lálvut, ja dan dihte dat adnojuvvojit dás mánggaidloguhápmiin, vaikko duohtamáilmmis (báddendilis iežas ruovttus) son čujuhage dušše guovtti olbmui, áhččásis ja eadnásis. Máná sáhtá leat oahppan *lávlot*-hámi mánáidgárddi ng. mánáidbottuin, main mánáidgárdebargi hástá buot mánáid lálvut. Ruovttus stoagadettiin máná gearduhástá de oahpes vearbahámi, vaikko refereantan leat dál dušše guokte olbmo.

Ovdamearkkas (468) lea váttis diehtit, man hámis das duođai lea sáhka, go hápmi lea oassin "sitáhtas", man máná mahká lohka girjjis. Dat sáhtá leat allegrohápmásaš ind. pres. ml. 1. persovvna hámis dahje infinitiivahámis, muhto dulkon dan nu, ahte máná dábuha dainna imperatiivan geavahuvvon *bohtet*-hámi. Jovssushámi vokálaguovddáža monofonngga sajis geavahuvvo diftonga, mii lea máná oahpis *bohtet*-vearbba eará hámiin (vrd. maiddái omd. *geahčče* '(moai) gehčče', *doarro* '(moai) dorro'). Diftonngga geavaheami duohken sáhtá prinsihpas leat maiddái nuortasuopmaniid imp. ml. 2. persovvna hámi málle, vrd. *bohttet*, muhto vaikko máná leašge gullan dakkár hámiid, de ii oro jáhkehahtti, ahte son lea gullan daid nu dávjá, ja dan dihte ii oro lunddolaš jurddašit, ahte son dábuhivččii *bohtet*-hámiin nuortasuopmaniid *bohttet*-hámi. Ovdamearkkas (469) lea Guovdageainnu jovssushápmi *bohtet*, mii lea registrerejuvvon guorahallanáigodaga loahpas.

Mána geavahan imp. ml. 2. persovvna hámit leat čohkkejuvvon tabellii 5.19.

Tabealla 5.19. Imperatiivva mánggaidlogu 2. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6		
	2;11.16–19	<i>bohtet</i>	
	2;11.1–2		
	2;10.17–20		
	2;10.4		
	2;9.11–15		<i>bohtet</i>
	2;8.27–28	<i>lávlot</i>	
		jovssush.	vok.g.

5.3 Konditionála

Materiálas leat njeallje sátnehámi, maid sáhtá dulkot konditionálahápmi, ja buot njeallje leat geavahuvvon ovttaidloguhápmi. Go hámit leat nu unnán, de daid morfologalaš struktuvrra oččodanproseassa ii leat vejolaš guorrat, muhto álgomanifestašuvvnat čájehit, ahte konditionála modus ihtigohtá máná gillii goalmát eallinjagi gaskkamuttus.

Toivainena materiála suomagielat mánáid gielas čájeha, ahte konditionála modus lea registrerejuvvon vuosttaš máná gielas agis 1;11 ja maŋimus máná gielas agis 4;0. Vida máná materiálas eai leat konditionálahámit. Daid mánáid gielas geat geavahit konditionálahámiid, dát modus adnojuvvo earenoamážit agis 2;7–3;2. Gosii bealli geavahuvvon hámiin leat dakkárat, maidda laktása infinitiiva, ja dábaileamos dain lea vearba *pitäisi* 'galggašii'. (Toivainen 1980: 39.) Iešgudege lohko- ja persovdnakategoriija hámiid ihtinagit eai spesifiserejuvvo Toivainena dutkamušas, inge dan dihte veardit mu materiála dárkileappot Toivainena materiálii.

5.3.1 Ovttaidlohku

5.3.1.1 Vuosttaš persovdna

Materiálas leat guokte kond. ol. 1. persovdna hámi, ja goappašagat dain leat bárahisstávvalvearbbá hámit. Bárahisstávvalvearbbaid jovssushámi máddagii laktása konditionáladovddaldat *-ivčče-* ja dasages sojahangeažus *-n*, omd. *muital-ivčče-n*.

Vuosttaš čielga konditionálahápmi laktása ol. 1. persovdna persovdnapronomenii, ja dat lea bárahisstávvalmáttat hápmi:

(470) *mun hálii

ivčče

(n?)* (2;6.13 (B))

Ovdamearkkas (470), mii lea registrerejuvvon beaivegirjemateriálii, ii lean čielggas gulluigo vearahámi loahpas persovdna- ja lohkoageažus *-n*, muhto máddagis lei čielgasit konditionála dovddaldat *-včče-*.

Nubbi hápmi lea registrerejuvvon bealgoalmmát mánu maŋjel:

(471) *[mo] hálii

livčče

 [Tomppa]* (2;8.28)

Ovdamearkka (471) konditionálahámiis ii leat persovdna- ja lohkoageažus *-n*, ja jovssushámi skárru *d* (namalassii */d̥/*-jietnadaga) sajis lea *l*. Máná ii guorahallanáigodagas vel buvttat */d̥/*-jietnadaga, muhto geavaha dan sajis earret eará aiddo */l/*-jietnadaga. Vrd. maiddá *livččen-*vearahámi álgokonsonánta, ja bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáttat hámiid *-li-*dovddaldat, omd. *mana-li-n*. Indikatiivvas ol. 1. persovdna hámi geavahepmi persovdna- ja lohkoageažusa haga lea dábaš sojahanvuohki ind. ol. 1. persovdna hámiin agis 2;0.18–2;8.12, ja geažus-keahces *hálii

livčče

-hámi* sáhtá dan dihte atnit geavahuvvon dán sojahanvuogi maŋimus albmoneapmi mu materiálas.

Tabellas 5.20 leat dát guokte ol. 1. persovdna konditionálahámi.

Tabealla 5.20. Konditionála ovttaidlogu 1. persovvna hámiid sojahanvuogit ja daid geavahanagit ovdamearkkaiguin

↑	2;11.29–3;0.6		
	2;11.16–19		
	2;11.1–2		
	2;10.17–20		
	2;10.4		
	2;9.11–15		
	2;8.27–28		háliilivčče
	2;8.10–12		
	2;7.28–30		
	2;7.10–11		
	2;6.25–26		
	2;6.12	<i>háliidivčče(n?)</i>	
		jovssush. (?)	vuollemátta

5.3.1.2 Nubbi persovdna

Ol. 2. persovvna geavaheamis eai leat materiálas áibbas čielga ovdamearkkat, muhto ovttá dáhpáhusas mánná sáhtta geavahan ol. 2. persovvna konditionálahámi:

(472) [*áhčči* (.) *don*] **galggasa** ((?)) [*dán ja mun veallán* (.) *oaččot veallát*]
(2;11.1)

Bárrastávvalvearbaid árbevirolaš jovssushámiin geahnohisdásat máddagii laktásá konditionáladovddaldat -š- dahje -l-, ja dasages persovdna- ja lohkoageažus, mii ol. 2. persovvnnas lea -it, omd. *boađá-š-it* (vrd. odđaset jovssushápmi *boađá-š-ivčče-t*). Ovdamearkkas (472) jovssushámi -š-dovddaldaga sajis geavahuvvo -s-, iige hámis leat persovdna- ja lohkoageažus -t. Sojahanmorfema váilun veadjá čujuhit dasa, ahte mánná sáhtta baicca dábuhan 3. persovvna hámi, go son eará hápmekategorijainnai sáhtta geavahit ol. 3. persovvna sojahanhámi, vrd. omd. *galgá*-hápmi ovdal namuhuvvon ovdamearkkas (89) s. 82: *don maid galgá vuoinnastit*. Hámi duohken orruge leame ipmárdus sojahit hámi bárahisstávvalvearbaid indikatiivva preseansahámiid struktuvrra mielde, dego dan infinitiiva livččii **galggasit*, vrd. omd. *rahpasit* : *rahpasa*. Dán ipmárdusa mielde mánná dábuha hámi *galggasat*, vrd. omd. *muitalat*, ja jovssushápmi *galggašii* livččiige su áddejumi mielde dalle preterihthápmi, vrd. *rahpasii*.

Tabeallas 5.21 lea máná sojahanhápmi ja dan geavahanahki.

Tabealla 5.21. Konditionála ovttaidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain

2;11.29–3;0.6	
2;11.16–19	
2;11.1–2	galggasa
	earen. hápmi

5.3.1.3 Goalmmát persovdna

Ovta registrerejuvvon sojahanhámi rehkenastán ol. 3. persovnna generalaččat geavahuvvon hápmiin.

(473) **galgalivčče** [váldit beavddi ovdalگو] (2;8.28)

Nugo ovdalis namuhuvvui, de bárrastávvalvearbaid árbevirolaš jovssushámiin máddaga konsonántaguovddáš lea geahnohis dásis, ja dasa laktása modusdovddaldat -š- dahje -l-. Ol. 3. persovnnas sojahangeažusis lea -ii, omd. *boadá-š-ii*. Ođđaset jovssushámis máddagii laktásit guokte konditionáladovddaldaga: vuos bárrastávval- ja kontrakšuvdnavearbaid -š- dahje -l-, ja de bárahisstávvalvearbaid -ivčč-, omd. hámis *boadá-l-ivčč-ii*. Dákkár duppalduvvan jovssushámit leat dábálaččat sihke stuorit mánáid (gč. omd. Svonni 1993: 147–148; Turi 1996: 60–61) ja rávesolbmuid gielas.

Ovdamearkkas (473) máná hápmi spiehkka ođđaset jovssushámis dainna lágiin, ahte máddagis lea gievrras dási konsonántaguovddáš, vaikko jovssushámis dat lea geahnohis dásis. Jovssushámi loahppa-ii sajis mánná geavaha dan otnon variántta -e, nugo boahdá ovdan maiddá tabeallas 5.22.

Tabealla 5.22. Konditionála ovttaidlogu 3. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki ovdamearkkain

2;11.29–3;0.6	
2;11.16–19	
2;11.1–2	
2;10.17–20	
2;10.4	
2;9.11–15	
2;8.27–28	galgalivčče
	gievrras d, duppalduvvan

5.4 Biehttanvearba

Mánná oahppá ovdanbuktit biehttaleami juo áibbas giellabuvttadeami álggus. Toivainena dutkanmateriála suomagielat gaskamánná geavahišgohtá vuosttaš biehttanvearahámiid agis 1;8, ja hámit mat leat registrerejuvvon, leat *ei* 'ii', *eiká* 'iige' ja *enkä* 'inge'. Biehttanvearba imperatiivahámiin leat su materiálas unnán ovdamearkkat, muhto ol. 2. persovvna *älä* 'ale' lea registrerejuvvon vuosttaš háve agis 1;8. (Toivainen 1980: 34–37.) Toivainen ii spesifisere *e*-máttat biehttanvearahámiid persovdna- ja lohkokategoriija ihtinagiid, inge mun dan dihte veardit dán dutkamuša biehttanhámiid daidda.

Mu dutkanobjeavtta vuosttaš vearahápmi lea biehttanvearahápmi *ii*, mii lea registrejuvvon vuosttaš háve agis 1;6.16. Imperatiivahápmi *ale* ihtá njeallje mánu maŋŋel, agis 1;10.12. Biehttanvearba indikatiivahámiid mánná geavaha buot ol. persovvnain ja gl. ja ml. 1. ja 3. persovvnas, imperatiivahámi dušše ol. ja gl. 2. persovvnas.

5.4.1 Ii-imperatiiva

Ii-imperatiivan gohčodan daid biehttanvearahámiid, mat adnojuvvojit eará go imperatiivagihpuin. Dán barggus dát máksá namalassii biehttanvearahámiid, mat geavahuvvojit jogo okto dahje indikatiivagihpuin, go materiálas eai leat ovdamearkkat, main biehttanvearbat geavahuvvojit konditionála- ja potentiálahámiiguin.

5.4.1.1 Ovttaidlohku

5.4.1.1.1 Vuosttaš persovdna

Ol. 1. persovvna jovssushámis *i*-máddagii laktása persovdna- ja lohkoageažus *-n*. Jovssushápmi *in* ihtá materiálii, go mánná lea guovttejahkásaš, ja agi 2;4 rájes dat geavahuvvo gosii áibbas buot báttiin.

(474) *[mun] in [gille]* (2;0.18)

(475) *i in [mun máhtta]* (2;4.24)

(476) *in [mu galga billes]* (2;6.12)

(477) á *[gosa don dál leat mannamen]*
E *in gosage* (2;8.10)

(478) *[mun] in [váldde]* (2;10.4)

(479) *[mun] in [suova váldit mu ruhta]* (2;11.29)

Váile bealgoalmmátjahkásažžan jovssushámi báldii ihtá *ii*-hápmi, mii lea registrerejuvvon jovssushámi lassin golmma báttis:

(480) [m-m mun] **ii** [lea(t?) váltán] (2;4.24)

(481) [mu mu mu (?)] **ii** [gille] (2;5.15)

(482) á [gosa don dál leat mannamin]
E **ii** [gosage] (2;9.11)

(483) [mun in mana gosage (.) --- (.)] **ii ii** [gosage] (2;9.12)

Dat ahte rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna vearahápmi laktása 1. persovvna pronomenii, lea oahpis maiddá ind. pres. miehtehámiin, main lea eará sojahanvugiid bálddas registrerejuvvon maiddá 3. persovvna vearahámiid geavaheapmi sullii seamma agis, namalassii 2;1–2;9.

Ovdamearkkat (482) ja (483) leat earenoamážat dan dihte, go *ii*-hápmi ii laktás dain *mun*-pronomenii, muhto geavahuvvo baicca iehčanassii. Dát sáhtá čujuhit dasa, ahte mánná jurddaša biehttalanvearbba oassin celkosis, mii almmuha báikki, vrd. miehtehámit *juosat*, *gosa nu*. Ovdamearkkas (483) boahtá ovdan, ahte mánná geavaha álggos *in*-hámi ovtas pre-seansa biehttalanhámiin *mana* ja advearbain *gosage*, muhto maŋŋelaš fas go celkosis ii leat šat mielde ii pronomen iige infinihttahápmi, de finihttahápmi maid rievdá generalaš 3. persovvna hápmi. Mánu ovdal *ii gosage* -dáhpusaid, agis 2;8.10, lea goit registrerejuvvon jovssushápmásaš *in gosage* (gč. ovdamearka (477)). Dát fas orru čájeheame, ahte jus mánná dulko biehttalanvearbba báikecelkosa oassin, de dat lea su gaskaboddosaš navddus, mii ii gusto šat mánu maŋŋel, agis 2;9.

Agi 2;9 rájes leat registrerejuvvon aivve jovssushámit. Jovssushámi dominánsa miehtá guorahallanáigodaga boahtá ovdan tabeallas 5.23, masa lea merkejuvvon okta ovdamearka guđege báttis, mas jovssushápmi dahje *ii*-hápmi lea geavahuvvon bv. ol. 1. persovvna hápmi.

Tabealla 5.23. Biehttanvearbbá indikatiivva ovttaidlogu 1. persovvna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

2;11.29–3;0.6	in	
2;11.16–19	in	
2;11.1–2	in	
2;10.17–20	in	
2;10.4	in	
2;9.11–15	in	ii
2;8.27–28		
2;8.10–12	in	
2;7.28–30	in	
2;7.10–11	in	
2;6.25–26	in	
2;6.12	in	
2;5.29	in	
2;5.15	in	ii
2;4.24–25	in	ii
2;4.3–6		
2;3.19		
2;3.6		
2;2.14		
2;1.25		
2;1.7		
2;0.18		
2;0.0	in	
	jovssush.	ol.3.

5.4.1.1.2 Nubbi persovdna

Ol. 2. persovvnnas jovssushámi *i*-máddagii laktása persovdna- ja lohkoageažus *-t*. Materiála mielde mánná laktá biehttanvearbbá ol. 2. persovvna pronomenii mánu maŋŋel go 1. persovvna pronomenii, namalassii agis 2;1.7. Vuosttaš albmoneapmi lea rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna *ii*-hámis, ja dát hápmi geavahuvvo maiddá maŋŋelis guorahallanáigodagas.

(484) [don] **ii** [oaddo] (2;1.7)

(485) **ii** [don mana gámbuvrái (.)] **ii** [don mana gámbuvrái] (2;6.25)

(486) [do] **ii** [oaččo] (2;7.10)

- (487) á *[mun ferten vuoiŋŋastit]*
 E **ii** *[don vuoiŋŋas]* (2;8.10)

Rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna *ii* lea registrerejuvvon 2. persovvna jovssushámi sajis sullii seamma áigodagas go 1. persovvna jovssushámi sajisnai, namalassii earenoamážit agis 2;5–2;8 (vrd. 1. persovvna sajis 2;4–2;5 ja 2;9). Dán hámi geavaheapmi lea earenoamáš dan dihte, go ol. 3. persovvna hámit eai dábálaččat adnojuvvo 2. persovvna sojahanhápmiin indikaatiivva miehtehámiin. *ii*-hámi geavaheami duohken sáhttáge leat gaskaboddosaš navddus das, ahte biehttaleapmi almmuhuvvo dainna hámiin buot ovttaidlogu persovvnain.

Jovssushápmi ihtá golbma mánu maŋŋel dán hápmekategoriija vuosttaš albmoneami. Áidna hápmiin dat sajáiduvvá easka agis 2;8, namalassii sullii oktanaga, go *in* sajáiduvvá ol. 1. persovvna sojahanhápmiin.

- (488) *[don] it* *[oaččo nie]* (2;4.6)
 (489) *[don] it* *[hábut]* (2;8.10)
 (490) *[i ii áhčči don] it* *[stoahka mun duhkorasaiguin]* (2;9.12)
 (491) *[don] it* *[beasa]* (2;9.12)
 (492) *[danne go don] it* *[gille]* (2;10.4)

Seamma báttis go vuosttaš jovssushápmi lea oktii registrerejuvvon maiddáii hápmi, mas jovssushámi konsonánta lea bálkásan eret:

- (493) *[don] i* *[oaččo nie]* (2;4.6)

Ol. 2. persovvna hámi sojahanvuogit čájehuvvojit tabeallas 5.24, masa lea, seamma ládje go tabeallas 5.23, merkejuvvon okta ovdamearka guđege báttis, mas jovssushápmi dahje *ii*-hápmi lea geavahuvvon bv. ol. 1. persovvna hápmiin. Tabeallas boahtá ovdan ahte rávesolbmuidgiela ol. 3. persovvna *ii*-hápmi dominere agi 2;8 rádjái, ja dan rájes sajáiduvvá jovssushápmi *it*.

Tabealla 5.24. Biehttanvearbbá indikatiivva ovttaidlogu 2. persovna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

↑	2;11.29–3;0.6			
	2;11.16–19	it		
	2;11.1–2	it		
	2;10.17–20	it		
	2;10.4	it		
	2;9.11–15	it		
	2;8.27–28			
	2;8.10–12	it	ii	
	2;7.28–30			
	2;7.10–11		ii	
	2;6.25–26		ii	
	2;6.12			
	2;5.29			
	2;5.15		ii	
	2;4.24–25			
	2;4.3–6	it		i
	2;3.19			
	2;3.6			
	2;2.14			
	2;1.25			
	2;1.7		ii	
		jovssush.	ol.3.	otnon

5.4.1.1.3 Goalmmát persovdna

Ol. 3. persovna jovssushápmi lea ovttamorfemat *ii*. Materiála vuosttaš biehttanvearbbá indikatiivahápmi, ja vuosttaš vearbahápmi obanassiige, lea ol. 3. persovna hápmi *ii*. Dat lea registrerejuvvon beaivegirjái vuosttaš háve agis 1;6.16 ja videoi vuosttaš báttis agis 1;8.23. Dat geavahuvo jovssushápmis miehtá guorahallanáigodaga:

(494) *ii* (1;6.16 (B))

(495) á [gahčai heasta (.) dohko (.) no (.) gánske heasta manná dohko]

E *ii*

á [oja *ii*]

E *ii*

á [ja vel (.) vel]

E *ii* (.) *ii*

á [ii dohko mm ((jeardat))]

E **ii** [(.) dohko] (1;8.23)

(496) **ii** [leat Mumieadni] (2;1.7)

(497) [a-a dat] **ii** [leat boaris] (2;3.6)

(498) **ii** [oidno gal beana šahten] (2;6.25)

(499) **ii** [dat mannange nu bures] (2;11.1)

Hápmi lea morfologalaččat ja fonologalaččat álki, ja mánná gullá dan dávjá. Das lea maiddáii dat giela olgguldas doaibma, ahte dainna sáhtta ovdanbuktit iežas dáhtu gielalaččat. Dan dihte dan lea álki oamastit almmá makkárge váttisvuodaid haga.

Oktii lea registrerejuvvon maiddáii suomagiela ol. 3. persovvna biehttalanvearahápmi *ei*:

(500) [dohko (.) nie ((coggala geađggi ((?)) veskkožii man áhčči attii sutnje))] **ei**
[oaššo bi bidje bussá - ((dohppesta nuppi geađggi))] (1;10.26)

Nugo tabeallas 5.25 bohtá ovdan, de jovssushápmi lea goit čielgasit dominerejeaddji hápmi miehtá guorahallanáigodaga.

Tabealla 5.25. Biehttalanvearbba indikatiivva ovttaidlogu 3. persovna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

2;11.29–3;0,6	ii	
2;11.16–19	ii	
2;11.1–2	ii	
2;10.17–20	ii	
2;10.4	ii	
2;9.11–15	ii	
2;8.27–28	ii	
2;8.10–12	ii	
2;7.28–30	ii	
2;7.10–11	ii	
2;6.25–26	ii	
2;6.12	ii	
2;5.29	ii	
2;5.15	ii	
2;4.24–25	ii	
2;4.3–6	ii	
2;3.19	ii	
2;3.6	ii	
2;2.14	ii	
2;1.25	ii	
2;1.7	ii	
2;0.18	ii	
2;0.0	ii	
1;11.15	ii	
1;10.26	ii	ei
1;10.12	ii	
1;9.20	ii	
1;9.5	ii	
1;8.23	ii	
1;6.16	ii	
	jovssush.	su. leksema ja hápmi

5.4.1.2 Guvttiidlohku

Biehttalanvearbba guvttiidloguhámiin leat materiálas hui unnán ovdamearkkat, iige daid vuodul sáhte guorrat hámiid oččodanproseassa. 1. ja 3. persovna hámiin sáhtta vuohttit muhtun álgomanifestašuvnnaid, muhto 2. persovna hámiin ii leat oktage ovdamearka.

5.4.1.2.1 Vuosttaš persovdna

Gl. 1. persovdna jovssushámit leat *ean* ja *eai*. Gáivuona jovssushápmi *eai* gahččá oktii sihke ml. 3. persovdna jovssushámiin ja Gáivuona ml. 1. persovdna jovssushámiin. Dát hápmekategoriija lea registrerejuvvon vuosttaš gerddiid bealgoalmmátjáhkásažžan, ja albnoneamit leat jovssushámiis:

(501) *ean* [*moai dárbbas dákkár-*] (2;6.25)

(502) *ean* [*moai gille diekkára*] (2;6.25)

(503) [*((duhkorasbeatnagii)) hálitgo doaktu (.) hálitgo (.)*] *ean* [*moai gille dan doaktu*] (2;6.26)

(504) [*((duhkorasbeatnagii)) hálitgon mannat ieš diehko guovžža jusa (.)*] *ean* [*moai gille dál mannat guovžža jusa*] (2;6.26)

(505) *ean moai gille* (2;8.7 (B))

Čuovvovaš háve gl. 2. persovdnii čujuheaddji biehttanvearbahápmi lea registrerejuvvon easkka agis 2;10.17, ja dalle mánná geavaha ol. 3. persovdna hámi lágan vearbahámi:

(506) [*áhčči mai*] *ii* [*gille*] (2;10.17)

ii-hámi geavaheapmi ovdamearkkas (506) veadjá leat boadus Gáivuona suopmana jovssushámi *eai* oatnumis. Celkosa pronomen *mai* lea maid otnon hámiis, mii sáhhtá čujuhit dasa, ahte mánná oanida dán dáhpáhusas namuhuvvon guokte maŋŋálas sátnehámi. Badjelaš minuhta maŋŋel seamma báttis mánná geavaha sihke *moai*-pronomena olles hámi ja biehttanvearbahámi Gáivuona variántta:

(507) [*a-a moai*] *eai* [*gille - geahččat*] (2;10.17)

Dát álgomanifestašuvnnat čájehit, ahte goappašat jovssushámit *ean* ja *eai* ihtet máná gillii guorahallanáigodagas ja ahte daid lassin geavahuvvo ol. 3. persovdna lágan biehttanvearbahápmi, mii sáhhtá dulkojuvvot maiddái jovssushámi *eai* otnon variántan. Tabealla 5.26 čájeha registrerejuvvon hámiid, muhto go materiálas leat nu unnán ovdamearkkat, de das ii boade ovdan, makkár dominánsagaskavuohta dáin hámiin lea iige dat, sajáiduvvágo nubbi dain váldohápmi ja jus sajáiduvvá, de goas dat ollašuvvá.

Tabealla 5.26. Biehttanvearbba indikatiivva guvttiidlogu 1. persovna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

2;11.29–3;0.6			
2;11.16–19			
2;11.1–2			
2;10.17–20		eai	ii
2;10.4			
2;9.11–15			
2;8.27–28			
2;8.10–12	ean		
2;7.28–30			
2;7.10–11			
2;6.25–26	ean		
	jovssush.	jovssush.	ol.3.

5.4.1.2.2 Goalmmát persovdna

Gl. 3. persovna biehttanvearbba jovssushámis *ea*-máddagii laktása persovdna- ja lohko-geažus *-ba*. Materiálas leat dán hápmekategoriija hámi geavaheamis guokte ovdamearkka:

(508) [ja Ándde ja Anette] **iiba** [boa'e mánáidgárdái] (2;4.25)

(509) áhčči ja eadni **eaba** boađe viežžat (2;6.21 (B))

Ovdamearkkas (508) mánná geavaha jovssushámi *ea*-máddaga sajis *i*-máddaga, masa laktá gl. 3. persovna sojahangehčosa *-ba*. Máná hámi sáhttá dalle dulkot nu, ahte ol. 3. persovna sojahanhápmái *ii* laktojuvvo gl. 3. persovna sojahangeažus. Guokte mánu maŋŋel beaivegirjái registrerejuvvon ovdamearkkas (509) vearba lea jovssushámis *eaba*. Tabeallas 5.27 leat dát guokte máná atnin hámi.

Tabealla 5.27. Biehttalanvearbba indikatiivva guvttiidlogu 3. persovvna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

2;11.29–3;0.6		
2;11.16–19		
2;11.1–2		
2;10.17–20		
2;10.4		
2;9.11–15		
2;8.27–28		
2;8.10–12		
2;7.28–30		
2;7.10–11		
2;6.25–26	<i>eaba</i>	
2;6.12		
2;5.29		
2;5.15		
2;4.24–25		<i>iiba</i>
	jovssush.	earen. hápmi

5.4.1.3 Máŋggaidlohku

Máŋggaidloguhámiin leat maid unnán ovdamearkkat, ja nugo guvttiidloguhámiinnai, daid vuodul ii dan dihte sáhte guorrat hámiid oččodanproseassa, muhto čájehan dás daid álgoalbmonemiid. 1. ja 3. persovvna hámit ihtet guorahallanáigodaga maŋimus jahkebealis, muhto 2. persovvna geavaheamis leat ovdamearkkat easka maŋŋel guorahallanáigodaga.⁹⁴

5.4.1.3.1 Vuosttaš persovdna

Biehttalanvearbba ml. 1. persovvna jovssushámit leat *eat* ja *eai*. Gáivuona jovssushápmi *eai* lea de seammalágan go ml. 3. persovvna hápmi ja Gáivuona gl. 1. persovvna hápmi.

Materiálas ii leat oktage jovssushápmásaš ml. 1. persovvna sojahanhápmi, muhto guorahallanáigodaga loahpas lea dan sajis guktii registrerejuvvon ol. 3. persovvna hápmi:⁹⁵

(510) [*mii*] **ii** [*leat doppe stáluid luhtte dalle*] (2;11.2 (L))

(511) [*go mun lávllan dan nuppe -- maid mii lea*] **ii** [*leat lávl-*] (2;11.2 L))

⁹⁴ Ml. 2. persovvna hápmiin lea guktii registrerejuvvon rávesolbmuidgiela ol. 2. persovvna lágan hápmi: **it** [*dii galgebeahtte báhcit mu deike*] (3;4.23 (L)) ja [*dii*] **it** [*lávll(o)*] (3;4.23 (L)). Vrd. *ii*-hámi geavaheapmi eará persovvnain ja loguin.

⁹⁵ Dakka maŋŋel guorahallanáigodaga, agis 3;0.21, lea oktii registrerejuvvon *e*-máttat hápmi: **eh** [*mii galgge eambo*].

Tabeallahámis dan geavaheapmi lea dákkár:

Tabella 5.28. Biehttanvearbba indikatiivva mánggaidlogu 1. persovna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanahki

↑	2;11.29–3;0.6	
	2;11.16–19	
	2;11.1–2	ii
		ol.3.

Ol. 3. persovna hápmi lea earenoamáš namuhuvvon dáhpáhusain dan dihte, go vástideaddji miehtehápmi lea registrerejuvvon hui unnán ml. 1. persovna sojahanhámi sajis.

5.4.1.3.2 Goalmmát persovdna

Ml. 3. persovna biehttanvearbba jovssushápmi lea *eai*. Hápmi gahččá oktii Gáivuona gl. 1. ja ml. 1. persovna hámiiguin.

Materiálas boahtá ovdan, ahte maiddái ml. 3. persovna jovssushámi sajis geavahuvo ol. 3. persovna hápmi:

(512) á *[ja de boahtá ná ja de boahtá soajit]*
E *ii [doajit gal --] (2;4.24)*

(513) *ii [diet leat suinnit (.) dáppe leahan leat suinnit (.)] iiigo [dáppe leat suinnit] (2;8.10)*

(514) á *[okei (.) dát manná borrat suinniid]*
E *ii [die leat borransuinnit (.) dá leahan suinnit] (2;8.10)*

(515) *iiigo [duos leat čalmmat -] (2;8.27)*

(516) *[bi bijan dán nala nu ahte] ii [láhppo diet diet heasttat] (2;8.28 (L))*

(517) á *[heasttat]*
E *[eas (.)] ii [heasttat goit (.) galget] (2;9.12)*

(518) *ii [diet leat du koarttat] (2;9.15 (L))*

Mánná geavahišgoahtá biehttanvearbba dakkár nomeniid olis mat čujuhit ml. 3. persovdnii, agis 2;4.24. Vearba lea gosii spiehkastagaid haga ol. 3. persovna hámis gitta guorahallanáigodaga lohppii, nugo ovdamearkkain (512)–(518) boahtá ovdan. Vaikko dát hápmi dominere

muđuinai ml. 3. persovna entitehtii gullelaš sojahanhámi välljema, de ovdamearkkas (512) ovttaidloguhámi välljemii sáhtta váikkuhan maiddái áhči ovttaidloguhápmi *boahtá*. Nugo ovdal lea *boahtán* ovdan, de ol. 3. persovna vearahápmi adnojuvvo maiddái eará hápme-kategorijaid olis, ja *ii*-hámi geavaheapmi *eai*-hámi sajis orru nanneme ol. 3. persovna rolla muhtunlágan generalaš hápmin. Ol. 3. persovna hámi geavaheami duohken sáhtta leat maid suomagiela váikkuhus: suomagielas ol. ja ml. 3. persovna hámit gahččet mángga guovllu hupmangielas oktii. Vrd. maiddái ind. pres. ja pret. ml. 3. persovna hámit. Moatte geardde leat registrerejuvvon maiddái jovssushámit:

(519) [*dá dá dáppe*] *eai* [*galga*] (2;8.11)

(520) á [*ja de boahtá ledjun ja de boahtá johkaheasta*]
E [*mmm (.)*] *eai* [*dáppe leat eanet*] (2;10.4)

(521) [*mus*] *eai* [*leat mánga Mumiáhči (.) guokte Mumiáhči*] (2;11.29)

MI. 3. persovna biehttalanhámi sojahanvugiid čájeha tabealla 5.29.

Tabealla 5.29. Biehttalanvearbba indikatiivva mánggaidlogu 3. persovna hámi sojahanvuogit ja daid geavahanagit

↑	2;11.29–3;0.6	eai	
	2;11.16–19		ii
	2;11.1–2		
	2;10.17–20		
	2;10.4	eai	ii
	2;9.11–15		
	2;8.27–28		ii
	2;8.10–12	eai	ii
	2;7.28–30		
	2;7.10–11		
	2;6.25–26		
	2;6.12		
	2;5.29		
	2;5.15		
	2;4.24–25		ii
		jovssush.	ol.3.

Vaikko guorahallanáigodaga loahpageahčen leat registrerejuvvon jovssushámit, de dat ii mearkkaš dan, ahte dat leat dalle vel sajáiduvvame áidna hápmin. Materiála mii lea čoggojuvvon agis 3;0–3;6, čájeha ahte *ii*-hápmi dominere agi 3;4 rádjái, muhto dan mañnel leat registrerejuvvon aivve jovssushámit.

Ml. 3. persovvna biehttalanvearbba geavaheami sáhtá buohtastahttit miehtehámiid geavaheamiin, dan dihte go miehtehámiin maid geavahuvvojit ol. 3. persovvna hámit. Erohus lea, ahte miehtehámiid jovssushámit sajáiduvvet juo agis 2;8–2;9, muhto biehttalanvearbba jovssushápmi easkka agis 3;4.

5.4.2 Imperatiiva

Toivainena suomagielat mánáid materiálas leat unnán ovdamearkkat biehttalanvearbba imperatiivahámiin. Ol. 2. persovvna *älä* 'ale' lea registrerejuvvon 14 geardde oktiibuot logi máná gielas gitta agi 4;4 rádjái. Hápmi lea registrerejuvvon agi 1;8 rájes, muhto dán logi máná gaskamána gielas hápmi lea registrerejuvvon easkka agis 2;5. Ml. 2. persovvna hámis leat golbma ovdamearkka agiin 2;1, 2;4 ja 3;1. Toivainena goalmát imperatiivahápmi lea ml. 3. persovvna hápmi mii lea registrerejuvvon dušše oktii agis 3;10 ja mii lea adnojuvvon ol. 3. persovvna mearkkašumis. (Toivainen 1980: 34–35.)

Mu materiálas leat ovdamearkkat ol. ja gl. 2. persovvnas.

5.4.2.1 Ovttaidlohku

5.4.2.1.1 Nubbi persovdna

Nugo earánai bárrastávvalvearbbaid imperatiivva ol. 2. persovvnas, de maiddái biehttalanvearbbaš jovssushápmiin lea geahnohisdásat mátta: *ale*.

Ol. 2. persovvna hápmi ihtá materiálii agis 1;10.1, guokte mánu mañnel go vástideaddji hápmi lea vuosttaš háve registrerejuvvon Toivainena suomagielat mánáid giellamateriálas. Hápmi geavahuvvo álggu rájes jovssushámis, omd. dán dáhpáhusain:

(522) *ale* (1;10.1 (B))

(523) *a-a-ale* (1;10.12)

(524) [*a-a* (.) *a-a*] *ale* (.) *ale* [áhčči] (2;1.25)

(525) *a a ale* [lávllō] (2;4.24)

(526) *ale* [váldde mus] (2;9.12)

(527) *ale* (.) *ale* [boade deike] (2;11.29)

Hápmi lea registrerejuvvon gosii áibbas buot báttiin, nugo tabeallas 5.30 boahdá ovdan.

Tabealla 5.30. Biehttalanvearbba imperatiivva ovttaidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanagit

2;11.29–3;0.6	ale
2;11.16–19	ale
2;11.1–2	ale
2;10.17–20	ale
2;10.4	ale
2;9.11–15	ale
2;8.27–28	ale
2;8.10–12	ale
2;7.28–30	ale
2;7.10–11	ale
2;6.25–26	ale
2;6.12	ale
2;5.29	ale
2;5.15	ale
2;4.24–25	ale
2;4.3–6	ale
2;3.19	ale
2;3.6	
2;2.14	ale
2;1.25	ale
2;1.7	
2;0.18	ale
2;0.0	ale
1;11.15	
1;10.26	
1;10.12	ale
1;10.1	ale
	jovssush.

5.4.2.2 Guvttiidlohku

5.4.2.2.1 Nubbi persovdna

Maiddáí guvttiidlogu 2. persovnnas imperatiivva biehttanvearbbá jovssushámiis lea seammalágan ráhkadus go eará bárrastávvalvearbbain: guhkkon gievrás dási konsonántaguovddáži laktása imperatiivva dovddaldat *-i*: *all-i*.

Videomateriálas eai leat ovdamearkkat gl. 2. persovnna hámi geavaheamis, muhto beaivegirjái das leat registrerejuvvon golbma dáhpáhusa guorahallanáigodaga loahpas, ja buot golmma dáhpáhusas leat jovssushámit.

(528) *alli dájo* (2;11.10 (B) ja 3;0.4 (B))

(529) *alli huma* (3;0.6 (B))

Tabellain daid geavaheami sáhtá áiccalmahttit ná:

Tabella 5.31. Biehttanvearbbá imperatiivva guvttiidlogu 2. persovnna hámi sojahanvuohki ja dan geavahanagit

3;0.6	<i>alli</i>
3;0.4	<i>alli</i>
2;11.10	<i>alli</i>
	jovssush.

6 Suokkardallan

Dás geahčadan álggos, goas vearbamorfologiiija oččodeapmi sirdásišgoahtá ovdamorfologiiijas árramorfologiiija muddui. Nuppi oasis geasán čoahkkái, maid sojahanhápmekategoriijaid hámiid mánná atná guorahallanáigodagas ja goas guhtege hápmekategoriija ihtá su gillii. Suokkardan maid, manne hápmekategoriijat ihtet aiddo dan ortnegis, maid materiála čájeha, ja árvalan sivaiddasa, manne dihto hápmekategoriijaid hámiin eai leat materiálas ovdamearkkat. Dasto geahčadan, maid hápmekategoriijaid jovssushámit sajáiduvvet váldohápmiin ovdal máná goalmmát riegádanbeaivvi ja makkár sivat sajáiduvvamiid sáhttet váikkuhit. Goalmmát oasis suokkardan sojahanhámiid variašuvnna, earenoamážit dan, mot fonologalaš ja morfofonologalaš fáktorat váikkuhit sojahanmorfologiiija oččodeapmái. Loahpas geahčadan sáme giela vearbasojahanmorfologiiija oččodeami oppalaččat dutkamušá teorijaduogáža ja eará gielaide dutkamušáid ektui.

6.1 Ovdamorfologiiijas árramorfologiiijai

Ovdal go geahčadan, goas sojahanhápmekategoriijat ja daid hápmevariánttat ihtet máná gillii, de árvalan vuossá, goas ovdamorfologiiija muddu dán dutkamušá materiála mielde ovdánišgoahtá árramorfologalaš muddun. Ovda- ja árramorfologiiija rádjijn adnojuvvo dat, go mánná sojahišgoahtá ovtta leksema hámiid eanet sojahankategoriijaid mielde. Nuppiiguin sániiguin máná gillii ihtigohtet ng. miniparadigmmat, main leat unnimusat golbma seamma leksema sojahanhámi, mat leat fonologalaččat ovttačilggolaččat. Árramorfologiiija muttu álggus ihtet maid vuosttaš analogalaš hámit dahje eará hámit, maid ráhkadus lea mainna nu lágiin earalágan go jovssushámiid ráhkadus. Vejolaš miniparadigmmaid kártema gáržžida dán dutkamušá materiálas dat, ahte beaivegirjemateriálii lea čoggojuvvon earenoamážit dat, mii ain lea ođas máná giela, ovdamearkka dihte ođđa sánit ja ođđa sojahanhámit. Ovtta leksema okta sojahanhápmi dahje dan variánta lea danne dábálaččat registrerejuvvon dušše oktii – dalle go hápmi dahje dan variánta lea ihtán gillii –, iige beaivegirjemateriálas dan dihte sáhte guorahallat earret eará ovttaskas leksemaid sojahanhámiid frekveansa. Miniparadigmmaid kártemii geavahuvvojit dan dihte earenoamážit báddejuvvon materiála transkripsuvnna.

Dán dutkamušá materiálas sihke vuosttaš guovttelahtot álgominiparadigmmat ja áitosáš golmmalahtot miniparadigmmat ihtet agis 1;8. Álgominiparadigmmaid vearbahámiin lea preseansa ja preterihta ol. 3. persovnna hámi opposišuvdna:

(i)	<i>gahccá</i>	pres. ol. 3. p.	1;8.20 (B)
	<i>gahci/gahči</i>	pret. ol. 3. p.	1;8.23
	<i>boahdá</i>	pres. ol. 3. p.	1;8.23
	<i>bođii</i>	pret. ol. 3. p.	1;8.24 (B)

Dát opposišuvdna lea registrerejuvvon árrat maiddá suomagielat máná gielas: Laalo (2003: 334–335) mielde dát álgominiparadigmatiipa ihtá máná gillii nubbin agis 1;7. Ovdal dan, agis 1;5 lea suomagiela materiálas registrerejuvvon imp. ol. 2. ja pres. ol. 3. persovvna opposišuvdna, mii fas mu sámegiela materiálas ihtá golmmalahtot miniparadigmmas, gč. maŋŋelis (iii).

Guokte vuosttaš aitosáš, golmmalahtot miniparadigmma leat maid registrerejuvvon agis 1;8. Nuppis dain lea pres. ja pret. ol. 3. persovvna hámiid lassin maiddá infinitiivahápmi:

(ii)	<i>manai</i>	pret. ol. 3. p.	1;8.19 (B)
	<i>manná</i>	pres. ol. 3. p.	1;8.23
	<i>mannat</i>	inf.	1;8.26 (B)

Nubbi aitosáš miniparadigmages sistisdoallá pres. ol. 3. persovvna hámi, infinitiivva ja imp. ol. 2. persovvna hámi:

(iii)	<i>bojjá</i>	pres. ol. 3. p.	1;8.19 (B)
	<i>borrat</i>	inf.	1;8.23
	<i>boaje</i>	imp. ol. 2. p.	1;8.23

Seamma agis leat registrerejuvvon maiddá suomagielat máná vuosttaš golmmalahtot miniparadigmmat, gč. s. 32–33. Agis 1;9 leat dasto registrerejuvvon guokte odđa miniparadigmatiippa, main nuppis lea odđa infinihttahápmi, namalassii preseansa biehttalanhápmi:

(iv)	<i>gahci/gahči</i>	pret. ol. 3. p.	1;9.5
	<i>gahccá</i>	pres. ol. 3. p.	1;9.20
	<i>gahca</i>	pres. biehttalanh.	1;9.20
	<i>bođii</i>	pret. ol. 3. p.	1;9.20
	<i>boahdá</i>	pres. ol. 3. p.	1;9.20
	<i>boađe</i>	imp. ol. 2. p.	1;9.21

Áramus hámit, maid ráhkadus spiehkkaš joŋssushámiid ráhkadusas, leat registrerejuvvon agi 1;7 rájes, muhto vuosttaš hámiin erohusa lea buoremus atnit fonologalaš iige morfologalaš spiehkastahkan, omd. *gaci*, *gači* (‘gahčai’) (1;7), *gahci* (‘gahčai’) (1;8–1;9), *báhkkin/báhken* (‘bálkestan’) (1;9). Čielgaset morfologologalaš erohusat ihtet agi 1;10 rájes: *bidje* (‘bidjá’)

(1;10), *guoddi* ('guotte') (1;10), *juhka* ('juga!') (1;11). Agi 2;0 rájes leat registrerejuvvon hámit, mat spiehkkasit jovssushámiin sihke morfologalaččat ja morfofonologalaččat, ja dán agi rájes daid mearri maid lassána: *áiggu* ('áiggun'; 'áigu') (2;0), *bijá* ('bijat') (2;0), *boajji* (2;0), *meahki* ('veahket') (2;0), nugo lea dábálaš, ahte morfologalaš diversitehta lassána árramorfologijja álggus (gč. Bittner 2003: 79).

Sihke miniparadigmmaid ja morfo(fono)logalaččat earenoamáš hámiid ihtin indikere, ahte mánná lea identifiseren sátnehámiid morfologijja ja atnigohtá dan ieš aktiivvalaččat. Dán dutkamuš materiála čájeha, nugo lea namuhuvvon, ahte golmmalahtot miniparadigmmat ihtigohtet agi 1;8 rájes ja ahte vuosttaš sojahanhámit, mat leat morfofonologalaččat earalárganat go jovssushámit, ihtet agi 1;10 rájes. Dan dihte agi 1;8–1;10 sáhtta árvalit ovdamorfologijja ja árramorfologijja áigodagaid sirdásanmuddun dutkanobjeavtta sámegeilas.

6.2 Sojahanhápmekategorijaid ja daid jovssushámiid oččodanortnet ja -agit

6.2.1 Sojahanhápmekategorijaid ihtinagit

Materiálas leat 31 iešguđege sojahanhápmekategorijja hámiid albmoneamit. Buot sojahanhápmekategorijat leat čohkkejuvvon daid ihtinagiid áigeortnegis tabellii 6.1. Dat kategorijat mat ihtet áramus, leat tabeallas bajimusas. Hápmekategorijja namahusa olgeš beale čuolddas lea ahki, goas vuosttaš albmoneapmi ihtá materiálii, ja dan olgeš bealdeges lea hápmekategorijja vuosttažin registrerejuvvon sojahanhápmi. Nugo mángga kategorijjas boahtá ovdan, de vuosttaš albmoneapmi ii leat álo jovssushámis (gč. maddái tabeallat 6.6 ja 6.7).

Tabealla 6.1. Sojahanhápmekategoriijaid vuosttaš albnoneamit ja daid ihtinagit

<i>hápmekategoriija</i>	<i>vuosttaš albnoneami ihtinahki</i>	<i>vuosttaš albnoneapmi</i>	<i>hápmekategoriija</i>	<i>vuosttaš albnoneami ihtinahki</i>	<i>vuosttaš albnoneapmi</i>
imp. ol. 2. p.	1;4	<i>atte</i>	ind. pret. gl. 3. p.	2;3	<i>bo'iibe</i>
bv. ind. ol. 3. p.	1;6	<i>ii</i>	bv. ind. gl. 3. p.	2;4	<i>iiba</i>
ind. pres. ol. 3. p.	1;6	<i>manna</i>	bv. ind. ml. 3. p.	2;4	<i>ii</i>
ind. pret. ol. 3. p.	1;7	<i>gac⁹⁶</i>	ind. pret. ml. 3. p.	2;4	<i>manai</i>
ind. pres. ol. 1. p.	1;9	<i>báhkin/báhken⁹⁷</i>	ind. pres. gl. 2. p.	2;5	<i>áigubeahtti</i>
bv. imp. ol. 2. p.	1;10	<i>ale</i>	bv. ind. gl. 1. p.	2;6	<i>ean</i>
ind. pres. gl. 3. p.	1;10	<i>manná</i>	ind. pres. ml. 2. p.	2;6	<i>algabehte</i>
ind. pres. ol. 2. p.	1;11	<i>lea(?)</i>	kond. ol. 1. p.	2;6	<i>háliidivčče(n?)</i>
bv. ind. ol. 1. p.	2;0	<i>in</i>	ind. pret. gl. 2. p.	2;7	<i>leidde</i>
imp. gl. 1. p.	2;0	<i>vuo'gu</i>	imp. gl. 2. p.	2;7	<i>boahtti</i>
ind. pres. ml. 3. p.	2;0	<i>le</i>	imp. ml. 2. p.	2;8	<i>lávlot</i>
ind. pres. gl. 1. p.	2;1	<i>manne</i>	kond. ol. 3. p.	2;8	<i>galgalivčče</i>
ind. pret. ol. 1. p.	2;1	<i>gávdnen</i>	bv. imp. gl. 2. p.	2;11	<i>alli</i>
ind. pret. ol. 2. p.	2;1	<i>gullego</i>	bv. ind. ml. 1. p.	2;11	<i>ii</i>
bv. ind. ol. 2. p.	2;1	<i>ii</i>	kond. ol. 2. p.	2;11	<i>galggasa (?)</i>
ind. pres. ml. 1. p.	2;2	<i>boahtit</i>			

Tabealla 6.1 čájeha, ahte odđa sojahanhápmekategoriijat ihtet álggos oalle hiljánit: okta dahje guokte kategoriija mánnui ja muhtun mánuid ii oktage. Ovdal agi 2;0 máná gielas leat registrerejuvvon oktiibuot gávccii hápmekategoriija. Agi 2;0 rájes ihtá unnimusat okta odđa hápmekategoriija mánus, muhtun mánuin golbma dahje juobe njeallje. Earenoamážit goalmmát eallinjagi álggus, namalassii árramorfologiija muttu álggus, mas morfologalaš hámit lassánit maiddá eará gielain, ihtet mánga odđa hápmekategoriija: dušše guovtti mánus, agis 2;0–2;1 dat leat registrerejuvvon oktiibuot čieža. Gosii buot kategoriijat, mat obanassiige ihtet ovdal agi 3;0, leat registrerejuvvon mañimustá agis 2;8, muhto golbma mañimus hápmekategoriija ihtet easkka agis 2;11. Eanas odđa hápmekategoriijat, oktiibuot 20, oččoduvvojit máná goalmmát eallinjagis, agiid 2;0 ja 2;8 gaskkas. Nuppiiguin sániiguin eanas odđa hápmekategoriijat ihtet árramorfologalaš áigodagas, dan muttus, mas sojahanhámiin lea maid eanemus variašuvdna. Fuomášán veara lea maid dat, ahte vihtta áramus sojahanhápmekategoriija leat seamma kategoriijat, mat leat registrerejuvvon seamma ortnegis vihttan áramus kategoriijan maiddá suomagielas. Sivvan sáhtttá leat dat, ahte dáid kategoriijaid hámit leat jogo morfologalaččat dahje pragmatihkalaččat merkekahtes hámit, maid mánná gullá dávjá ja maiguin son sáhtttá ovdanbuktit mánggalágan dárbbuid ja dovdduid. Dán viđa hápmekategoriija mañnel hápmekategoriijaid ihtinortnegis leat unna erohusažat sámegeilat máná ja suomagielat gaskamáná gaskka.

⁹⁶ 'gahčai'

⁹⁷ 'bálkestan'

Áramus sojahanhápmekategoriijat leat imperatiivva ja indikatiivva ovttaidlogu hápmekategoriijat. Daid lassin materiálas leat vuosttaš manifestašuvnnat konditionálahámiin, muhto dat leat áibbas unnán ja ihtet easkka agi 2;6 rájes. Suomagielat mánáid konditionála geavaheamis leat guovttelágan dutkanbohtosat: Toivainen (1980) dutkamuša 25 suomagielat informánttas 13:s eai geavat konditionálahámiid vuollel golmmajahkásažžan, muhto Kauppinen (1998) suomagielat máná giellamateriálas konditionála lea juo agis 2;0–2;1 registrerejuvvon 17 geardde, ja ovdal agi 3;0 su materiálas leat oktiibuot 182 konditionálahámi albnoneami (Kauppinen 1998: 77–78, 262). Namuhan veara lea maid Pajusalu (2010: 33) diehtu, ahte njealji esttegielat máná giellamateriálas konditionála álgomanifestašuvnnat ihtet agis 2;0, ja agi 2;6 rájes konditionála adnojuvvo unnit eanet nugo rávesolbmuidgielas. Sáme-, suoma- ja esttegielat mánáid konditionálahámiid oččodanagiid erohusaid duohken sáhttet leat sihke individuála erohusat ja konditionála modusa geavaheami erohusat dain gielain. Dan dihte berre guorahallat dárkileappot sihke konditionála doaimmaid dain gielain kontrastiiva perspektiivvas ja dan, mot ja man dávjá rávesolbmot geavahit konditionála mánáiguin humadettiin. Konditionála oččodeami kontrastiiva guorahallan livččii earenoamáš miellagiddevaš maddái guovttegielat mánás, go mu dutkanobjeavtta nuppi vuosttašgielas konditionálahámit leat suomagiela materiála (gč. vuollečujuhus 41, s. 52) álgogurahallamiid mielde anus árabut go sámegielas. – Potentiála modusa geavaheamis eai leat materiálas ovdamearkkat, gč. s. 188–189.

Golbma áramus sojahanhápmekategoriija leat registrerejuvvon ovdamorfologiija muttus. Vuosttažin lea registrerejuvvon imp. ol. 2. persovdna hápmekategoriija agis 1;4. Dan mañnel ihtet bv. ol. 3. persovdna ja pres. ol. 3. persovdna, guktot agis 1;6. Buot dán golmma sojahanhápmekategoriija vuosttaš albnoneamit leat morfologalaččat ovttageardánis, ovttamorfemat hámit, ja dat leat jovssushámis. Imp. ol. 2. persovdna ja pres. ol. 3. persovdna hámit leat dábálaš vuosttaš hámit ollu eará gielainnai, main dat eai leat merkejuvvon hámit. Bv. ol. 3. persovdna lea maid merkekeahes hápmi, ja dat lea registrerejuvvon árrat suoma- ja esttegielasnai (Toivainen 1980: 35–38; Argus 2007). Dán golmma árra hápmekategoriijas leat dehálaš kommunikatiiva doaimmat, maiguin máná sáhttá buktit ovdan iežas dáhtu, earenoamážit gohččuma ja biehttleami bokte. Ol. 3. persovdna hámiin sáhttá maid buktit ovdan daguid oppalaččat. Dán golmma hápmekategoriija hámit leat nuppiiguin sániiguin pragmatihkalaččat salieanttat.

Preseanssa eará sojahanhápmekategoriijat ihtet dadistaga ol. 3. persovdna vuosttaš albnoneami mañnel agis 1;6; agis 2;6 leat juo registrerejuvvon buot persovdna- ja lohkokategoriijaid hámit. Dálá ja vássán áiggi dáhpáhusaid máná sirregohtá morfologalaččat mánu mañnel vuosttaš preseanssa hápmekategoriija: preterihta vuosttaš sojahanhápmekategoriija ihtá agis 1;7. Dat lea maid ol. 3. persovdna, ja dat lea vuosttaš hápmekategoriija, mas máná geavahan áramus sojahanhámiin leat unnimusat guokte morfema. Eará preterihta hápmekategoriijat ihtet agi 2;1 rájes, ja guorahallanáigodagas dat leat registrerejuvvon oktiibuot guhtta, mañimus agis 2;7.

Lohkokategoriijain ihtá álggos ovttaidlohku, nugo golbma áramus sojahanhápmekategoriija juo čájehit, ja dan mañnel guvttiidlohku, man vuosttaš hápmekategoriija lea pres. gl. 3. per-

sovdna agis 1;10. Vuosttaš mánggaidlogu hápmekategoriija lea registrerejuvvon agis 2;0, ja dat lea maid 3. persovvna kategoriija. (Vrd. Makovec-Černa & Dressler (1997: 122), man mielde šlovenagielas guvttiidlohku oččoduvvo maññel ovttaidlogu ja mánggaidlogu.)

Persovdnakategoriijaid ihtinortnegis leat erohusat modusiid ja tempusiid gaska. Buot indikatiivva preseansa lohkokategoriijain ihtá álggos 3. persovdna, dan maññel 1. persovdna ja loahpas 2. persovdna. Preterihtasges eai leat ovdamearkkat buot persovdna- ja lohkokategoriijain, muhto jahkebeali maññel ol. 3. persovvna ihtet ol. 2. ja ol. 1. persovdna seamma agis. Imperatiivvas ihtá álggos 2. persovdna ja de 1. persovdna; imp. 3. persovvna kategoriijain ii leat materiálas oktage ovdamearka. Konditionálahámiin eai leat materiálas nu ollu ovdamearkkat, muhto áramus persovdnakategoriija lea ovdamearkkaid mielde 1. persovdna, ja dan maññel ihtá 3. persovdna. Maññimus lea registrerejuvvon 2. persovdna, seamma ládje go indikatiivvas.

Guorahallanáigodagas leat registrerejuvvon eanas daid sojahanhápmekategoriijaid sojahanhámit, maid navddán máná gullat birrasisttis. Tabellii 6.2 leat merkejuvvon plus-mearkkain buot dat hápmekategoriijat, mat leat máná gielas ovdal agi 3;0. Minus-mearkkatges mákset, ahte namuhuvvon kategoriijaid hámiin eai leat materiálas ovdamearkkat. Dain dáhpáhusain, main kategoriija lea registrerejuvvon agiid 3;0 ja 3;6 gaskkas, dan ihtinahki lea čállojuvvon ruođuid sisa minus-mearkka mañábeallai.

Tabealla 6.2. Sojahanhápmekategoriijat guorahallanáigodagas

	ind. pres.	ind. pret.	imp.	kond.	pot.	bv. ind.	bv. imp.
ol. 1. p.	+	+	-	+	-	+	-
ol. 2. p.	+	+	+	+	-	+	+
ol. 3. p.	+	+	-	+	-	+	-
gl. 1. p.	+	-(3;2)	+	-	-	+	-
gl. 2. p.	+	+	+	-	-	-	+
gl. 3. p.	+	+	-	-	-	+	-
ml. 1. p.	+	-(3;2)	-	-	-	+	-
ml. 2. p.	+	-	+	-	-	-(3;4)	-
ml. 3. p.	+	+	-	-	-	+	-

Tabeallas 6.2 boahhtá ovdan, ahte áidna modus man geavaheamis materiálas eai leat ovdamearkkat, lea potentiála. Go materiálas eai leat go áibbas moadde álgomanifestašuvvna konditionála geavaheamis, de ii leat eahpelunddolaš ahte potentiálage ii leat vel ihtán vuolle golmmajahkásaš máná giellamateriálii. Nielsena (1979 [1926–1929]: 373) mielde potentiála ii leat nu guovddáš modus sámeagielas go konditionála. Helander (1980: 55) dulko Nielsena čuočuhusa nu, ahte potentiála sajis sáhtttá dávjá atnit eará dadjanvugiid, muhto konditionála sajis dat ii leat álo vejolaš. Dat ahte potentiála geavaheami sáhtttá garvit, veadjá

váikkuhit nuppelohjáhkášaš mánáid modusiid hálddašeapmái; Turi (1996: 64–69) čájeha, ahte skuvlamánáin ollu unnibut hálddašit potentiála- go konditionálahámiid. Dan dihte lea lunddolaš vuordit, ahte potentiála ihtá giellaoččodeaddji máná gillii maŋjel konditionála. Dákkár oččodanortnet lea maiddá suomagielas, mas potentiála ii leat registrerejuvvon vuollel golmmajáhkášaš mánáid gielas (gč. Toivainen 1980: [31]).

Materiálas eai leat ovdamearkkat golmma preterihta sojahanhápmekategoriijasge, nama-lassii gl. 1. ja ml. 1. ja 2. persovnnas. Namuhuvvon vuosttaš persovnna kategoriijat leat registrerejuvvon moadde mánu maŋjel guorahallanáigodaga, muhto ml. 2. persovdna ii leat registrerejuvvon goit ovdal agi 3;6. Pret. ml. 1. ja 2. persovnna hámit orrot leame hárvenaš hámit maiddá suomagielat mánáid gielas, go Toivainena (1980) materiálas ml. 1. persovnnas eai leat registrerejuvvon eambo go 11 ovdamearkka agi 3;4 rádjái, ja go ml. 2. persovdna lea registrerejuvvon dušše oktii. Argusa (2007) mielde esttegielat mánátge eai leat vel agis 3;0 oamastan ml. 2. persovnna hápmekategoriijaid, eai preseansa eaige preterihta. Oktan sivvan dasa, ahte dát hámit váilot materiálas, sáhttá leat, ahte materiálačoagginkonteaksta ii heive nu bures daid geavaheapmái. Sáhttá maid jearrat, man dávjá mánná gullá dáid hápmekategoriijaid hámiid eará hámiid ektui. Hámiid unna frekveansa lea goit váttis atnit sivvan dasa, ahte dihto hámiin eai leat materiálas ovdamearkkat nu guhká go ii leat eksplisihhta diehtu das, man dávjá dahje hárve mánná duođaid gullá dihto hámiid dan gielas, mii sutnje hubmojuvvo.

Eanas imperatiivva kategoriijainge eai leat materiálas ovdamearkkat. Dát guoská sihke buot 3. persovnna kategoriijaide ja ol. ja ml. 1. persovnna kategoriijaide. Nugo ovdal lea namuhuvvon, de imp. ol. 1. persovnna hámit adnojuvvojit rávesolbmuidgielasnai hárve, eaige 3. persovnna hámitge leačča seamma dávjá anus go 2. persovnna hámit. Dat ahte mánná gullá dáid kategoriijaid hámiid hárve, sáhttá váikkuhan dasa, ahte son ii iešge ane daid vel vuollel golmmajáhkášažžan. Imp. ml. 1. persovnna kategoriija hámiidges ii oro leame lundolaš geavahit eanas dakkár konteavsttain, main materiála lea čoggojuvvon, namalassii dakkáriin, main mánná stoahká áhčiinis. Fuomášan veara lea, ahte vuollel golmmajáhkášaš máná giellamateriálas váilot gosii seamma imperatiivva sojahanhápmekategoriijat, maid sojahanhámiid nuppelohjáhkášaš mánát eai vel báljo hálddaš. Áidna erohus lea dat, ahte imp. ml. 1. persovnna hápmekategoriija hámiid boarráset mánát gal hálddašit muhtun muddui. (Gč. Svonni 1993: 149–151; Turi 1996: 69–74.)

Biehttalanvearbba indikatiivakategoriijain materiálas váilot gl. ja ml. 2. persovnna kategoriijat. Ml. 2. persovnna hápmekategoriija lea registrerejuvvon njeallje mánu maŋjel guorahallanáigodaga, muhto gl. 2. persovnnas eai leat albnoneamit goit ovdal agi 3;6. Biehttalanvearbba indikatiivva ml. 2. persovdna lea hárvenaš hápmekategoriija maiddá vuollel golmmajáhkášaš suomagielat mánáin: Toivainena (1980) materiálas dat ii leat registrerejuvvon oktiige. Kategoriija váilumii materiálas sáhttá dán dáhpáhusasnai váikkuhit sihke kategoriija frekveansa dan gielas, maid mánná gullá birrasisttis ja dat, ahte stoahkanbottut ovttain olbmuin eai veaje láchit buori dilálašvuoda geavahit ml. 2. persovnna hápmekategoriijaid sojahanhámiid.

Biehttalanvearbba imperatiivakategoriijat leat materiálas dušše guokte, ja buot 1. ja 3. persovnna kategoriijaid ja ml. 2. persovnna kategoriija hámiin ii leat oktage ovdamearka. Dát

leat gosii seamma kategoriijat go dat imperatiivva miehtehámiid kategoriijat, mat váilot materiálas.

Tabealla 6.1 dieđut čájehit, ahte vaikko ođđa *sojahanhápmekategoriijat* ihtet máná gillii miehtá guorahallanáigodaga, de buot *sojahankategoriijat*, earret konditionála moduskategoriija, leat máná gielas juo mañimustá agis 2;0, namalassii máná geavahan 11 áramus sojahanhápmekategoriijas. Guovttejahkásažžan mánná máhtta earuhit vearahámiiguin dálá áiggi ja vássán áiggi dáhpáhusaid. Son máhtta maid ovdanbuktit imperatiivva ja indikatiivva modusa erohusa. Máná áramus hápmekategoriijat sistisdollet sihke ovttaidlogu, guvttiidlogu ja mánggaidlogu hápmekategoriijaid, ja dat leat jogo vuosttaš, nuppi dahje goalmát persovnnas. Sojahankategoriijaid ihtinagit leat čohkkejuvvon tabellii 6.3.

Tabealla 6.3. Sojahankategoriijaid ihtinagit

<i>modus</i>	imp. 1;4	ind. 1;6	kond. 2;6
<i>áigi</i>	pres. 1;6	pret. 1;7	
<i>lohku</i>	ol. 1;4	gl. 1;10	ml. 2;0
<i>persovdna</i>	2. pers. 1;4	3. pers. 1;6	1. pers. 1;9

Nugo ovdalis namuhuvvui, de áramus hámit leat morfologalaččat ovttagardánis, ovttamorfemat hámit. Dás čuožžila gažaldat, korrelerego sojahanhámi morfologalaš kompleksitehta dainna, goas mánná oččodišgoahtá hámi, dahje nuppiiguin sániiguin: oččoduvojitgo ovttamorfemat hámit ovdal guovtte- ja golmmamorfemat hámiid. Dutkamuša materiála čájeha, ahte guovttemorfemat hámiid, omd. *gaci* ('gahčai'), mánná oččodišgoahtá 1–3 mánu mañjel áramus ovttamorfemat hámiid, agis 1;7. Vuosttaš golmmamorfemat hápmiges, *bo'ibe*, ihtá easkka agis 2;3. Dát nanne ipmárdusa morfologalaš kompleksitehta váikkuhusas sátnehámiid oččodanortnegii, muhto dát ii mávsse dan, ahte buot ovttamorfemat hámit ihtet vuosttaš háve juo ovdamorfologiija muttus, go ovdamearkka dihte pres. gl. 1. persovnna hápmi *manne* ihtá badjelaš guovttejahkásažžan, agis 2;1, ja imp. gl. 2. persovnna *boahhti* easkka agis 2;7.

Mánná sáhtta maid válljet ovttamorfemat jovssushámi sadjái guovttemorfemat hámi, nugo pret. ml. 3. persovnna *álge*-hámi sadjái *álggi*-hámi. Ovttamorfemat hápmi veadjá dán dáhpáhusas leat mánnái váddéseabbo go guovttemorfemat hápmi dan sivas, go dat ii leat nu transpareanta dahje čađačuovgi go eará hámit, main lea kompleaksalet morfologalaš ráhkadus, ja mánná vállje báicca eanet čađačuovgi sojahanhámi, maid son atná maiddái eará hápmekategoriijaid jovssushámiid sajis.

Sojahanhámiid morfologalaš ráhkadusa ja kompleksitehta váikkuhusa hámiid oččodeapmái sáhtta maid iskat earenoamážit sojahanparadigmmaid homonymalaš hámiiguin. Materiála mielde vuosttaš bárrastávvalmáttat pres. gl. 1. persovnna sojahanhápmekategoriija sojahan-

hápmi, ovdalis namuhuvvon *manne* ihtá agis 2;1, muhto pret. ml. 3. persovvna hápmekategoriijas, man jovssushápmi lea ideanttalaš pres. gl. 1. persovvna jovssushámiin, vuosttaš albnoneapmi ihtá easkka golbma mánu maŋjel, agis 2;4, ja dat lea dalle hámis *manai*.

Vaikko vuosttaš sojahanhápmekategoriijaid hámit leatge ovttamorfemat hámit, ja áramus guovttemorfemat hámit oččoduvvojit ovdal golmmamorfemat hámiid, de jovssushámiid morfologalaš ráhkadus ii leat áidna fáktor, mii váikkuha sojahanhámiid oččodeapmái. Hápmekategoriijaid vuosttaš albmonemiin boahtá ovdan, ahte oččodanortnegii lea dehálaš maiddá hámiid pragmatihkalaš saliensa, namalassii hámiid dárbu frekveanta gulahallandilálašvuodain ja/dahje hámiid frekveansa mánnái hubmojuvvon gielas.

6.2.2 Jovssushámiid ihtinagjit

Dábáleamos sojahanhápmevárianta lea jovssushápmi, mii adnojuvvo gosii buot registrerejuvvon hápmekategoriijain. Áidna hápmekategoriijat, main ii leat registrerejuvvon oktage jovssushápmásaš ovdamearka, leat kond. ol. 2. ja 3. persovvna ja bv. ind. ml. 1. persovvna hápmekategoriijat. Jovssushápmi adnojuvvo gosii buot sojahanhápmekategoriijain jogo čielgasit eanas báttiin dahje sullii seamma ollu báttiin go eará hámit. Dušše njealji hápmekategoriijas leat eará hámiin ovdamearokat eanet báttiin go jovssushámiin. Dát njeallje hápmekategoriija leat ind. pret. ol. 1. ja 2. persovdna, ind. pret. ml. 3. persovdna ja bv. ml. 3. persovdna. Tabellii 6.4 leat čohkkejuvvon dieđut, goas guđege sojahanhápmekategoriija hápmi ihtá vuosttaš háve jovssushámis ja man leksema hápmi vuosttažin registrerejuvvon jovssushápmi lea. Hápmekategoriijat leat tabeallas daid vuosttaš jovssushámi ihtinagi ortnegis.

Tabealla 6.4. Jovssushámiid vuosttaš albhoneamit ja daid ihtinagit

<i>hápmekategoriija</i>	<i>vuosttaš jovssushámi ihtinahki</i>	<i>vuosttaš jovssushápmi</i>	<i>hápmekategoriija</i>	<i>vuosttaš jovssushámi ihtinahki</i>	<i>vuosttaš jovssushápmi</i>
imp. ol. 2. p.	1;4	<i>atte</i>	bv. ind. ol. 2. p.	2;4	<i>it</i>
bv. ind. ol. 3. p.	1;6	<i>ii</i>	ind. pres. gl. 2. p.	2;5	<i>áigubeahtti</i>
ind. pres. ol. 3. p.	1;6	<i>manna</i>	bv. ind. gl. 3. p.	2;6	<i>eaba</i>
ind. pret. ol. 3. p.	1;8	<i>gahčai</i>	bv. ind. gl. 1. p.	2;6	<i>ean</i>
ind. pres. ol. 1. p.	1;10	<i>áiggun</i>	kond. ol. 1. p.	2;6 (?)	<i>háliidivčče(n?)</i>
bv. imp. ol. 2. p.	1;10	<i>ale</i>	ind. pret. gl. 2. p.	2;7	<i>leidde</i>
ind. pres. ol. 2. p.	1;11	<i>boađát</i>	imp. gl. 2. p.	2;7	<i>boahtti</i>
bv. ind. ol. 1. p.	2;0	<i>in</i>	ind. pres. ml. 2. p.	2;8	<i>galgabehtet</i>
imp. gl. 1. p.	2;0	<i>vuo'gu</i>	bv. ind. ml. 3. p.	2;8	<i>eai</i>
ind. pres. gl. 1. p.	2;1	<i>manne</i>	imp. ml. 2. p.	2;8	<i>lávlot</i>
ind. pret. ol. 1. p.	2;1	<i>gávdnen</i>	ind. pret. ml. 3. p.	2;11	<i>bovte</i>
ind. pres. ml. 1. p.	2;2	<i>boahtit</i>	bv. imp. gl. 2. p.	2;11	<i>alli</i>
ind. pres. ml. 3. p.	2;3	<i>leat</i>	bv. ind. ml. 1. p.	-	-
ind. pret. gl. 3. p.	2;3	<i>bo'iibe</i>	kond. ol. 3. p.	-	-
ind. pret. ol. 2. p.	2;3	<i>bidjet</i>	kond. ol. 2. p.	-	-
ind. pres. gl. 3. p.	2;4	<i>borraba</i>			

Tabeallas boahtá ovdan, ahte guorahallanáigodagas leat registrerejuvvon 27 dahje 28 sojahanhápmekategoriija jovssushámit. Čieža dain leat materiálas juo ovdal agi 2;0, ja agis 2;0–2;8 ihtet dábbálepmsit guokte dahje golbma odđa jovssushámi guđege mánus. Gosii áibbas buot dain sojahanhápmekategoriijain, main lea registrerejuvvon jovssushápmi, áramus jovssushápmi ihtá mañimustá agis 2;8 (vrd. tabealla 6.1). Dušše golmma, dahje njealji hápmekategoriijas, main leat ovdamearkkat materiálas, ii leat oktage jovssushápmásaš albhoneapmi. Tabealla 6.5, mii lea oppalaš čoaħkkáigeassu materiála jovssushámiin, lea dan dihte gosii ideanttalaš tabeallain 6.2.

Tabealla 6.5. Jovssushámit guorahallanáigodagas

	ind. pres.	ind. pret.	imp.	kond.	pot.	bv. Ind.	bv. imp.
ol. 1. p.	+	+	-	+ (?)	-	+	-
ol. 2. p.	+	+	+	-	-	+	+
ol. 3. p.	+	+	-	-	-	+	-
gl. 1. p.	+	-	+	-	-	+	-
gl. 2. p.	+	+	+	-	-	-	+
gl. 3. p.	+	+	-	-	-	+	-
ml. 1. p.	+	-	-	-	-	-	-
ml. 2. p.	+	-	+	-	-	-	-
ml. 3. p.	+	+	-	-	-	+	-

Áidna erohusat sojahanhápmekategoriijaid oamasteami ektui leat konditionála ol. 2. ja 3. (ja vejolaččat maiddái 1.) persovnnas ja bv. ind. ml. 1. persovnnas, main eai leat materiálas jovssushámit.

Jovssushámiid sajáiduvvanagiid lea váttis meroštallat dan sivas, go iešguđetlágan hápmvariánttat geavahuvvojit dávjá bálddalaga, eaige variánttaid dominánsagaskavuodát leat álo nu čielgasat. Ovdamearkka dihte ind. pres. ol. 1. persovnna jovssushámiid sáhtá dadjat sajáiduvvagoahtit sullii agi 2,8 rájes, go eará hápmvariánttaid geavaheapmi unnugohtá dan agis, muhto jovssushápmi ii leat goit dán hápmekategoriija áidna hápmvariánta ovdal go mañimus báttis, goas dan bálddas ii adnojuvvo oktage eará variánta. Sajáiduvvama kriteran anán dás dan, ahte hápmekategoriija mañimus registrerejuvvon hápmi lea jovssushápmi dahje ahte vaikko mañimus jovssushápmi ja eará hápmvariánta leat goappašagat registrerejuvvon bálddalaga, de jovssushápmi dominere unnimusat golbma mañimus mánu guorahallanáigodagas. Ná čavga kriterá geavahemiin ii veaje buktit ovdan jovssushámiid ja eará hámiid dominánsagaskavuodaid, muhto dainna sáhtá čájehit jovssushámi absoluhtta sajáiduvvama agiid.

Tabeallas 6.6 leat jovssushámiid sajáiduvvama agit, mat leat čohkkejuvvon dás namuhuvvon kriteraid mielde. Jearaldatmearka agi mañábealde máksá dan, ahte jovssushápmi dominere unnimusat guorahallanáigodaga golbma mañimus mánu muhto ahte mañimus spiehkastathápmi lea registrerejuvvon seamma agis go mañimus jovssushápmi. Agit dahje minusmearkkat, mat leat ruođuid siste, mákset ahte namuhuvvon kategoriija hámiin leat materiálas eanemusat čieža ovdamearkka guđesge ja ahte jovssushámi oamastanagi buohtastahttin eará kategoriijaid oamastanagiiguin lea dan dihte problemáhtalaš.

Tabealla 6.6. Agit maid rájes jovssushámit geavahuvvojit áidna sojahanhápmiin guđege sojahanhápmekategoriijas

<i>hápmekategoriija</i>	<i>jovssushápmi</i>	<i>hápmekategoriija</i>	<i>jovssushápmi</i>
bv. imp. ol. 2. p.	1;10	bv. ind. gl. 3. p.	(2;6)
bv. ind. ol. 3. p.	1;11	ind. pret. gl. 2. p.	(2;7)
bv. ind. ol. 2. p.	2;9	ind. pres. ml. 2. p.	(2;8)
ind. pres. ol. 3. p.	2;10	bv. ind. gl. 1. p.	(2;10 (?))
bv. ind. ol. 1. p.	2;10	imp. ml. 2. p.	(2;11)
ind. pres. gl. 2. p.	2;10	bv. imp. gl. 2. p.	(2;11)
ind. pret. ol. 3. p.	2;11	ind. pret. ol. 1. p.	-
ind. pres. ol. 1. p.	2;11	ind. pret. ol. 2. p.	-
ind. pres. ol. 2. p.	2;11	ind. pret. ml. 3. p.	(-)
ind. pres. gl. 1. p.	2;11	ind. pret. gl. 3. p.	(-)
imp. gl. 2. p.	2;11	imp. gl. 1. p.	(-)
bv. ind. ml. 3. p.	2;11	bv. ind. ml. 1. p.	(-)
imp. ol. 2. p.	2;11 (?)	kond. ol. 1. p.	(-)
ind. pres. gl. 3. p.	2;11 (?)	kond. ol. 2. p.	(-)
ind. pres. ml. 3. p.	2;11 (?)	kond. ol. 3. p.	(-)
ind. pres. ml. 1. p.	2;11 (?)		

Tabealla 6.6 čájeha, ahte badjelaš bealis (16 kategoriijas) dain hápmekategoriijain, mat leat materiálas, jovssushámi sáhtttá dadjat sajáiduvvat áidna hápmevariántan guorahallanáigodagas. Guđa kategoriijas mañimus registrerejuvvon hápmi lea jovssushápmi, muhto dan sivas go materiálas eai leat nu ollu ovdamearkkat dáid kategoriijaid hámiid geavaheamis, de daid ii sáhte nu sihkkarit čuoččuhit sajáiduvvan ovdal go mánná deavdá golbma jagi.

Guovtti kategoriijas (pret. ol. 1. ja 2. persovnnas) jovssushámit adnojuvvojit gal guorahallanáigodaga loahpas, muhto eará hápmevariánttaid dominánsa lea dan mađe nanus, ahte jovssushámit eai olle sajáiduvvat ovdal go materiálačoaggináigodat nohká. Dát lea earenoamáš áinnas pret. ol. 1. persovna ektui, man geavaheamis leat ollu ovdamearkkat ja man dan dihte sáhtttá jáhkkit frekveanta hápmiin máná gielas. Dán hápmekategoriijas adnojuvvojit liikká agis 2;7–2;11 earenoamážit dakkár sojahanhápmeváriánttat, main lea jovssushámi *e*-soggevokála sajis *i*-vokála, omd. *juhkin*, *lohkin*.

Eará hápmekategoriijain leat materiálas nu unnán ovdamearkkat, ahte daid ”mañimus” jovssushámi ihtinagi ii sáhte buohtastahttit dainna, goas eará hápmekategoriijaid jovssushámit leat registrerejuvvon kategoriija áidna hápmevariántan.

Gosii buot jovssushámit, maid geavaheapmi sajáiduvvá ovdal máná goalmmát riegádan-beaivvi, sajáiduvvet guorahallanáigodaga loahpageahčen, agis 2;9–2;11. Áidna hámit, mat adnojuvvojit aivve jovssushámis juo vuollel guovttejahkásažžan ja main eai leat makkárge árramorfologalaš variánttat, leat bv. imp. ol. 2. persovna *ale* ja bv. ind. ol. 3. persovna *ii*.

Leago jovssushámiid ihtinagiin dasto makkárge čanastat sojahanhápmekategoriijaid

ihtinagiide? Dan sáhtta guorahallat tabeallas 6.7, masa leat čohkkejuvvon sihke juohke sojahanhápmekategoriija ihtinagit ja sojahanhápmekategoriijaid jovssushámiid oččodan- ja sajáiduvvanagit. Dieđut leat ordnejuvvon vuosttaš albmonemiid (VA) agiid mielde.

Tabealla 6.7. Sojahanhápmekategoriijaid sátnehámiid vuosttaš albmonemiid (VA) ja jovssushámiid (J) ihtinagit, ja jovssushámiid sajáiduvvanagit (JS)⁹⁸

<i>hápmekategoriija</i>	<i>VA</i>	<i>J</i>	<i>JS</i>	<i>hápmekategoriija</i>	<i>VA</i>	<i>J</i>	<i>JS</i>
imp. ol. 2. p.	1;4	1;4	2;11 (?)	ind. pret. gl. 3. p.	(2;3)	(2;3)	(-)
bv. ind. ol. 3. p.	1;6	1;6	1;11	bv. ind. gl. 3. p.	2;4	2;6	(2;6)
ind. pres. ol. 3. p.	1;6	1;6	2;10	bv. ind. ml. 3. p.	2;4	2;8	2;11
ind. pret. ol. 3. p.	1;7	1;8	2;11	ind. pret. ml. 3. p.	(2;4)	(2;11)	(-)
ind. pres. ol. 1. p.	1;9	1;10	2;11	ind. pres. gl. 2. p.	2;5	2;5	2;10
bv. imp. ol. 2. p.	1;10	1;10	1;10	bv. ind. gl. 1. p.	(2;6)	(2;6)	(2;10 (?))
ind. pres. gl. 3. p.	1;10	2;4	2;11 (?)	ind. pres. ml. 2. p.	(2;6)	(2;8)	(2;8)
ind. pres. ol. 2. p.	1;11	1;11	2;11	kond. ol. 1. p.	(2;6)	(2;6 (?))	(-)
bv. ind. ol. 1. p.	2;0	2;0	2;10	ind. pret. gl. 2. p.	(2;7)	(2;7)	(2;7)
imp. gl. 1. p.	(2;0)	(2;0)	(-)	imp. gl. 2. p.	2;7	2;7	2;11
ind. pres. ml. 3. p.	2;0	2;3	2;11 (?)	imp. ml. 2. p.	(2;8)	(2;8)	(2;11)
ind. pres. gl. 1. p.	2;1	2;1	2;11	kond. ol. 3. p.	(2;8)	(-)	(-)
ind. pret. ol. 1. p.	2;1	2;1	-	bv. imp. gl. 2. p.	(2;11)	(2;11)	(2;11)
ind. pret. ol. 2. p.	2;1	2;3	-	bv. ind. ml. 1. p.	(2;11)	(-)	(-)
bv. ind. ol. 2. p.	2;1	2;4	2;9	kond. ol. 2. p.	(2;11)	(-)	(-)
ind. pres. ml. 1. p.	2;2	2;2	2;11 (?)				

Tabeallas 6.7 boahatá ovdan, ahte sojahanhápmekategoriijaid áramus albmoneamit leat dávjá jovssushámiis, muhto liikká badjelaš goalmmádasas hápmekategoriijain (13 hápmekategoriijas) áramus albmoneampi lea eará go jovssushámiis.

Jus geahččá áramus registrerejuvvon hápmekategoriija, imp. ol. 2. persovvna kategoriija, de oaidná, ahte vaikko *atte*-hápmi lea registrerejuvvon juo agis 1;4 (ja jovssushápmi lea tabealla 5.16 mielde, s. 160, dán kategoriija hámiid dominerejeaddji hápmevariánta vuosttaš albmoneami rájes), de jovssushápmi sajáiduvvagoahatá easkka guorahallanáigodaga loahpas, agis 2;11. Seamma agis sajáiduvvagoahatá earret eará ind. pres. ml. 1. persovvna kategoriija jovssushápmi, omd. *boahtit*, vaikko dán kategoriija vuosttaš albmoneampi ihtá máná gillii easkka logi mánu mañjel vuosttaš imp. ol. 2. persovvna hámi. Sojahanhápmekategoriija árra vuosttaš albmoneampi ii dan dihte dárbbáš máksit dan, ahte kategoriija jovssushápmi sajáiduvvá juo árrat guorahallanáigodagas. Hápmekategoriijaide main vuosttaš hámit leat registrerejuvvon juo árrat, ovdamorfologiija muttus, ihtet hápmevariánttat jogo ovda- ja

⁹⁸ Ruodut geavahuvvojit dán tabeallas seamma ládje go tabeallas 6.6, gč. s. 193–194.

árramorfologíija gaskasaš sirdásanmutter dahje árramorfologíija muttu álggus.

Árra vuosttaš albhoneapmi ii dáhkkit dange, ahte jovssushápmi obanassiige sajáiduvvá vel vuollel golmmajahkásažžan. Imp. gl. 1. persovvna *vuo'gu* lea registrerejuvvon juo agis 2;0, muhto dat ii olle sajáiduvvat guorahallanáigodagas. Dán kategoriijas eai leat materiálas go moadde ovdamearkka, ja sivvan dasa, ahte jovssushápmi ii sajáiduva ovdal máná goalmát riegeádanbeaivvi, sáhtášii dan dihte árvalit kategoriija hámiid frekveansa máná gielas. Dán orošii doarjume dat, ahte ovdamearkka dihte buohtalas indikatiivkategoriijas, ind. gl. 1. persovvna, mas *manne*-hápmi ihtá sullii seamma agis go *vuo'gu*-hápmi, agis 2;1, ja mas leat materiálas eanet ovdamearkkat, jovssushápmi sajáiduvvá agis 2;11. Sojahanhápmekategoriija hámiid lohku dutkanmateriálas ii dattetge korrelere buot dáhpáhusain sajáiduvvanagiin: earret eará ind. pret. ol. 1. persovvna kategoriija ihtá datnai juo agis 2;1 ja dan sojahanhámiin leat materiálas ollu ovdamearkkat muhto jovssushápmi ii liikká sajáiduva áidna hápmiin guorahallanáigodagas.

Jovssushámiid sajáiduvvanagit korrelerejit goit muhtun muddui sojahanhápmekategoriijaid ihtinagiiguin ja sojahanhámiid frekveanssain máná gielas. Gosii buot hápmekategoriijain, main vuosttaš albhoneapmi lea registrerejuvvon vuollel bealgoalmmátjahkásažžan, jovssushápmi sajáiduvvá guorahallanáigodagas. Dáid kategoriijaid hámiin leat maid nu ollu ovdamearkkat, ahte hámiid oččodanproseassa sáhtá bures guorrat. Seamma ládje fas buot hápmekategoriijain (earret ovttá), mat ihtet máná gillii agis 2;6 dahje dan mañnel, leat dutkanmateriálas unnán ovdamearkkat, ja gosii bealis dain jovssushápmi ii olle sajáiduvvat áidna hápmiin. Tabealla dieđuid vuodul lea goit váttis konkluderet, ahte sojahanhápmekategoriijaid ihtinagiid ja jovssushámiid sajáiduvvanagiid gaskkas lea njuolggooktavuohta.

Jovssushámiid sajáiduvvama sáhtá iskat maiddáid daid morfologalaš ráhkadusa ja kompleksehte ektui. Áramusat, agis 1;10–1;11, sajáiduvvet ovttamorfemat hámit *ii* ja *ale*, muhto ovdamearkka dihte ovttamorfemat pres. ol. 3. persovvna hápmi sajáiduvvá easka jagi mañnel, agis 2;10, mii čájeha ahte sojahanhámi morfologalaš ráhkadusasge ii leat njuolggooktavuohta hámi sajáiduvvanahkáid. Dát boahá ovdan earenoamážit sojahanparadigmmaid homonymalaš hámiid sajáiduvvanagiin: pres. gl. 1. persovvna hámit sajáiduvvet agis 2;11, muhto daiguin seammalágan pret. ml. 3. persovvna hámiin leat obanassii unnán ovdamearkkat, eaige dat leat vel sajáiduvvan vuollel golmmajahkásaš máná gielas. Morfologalaš kompleksitehta váikkuhus sátnehámiid sajáiduvvamii lea goit čielgaseabbo go iešguđege hápmekategoriija ihtinortnegii. Buot ovttamorfemat hámit, maid oččodeami sáhtá materiála vuodul guorahallat, sajáiduvvet mañimustá agis 2;11. Guovttemorfemat hámiid sajáiduvvamis lea eanet variašuvdna: nuppit hámit sajáiduvvet ovdal máná goalmát riegeádanbeaivvi, nuppit fas eai. Golmmamorfemat hámiid ii sáhte dadjat sajáiduvvat jovssushápmásažžan guorahallanáigodagas.

Sáme- ja suomagiela vearbasojahanmorfologíija oččodeami ortnet ja agit leat dán guorahallama materiála ja Toivainena materiála mielde eanas ovttaláganat. Nugo ovdalis namuhuvvui, de vihtta áramus sojahanhápmekategoriija leat registrerejuvvon goappánai giella-materiálii seamma ortnegis. Dasa lassin goalmát eallinjagi vuosttaš jahkebealli lea dat áigodat, goas odđa sojahanhápmekategoriijat ihtet jođánit sihke sámegielat máná ja suomagielat mánáid gillii. Áige-, lohko- ja muhtun muddui maiddáid persovdnakategoriijat ihtet dáid

guorahallamiid mielde mánáid gillii seamma ortnegis, nugo ollu eará gielainnai. Ovdamearkkaid lohku lea maid ovttalágan dan dáfus, ahte go sámegielat máná giellamateriálas leat dihto sojahanhápmekategoriijain unnán ovdamearkkat, de dain seamma kategoriijain eai leat nu ollu ovdamearkkat suomagielat mánáid materiálasge. Dát sáhttá čujuhit dasa, ahte dat kategoriijat leat sihke sáme- ja suomagielas dakkárat, maid giellaoččodeaddji mánná geavaha hárvvit go earáid ja/dahje ahte dat ihtet dáidda gielaide mañjelis go eará hámit.

6.3 Sojahanhámiid variašuvdna

Jovssushápmi lea eanas sojahanhápmekategoriijain dat hápmevariánta, mas leat eanemus ovdamearkkat ja mii adnojuvvo guhkit áigge go eará variánttat. Eanas sojahanhápmekategoriijaid hámiin lea liikká variašuvdna: sihke dain, main leat valjit ovdamearkkat ja maid oččodeami lea álki guorrat ja dain, main leat unnán ovdamearkkat. Dušše guokte hámi leat geavahuvvon aivve jovssushápmásažžan: bv. ol. ja gl. 2. persovnna imperatiivahámit *ale* ja *alli*.

Vearbahámiid variašuvdna lea mihtilmas earenoamážit árramorfologalaš muttus, goas vearbbaid sojahanmorfologiija lea hápmašuvvame. Dás čielggaduvvo, makkárat dat hápmevariánttat leat, mat spiehkkasit mainna nu lágiin jovssushámiid ráhkadusas ja maid geavaheamis lea vuohttimis muhtunlágan systemáhtalašvuohta. Sojahanhámiid variašuvdna lea dábálaččat jogo paradigmáhtalaš dahje morfofonologalaš, muhto daidda lassin muhtun hámiid variašuvdnii sáhttet váikkuhit maiddái fonologalaš ja giela olgguldas fáktorat.

6.3.1 Paradigma eará sojahanhámit jovssushámiid sajis

Paradigmáhtalaš variašuvnnas lea hupmu dalle, go jovssushámiid sajis adnojuvvojit rávesolbmuidgiela paradigma eará sojahanhámit. Dat spiehkastathápmi mii adnojuvvo eanemus, lea rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hápmi. Dat geavahuvvo earenoamážit pres. ol. 1. persovnnas, mas dat doaimá oktan váldosojahanhápmiin, omd. *mun boahtá*, ja dat lea guovddáš ol. 1. persovnna hápmevariánta maiddái preterihtas, omd. *mun čierui*. Dáid lassin rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hápmi geavahuvvo ollu pres. gl. ja ml. 3. persovnnain ja ml. 1. persovnnas, omd. *biigá ja eadni manná; šaddá buohkat juhkat; mii galgá bálkestit*. Maiddái eará hápmekategoriijain leat ovdamearkkat dán hámi geavaheamis, muhto dat eai leat nu dábálaččat go ovdalis namuhuvvon kategoriijain. Biehttalanvearbahápmi *ii* geavahuvvo earenoamážit ol. 1. ja 2. persovnna hápmiin, omd. *mun ii lea(t?) váltán; ii don mana*, muhto maiddái ml. 3. ja gl. 1. persovnna hápmiin, omd. *iigo duos leat čalmmi; mai ii gille*.

Rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hámi geavaheamis mánggalágan doaimmain sáhttá vuohttit, ahte dat adnojuvvo muhtunlágan oppalaš hápmiin. Sivvan sáhttá leat dat, ahte ol. 3. persovnna hámit leat áramus indikatiivva miehtehámit maid mánná oččoda ja oamasta. Dat leat morfologalaččat ovttageardánis hámit, ja daid jovssushámit leat dávjá anus. Daid dominánsa máná giellageavaheamis muđuinai sáhttá váikkuhan dasa, ahte dat adnojuvvojit ol. 3. persovnna jovssushámiid lassin maiddái eará hápmekategoriijaid jovssushámiid sajis.

Suomagiela ol. ja ml. 3. persovnnaid synkrehtalaš hámiiid vejolaš váikkuhusa birra, gč. s. 203–204.

Eará rávesolbmuidgiela paradigmma sojahanhámiid geavaheamis jovssushámiid sajis leat mihá unnit ovdamearkkat go ol. 3. persovnnas. Eará hámit leat dábálaččat ovttaskasdáhpáhusat, maid geavaheamis ii sáhte vuohttit jur makkárge vuogádaga, earret ovttá hámi. Áidna hápmi, mii adnojuvvo eanet go ovttá eará hápmekategoriija hápmin, lea pres. gl. 2. persovnna hápmi: *mannabeahte* lea registrerejuvvon gl. 1. persovnna *manne* sajis ja gosii seamma hápmi *mán-nabeahte* fas imp. gl. 1. persovnna *mannu* sajis. Ml. 3. persovnna *ožžot* sajis lea geavahuvvon *oažžubeahte*, ja imp. gl. 2. persovnna *gulli* sajis *gullabeahte* ja *gullabeahtti*, mat eai leat nu hárvanaččat rávesolbmuidgielasge. Gl. 2. persovnna guovttestávval persovdná- ja lohko-geažus *-beahte*, dahje dan variánta, lea mihtilmas suffiksa, man mánná atnigohtá namalassii gl. 2. persovnna vearahámiin bealgoalmmátjahkásažžan. Gehčosa mihtilmasvuohta ja dat, ahte mánná lea aiddo hárvhallagohtán dan geavaheami, sáhtá váikkuhit dasa ahte *-beahte* adnojuvvo unnit transparenta sojahanhámiid *manne*, *mannu* ja *gulli* sajis. Ml. 3. persovnna *ožžot* veadjá datnai leat mánnái problemáhtalaš, go dan earuha ml. 1. persovnna *oažžot*-hápmeariánttas dušše fal vokálaguovddáža kvalitehta, ja dan sadjái sáhtá leat álkit dorvvas-tit *oažžubeahte*-hápmái.

6.3.2 Máddaga morfofonologalaš variašuvdna

Morfofonologalaš variašuvdna boahá ovdan sihke vokálaguovddáža, konsonántaguovddáža ja soggevokála kvalitehtas ja/dahje kvantitehtas.

Sátnemáddaga vokalismma variašuvdna máná sojahanhámiin guoská earenoamážit soggevokálii, man kvalitehta sáhtá mángga hápmekategoriijas spiehkkašit jovssushámi soggevokála kvalitehtas, earret eará dáin dáhpáhusain: *lávlet*, vrd. *lávlot*; *mannit*, vrd. *mannat*; *divtta*, vrd. *divtte*; *riŋgei*, vrd. *riŋgii*; *gaikku*, vrd. *gaikko*. Dáin ovdamearkkain boahá ovdan, ahte soggevokála spiehkastatdáhpáhusat leat golmmaláganat. *u*-máttat hápmi sáhtá sodjat frekveanttat *i*- ja *a*-máttat vearbaid málle mielde (*lávlet*, vrd. *sáhttet*, *borret*), muhto soggevokála sáhtá molsašuvvat maiddá sullii ovttá frekveanta *i*- ja *a*-máttat sojahanluohkáid gaskka (*mannit*, vrd. *boahit*; *divtta*, vrd. *mana*). Soggevokála molsašuvvaneavttut leksema eará sojahanhámiid soggevokálaid ektui eai leat sajáiduvvan máná gillii dakkár dáhpáhusainge, main dat vokála mii lea leksema eanas eará sojahanhámiid soggevokálan, adnojuvvo maiddá dain hámiin, main jovssushámis lea eará vokála (*riŋgei*, vrd. *riŋgen*, *riŋget*, *riŋgejit* jna.; *gaikku* (imp. ol. 2. p.), vrd. *gaikkun*, *gaikkut*, *gaiku* jna.) Dasa ahte leksema máddaga ”dábáleamos” vokála bissu *riŋgei*- ja *gaikku*-hámiin, sáhtá váikkuhit datnai, ahte seamma hápmekategoriijaid eará leksemaid hámiin máddaga vokála sáhtá leat seamma go daid leksemaid eanas eará sojahanhámiin, vrd. omd. *riŋge* + *i* > *riŋgei* ja *mana* + *i* > *manai*; *gaikkun* > *gaikku*; *geahčan* > *geahča*.

Sojahanhámit main soggevokála ii čuovo jovssushámi soggevokála kvalitehta, leat máná giellamateriálas ovttaskasdáhpáhusat, main eai leat paradigmahtalaš váikkuhusat.

Nuppiiguin sániiguin: vaikko soggevokála lea bárrastávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbahámi rávesolbmuidgiela systemas dehálaš jietnadatposišuvdna, man mielde leksema sojahlanluohkká mearrašuvvá, de máná giellamateriálas soggevokála molsašuvvan guoská dušše ovttaskas sátnehámiide iige paradigmma eará hámiide, dahje ovdamearkka dihte olles paradigmat. Dát máksá, ahte *mannit*-hápmi lea namalassii spiehkastat eará *a*-máttat ml. 1. persovnna hámiid ektui, danne go materiálas eai leat eará sullasaš hámit, nugo omd. **borrit*. Materiálas eai leat eará *mannat*-leksema hámitge, mat leat sojahuvvon *i*-máttat vearbaid paradigmma mielde, omd. **mannibeakte*, **manniba*.

Vokálaguovddáža kvalitehta sáhtta maid spiehkcasit jovssushámi vuosttaš stávvala vokálas dain leksemain, main eanas sojahanhámiin lea vuosttaš stávvalis diftoŋga. Guovdageainnu jovssushámi monoftoŋgga sajis adnojuvvo muhtumin seamma diftoŋga, mii lea leksema eará sojahanhámiin, omd. gl. 1. persovnna hámiin *geahčče*, vrd. *gehčče*, *geahččá*, ja *doarro*, vrd. *dorro*, *doarru*. Diftoŋgga geavaheapmái sáhtta váikkuhit maiddái jovssushámiid variašuvdna: muhtun dáhpáhusain main Guovdageainnu suopmanis diftoŋga njuolgá, Gáivuona suopmanis lea monoftoŋgga bálddas maiddái diftoŋgavariánta, vrd. omd. Guovdageainnu *bođii* ja Gáivuona *buođii* ja *budii*. Vaikko diftoŋganjuolgan ii dábálaččat dagat váttisvuodaid, de nugo dás namuhuvvon ovdamearkkat čájehit, diftoŋganjuolgan ii leat vuolled golmmajahkásaš máná gielas liikká vel ollásit sajáiduvvan morfofonologalaš proseassa.

Vokálaguovddáža kvalitehta válljema hástalus bohtá ovdan maiddái dakkár dáhpáhusain, main máná hámi diftoŋga lea earalágan go jovssushámi, omd. *veahká*, vrd. *jovssushápmi viehká*. Moatti árra dáhpáhusas jovssushámi diftoŋgga sajis lea registrerejuvvon maiddái monoftoŋga, omd. *bohtá*, vrd. *bohtá*.

Sátnehámi vokalismma lassin dábálaš erohus jovssushámi morfofonologalaš ráhkadusa ektui lea dat, ahte konsonántaguovddáža dássi spiehkcasu muhtumin jovssushámi konsonántaguovddáža dásis, omd. (*mun*) *bidjan*, vrd. *bijan*. Vaikko dát ii leat eahpedábálaš spiehkastat jovssushámi ráhkadusas, de seamma ládje go soggevokála spiehkastagain, dan duohken ii sáhte vuohhtit jur makkárge čielga vuogádaga. Áidna systemáhtalaš fáktor orru leame dat, ahte gosii buot hápmekategoriijain, main (bárrastávvalmáttat) jovssushápmi lea geahnohis dásis, leat ovdamearkkat maiddái gievrrasdásat konsonántaguovddážiin, muhto dain hápmekategoriijain, main leat gievrrasdásat jovssushámit, dušše ovttá kategoriijas (pres. ol. 3. persovnnas) leat eanet go okta ovdamearka geahnohis dási geavaheamis. Dát veadjá čujuhit dasa, ahte mánná atná konsonántaguovddáža gievrras dási muhtunlágan ”vuododássiin”.

Konsonántaguovddáža spiehkastagat leat máŋggalágan molsašuddantiippain, mat Bals (2002) mielde ihtet máná gillii iešguđege agis. Ovdamearkkat leat earret eará preaspirášuvdnatiippas, omd. *dahkan*, vrd. *dagan*, manjit ladđasa guhkkun -tiippas, omd. *áiggu*, vrd. *áigu*, ja čujolaš ja čuojohis konsonánttaid molsašuddamis, omd. *čuočču*, vrd. *čuožžu*. Mánná lea juo oamastan dáid tiippaid, muhto go konsonántaguovddáža fonologalaš birrasa dovdamuš ii veahket máná konsonántaguovddáža dási válljemis, de son ribaha muhtumin atnit nuppi dási konsonánttaid nuppi sajis. Ovdamearkka dihte *BIDJAT*-leksemas geahnohis dási *j*-konsonánta lea imp. ol. 2. persovnna hámis *bija* registrerejuvvon juo agis 1;10.12 ja gievrras dási *dj*-konsonántačoahkkiges ol. 3. persovnna hámis *bidjá* guokte vahku maŋgel

agis 1;10.26, muhto ol. 1. persovnna *bidjan*-hápmi idista liikká vel agis 2;11.1 celkosis [*mun válddán eret kameilla* ('kamera') ja] *bidjan* [*duosa*].

Vai mánná nagoda válljet konsonántaguovddázi seamma dási konsonánttaid go jovssushámis, de son galgá diehtit, guđe sojahanluohkkái guhtege leksema gullá ja maid sojahankategoriijaid mielde dat sojahuvvo. Dán máhtu mánás sáhttá dadjat leat juo golmmajahkásažžan, go spiehkastagat jovssushámiid konsonántaguovddáziin leat nu unnán.

Morfologalaš spiehkastagat sihke konsonántaguovddáža, vokálaguovddáža ja sogge-vokála kvalitehtas ja/dahje kvantitehtas laktásit oppalaččat válljenproblematihkkii: dat dáhpáhusat mat eaktudit válljema, sáhttet muhtumin leat problemáhtalaččat, vaikko mánná eanas háviid válljege jovssushámi málle miel variántta.

6.3.3 Sojahanhámiid oatnun

Sátnehámiid oatnun dahje botken lea giellaoččodeapmái oppalaččat guoski fonologalaš fáktor, mii váikkuha maiddá vearbasojahanhámiid ráhkadussii. Hámit sáhttet oatnut guovtte ládje: jogo nu, ahte sojahanhámis jávká sojangeažus dahje nu, ahte sátnehámi stávvallohku unnu. Go sátnehámis jávká persovdna- ja lohkogeažus, de sojahanhápmiin báhcá dušše sátnemátta. Seamma ládje go rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hápmi, de maiddá sátnemátta adnojuvvo mángga sojahanhápmekategoriija sojahanhápmiin. Erohus ol. 3. persovnna hámi geavaheami ektui lea dat, ahte sátnemáddaga geavaheapmi lea váldosojahanvuohkin dušše ovttá hápmekategoriijas. Geažuskehtes geahnohisdásat mátta adnojuvvo oktan systemáhtalaš sojahanvuohkin pres. ol. 1. persovnnas agis 2;0–2;8, omd. (*mun*) *vuolggá*. Geažuskehtes hámit leat registrerejuvvon maiddá bárahisstávval- ja kontrakšuvdnamáttat vearbain, omd. (*mun*) *háliida*, (*mun*) *čohkká*, muhto dat leat ideanttalaččat rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hámiiguin, iige daid dan dihte sáhte sihkarit čuoččuhit seammalágan hápmiin go bárrastávvalvearbaid hápmevariánttat, main ii leat persovdna- ja lohkogeažus.

Sátnemátta lea registrerejuvvon sojahanhápmiin maiddá pres. ol. 2. persovnnas, omd. (*don*) *bijá*, muhto das dat lea spiehkastat, mas leat dušše golbma čielga albmoneami dán hápmekategoriija oktiibuot lagabui 200 ovdamearkkas.

Eará hápmekategoriijat, maid sojahanhámiid sáhttá dulkot sátnemáttan, leat pres. gl. ja ml. 1. ja 3. persovnnaid kategoriijat. Daid ovdamearkkat leat jogo *leat*-vearbba preseansahámiin, omd. (*doppe*) *lea* (*Nora ja Ida*), (*jogo mii*) *lea* (*lihkan*), (*dieppe*) *lea* (*juskkat*), *a-* dahje *u-*máttat bárrastávvalvearbaid preseanssas, omd. (*eadni ja biigá*) *manná*, dahje kontrakšuvdnavearbaid vokálamáddagiin, omd. (*moai*) *bigge*, (*olmot*) *ferte*. Buot dát hámit leat ideanttalaččat rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hámiiguin (kontrakšuvdnavearbain maiddá vokálamáddagiiguin), mas čuovvu ahte lea váttis čuoččuhit, ahte máná hámit leat duođai sátnemáddagat eaige namalassii aiddo ol. 3. persovnna hámit, earenoamážit danne, go dain hápmekategoriijain jovssushámiid sájis adnojuvvojit maiddá čielga ol. 3. persovnna hámit.

Njealji hápmekategoriijas lea gudesge okta ovttaskas ovdamearka, mas sátnemátta adnojuvvo sojahanhápmiin, ja dat leat pret. ol. 1., 2. ja 3. persovnnaid hámit *válde*, vrd. *válden*;

gulle, vrd. *gullet*; *gávnnna*, vrd. *gávnnai* (mañimus hámi máddagis váilu áigedovddaldat iige sojahangeažus nugo eará dáhpáhusain), ja pret. ml. 3. persovnna hápmi *li*, vrd. Gáivuona suopmana jovssushápmi *lidje*.

Sivvan sátnemáddaga geavaheapmái sojahanhápmiin sáhtttá leat dat, ahte gehčosat, earenoamážit *-/n/* ja *-/h(t)/*, eai leat álo nu čielgasat jovssushámiin, ja dat sáhttet muhtumin báhcit jietnatkeahttá máná hámiin. Pres. ol. 1. persovnnas sátnemáddaga geavaheamis leat goit systemáhtalaš ovdamearkkat, ja dan dihte dan sáhtttá rehkenastit iežas sojahanvuohkin, mas geahnohisdásat mátta almmuha sihke persovdna- ja lohkokategoriija.

Dain dáhpáhusain, main jovssushámi sojahangeažus dagaha sátnehápmái ođđa stávvála, sojahangehčosa jávkama sivvan sáhtášii leat viggamuš oanehet stávválstruktuvrii, mas sánis leat dušše guokte stávvála. Dát guoskkašii dakkár hámiide go *biggeje*, *fertejit*, *orruba*, mat máná giellamateriálas leat hámiin *bigge*, *ferte* ja *orru*, muhto dainna lea váttis čilget guovtte-stávválhámiid *leaba* ja *lidje* oatnuma ovttastávválhápmiin *lea* ja *li*. Dasa lassin buot dát hámit leat, nugo ovdalis namuhuvvui, ovttaláganat ol. 3. persovnna hámiiguin.

Kontrakšuvdnamáttat preseansahámiid, gl. 1. persovnna *bigge* ja *ferte* ja ml. 3. persovnna *ferte* ja *oidno*, duohken orrot leame guovttelágan morfologalaš proseassat, vaikko dat álgočalbmaí sáhttetge leat ovttaláganat. Gl. 1. persovnna hámiin *bigge* ja *ferte* (jovssushámit: *biggeje(tne)* ja *ferteje(tne)*) orru leame hupmu namalassii sátnemáddagis, mii adnojuvvo sojahanhápmiin *i-* ja *a-*máttat bárrastávválvearbbaid vástideaddji hámiid málle mielde. Bárrastávválvearbbain ii leat gl. 1. persovnnas makkárga sojahangeažus, muhto soggevokálan lea *i-* ja *a-*vokálaid (mat leat eanas eará preseanssa persovdna- ja lohkokategoriijaid sojahanhámiid sokkis) sajis *e*. Dasa lassin bárrastávválvearbbaid konsonántaguovddáš lea dán hápmekategoriijas gievrras dásis, omd. *bohte*, seamma ládje go (eanas) kontrakšuvdnavearbbaid konsonántaguovddáš buot hápmekategoriijain. Bárrastávválmáttat hámit leat materiálas ollu eanet go dás namuhuvvon guokte kontrakšuvdnamáttat *bigge-* ja *ferte-*hámi, mat leat áidna ovdamearkkat, mat kontrakšuvdnavearbbain leat dán hápmekategoriijas. Dan dihte ii leat váttis jurddašit, ahte dávjjiibut geavahuvvon bárrastávválvearbbaid sojahanmálle báidná hárvvebut geavahuvvon kontrakšuvdnavearbbaid sojahanhámiid ráhkadusa.

Ml. 3. persovnna geažuskeahtes hámiid *ferte* ja *oidno* (jovssushámit: *fertejit* ja *oidnojit*) fas ii sáhte čilget vástideaddji bárrastávválvearbahámiid ráhkadusa málliin, vrd. omd. bárrastávválmáttat hápmi *bohtet*, mas lea sierra sojahangeažus *-t*. Kontrakšuvdnamáttat geažuskeahtes hámiid lea dán hápmekategoriijas buoret dulkot rávesolbmuidgiela ol. 3. persovnna hápmiin, go dat adnojuvvo muđuinai ml. 3. persovnna jovssushámiid sajis.

Eará hámiin, maid stávválohku lea otnon jovssushámiid ektui, leat unnán ovdamearkkat. Máná vuosttaš geahččaleapmi buvttadit golmmastávvál vearbahámi lea registrerejuvvon agis 1;9.20, aiddo dalle go sátnehámiid oččodeapmi sirdásišgoahhtá ovdamorfologalaš muttus árramorfologalaš muddui. Jovssushápmi *bálkestan* oatnu dán agis guovttestávválhápmiin *báhkin/báhken*, muhto guokte mánu mañjel materiálii ihtigohtet golmmastávvál finihhtahámit, nugo *čohkkodit* 'čohkkedit (inf.)' (1;11.15), *bálkestit* (inf.) (2;0.18), *oahttime* 'oastime' (2;1.25), ja vuosttaš golmmastávvál finihhtahápmi *bávččagii* (2;1.14). Dasa ahte golmmastávválhámit eai leat registrerejuvvon ovdal agi 1;11, sáhtttá váikkuhan máná pre-

fereansa atnit guovttestávvalhámiid ja garvit guhkit hámiid, main leat eanet go guokte stávvala.

Dábáleamos dáhpáhusas golmmastávvalhápmi oatnu guovttestávvalhápmiin synkopea boadusin, omd. *veahkan*, vrd. *veahkehan*; *lávét*, vrd. *lávejít*. Golmma- dahje njealjéstávvalhámi sáhttá gohčodit otnon guovttestávvalhápmiin maiddá dakkár ovdamearkkain, main sátnehápmi botkejuvvo nu, ahte jovssushámi mañimus, deattohis stávval jávká (njealjéstávval hápmevariánttain jávket guokte mañimus stávvala): jogo dain dáhpáhusain, main mañimus stávval lea sojahangeažus, omd. *manná*, vrd. *mannaba*, dahje dain dáhpáhusain, main jovssushámi sajis adnojuvvo vokálamáddaga sullasaš hápmi, omd. *bigge*, vrd. *biggeje(tne)*, muhto dalle oatnuma sivva ii dárbbas šat leat dušše fonologalaš. Dákkár dáhpáhusain orru baicca leame sáhka paradigmma eará sojahanhámi, dahje juo ovdalis čilgejuvvon sátnemáddaga geavaheamis jovssushámi sajis, ja dasa sáhttá váikkuhit eará sojahanluohká, dahje máná iežas sojahanhámi málle, vrd. omd. *bigge* ja *manne*; *buskin* ja *mannin*.

Golmmastávvalhámiid oatnun guovttestávvalhápmiin lea eará gielaid dutkamušain adnojuvvon earenoamážit ovdamorfoloģalaš muttu fonoloģalaš ráddjehusa váikkuhussan, muhto das leat maid erohusat mánáid gaska, danne go nuppit mánat sáhttet dadjagoahtit golmmastávvalsániid juo árrat ja nuppit atnet otnon hámiid vel fonoloģiija oččodeami systemáhtalaš muttusnai. Go máná atná sátneoččodeami álggus dábálaččat eanet nomeniid go vearbaid, de lea jáhkehahtti, ahte guovttestávvalmuttu fonoloģalaš ráddjehus boahťa čielgaseappot ovdan aiddo nomeniid oččodeamis. Mu materiálas nomeniid oatnun golmmastávvalhámiin guovttestávvalhápmiin lea registrerejuvvon árabut go vearbaid vástideaddji oatnun, namalassii čielga ovdamorfoloģalaš muttus, omd. *bábi* < *paprika* (1;4–5). Sámeģielat máná golmmastávval veabahámit sáhttet oatnut vel árramorfoloģalaš muttusnai, muhto ferte maid atnit muittus, ahte golmmastávval jovssushámit leat dán dutkamuša mielde dábálaččat golmmastávvalhámis, iige vearbasojahanhámiid oatnun namalassii leat systemáhtalaš fenomena. Vrd. goit Bals (2002: 69–70), mii čájeha ahte vel guovtte- ja bealģoalmmátjakhkásaš mánátge sáhttet atnit aivve guovttestávvalsániid.

Fuomášan veara lea datnai, ahte pres. ğl. ja ml. 2. persovvna sojahanhámiin leat máná ovdamearkkain njeallje stávvala nugo jovssushámiin, omd. *oažžubeahte*; *galgabehtet*. Dákkár guovttetávttat njealjéstávvalhámit sáhttet leat salieanttabut go ovttatávttat golmmastávvalhámit, omd. namuhuvvon *veahkehan*, mii oatnu *veahkan*-hápmiin, ja máná sáhttá viggat atnit juogo ovttá- dahje guovttetávttat hámiid, maid távttas leat guokte stávvala.

Golmmastávval sániid oatnun guovttestávvalsátnin lea oppalaš fonoloģalaš fenomena, man berrešii guorahallat buot sátneluohkáid sániin, vai čielggašii man muddui dat ğusto sámeģiela oččodeapmái.

Vaikko sátnehámiid oatnun guoská dábálaččat golmmastávvalhámiide, de muhtumin sáhttá guovttestávval jovssushámi sajis adnojuvvo ovttastávvalhápmi, omd. *máhtt*, vrd. *máhtten*; *li*, vrd. *lidje*. Guovttestávvalhámis sáhttá maid jávkat dušše loahppakonsonánta, omd. *váru*, vrd. *váru*.

6.3.4 Bajásšaddanbirrasa giellalaš diversitehta váikkuhus sojahanhámiid oččodeapmái

Máná bajásšaddanbirrasa gielladilli lea oalle heterogena. Su bearraša guovttegielatvuoda, dahje rievtti mielde golmmagielatvuoda, lassin giellabirrasa diversitehta lasihit maiddái sáme-giela areála ja idioleavttalaš variánttat, maid máná gullá beaivválaččat eanemus ruovttus, mánáidgárddis ja medias.

Materiálas leat unnán čielga ovdamearkkat dakkár dáhpáhusain, main sáhttá vuohttit máná nuppi vuosttašgiela, suomagiela, báidnán sáme-giela vearbasojahanmorfologiija oččodeami. Eanas dakkár dáhpáhusain, main suomagiella sáhttá váikkuhan sáme-giela sátnehámi ráhkadussii dahje hápmeariántta válljemii, sojahanhámi duohken sáhttet leat maiddái eará sivat go nuppi vuosttašgiela váikkuhus.

Áidna systemáhtalaš sojahanvuohki, masa suomagiella sáhttá váikkuhan, lea *i*-soggevokála geavaheapmi jovssushámi *e*-vokála sajis bárrastávval *a*- ja *i*-máttat vearbbaid pret. ol. 1. persovna hámiin, omd. *gávdnin*, vrd. *gávdenen*; *váldin*, vrd. *válden*. Dákkár sojahanhámit ihtet agis 2;7, ja dat adnojuvvojit gitta guorahallanáigodaga lohppii. *i*-vokála duohken orru leame dat, ahte preterihta *-i*-dovddaldat geavahuvvo suomagielas buot persovdna- ja lohkohámiin, maiddái ol. 1. persovnnas. *-i*-dovddaldaga dán sojahanhámis sáhttá nannen maiddái dat, ahte sáme-giela bárahisstávval- ja kontrakšuvdnavearbbain preterihta dovddaldat lea *-i*- maiddái ol. 1. persovnnas. Soggevokála válljema duohken namuhuvvon hámiin sáhtášii leat maiddái Kárášjoga suopmana málle, muhto go homonymalaš *e*-máttat kontrakšuvdnavearbbaid parti-sihpa perfeaktahámiid sokkis, mas Kárášjogas lea *i*, lea máná gielas registrerejuvvon aivve *e*-vokála, omd. *málen*, de nuppi suopmana váikkuhus ii leat dan sivas jáhkehahti. *i*-soggi lea registrerejuvvon maiddái pret. ol. 2. persovnnas, muhto das dat adnojuvvo mihá hárvvit go 1. persovnnas.

Muhtun áibbas hárvve dáhpáhusain máná atná nuppi vuosttašgielas leksema ja sojahanhámi sáme-giela jovssushámi sajis, omd. *áhčči antaa* ('addá'); *go go vehá kasvan* ('stuorun'); *ei* ('ii') *ii*, *ii oaččo*; *mii mennään* ('mannat') *dohko*. Guovtti vuosttaš ovdamearkkas sátnehámiid sáhtášii prinsihpas dulkot maiddái suoma- ja sáme-giela kontaminašuvdnan, dan dihte go daid loahpas lea jogo oktasaš jietnadat (/aa/) dahje morfema (-n). Moatte geardde leat maid registrerejuvvon hámit, main suoma- ja sáme-giela fonologalaččat lahkalaš leksemaid hámiid ráhkadus lea ovtastuvvan: *fierin*, vrd. sá. *firren* ja su. *vierin* 'firren'.

Eará dáhpáhusain máná nuppi vuosttašgiela váikkuhusa ii leat nu álki duodaštit. Okta dakkár hápmeariánta, man geavaheapmái suomagiela hupmangiella sáhttá leat váikkuhan, lea ol. 3. persovna hápmi gl. ja ml. 3. persovna jovssushámi sajis, go suomagiela beaivválaš hupmamis lea mángga guovllus dábálaš, ahte 3. persovna sojahanhámiin ii earuhuvvo lohku, vrd. omd. *se tuli* 'dat bođii' ja *ne tuli* 'dat bohte'. Dát suomagiela sojahanhámiid synkretisma sáhttá váikkuhan sáme-giela ol. 3. persovna hámiid válljemii maiddái guvttiid- ja mánggaidloguhápmiin, omd. *boahhá*, vrd. *boahhaha*; *šaddá*, vrd. *šaddet*; *bođii*, vrd. *bođiiga*; *manai*, vrd. *manne*. Dát lea goit problemáhtalaš navddus dan dihte, ahte ol. 3. persovna hámit adnojuvvojit maiddái ollu eará jovssushámiid sajis, maid ii sáhte čilget suomagiela váikkuhussan, omd. *mun bidjá*, *moai lohká*, *don gomihii*. Ol. 3. persovna hámi geavaheami

gl. ja ml. 3. persovnna sojahanhápmiin sáhttá dan dihte dulkot ol. 3. persovnna hámiid oppalaš dominánsan morfologijja oččodeaddji máná gielas. Dát guoská maiddá sihke *lea*-hápmái ja *ferte-* ja *galgá*-hámiide, maid geavaheapmái guvttiid- ja mánggaidlogu jovssushámiid sajis sáhttet ainjuo prinsihpas váikkuhit suomagiela morfosyntávssalaš ráhkadusat. Suomagiela eksistentiála cealkagiin *olla* 'leat' -vearba *lea* ol. 3. persovnna hámis beroškeahhtá cealkaga subjeavtta logus. Seamma ládje modálavearbbat *pitää* 'galgat' ja *täytyä* 'fertet' leat ovttaidlogu 3. persovnna hámis beroškeahhtá das, galli olbmo galgamis dahje fertemis cealkagis *lea* hupmu. Dákkár ráhkadusaid váikkuhusa boadusin sáhttá de dulkot earret eará dáid sáme giela ráhkadusaid: *dieppe lea juskkat; mii galgá bálkestit*.

Muhtun dáhpáhusain sáhttá navdit suomagiela váikkuhan sojahanhámi soggevokála válljemii: *lávllan*, vrd. sá. *lávllun* ja su. *laulan* 'lávllun?'; *gullu*, vrd. sá. *gullo* ja su. *kuuluu*. Bárrastávval *a*-máttat vearbaid máná gullá jáhku mielde eanet go *u*-máttat vearbaid, ja dalle ii leat vuordemeahtun, ahte son sáhttá sojahit *u*-máttat vearahámi *a*-máttat vearbaid ládje, ja suomagiela vástideaddji *laulan*-hámi nuppi stávvala vokála sáhttá nannen *a*-soggevokála geavaheami. Dát guoská maiddá bárrastávval *u*-máttat sojahanhámi geavaheapmái *o*-máttat kontrakšuvnavearbahámi sajis. Dákkár hámit leat goit čielgasit spiehkastagat máná dábálaš vearbasojahanhámiin.

Suomagiella sáhttá báidnán maiddá *leat*-vearba preterihta ovttaidloguhámiid *le-i-n* ja *le-i-t/le-i-d*, vrd. suomagiela *ol-i-n* ja *ol-i-t*, main preterihta dovddaldat *-i-* laktása máddagii seamma ládje go pret. ol. 3. persovnna hámis *ol-i. lein-* ja *leit/leid*-hámiid duohken sáhttá liikká leat datnai, ahte *le*-mátta *lea* sáme giela paradigmmas dábaleabbo go *ledje*-mátta ja ahte eanas preterihta sojahanhápmekategoriijain *lea* sierra preterihta dovddaldat.

Oppalaččat daddjon máná nubbi vuosttašgiella váikkuha hui unnán sáme giela vearbasojahanhámiid oččodeapmái. Earret ovttat systemáhtalaš sojahanvuogi materiálas leat dušše muhtun ovttaskas ovdamearkkat, maid veadjá sáhttit dulkot jogo suomagiela váikkuhussan dahje dakkár fenomenan, man geavaheami suomagiela sullasaš ráhkadus sáhttá leat dorjon. Nuppi vuosttašgiella unna váikkuhus nanne guovttegielatvuoda dálá dutkanbohtosiid, maid mielde simultánalaččat guovttegielat máná sirre vuosttašgielaidis struktuvrraid juo giella-oččodeami árra muttus. Dasa ahte sáme- ja suomagiela kodat ovttastuvvet nu unnán máná sáme giela morfologijja oččodeamis, sáhttá leat sivvan maiddá máná bajásšaddanbirrasa gielladilli. Sáme giella *lea* su beaivválaš bajásšaddanbirrasa váldogiella, man son gullá eanemus gosii buot giellageavahandiliin, ja su nubbin vuosttašgiellan *lea* ránnjáriikka váldoservodaga giella iige ovdamearkka dihte su ruovtturiikka váldoservodaga giella.

Máná sáme giela váldobirrasa sojahanhámit leat Guovdageainnu suopmana hámit, muhto daidda lassin materiálas sáhttá vuohttit sihke su áhči ruovttusuopmana ja áhči idioleavttalaš hámiid. Čielga Gáivuona suopmanhámit leat *buojii* 'bođii' ja *eai* 'ean', ja idioleavttalaš hápminges sáhttá dulkot otnon *háliit* 'háliidat' -hámi, maid áhčči maid atná guovttestávvalhámis. Dákkár ovdamearkkat leat materiálas goit hui unnán, eaige dat leat systemáhtalaččat. Daid áhči giela hámiid, mat leat mainna nu lágiin earalárganat go dat hámit, maid máná gullá eanemus, ii dan dihte sáhte dadjat váikkuhit máná hámiide jur mainnage lágiin. Dát čájeha, ahte mánás *lea* árramorfologalaš muttus maid náka čuoldit eret dan

giellamateriálas, maid son gullá birrašisttis, dakkár hámiid mat eai mainna nu lágiin gula su giellabirrasa váldohámiide. Ovdamearkka dihte namuhuvvon *háliidit*-vearbba hámi son gullá earáin go áhčistis golmmastávval jovssushámis ja seamma leksema eará hámiin su áhčisnai leat golbma stávvala. Dákkár *input*:a vuodul mánná analysere de ol. 2. persovvna *háliidat*-hámi jovssushámi láganin ja atná dan guorahallanáigodaga loahpas gosii aivve jovssushámis.

Dákkár čuoldin guoská maiddá eará giellavariánttaid, ovdamearkka dihte eará suomaniid hámiide, maid mánná gullá earenoamážit mánáid TV-prográmmain. Eará guovlluid váikkuhussan sáhtá dulkot muhtun fonologalaš spiehkastagaid máná dábálaš hámiin, muhto nugo juo namuhuvvui, dákkár spiehkastagat leat materiálas hui hárvenaččat, eaige obanassiige systemáhtalaččat.

Čoahkkáigeassun sáhtá dadjat ahte go mánná šaddá bajás dakkár birrašis, mas su ruovttu ja mánáidgárddi váldogiella lea sámeigiella, de sihke su nuppi vuosttašgiela ja sámeigiela siskkáldas variašuvvna sáhtá vuohttit váikkuhit sámeigiela vearbasojahanmorfologijai dušše áibbas sporádalaččat.

6.4 Sámeigiela vearbasojahanmorfologijja oččodeapmi morfologijja oččodeami teorehtalaš duogáža ja ovddit dutkamušaid ektui

Paradigmáhtalaš morfologijja vallji mánnái hubmojuvvon gielas lea gávnnahuvvon korreleret dainna, man jođánit mánná oččoda morfologijja: mađe eanet iešguđetlágan morfologalaš hámit jovssusgielas leat, dađe árabut ja jođáneappot mánná oččoda giela morfologijja (gč. kap. 2.3). Sámeigiela veorbain lea rikkes sojahanvuogádat, muhto buot sojahanhámit eai leačča ovtta frekveanttat, eai hupmangielas eaige čállingielasge. Mánnái hubmojuvvon sámeigiela morfologijja valljige ii leat mihtiduvvon, muhto sáme- ja suomagiela vearbasojahanparadigmmaid vuodul sáhtá árvalit, ahte mánnái hubmojuvvon sámeigiela finihtta veorbahámiin lea sullii seamma ollu morfologalaš variašuvdna go suomagiela buohtalas hámiin. Dan dihte sáhtá navdit, ahte go suomagielat mánná oččodišgohtá (vearba)sojahanmorfologijja árrat, de maiddá sámeigiela (vearba)sojahanmorfologijja oččodeapmi álgá árrat ja ahte veorbasojanhámit oamastuvvojit jođánit. Dán dutkamuša vuodul sáhtá konkluderet, ahte namuhuvvon navddus doallá deaivása: áramus veorbahámiid sámeagielat mánná oččodišgohtá vuollel beannotjahkásažžan, dasto vuosttaš kontrastiiva veorbahámit ja vuosttaš aitosáš miniparadigmmat ihtet agis 1;8, ja eanas dábáleamos sojahanhápmekategorijaid hámit sajáiduvvet jovssushápmásažžan, ovdal go mánná deavdá golbma jagi.

Dutkamuš nanne maiddá ovda- ja árramorfologalaš lahkonašvuogi vuodđoprinsihpa morfologijja oččodeami golmmajuogus. Ovdamorfologalaš hámit leat morfologalaččat ovttageardán, merkekeahates hámit, maid mánná lea oahppan bajil ja maid son ii sojat ovdamearkka dihte eará persovvnaid ja loguid mielde. Árramorfologijjai sirdéseapmi mielddisbuktá sojahanhámiid morfologalaš variašuvvna, mas jovssushámiid bálddas adnojuvvojit eará hápmevariánttat. Árramorfologalaš veorbasojaheami mihtilmas iešvuohta lea válljema

eahpesihkkarvuohta, mii bohtá ovdan earenoamážit sojahanhámiid morfofonologiijas: konsonántaguovddáža dási válljemis ja soggevokála ja vokálaguovddáža kvalitehta válljemis. Nuppiiguin sániiguin: dat jietnadatposišuvnnat, main rávesolbmuidgiela sátnehámiid máddagiin lea variašuvdna, dagahit muhtumin váttisvuodaid válljet seamma kvalitehta ja kvantitehta, mii rávesolbmuidgiela sojahanhámiid konsonántain ja vokálain lea. Systemáhtalaš árramorfologalaš hámiid duohken lea dábálaččat generaliseren: mánná sojaha vearbahámi frekveanttat, dahje eará frekveanta sojahanluohká málle mielde. Jovssushámi sajis sáhtá maid adnojuvvot eará sojahanhápmekategoriija hápmi. Rávesolbmuidgielalágan sojahanvuogádat sajáiduvvagohtá váile golmmajahkásažžan.

Jus veardida dán dutkamuša bohtosiid nuppelohjahkásaš mánáid giellahálldašandutkamušaid bohtosiidda, de fuomáša ahte hámi váilun, dahje dat ahte hápmi geavahuvvo unnán vuollel golmmajahkásažžan, sáhtá muhtun muddui korreleret hámi hálldašemiin nuppelohjahkásažžan. Dain hápmekategoriijain, maid hámiid unnit go bealli Svonni (1993) informánttain hálldašit, leat muhtun kategoriijat dakkárat, maid hámiin leat dán dutkamuša materiálas unnán ovdamearkkat. Ovdamearkka dihte pret. gl. 2. persovnna rávesolbmuidgiela hámi sojahusa máhttet Svonni 15 informánttas dušše golmmas ja dán dutkamuša materiálas lea dušše okta ovdamearka namuhuvvon hápmekategoriija hámi geavaheamis. Nuppe dáfus fas muhtun hápmekategoriijaid hámit, mat nuppelohjahkásaš mánáide leat váddásat, sajáiduvvet mu dutkanobjeavtta gillii vuollel golmmajahkásažžan, ovdamearkka dihte pres. gl. 2. persovnna hápmi sajáiduvvá agis 2;10. Dan ahte nuppelohjahkásaččat eai hálldaš daid seamma hámiid, mat eai leat vel sajáiduvvan moattijahkásaš máná gillii, ii dárbbáš (iige Svonni ja mu dutkamušaid iešguđetlágan vuodu dihte sáhtege) dulkot nu njuolga, ahte jus mánná ii vel golmmajahkásažžan leat oamastan dihto sojahanhámi, de dat veadjá leat sutnje váttis logi jagi maŋnelnai. Lea goit miellagiddevaš, ja sihke teorehtalaččat ja praktihkalaččat dehálaš, gažaldat váikkuhago sojahanhámiid árra očcodeapmi hámiid hálldašeapmái nuppelohjahkásažžan, ja dan berre guorahallat mángga perspektiivvas.

7 Čoahkkáigeassu ja ođđa dutkančuolmmat

Dutkamušas lea guorahallon, mot vuollel golmmajahkásaš mánná oččoda davvisámegiela finihtta vearbahámiid morfo(fono)logiija, ja guovddážiis lea leamaš árramorfologalaš oččodanmuttu sojahanhámiid variašuvnna guorahallan. Dutkamušas lea kártejuvvon, goas miige sojahanhápmekategoriijaid ihtá máná gillii ja sajáiduvvetgo guđege kategoriija jovssushámit gillii ovdal go mánná deavdá golbma jagi.

Guorahallama teorehtalaš vuolggasadjin lea ovda- ja árramorfologalaš lahkonanvuohki morfologiija oččodeapmái, ja dutkamuš vuodđuduvvá ovttá nieidamána gielas čoggojuvvon materiálii. Materiála lea báddejuvvon videoi juohke nuppi dahje goalmmát vahku máná ja su áhči beaivválaš ságastallamiin agis 1;8–3;0. Báddemat leat oktiibuot 21,5 diimmu guhkkosaččat. Lassimateriálan lea adnojuvvon beaivegirjemateriála mii lea čoggojuvvon agi 1;1 rájes, ja dan viidodat lea ovcci čállingirjji. Mánná lea simultánaččat guovttegielat: su áhčči hupmá suinna sámegiela, ja nubbin vuosttašgiellan son oahppá eatnistis suomagiela. Mánná šaddá bajás Norgga beale Sámis, ja su birra váldogiella lea sámegiella.

Dutkamuš čájeha ahte vearbasojahanhámit ihtigohtet máná gillii ovdamorfologalaš muttus agi 1;4 rájes. Vuosttaš hápmi lea imperatiivahápmi *atte*. Guokte mánu mañnel leat registrerejuvvon sihke biehtalanhápmi *ii* ja ovttaidlogu 3. persovnna allegrohápmi *manna*. Sirdásanmuddu árramorfologalaš muddui álgá, go vuosttaš kontrastiiva hámit ihtet agis 1;8. Vuosttaš miniparadigmmat čohkiidit ovdamearkka dihte *mannat*-vearbba hámiin *manai*, *manná* ja *mannat* (inf.).

Viiddes dutkanmateriála čájeha, ahte rávesolbmuidgielalágan jovssushámit dominerejit eanas oasi sojahanhápmekategoriijaid maiddá árramorfologalaš muttus muhto daid bálddas adnojuvvojit earánai sojahanhámit. Sojahanhámiin lea dábálaččat jogo paradigmáhtalaš dahje morfofonologalaš variašuvdna. Eanas dáhpáhusain mánná atná jovssushámi sajis muhtun eará rávesolbmuidgiela paradigmma sojahanhámi. Dábáleamos dain lea ol. 3. persovnna hápmi, omd. *mun boahtá*, *moai lohká*, *don gomihii*, *mánát álggii* ja *ii don vuoijyas*, muhto maiddá eará rávesolbmuidgiela hámit adnojuvvojit muhtumin jovssushámiid sajis, omd. *moai manna-beahte*. Morfofonologalaš variašuvdna boahtá ovdan earenoamážit dakkár dáhpáhusain, main jovssushámi mátta spiehkasa seamma leksema eanas eará rávesolbmuidgiela sojahanhámiid máddagis. Jovssushámi vokálaguovddáža monoftongga sajis mánná sáhttá dan dihte atnit diftongga, omd. *boajii*, vrd. *bođii*, danne go eanas eará *boahtit*-vearbba sojahanhámiin lea vokálaguovddážiis diftongga. Soggevakála válljemiiges sáhttá váikkuhit ovdamearkka dihte eará frekveanta sojahanluohká málle: *mannit* 'mannat', vrd. omd. *čállit*. Konsonántaguovddáža variašuvdna boahtá ovdan dakkár hámiin, main mánná vállje dási, mii spiehkasa jovssushámis, omd. *bidjan* 'bijan', *válddá* 'váldá'.

Muhtun dáhpáhusain máná hámiid variašuvnna sáhttá čilget jogo fonologalaš dahje giela olgguldas fáktoriiguin. Fonologalaš dáhpáhusain dábálepmosat leat otnon hámit, ovda-

mearkka dihte golmmastávvalhámiid mánná sáhtta oanidit guovttestávvalhápmiin: *veahkan* 'veahkehan'. Giela olgguldas variašuvdnan sáhtta rehkenastit dakkár dáhpáhusaid, main máná nuppi vuosttašgiela váikkuhus sáhtta leat ainjuo oktan fáktorin dasa, makkár ráhkadus sojahanhámis lea, omd. *mannin* 'männer', vrd. suomagiela *men-i-n* [mannat-PRT-OL1] 'männer', vrd. maiddái *manai*, *manaimet* jna. Nugo dánnai ovdamearkkas boahá ovdan, máná hámit eai leat ovttáčilggolaččat, daidda sáhttet baicca váikkuhan eanet fáktorat. Máná giella lea dán agis maid ain hui "soddjil" dainna lágiin, ahte sojahanhámiide sáhttet álkít váikkuhit ságastallanguoimmi dahje máná iežas aiddo dadjan hámit. Ovdamearkka dihte go mánná atná vuos mángga geardde biehttalanráhkadusa *ii čága*, de biehttalanhámi konsonántaguovddáža dássi sáhtta váikkuhit *čáhkát*-vearbba eará sojahanhápmái nu, ahte go mánná dakka maññel dárbaša ol. 3. persovvna sojahanhámi, de gievrasdásat jovssushámi *čáhká* sadjai son atnáge *čága*-hámi.

Nugo earánai morfologalaččat rikkés gielain veabahámiid oččodeapmi álgá juo árrat, ja go árramorfologalaš hápmevariánttaid geavaheapmi geahppána badjelaš bealgoalmmátjáhkásažžan, jovssushápmi sajáiduvvá eanas sojahanhápmekategoriijain áidna hápmiin ovdal go mánná deavdá golbma jagi.

Dutkamuša bohtosiin bohciidit ođđa gažaldagat, maid ii leat leamaš vejolaš čielggadit dán barggus. Vearbamorfologiija oččodeami ollislaš ipmárdussii dárbašuvvo ovdamearkka dihte vuđolaš guorahallan infinihtahámiid oččodanproseassas. Dán dutkamuša olis čoggojuvvon materiálas boahá ovdan, ahte máná gielas leat vuollel golmmajáhkásažžan registrerejuvvon guhtta infinihtta sojahanhápmekategoriija, muhto daid hámiid frekveansa, oččodanproseassa ja geavaheapmi eai leat vel guorahallojuvvon vuđolaččat.

Sojahanhámiid ráhkadusa ja frekveansa dan gielas, mii mánnái hubmojuvvon, berre maid guorahallat eksplisihálaččat. Dat lea dehálaš danne, go dál eai leat dutkandieđut ovdamearkka dihte dihto sojahanhámiid frekveanssas mánnái hubmojuvvon gielas, mas fas čuovvu dat, ahte máná giellabirrasa váikkuhusa hámiid oččodeapmái ja oamasteapmái lea váttis árvvoštallat. Dieđuid mánnái hubmojuvvon gielas sáhtta atnit ávkin dakkár joatkkadutkamušain, mat čatnasit praktihkalaš giellageavaheapmái. Ovdamearkka dihte sáhtta guorahallat, leago *input*:a rievdademiin vejolaš váikkuhit veabahámiid oččodeapmái. Idášedjeko dakkár hápmekategoriijaid hámit, mat eai leat registrerejuvvon dán dutkamuša materiálas dahje mat leat registrerejuvvon áibbas unnán, árabut dahje adnojuvvošedjeko dat dávjjibut jus *input*:a sisdoallu rievdaduvvošii?

Jearaldat lea maid, mot vearamorfologiija oččodeapmi gárggiida maññel go mánná deavdá golbma jagi. Goas ihtet daid sojahanhápmekategoriijaid hámit, main eai leat ovdamearkkat vel vuollel golmmajáhkásačča gielas? Man jođánit dat sajáiduvvet jovssushápmásažžan? Berre maid guorahallat, mot árra morfologiijaoččodeapmi váikkuha morfologiija hálddašeapmái maññelis, ovdamearkka dihte 6–7-jáhkásažžan, go mánná álgá skuvlii ja atná iežas njálmálaš giela vuodđun oahpahaladettiinis čállingiela norpmaid.

Gáldut

Dutkanmateriála

Videobáttiid transkripšovnnat ja daid kodifiseremat. Beaivegirjemateriála: ovcci čállingirjji. Dutkanmateriála lea čállis.

Girjjálašvuotta

- AGUIRRE, CARMEN 2003: Early verb development in one Spanish-speaking child. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [1]–25. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- AKSU-KOÇ, AYHAN & KETREZ, F. NIHAN 2003: Early verbal morphology in Turkish: Emergence of inflections. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [27]–52. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Aksu-Koç et al. 2007 = AKSU-KOÇ, AYHAN & KETREZ, F. NIHAN & LAALO, KLAUS & PFEILER, BARBARA 2007: Agglutinating languages: Turkish, Finnish, and Yucatec Maya. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. 47–57. Antwerp Papers in Linguistics 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.]
<http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- ALAHUHTA, EILA 1990: *Leikin ja puhun, liikun ja luen. Puhe-lukivaikeudet ja perusvalmiuksien harjoittaminen*. Helsinki: Otava.
- Alaoja et al. 1983 = ALAOJA, KAISU & VIIRRET, RIITTA & KARJALAINEN, MERJA 1983: *Kielto ja itseensä viittaaminen oululaislasten kielessä*. English summary: Negation and self-reference in child language. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 25. Oulu: Oulun yliopisto.
- ANTONSEN, LENE 2007: *Giella buolvvas bulvii. Gáivuona sámegiela morfologijja guorahallan*. Váldofágadutkamuš. [Romsa]: Romssa universitehta, Humanisttalaš fakultehta, Gielladieht[t]aga instituhtta.
http://www.ub.uit.no/munin/bitstream/10037/1210/1/Giella_buolvvas_bulvii.pdf (26.2.2010).
- ARGOFF, HOWARD DAVID 1976: *The Acquisition of Finnish Inflectional Morphology*. Berkeley: University of California. Ann Arbor, Michigan: Xerox University Microfilms.

- ARGUS, REILI 2008a: *Acquisition of Morphology in Estonian. Abstract*. Tallinna Ülikool, Humanitaarteaduste dissertatsioonid = Dissertations of Humanities 19. Tallinn: Tallinn University Press. <http://helios.nlib.ee/search~S1?/Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D/Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D&SUBKEY=argus%2C%20reili/1%2C22%2C22%2CC/1856&FF=Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D&2%2C2%2C%2C1%2C0> (18.8.2010).
- 2008b: *Eesti keele muutemorfoloogia oamandamine. Analüütiline ülevaade*. Tallinna Ülikool, Humanitaarteaduste dissertatsioonid = Dissertations of Humanities 19. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus. <http://helios.nlib.ee/search~S1?/Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D/Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D&SUBKEY=argus%2C%20reili/1%2C22%2C22%2CC/1856&FF=Xargus%2C+reili&searchscope=1&SORT=D&3%2C3%2C%2C1%2C0> (18.8.2010).
- 2009a: Acquisition of Estonian: some typologically relevant features. – Helle Metslang (doaimm.), *Estonian in typological perspective. STUF – Language Typology and Universals* 62 (2009), 1–2 s. [91]–108.
- 2009b: The early development of case and number in Estonian. – Ursula Stephany & Maria D. Voeikova (doaimm.), *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [111]–151. *Studies on Language Acquisition* 30. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- ARNBERG, LENORE 1991: *Så blir barn tvåspråkiga. Vägledning och råd under förskoleåldern*. Stockholm: Walhström & Widstrand.
- Ässu*. 18.12.2007.
- BAKER, COLIN & JONES, SYLVIA PRYS 1998: *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters.
- BALS, BERIT ANNE 2002: *The acquisition of grade alternation in the Kautokeino dialect*. Väldofägadutkamuš. [Tromsø]: Linguistic Department, University of Tromsø.
- 2004: The acquisition of grade alternation in North Saami. – Kristine Bentzen (doaimm.), *Tromsø Working Papers in Language Acquisition. Nordlyd. Tromsø University Working Papers in Language & Linguistics* Vol 32, No 1 (2004) s. 1–27. [Tromsø]: Universitetet i Tromsø, Det humanistiske fakultet. <http://www.ub.uit.no/baser/septentrio/index.php/nordlyd/article/viewFile/56/55> (17.8.2010).
- BENNET-KASTOR, TINA 1988: *Analyzing Children's Language. Methods and Theories*. Applied Language Studies. Oxford: Basil Blackwell.
- BERGLUND, RAIJA 2008: *Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling* (Engelasgiel abstrákta ja čoaħkkáigeassu: A child's interaction in two languages. A study in language choice and code-switching; suomagieli abstrákta: Lapsen kielenvalinta ja koodinvaihto kaksikielisessä vuorovaikutuksessa.) *Acta Wasaensia* 190. *Språkvetenskap* 37. Vaasa: Vaasan yliopisto. http://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-227-4.pdf (18.8.2010).

- BITTNER, DAGMAR 2003: The emergence of verb inflection in two German-speaking children. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [53]–88. Studies in Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bittner et al. 2003 = BITTNER, DAGMAR & DRESSLER, WOLFGANG U. & KILANI-SCHOCH, MARIANNE 2003: Introduction. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [vii]–xxxvii. Studies in Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Bittner et al. (doaimm.) 2003 = BITTNER, DAGMAR & DRESSLER, WOLFGANG U. & KILANI-SCHOCH, MARIANNE (doaimm.) 2003: *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective*. Studies in Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- BROWN, ANNELI 2004: Persoonareferenssi lapsenkielessä. (Engelasgiel čeahkkáigeassu: Personal reference in child language.) – *Virittäjä* 108: 483–507.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2004_483.pdf (12.10.2010).
- CHRISTOFIDOU, ANASTASIA & STEPHANY, URSULA 2003: Early phases in the development of Greek verb inflection. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [89]–129. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- CORNEJO, R. 1993: The Acquisition of Lexicon in the Speech of Bilingual Children. – Paul R. Turner (doaimm.), *Bilingualism in the Southwest* s. 67–93. Tuscon: The University of Arizona Press.
- CORSARO, WILLIAM A. & STREECK, JÜRGEN 1986: Studying Children's Words: Methodological Issues. – Jenny Cook-Gumperz & William A. Corsaro & Jürgen Streeck (doaimm.), *Children's Worlds and Children's Language* s. [13]–35. Berlin & New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- DEUCHAR, MARGARET & QUAY, SUZANNE 2005 [2000]: *Bilingual Acquisition. Theoretical Implications of a Case Study*. Oxford: Oxford University Press.
- DE HOUWER, ANNICK 2004 [1995]: Bilingual Language Acquisition. – Paul Fletcher & Brian McWhinney (doaimm.), *The Handbook of Child Language* s. [219]–250. Malden & Oxford & Carlton: Blackwell Publishing Ltd.
- 2006 [1990]: *The acquisition of two languages from birth: a case study*. Cambridge studies in linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- DORIAN, NANCY C. 1973: Grammatical change in a dying dialect. – *Language* 49: 413–438.
- 1981: *Language Death. The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- DRESSLER, WOLFGANG U. 1997: Introduction. – Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Studies in Pre- and Protomorphology* s. [5]–9. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung nr. 26. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- 2005: Morphological Typology and First Language Acquisition: Some Mutual Challenges. – Geert Booij & Emiliano Guevara & Angela Ralli & Salvatore Sgroi & Sergio Scalise (doaimm.), *Morphology and Linguistic Typology. On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting (MMM4) Catania, 21-23 September 2003* s. [7]–20. Bologna: Università degli Studi di Bologna.
<http://mmm.lingue.unibo.it/mmm-proc/MMM4/007-020-Dressler-MMM4.pdf> (21.6.2010).
- 2007: Introduction. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. 3–9. Antwerp Papers in Linguistics 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.]
<http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- (doaimm.) 1997: *Studies in Pre- and Protomorphology*. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung nr. 26. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- DRESSLER, WOLFGANG U. & BARBARESI, LAVINIA MERLINI 1994: *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and Other Languages*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 76. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- DRESSLER, WOLFGANG U. & KARPFF, ANNEMARIE 1995: The Theoretical Relevance of Pre- and Protomorphology in Language Acquisition. – Geert Booij & Jaap van Marle (doaimm.), *Yearbook of Morphology 1994* s. 99–122. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Dressler et al. 2003 = DRESSLER, WOLFGANG U. & KILANI-SCHOCH, MARIANNE & KLAMPFER, SABINE 2003: How does a child detect morphology? Evidence from production. – R. Harald Baayen & Robert Schreuder (doaimm.), *Morphological Structure in Language Processing* s. 391–425. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 151. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Dressler et al. 2007 = DRESSLER, WOLFGANG U. & STEPHANY, URSULA & AKSU-KOÇ, AYHAN & GILLIS, STEVEN 2007: Discussion and Conclusion. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. 67–71. Antwerp Papers in Linguistics 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.]
<http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- ERELT, MATI 2007: Preface. – Mati Erelt (doaimm.), *Estonian Language* s. 7–[8]. Linguistica Uralica. Supplementary Series, Volume 1. Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Erelt et al. 1995 = ERELT, MATI & KASIK, REET & METSLANG, HELLE & RAJANDI, HENNO & ROSS, KRISTINA & SAARI, HENN & TAEI, KAJA & VARE, SILVI 1995: *Eesti keele grammatika I. Morfoloogia, sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut

- GENESE, FRED 1989: Early Bilingual Development: One Language or Two? – *Journal of Child Language* 6: 161–179.
- Genesee et al. 1995 = GENESEE, FRED & NICOLADIS, ELENA & PARADIS, JOHANNE 1995: Language differentiation in early bilingual development. – *Journal of Child Language* 22: 611–631.
- GRÜNTAL, RIHO 2000: Typological characteristics of the Finnic languages: a reappraisal. – Johanna Laakso (doaimm.), *Facing Finnic. Some challenges to historical and contact linguistics* s. 31–63. Castrenianumin toimitteita 59. Helsinki: Finno-Ugrian Society – Department of Finno-Ugrian Studies of the University of Helsinki.
http://www.helsinki.fi/hum/sugl/henkilokunta/julkaisut/Typ_def_CIFU9.pdf (20.8.2010).
- GÜLZOW, INSA 2003: Early development of verbal morphology in an English-speaking child. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [205]–238. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- HAKUTA, KENJI & DIAZ, RAFAEL M. 1985: The Relationship Between Degree of Bilingualism and Cognitive Ability. A Critical Discussion and Some New Longitudinal Data. – Keith E. Nelson (doaimm.), *Children's language* s. 319–344. New York: Gardner Press.
- HASSINEN, SIRJE 2002: *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain.* (Engelasgiel abstrákta ja čeahkkáigeassu: Simultaneous bilingualism. Closely related languages Estonian and Finnish side by side.) Acta Universitatis Ouluensis B 43. Oulu: Oulun yliopisto.
<http://herkules oulu.fi/isbn951426648X/isbn951426648X.pdf> (26.2.2010).
- HELANDER, NILS Ø. 1980: *En undersøkelse av bruken av modus potensialis og noen av dens modalitetssynonymer.* Váldofágadutkamuš. Oslo: Ural-Altaiisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- HUSS, LEENA MARJATTA 1991: *Simultan tvåspråkighet i svensk-finsk kontext.* Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 21. Uppsala: Uppsala universitet.
- HYLTENSTAM, KENNETH & STROUD, KENNETH 1991: *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk.* Lund: Studentlitteratur.
- IJÄS, JOHANNA 2004: Fuomášumit muhtun simultána guovttegielat máná árra giellaoččodeamis. – Inger Marie Gaup Eira & Johanna Ijäs & Ole Henrik Magga (doaimm.), Juho-Niillasa 70-jagi beaivái. *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2004: 119–131. Guovdageaidnu & Romsa: Sámi allaskuvla & Sámi Instituhtta & Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.
 – 2006: Some Examples of Pre- and Protomorphological Word Forms in Acquisition of North Saami. – Eva Thue Vold & Gunn Inger Lyse & Anje Müller Gjesdal (doaimm.), *New Voices in Linguistics* s. [187]–198. [Cambridge]: Cambridge Scholars Publishing.
 – 2007a: Álgogeahčastat sámegielat máná ovda- ja árramorfoloigijai. (Engelasgiel čeahkkáigeassu: Preliminary view of pre- and protomorphology in North Sami child language.) – *Sámi dieđalaš áigečála* 1–2/2007: 103–117.

- 2007b: *Nyt lonuhettaan* – Kodaid ovtastuvvan guovttegielat máná suomagielas. – Jussi Ylikoski & Ante Aikio (doaimm.), *Sámit, sánit, sátnehámit. Riepmočála Pekka Samallahtii miessemánu 21. beaivve 2007* s. [183]–201. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 253. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura = Société Finno-Ougrienne.
http://www.sgr.fi/sust/sust253/sust253_ijas.pdf (26.2.2010).
 - 2009: *Mun válddá dán* – giellaočcodeaddji máná ovddemus árramorfologalaš vearbasojahanvuogit. (Eñgelasgiel čoaħkkáigeassu: ”I Puts It Away” – Early Protomorphological Ways of Inflecting Verbs in a Child Acquiring Sami.) – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (doaimm.), *Sáhkavuoruin sáħkan. Sámegiela ja sámii girjjálašvuoda muhtin áigequovdilis dutkanfáttát* s. 54–69. Dieđut 1/2009. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
 - 2010: “I puts it away” – Early protomorphological ways of inflecting verbs in a child acquiring Saami. (Esttegiel čoaħkkáigeassu: “Ma paneb selle ära” ehk varased protomorfoloogilised verbimuutestrategieid saami lapsekeeles.) – Helle Metslang, Margit Langemets & Maria-Maren Sepper (doaimm.), *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian Papers in Applied Linguistics* 6 s. 87–101. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühingu = Estonian Association for Applied Linguistics.
http://www.rakenduslingvistika.ee/ul/files/ERYa6.06_Ijs.pdf (26.4.2010).
- ISK = HAKULINEN, AULI & VILKUNA, MARIA & KORHONEN, RIITTA & KOIVISTO, VESA & HEINONEN, TARJA RIITTA & ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUSCZYK, PETER W. 1997: *The Discovery of Spoken Language*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Jusczyk et al. 1993 = JUSCZYK, PETER W. & CUTLER, ANNE & REDANZ, NANCY J. 1993: Infants’ Preference for the Predominant Stress Patterns of English Words. – *Child Development* 64: [675]–687.
- KARJALAINEN, MERJA 1979: *Lapsenkielen genetiivi. Yksi-, kaksi- ja kolmivuotiaiden lasten genetiivin käytön tarkastelua*. Pro gradu -dtkamuš. [Oulu]: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- 1991: Kompastelevaa taivutusta. – Merja Karjalainen (doaimm.), *Kielitieteellisiä muistoonpanoja* 4. *Laitoksen 25-vuotisjulkaisu* s. [75]–90. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 34. Oulu: Oulun yliopisto.
- KARLSSON, FRED 2003: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- KARPF, ANNEMARIE 1990: *Selbstorganisationsprozesse in der sprachlichen Ontogenese: Erst- und Fremdsprache(n)*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 352. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen.
- KATIČIĆ, ANTIGONE 2003: Early verb development in one Croatian-speaking child. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [239]–267. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- KAUPPINEN, ANNELI 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 713. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KILANI-SCHOCH, MARIANNE & DRESSLER, WOLFGANG U. 2002: The emergence of inflectional paradigms in two French corpora: an illustration of general problems of pre- and protomorphology. – Maria D. Voeikova & Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Pre- and Protomorphology. Early Phases of Morphological Development in Nouns and Verbs* s. 45–59. Muenchen: Lincom Europa.
- Kilani-Schoch et al. 1997 = KILANI-SCHOCH, MARIANNE & DE MARCO, ANNA & CHRISTOFIDOU, ANASTASIA & VASSILAKOU, MARIA & VOLLMANN, RALF & DRESSLER, WOLFGANG U. 1997: On the demarcation of phases in early morphology acquisition in four languages. – Katarzyna Dziubalska-Kolaczyk (doaimm.), *Pre- and Protomorphology in Language Acquisition* s. [15]–32. Papers and Studies in Contrastive Linguistics 33. Poznań: Adam Mickiewicz University.
- KOHLER, KAJA 2003: *Erwerb der frühen Verbmorphologie im Estnischen*. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doctor Philosophiae. Potsdam: Der Humanwissenschaftlichen Fakultät der Universität Potsdam.
http://deposit.d-nb.de/cgi-bin/dokserv?idn=972187677&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=972187677.pdf (14.12.2009).
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUNNARI, SARI 2000: *Characteristics of early lexical and phonological development in children acquiring Finnish*. Acta Universitatis Ouluensis B 34. Oulu: Oulu University Press.
- KUNNARI, SARI & SAVINAINEN-MAKKONEN, TUULA 2004: Sanaston kehitys. – Sari Kunnari & Tuula Savinainen-Makkonen (doaimm.), *Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys* s. 68–74. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- LAAHA, SABINE & GILLIS, STEVEN 2007: Preface. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. [v]–[vi]. Antwerp Papers in Linguistics 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.] <http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- Laaha et al. 2007 = LAAHA SABINE & GILLIS, STEVEN & KILANI-SCHOCH, MARIANNE & KORECKY-KRÖLL, KATHARINA & XANTOS, ARIS & DRESSLER, WOLFGANG U. 2007: Weakly inflecting languages: French, Dutch, and German. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. 21–33. Antwerp Papers in Linguistics 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.]
<http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- LAALO, KLAUS 1994: Kaksitavuvaihe lapsen kielen kehityksessä. (Engelasiel čoaħkkáigeassu: The disyllabic stage in language acquisition.) – *Virittäjä* 98: 430–448.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1994_430.pdf (26.2.2010).

- 1997: Alkukatsaus lapsenkielen esi- ja varhaismorfologiaan. Lyhyen ja pitkän loppuvokaalin sekä vartalonvaihteluiden ikonisuutta. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Introduction to pre- and protomorphology. <http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/vir97laalo.html> 9.4.2008.)
– *Virittäjä* 101: 186–207.
 - 1998: Välikatsaus lapsenkielen varhaismorfologiaan. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Interim review of protomorphology in child language. <http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/vir98laalo.html> 9.4.2008.)
– *Virittäjä* 102: 361–385.
 - 1999: Ensisanoista ja esimorfologiasta varhaismorfologiaan. Lapsen sijajärjestelmän ja verbintaivutuksen alkuvaiheita. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: From first words and premorphology to protomorphology. <http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/vir99laalo.html> 26.2.2010.)
– *Virittäjä* 103: 354–377.
 - 2003: Early verb development in Finnish: A preliminary approach to miniparadigms. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [323]–350. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
 - 2009: Acquisition of case and plural in Finnish. – Ursula Stephany & Maria D. Voeikova (doaimm.), *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [49]–89. Studies on Language Acquisition 30. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- LANZA, ELIZABETH 2004 [1997]: *Language Mixing in Infant Bilingualism. Sociolinguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- LEHTIRANTA, JUHANI 1989: *Yhteissaamelainen sanasto*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LEOPOLD, WERNER F. 1939: *Speech Development of a Bilingual Child. A Linguist's Record*. Volume I. Vocabulary Growth in the First Two Years. Northwestern University Studies in the Humanities no. 6. Evanston & Chicago: Northwestern University.
- LYYTINEN, PAULA 1978: *The acquisition of Finnish morphology in early childhood*. Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research 37. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- LÄNSMAN, OUTI 2009: Oahppiid feaillat čállosiin. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Error Analysis of Sami Language Learners.) – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (doaimm.), *Sáhkavuoruin sáħkan. Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda muhtin áigeaguovdilis dutkanfáttát* s. 70–85. Dieđut 1/2009. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- MACWHINNEY, BRIAN 1978: *The Acquisition of Morphophonology*. Monographs of the Society for Research in Child Development 174, 1–2. Chicago: The University of Chicago Press.

- MAKOVEC-ČERNE, JASNA & DRESSLER, WOLFGANG U. 1997: On the Acquisition of Slovene Verb Inflection by Sara. – Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Studies in Pre- and Proto-morphology* s. [115]–125. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung nr. 26. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- MCLAUGHLIN, BARRY 1984: Early bilingualism: Methodological and theoretical issues. – Michael Paradis & Yvan Lebrun (doaimm.), *Early bilingualism and child development* s. 19–45. Neurolinguistics 13. Lisse: Swets & Zeitlinger BV.
- MEISEL, JÜRGEN M. 1989: Early differentiation of languages in bilingual children. – Kenneth Hyltenstam & Loraine K. Obler (doaimm.), *Bilingualism across the lifespan. Aspects of acquisition, maturity, and loss* s. 13–40. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2001: The simultaneous acquisition of two first languages. Early differentiation and subsequent development of grammars. – Jasone Cenoz & Fred Genesee (doaimm.), *Trends in Bilingual Acquisition* s. [11]–41. Trends in Language Acquisition Research 1. Amsterdam: John Benjamins.
- 2004: The Bilingual Child. – Tej K. Bhatia & William C. Ritchie (doaimm.), *The Handbook of Bilingualism* s. [91]–113. Malden & Oxford & Carlton: Blackwell Publishing Ltd.
- MONTRUL, SILVINA A. 2008: *Incomplete Acquisition in Bilingualism. Re-examining the Age Factor*. Studies in Bilingualism 39. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mosina 2002 = Мосина, Н. М. 2002: *Эрзянская речь детей от 3 до 7 лет: морфологический и синтаксический анализ*. Саранск: Красный Октябрь. = Mosina, N. M. 2002: *Erzjanskaja reč detei ot 3 do 7 let: morfologičeskij i sintaksičeskij analiz*. Saransk: Krasnyi Oktiabr.
- NIELSEN, KONRAD 1979 [1926–1929]: *Lærebok i lappisk (samisk). 1. Grammatikk. Lydlære, formlære, ordannelseslære og syntaks samt tillegg*. Oslo: Universitetsforlaget & Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- NIEMI, JUSSI & NIEMI, SINIKKA 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Acquisition of Finnish morphosyntax and lexicon: A case study.) – *Virittäjä* 89: 152–172.
- 1987: Acquisition of Inflectional Marking: A Case Study of Finnish. – *Nordic Journal of Linguistics* 10: 59–89.
- NIEMINEN, LEA 2007: *A Complex Case. A Morphosyntactic Approach to Complexity in Early Child Language*. Jyväskylä Studies in Humanities 72. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-2858-2> (26.2.2010).
- NOCETTI, SABRINA 2003: Acquisition of verb morphology in Italian: A case study. Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [351]–378. Studies on Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.

- PAJUSALU, RENATE 2010: Konditsionaal lapsekeeles. – *IX rakenduslingvistika kevadkonverents Kommunikatsiooni moodused ja keeled. 22.–23. aprill 2010, Tallinn. Teesid. = EAAL 9th Annual Conference Modes and languages of communication. April 22-23, 2010, Tallinn, Estonia. Abstracts* s. 33.
<http://www.rakenduslingvistika.ee/ul/files/Teesid-2010-Kommunikatsioonimoodusedjakeeled.pdf> (26.4.2010).
- PALISMAA, MAAREN 2005: *Sámimánáid giellahálddašeapmi. Kontrastiiva dutkamuš 6. luohká sámimánáid giellageavaheamis*. Pro gradu -dutkanuš. [Oulu]: Oulu universitehta, Giellagas-instituhtta.
- Peltzer-Karpp et al. 1994 = PELTZER-KARPP, ANNEMARIE, POSCH, HERMINE & DRINGEL-TECHT, EVA & JANTSCHER, ELISABETH & NEUMANN, ASTRID & ZANGL, RENATE, SIRETEANU, RUXANDRA & GROTEN, BARBARA & RETTENBACH, REGINA 1994: *Spracherwerb bei hörenden, sehenden, hörgeschädigten, gehörlosen und blinden Kindern*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 403. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen.
- PETERS, ANN M. 1997: Language Typology, Prosody, and the Acquisition of Grammatical Morphemes. – Dan Isaac Slobin (doaimm.), *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition* Vol. 5 s. [135]–197. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- PETERSEN, JENNIFER 1988: Word-internal code-switching constrains in a bilingual child's grammar. – *Linguistics* 26: [479]–493.
- PETRIČ, TEODOR 2005: Zum Erwerb der slowenischen Verbflexion mit einem Vergleich zum Deutschen. – Gertraud Fenk-Oczlon & Christian Winkler (doaimm.), *Sprache und Natürlichkeit. Gedenkband für Willi Mayerthaler* s. [189]–204. Tübinger Beiträge zur Linguistik 483. Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen.
- PFEILER, BARBARA 2003: Early acquisition of the verbal complex in Yucatec Maya. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [379]–399. *Studies on Language Acquisition* 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- RIIONHEIMO, HELKA 2002a: Taivutusta yli sanaluokkarajojen. Itäsuomalaisen lapsen varhaisen taivutuskeinon lingvististä analyysia. (Engelasgiel čeahkkáigeassu: Inflection beyond word class boundaries.) – *Virittäjä* 106: 58–84.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2002_58.pdf (18.8.2010).
- 2002b: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: nominintaivutus. – *Virittäjä* 106: 104–113.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2002_104.pdf (18.8.2010).
- 2002c: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: verbintaivutus. – *Virittäjä* 106: 259–270.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2002_259.pdf (18.8.2010).

- 2002d: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: uudisjohdokset. – *Virittäjä* 106: 432–443.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2002_432.pdf (18.8.2010).
- ROMAINE, SUZANNE 2004 [1989]: *Bilingualism*. Malden & Oxford & Carlton: Blackwell Publishing Ltd.
- RONJAT, JULES 1913: *Le développement du langage observé chez un enfant bilingue*. Paris.
- RONTU, HEIDI 2005: *Språkdominans i tidig tvåspråkighet. Barnets kodväxling i kontext*. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Language dominance in infant bilingualism. The child's code-switching in context.) Åbo: Åbo Akademis förlag.
- SALO, AGE 1994: Muutelõppude ilmumine ühe Eesti lapse keelde vanuses 1.5 – 2.5. – Kirsti Toivainen & Jorma Toivainen (doaimm.), *Ensikielenä suomalaiskieli* s. [22]–28. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 46. Turku: Turun yliopisto.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1990: The Sámi Language: Past and Present. – Dirmid R. F. Collis (doaimm.), *Arctic Languages. An Awakening* s. [437]–458. Paris: Unesco.
- 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárásjohka: Davvi Girji.
- 2006: *Jietnadataohpa vuođđogursa*. Giehtačálus.
- SARA, LAILA SUSANNE 2002: *Suorggádusaid geavaheapmi. Guovdageainnu nuoraid giella-geav[e]aheapmi*. Váldofágadutkamuš. [Tromsa]: Tromssa universitehta, Gielaid ja girjjálašvuoda instituhtta, Sámi ossodat.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, TUULA 2001: *Suomalainen lapsi fonologiaa omaksumassa*. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Finnish children acquiring phonology.) Publications of the Department of Phonetics 42. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 42. [Helsinki]: University of Helsinki. Helsingin yliopisto.
- SAVINAINEN-MAKKONEN, TUULA & KUNNARI, SARI 2004: Ensisanojen rakenteet. – Sari Kunnari & Tuula Savinainen-Makkonen (doaimm.), *Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys* s. 84–87. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- SCHMIDT, ANNETTE 1985: *Young people's Dyrbal. An example of language death from Australia*. Cambridge studies in linguistics. Cambridge University Press.
- STEPHANY, URSULA & VOEIKOVA, MARIA D. 2009: Introduction. – Ursula Stephany & Maria D. Voeikova (doaimm.), *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [1]–14. Studies on Language Acquisition 30. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Stephany & Voeikova (doaimm.) 2009 = STEPHANY, URSULA & VOEIKOVA, MARIA D. (doaimm.) 2009: *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective*. Studies on Language Acquisition 30. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- SVONNI, MIKAEL 1993: *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritetsspråksbehärskning i en språkbyteskontext*. Umeå Studies in the Humanities 113. Umeå: [Umeå universitet].

- TOIVAINEN, JORMA 1961: Lastenkieli ja äidinkieli. (Fránsskkagiel čoaħkkáigeassu: La langue enfantine et la langue maternelle.) – *Virittäjä* 65: [305]–310.
http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1961_305.pdf (21.5.2010).
- 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 359. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1994a: Lasten erilaisuus morfologian omaksunnassa. – Antti Iivonen & Anneli Lieko & Pirjo Korpilahti (doaimm.), *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys* s. 268–305. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 583. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1994b: Suomi ja viro lapsen ensikielenä. – Kirsti Toivainen & Jorma Toivainen (doaimm.), *Ensikielenä suomalaiskieli* s. [29]–41. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja = Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku. 46. Turku: Turun yliopisto.
- 1996: Suomen kielen omaksuminen ja kielioppi. – Kirsti Toivainen (doaimm.), *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa* s. 46–53. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja = Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 53. Turku: Turun yliopisto.
- TOMASELLO, MICHAEL 2000: First steps toward a usage-based theory of language acquisition. – *Cognitive Linguistics* 11–1/2: [61]–82.
- TOMASELLO, MICHAEL & STAHL, DANIEL 2004: Sampling children’s spontaneous speech: how much is enough? – *Journal of Child Language* 31: 101–121.
- TURI, ELSE R. 1996: *Kárášjoga mánáid vearbahámiid morfologalaš variašuvnna guorahallan*. Váldofágadutkamuš. [Tromsa]: Tromssa universitehta.
- 1997: *Davvisámegiela morfologiija*. Kompedia. [Tromsa]: Tromssa universitehta, UNIKOM.
- VIHMAN, MARILYN MAY 1982: The acquisition of morphology by a bilingual child: A whole-word approach. – *Applied Psycholinguistics* 3: 141–160.
- VIHMAN, MARILYN MAY & MILLER, RUTH 1988: Words and Babble at the Threshold of Language Acquisition. – Michael D. Smith & John L. Locke (doaimm.), *The Emergent Lexicon. The Child’s Development of a Linguistic Vocabulary* s. 151–183. San Diego & New York: Academic Press.
- VIHMAN, MARILYN MAY & VIJA, MAIGI 2006: The acquisition of verbal inflection in Estonian. Two Case Studies. – Natalia Gagarina & Insa Gülzow (doaimm.), *The Acquisition of Verbs and their Grammar. The Effect of Particular Languages* s. 263–295. Studies in Theoretical Psycholinguistics 33. Dordrecht: Springer.
- VIJA, MAIGI 2007: Pronoomenid lapsekeeles: mõnda mina ja sina omandamisest. (Engelasgiel čoaħkkáigeassu: Pronouns in child language: Some fragments of a study of the acquisition of the pronouns *mina* and *sina* by Estonian children.) – Helle Metslang & Margit Langemets & Maria-Maren Sepper (doaimm.), *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat = Estonian Papers in Applied Linguistics* 3 s. 373–384. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=87334889-110a-4f9d-9e4b-7af30f139766> (18.8.2010).

- VOEYKOVA, MARIA D. 1997: Early Extragrammatical Operations in the Speech of a Russian Child (from 1;04.11 to 2;00.03). – Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Studies in Pre- and Protomorphology* s. [37]–43. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung nr. 26. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- VOLTERRA, VIRGINIA & TAESCHNER, TRAUITE 1978: The acquisition and development of language by bilingual children. – *Journal of Child Language* 5: 311–326.
- WODE, HENNING 1991: But Grandpa always goes like this ... Or: The ontogeny of code-switching. – *Papers for the Workshop on Impact and Consequences: Broader considerations. Brussels, 22 - 24 November 1990* s. 17–50. ESF Scientific Networks, Network on Code-Switching and Language Contact. Strasbourg: European Science Foundation.
- WÓJCIK, PAWEŁ 2003: Early verb inflection in Lithuanian. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doaimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective* s. [401]–420. *Studies on Language Acquisition* 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- XANTOS, ARIS & LAAHA, SABINE 2007: Method. – Sabine Laaha & Steven Gillis (doaimm.), *Typological perspectives on the acquisition of noun and verb morphology* s. 11–20. *Antwerp Papers in Linguistics* 112. [Antwerp: University of Antwerp, Department of Linguistics.]
<http://webh01.ua.ac.be/apil/apil112/apil112.pdf> (8.12.2009).
- YLIKOSKI, JUSSI 2009: *Non-finites in North Saami*. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 257. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura = Société Finno-Ougrienne.
<http://www.sgr.fi/sust/sust257/sust257.pdf> (18.8.2010).
- ZANGL, RENATE 1997: Input Selection and First Patterns in Early Language Development. – Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Studies in Pre- and Protomorphology* s. [11]–28. Veröffentlichungen der Kommission für Linguistik und Kommunikationsforschung nr. 26. Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Njálmmálaš gáldut

- ARGUS, REILI 2007: Morphological development of three-year-old Estonian speaking children. Sáhkavuorru mánáidgiela bargobájis Kielitieteen päivät -konferánsas Oulu universitehtas 24.–25.5.2007.

Miellodus 1. Dutkanmateriálan geavahuvvon báttiid dieđut

<i>báddi</i>	<i>ahki</i>	<i>beaivi</i>	<i>guhkkodat</i>	<i>báiki</i>	<i>ságastanguoibmi</i>
sá. ⁹⁹ 1	1;8.23	25.1.2004	30.13 min.	ruoktu	áhčči
sá. 2	1;9.5	7.2.2004	25.48 min.	ruoktu	áhčči
sá. 3	1;9.20	22.2.2004	29.52 min.	ruoktu	áhčči
sá. 4	1;10.12	14.3.2004	23.50 min.	ruoktu	áhčči
sá. 5	1;10.26	28.3.2004	24.30 min.	ruoktu	áhčči
sá. 6	1;11.15	17.4.2004	35.51 min.	ruoktu	áhčči
sá. 7	2;0.0	2.5.2004	30.00 min.	ruoktu	áhčči
sá. 8	2;0.18	20.5.2004	26.54 min.	ruoktu	áhčči
sá. 9	2;1.7	9.6.2004	28.31 min.	ruoktu	áhčči
sá. 10	2;1.25	27.6.2004	28.04 min.	ruoktu	áhčči
sá. 11	2;2.14	16.7.2004	24.59 min.	Skárfvággi ¹⁰⁰	áhkku, áddjá, áhčči
sá. 12	2;3.6	8.8.2004	30.16 min.	Skárfvággi, ruoktu	áddjá, áhčči
sá. 13	2;3.19	21.8.2004	31.19 min.	ruoktu	áhčči
sá. 14	2;4.3–6	5., 6., 8.9.2004	31.02 min.	ruoktu	áhčči
sá. 15	2;4.24–25	26., 27.9.2004	30.30 min.	ruoktu	áhčči
sá. 16	2;5.15	17.10.2004	31.03 min. (59.59) ¹⁰¹	ruoktu	áhčči
sá. 17	2;5.29	31.10.2004	31.08 min. (59.19)	ruoktu	áhčči
sá. 18	2;6.12	14.11.2004	31.00 min. (62.30)	ruoktu	áhčči
sá. 19	2;6.25–26	27., 28.11.2004	31.02 min. (62.08)	ruoktu	áhčči
sá. 20	2;7.10–11	12., 13.12.2004	31.00 min. (59.55)	ruoktu	áhčči
sá. 21	2;7.28–30	30., 31.12.2004, 1.1 2005	31.00 min. (61.30)	ruoktu	áhčči
sá. 22	2;8.10–12	12., 13., 14.1.2005	31.01 min. (62.14)	ruoktu	áhčči
sá. 23	2;8.27–28	29., 30.1.2005	31.00 min. (62.14)	ruoktu	áhčči
sá. 24	2;9.11–15	13., 14., 16., 17.2.2005	31.01 min. (60.03)	ruoktu	áhčči (L ¹⁰² , eadni)
sá. 25	2;10.4	6.3.2005	31.02 min. (62.30)	ruoktu	áhčči
sá. 26	2;10.17–20	19., 21., 22.3.2005	31.00 min. (61.40)	Gilbbesjávri ¹⁰³ , Skárfvággi	áhčči, áddjá, áhkku
sá. 27	2;11.1–2	3., 4.4.2005	31.01 min. (60.24)	ruoktu	áhčči
sá. 28	2;11.16–19	18., 21.4.2005	31.03 min. (49.32)	ruoktu	áhčči
sá. 29	2;11.29–3;0.6	1., 2., 6., 8.5.2005	31.09 min. (60.30)	ruoktu	áhčči

⁹⁹ *sá.* máksá sámegiela bátti, erohussan suomagiela báttiide (*su.*), mat báddejuvvojedje máná ja su eatni ságastallamiin maŋŋálaga sámegiela báttiiguin (gč. vuollečujuhus 41, s. 52).

¹⁰⁰ *Skárfvággi* máksá dás máná áhku ja ádjá ruovttu.

¹⁰¹ Go báttiin leat addojuvvon guokte guhkkodaga, de vuosstaš lohku máksá, man guhkes oassi ságastallamis lea transkriberujuvvon ollásit. Nubbi lohku, mii lea ruoduid siste, čájeha man guhkki olles báddi lea. Maŋŋel 31. minuhta leat transkriberujuvvon dušše dakkár oasis, main leat relevánta vearbahámit.

¹⁰² *L* lea sámegielat rávesolmmoš, gii bodii guossái, go eadni lei báddeme máná ja áhči ságastallama ja searvvai gaskkohagaid ságastallamii (ovttas máná etniin).

¹⁰³ *Gilbbesjávri* máksá dás Gilbbesjávri hotealla lanja.

Mielddus 2. Ovdamearka transkripšuvnnas

daj.nr.	báddi	ahki	áigi	olmm.	dajaldat	biehtt.	indikatiiva	imp.	kond.	pot.	inf.	eahpeč.	suomag.	dárog.
003074	SA011	2;2.14	55.07	E	((huiká)) gávli boa'átgo (.) (>)		PRES.OL.2.P.1.boađát("boa'átgo")							
003074	SA011	2;2.14		E	(>) de boahtá		PRES.OL.3.P.1.boahtá							
003075	SA011	2;2.14		á	de boahtá skávli jo (.) boađe viežžat du soaji skávli									
003076	SA011	2;2.14		E	boađátgo (.) (>)		PRES.OL.2.P.1.boađát("boa'átgo")							
003076	SA011	2;2.14		E	(>) de boahtá		PRES.OL.3.P.1.boahtá							
003077	SA011	2;2.14		á	de boahtá									
003078	SA011	2;2.14		E	gávli (.) deaibi ((“seaibi”??)) gávli (.) gávli doaji									
003079	SA011	2;2.14		á	skávlli soaji									
003080	SA011	2;2.14	55.36	E	gávli boa'átgo viežžat doaji (.) de boahtá		PRES.OL.2.P.1.boađát("boa'átgo")				INF.1.viežžat			
003081	SA011	2;2.14		á	de boahtá									
003082	SA011	2;2.14		E	boa'átgo (.) dá (.) gávli doaji		PRES.OL.2.P.1.boađát("boa'átgo")							
003083	SA011	2;2.14		á	mm (.) bálkes dan dohko merrii									
003084	SA011	2;2.14	56.02	E	a-a									
003085	SA011	2;2.14		á	oja									
003086	SA011	2;2.14		E	galgá doppe mearrii (.) (>)		PRES.OL.3.P.1.galgá							
003086	SA011	2;2.14		E	(>) de boahtá -- (>)		PRES.OL.3.P.1.boahtá							
003086	SA011	2;2.14		E	(>) ja de gávli váldá		PRES.OL.3.P.1.váldá							

Čilgehusat

daj.nr. dajaldaga nummar; dutkamušas gohčodan dajaldagaid vuorrun, gč. s. 56–57.

báddi bátti koda; SA máksá sámegiela bátti (erohussan suomagiela báttiin, gč. vuollečujuhus 41, s. 52). SA maŋábealde lea bátti nummar; OII máksá 11. bátti.

ahki máná ahki dán báttis

áigi minuhtta- ja sekundalohku dan báttis, gokko dajaldat lea daddjon; áigi lea merkejuvvon sullii guovtte geardde minuhtas, vai dajaldagaid lea álki ohecat báttis.

olmm. olmmoš gii dadjá (E = mánná, á = áhčči, ä = eadni, áh = áhkku, ád = áddjá)

dajaldat mii daddjojuvvo; (.) = boddu; (>) = dajaldat joatkašuvvá maŋit linnjás; duppalruođuid siste leat mu kommentárat.

biehtt. biehttanvearbahámit

indikatiiva indikatiivahámit; jus máná hápmi lea mainna nu lágiin earalágan go refereansahápmi, de ruođuid ja aisttonmearkkaid siste lea máná dadjan hápmi.

imp. imperatiivahámit

kond. kondiionálahámit

pot. potentiálahámit

inf. infinihttahámit

eahpeč. vearbbat maid giellaohpalaš hámi lea váttis defineret

suomag. suomagiela hámit

dárog. dárogiela hámit

Dat ahte linnjá lea čáhpođahhton, máksá ahte dan guldaleapmái lean ožžon veahki, gč. s. 55.